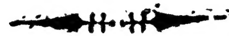
BUDDHA BODHA SUDHA.

శ్రీ

బుద్ధబోధసుధ

[పదియంకముల నాటకము.]

ఇది

ప్రచండ చాణక్యము; సారంగధర చరిత్రము
మొదలగు నాటకములు రచించిన

పానుగంటి—లక్ష్మీనరసింహారావుగారిచే

రచియింపఁబడి

డి. వి. రఘునాథరావుగారిచే

తనుకు

శ్రీ సౌదామినీ ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రింపఁబడి
ప్రకటింపఁబడియె.

1910

మొదటికూర్పు 1000 ప్రతులు

దీని వెల 1—0—0.

పీఠిక.

శ్రీ బుద్ధశంకర రామానుజానందతీర్థచైతన్యాది మతకర్తలబోధనములు జనులకు సుబోధమగునట్లు నాటకములవ్రాయఁదలఁచి యవతారపురుషుఁడని యెన్నఁబడిన బుద్ధాచార్యునిబోధనముల నిందుపొందుపఱచి, "బుద్ధబోధసుధ" యనుపేరున నీనాటకమును 10-10-1909 సం॥రం తేదిని మొదలుపెట్టి 10-1-1910 సం॥రం తేదిని వ్రాసిముగించితిని. బుద్ధునిగూర్చి బుద్ధమతమునుగూర్చి జనసామాన్యమునకు విపరీతాభిప్రాయములున్నవి. అందుల కనేక కారణములుండవచ్చును. అవియిట నుదహరింప నావశ్యకత లేదు.

బుద్ధమతబోధనములఁ దెలిసికొనఁదలఁచి నేను కొన్నిగ్రంథములఁ జదువఁబ్రయత్నించితిని; కాని కావలసినగ్రంథములు కొన్నిముద్రింపఁబడి యిదివఱకే విక్రయింపఁబడియుండుటచేత లభింపవయ్యెనను చింతతోనుండ, నాయల్లుఁడును సౌదామినీముద్రాక్షరశాలాధికారియు నగు చి॥ బ్రో॥ వేంకటరమణారావువలన, నాయుద్యమమును దణుకులో ఇంజనియర్లుగానుండు మ॥ రా॥ రా॥ పోలిసెట్టి రంగనాయకులునాయుడుగారెఱింగి, వారియొద్దనున్న బుద్ధమతగ్రంథములనన్నియు నాయొద్దకుబంపి నాకుమహానందము నొసఁగిరి. వారనేకగ్రంథద్రష్టలు, బుద్ధిశాలురు, వివిధమతరహస్యవేదులగుదురని నేనువినియుంటినే కాని వారినిజూచు నానందము నాకింకఁగలుగనే లేదనిచెప్పుటకు లజ్జపడుచున్నాను.

Dialogues of the Buddha, Rhys David's Buddhism Sayana Madhavachari's Sarvadarsana Sangraham, Rhy's David's Buddhist India, Lakshmi Narasu Naidu's

Essence of Buddhism. మొదలగు వారుపంపిన గ్రంథములను నేను జదివి చేతనైనంతవఱకు గ్రహించి యీనాటకమును వ్రాసితిని. పెద్దలు నాతప్పులను మన్నింతురుగాక.

ఈగ్రంథమునుగూడ శ్రీ శ్రీ పీఠికాపురపు రాజావారే స్వధన త్యాగమునఁ నచ్చువేయించిరి. విద్యాగరిష్ఠులు, కృతాభిమానులునగు శ్రీవారికి భగవంతుఁడు సర్వశ్రేయములిచ్చి రక్షించుఁగాక!

దీనికిఁగూడ నాంది ప్రస్తావనలను నా మిత్రరత్నమగు బ్ర॥ శ్రీ॥ కూచినరసింహముగారు వ్రాసిదయచేసినందులకు వారికనేక నమస్కారములను జేయుచున్నాఁడను.

ఆనెగొంది, } పా॥ లక్ష్మీనరసింహరావు.
ది 4—6—10. }

ఈనాటకమునందు వచ్చుపాత్రలు.

పురుషులు.

బుద్ధుఁడు—కథానాయకుఁడు.
కౌండిన్యుఁడు—బుద్ధశిష్యుఁడు.
ఆనందుఁడు— ,,
యశుఁడు—జూదరి.

గాలవుఁడు
శార్ఙ్గరవుఁడు } పౌరులు. (గయ)

పురాణకశ్యపుఁడు.
మక్కలిఁడు.
అజితకేశకంబళుఁడు.
మహాచార్యుఁడు.
దేవదత్తుఁడు. } వివిధమతావలంబకులు.

అంగుళిమాలుఁడు.
అలవకుఁడు. } బుద్ధునిఁ జంపఁబోయినవారు.

అనిరుద్ధుఁడు.
సోమదత్తుఁడు. } పౌరులు. (కోసల)

అంబష్ఠుఁడు—ప్రసేనజిన్మహారాజుచే బుద్ధునితో వాదింపఁబంపఁబడినవాఁడు.

చంద్రశేఖరుఁడు.
విరూపాక్షుఁడు. } పౌరులు. (మగధ)

అజాతశత్రుఁడు—మగధరాజు.
గోపాలదాసుఁడు—ఒకశిష్యగణములోనివాఁడు.

బుద్ధబోధసుధ

శ్రీరామా.

——:o:——

(నాంది)

ఉ. అన్యులదుఃఖము ల్స్వమహి * తార్తులుగాఁ దలపోసి లోకసా
మాన్యసురంతదుష్కృతుల * మాపఁగఁ గంకణ మూని భూతకా
రుణ్యజితేంద్రియత్వముల * ప్రోషదియైనవిశుద్ధబుద్ధుఁడై
తన్యమగణ్యపుణ్యగుణ * ధన్యులఁ జేసెడుఁగాత మిమ్ములన్.

(నాంద్యంతమున)

సూ—బావా! పారిపార్శ్వకా!

పా—(ప్రవేశించి) చిత్తము.

సూ—ఈ మన మాడఁబోవు పానుగంటి లక్ష్మీనృసింహారావు "బుద్ధ బోధసుధ" యనువదవనాటకము మిక్కిలి విచిత్రమైనది సుమా!

పా—ఆతనినాటకము లన్నియు రసవంతములునుఁ జిత్రములే. ఇందుఁ జమత్కారవిశేష మేమున్నది?

సూ—రచనాచమత్కృతిమాట గాదోయి!

పా—మఱి దేనిమాట?

సూ—ఇదిగో విను.

గీ. ఆత్మ పూజ్యంబు, పరమాత్మ * యావగిదిన
పూజ్య, మఖలంబు శూన్య మే * పూరుషోత్త

మునికి; నాదేవతాంశజ * బుద్ధబోధ
నంబుఁ బ్రకటించు నయ్యా! యీ * నాటకంబు.

పా—నాటకవైచిత్ర్యమున కేమిగాని మీమాటలసందర్భ మత్యాశ్చ ర్యకరముగఁ గాన్పించుచున్నది.

గీ. ఉన్నదంతయు లేదంచు * నుర్విఁ జాటి
నతఁడెఁ బురుషోత్తముఁడుగఁ బ * ల్కితివి; దైవ
జలదఘుంఝూనిలంబు బయి * మొలఁగినట్టి
వాని నంటివి బుద్ధదై * వం బటంచు.

సూ—అలాగుననా!

సీ. సకలభోగముల కా * స్పదమౌ మహారాజ
వంశంబునందు ను * ద్భవము నొంది
సదమలరూపాభి * జాత్యమానితగుణ
శీలయౌ నెలనాఁగఁ * జెట్టవట్టి
బాలసూర్యప్రభా * పటలి మించినమంజు
తనుకాంతి గలముద్దుఁ * దనయుఁ గాంచి
సంయమికేని యా * సలుగొల్పు పరివార
విత్తరాజ్యాదిసం * పత్తిఁ బడసి

గీ. వీని నన్నింటి దుఃఖాత్మ * విభవములుగ
నెంచి, తృణములయట్ల వ * ర్జించి పోయె
బుద్ధదేవుండు; వానిని * బూరుషోత్త
ముఁడని చెప్పిన నాశ్చర్య * పమదె సఖుఁడ!.

పా—వైభవములమధ్యమున నుండి వానినెల్ల నొక్కత్రుటిలోఁ ద్యజి యించి సన్యాసియై పోవుటచే ననన్యసామాన్యధైర్య వైరాగ్య సంపన్నుఁ డగుబుద్ధునిఁ బురుషోత్తముఁ డంటిరి సరియే! కాని త

టోత్తమా! ఆయనదైవముగూడ నెట్లగును? అతఁడే దైవ మైన యెడల దైవము లేఁడని చెప్పి యాత్మహత్యఁ గావించుకొనునా? ఇదిపెద్దయసందర్భముఁ బుట్టిమునుకగా నున్నది.

సూ—ఏమియు నసందర్భము లేదు!

ఉ. ఆఁకటి, దప్పిని న్నిదుర * నన్నిఁటిఁబట్టి వధించి, యాత్మబా
ధాకరమౌ పరోపకృతి * ధర్మముగాఁ గొని చేసె దానిచే
లోకము సౌఖ్యమందు నని; * లోకహితార్థము బుద్ధుఁ డాత్మహ
త్యాకరణైకదీక్షుఁడని * యన్నను నీవనవచ్చు భావుకా!.

గీ. పరులదుఃఖంబుఁ జల్లార్చ * తలఁచి భిన్న
మానసాహంభావమును మాపి * యాత్మ దోర్చి
తాను సర్వాత్మకుండయి * తరణమార్గ
మును గఱపె బుద్ధుఁ డవతార * పూరుషుండు.

భిన్నాత్మబుద్ధినాశనము పరశ్రేయోదాయకము. లోకమంతయుఁ దానే యనుకొనుట యవతారమహాపురుషలక్షణము. ఇట్టిలక్షణము బుద్ధునియందుఁ గాన్పించుచున్నది. కావున నతఁడు కేవలదైవస్వరూపుఁ డగుమహాపురుషుఁడు.

పా—అయ్యయ్యో! నాస్తికమత మనుప్రతీతిగల బౌద్ధమతమును స్థాపించినవాఁడు “మహాపురుషుఁడు” ను రామకృష్ణాదులవలె “నవతారపురుషుఁడును” అని చెప్పెద వేమి?

సూ—ప్రతీతిప్రమాణుఁ డవుగావున నడిగెదను—జనసామాన్యము దేనిని శ్రీమహావిష్ణునవతారములలోఁ దొమ్మిదవదిగఁ బరిగణించుచున్నది?

పా—రామ రామ! ఆబుద్ధుఁ డీబుద్ధుఁడేనా?

సూ—నీవు నీవును నేను నేను నయినట్లే! లోకము వ్యత్యస్తమై కట్టుఁ దప్పినప్పు డస్మదాదులు దాని నవకింపఁజాలరు. మనలోపములు

శే దిద్దికొనఁ దేనివారము ప్రపంచము నంతయు నొల్లు విద్ధ నమశ
ట్టిదము? తత్తదవసరములయం దాద్యగ్రాహ్యతత్త్వమే యొక
మహాపురుషరూపమున నవతరించి, పాడయినలోకమును దిరుగఁ
జక్కఁబఱిచి నిర్వాణముఁ జెందును, "ధర్మసంస్థాపనార్థాయ
సంభవామి యుగేయుగే" యనుగీతావాక్యము నెమరునకుఁ దె
చ్చికొనుము.

పా—అట్లే కానిండు. బుద్ధుఁడు దైవావతారమే యైనయెడల, వేదప్రా
మాణ్య మేల నిరసించెను? దైవాస్తికత నేల నిరాకరించెను?

దూ—నాకుఁ దోఁచినట్లు చెప్పెదను విను.

కర్మపాషండులై, ఛాందసులై, వేదరహస్యము సత్యముగఁ దెలి
సికొనఁ జాలక, విహితకర్మములని వృథావ్యాపారములే కాక,
హింసాకృత్యములఁ గోట్లకొలఁదిఁ జేయుచు, సవనశాలలనెత్తురు
వఱదలఁ దడుపుచు, మేదోమాంసమేదురములఁ గావించుచు,
స్వర్గభోగాదిస్వసుఖాభిరతులై, నిర్దయహృదయులై, నీతిబాహ్యు
లై, దురహంకారభాజనులై, యసత్కార్యలంపటులై, వైదికమ
తభంజకంబు లగుమతముల నెన్నెన్నియో కల్పించుకొని, యిం
టఁ బొట్టకొఱకు ప్రాయిపెట్టుకొని, మాంసనివేదనసురాపానాది
నికృష్టాచారంబులపాల్పడి, దేశక్షోభంబుగావించుచు, దేవుని పే
రు నాత్మపేరు పెట్టుకొని, వేదము సంఢచేసికొని, జనులుపాడగు
చుండఁగా, శ్రీమద్భగవద్గీతావాక్యానుసారముగ, దయామయుఁ
డైన యాభగవంతుఁడు బుద్ధరూపమున నవతరించి—

గీ. రోగకీలక మెఱిఁగి యా ♦ రోగ్యమిచ్చు
ఘనభిషజ్మౌళిపోల్కి సం ♦ ఘస్థమైన
బహుదురాచారములఁ గూల్చెఁ ♦ బ్రజనుభూత
దయయుఁ దృష్ణావిముక్తిబో ♦ ధంబు సేసి,

పా.—బాగుగనే యున్నది. కాని యంతటిమహాత్ముఁడు పరమపావనమైన వేదంబును, తత్ప్రతిపాద్యమైన పరమాత్మను నేలకొట్టిపారవేయ వలయును?

సూ.—గీ. ఐహికాముష్మికార్థంబు ♦ లందు నెక్కు
ముఖ్యమైన రహస్యంబు ♦ పొడవడుఁ జుమీ;
కార్యయోగ్యత, దోషవం ♦ క్రాంత సాధ
నములఁ గూడను జేయు మో ♦ గ్యముల పగిది.

అందుచేతనే బుద్ధుని వేదప్రామాణ్యగర్హణము గర్హ్యముగా లేదు. మధుమేహపీడితునకు మధురపదార్థపరిత్యాగ మవశ్యకర్తవ్యమైనట్లు వేదవిపరీతగ్రహణజన్యజడత్వబాధాక్రాంతులౌ నాకాలపుఁ బ్రజకు శ్రుతిప్రమాణ మగ్రాహ్యముగాఁ జేయవలసి వచ్చెను.

పా.—అంతటితోఁ నాఁగకుండ, సర్వచరాచర సృష్టిమూలమైన భగవంతుఁడే యూడిపోయెనే?

సూ.—వేదమునకు వచ్చినచిక్కు వేదాధారునకుఁ గూడ నాకారణము చేతనే రావలసి వచ్చెను. ఐనను బుద్ధాచార్యుఁడు కేవలనిరీశ్వరవాది కాఁడుసుమా! ఏదో యొక్క దుర్జ్ఞేయమైన మూలశక్తి యున్న దనియు, నదియే "ధర్మకాయ" మనియు, నిర్వాణప్రాప్తి యన జీవుఁడు ధర్మకాయ మగుటయే యనియు, నిట్టివాక్యము లతనిబోధంబులం దచ్చటచ్చటఁ గన్పట్టుచున్నవి. స్వోద్దిష్టప్రయోజననిరోధకర మని, దానింగూర్చి నెక్కుచెప్పుటమాత్రము లేదు.

పా.—అటులైన "దుఃఖ, క్షణిక, స్వలక్షణ, శూన్య" వంతులైన బుద్ధమత మార్గమతావలంబులకు నమాదరణీయ మనియే మీ యభిప్రాయమా?

సూ.—సీ. జన్మ మొక్కటి గాదు ♦ చాలజన్మము లంట,
మేకమే కద యందు ♦ నిందుఁ గూడ
సంసార మన దుఃఖ ♦ జలరాశి యని కొందు,
లేకమే కద యందు ♦ నిందుఁ గూడ
దృష్ణపోకార్ప ము ♦ క్తికి సాధనం బంట,
మేకమే కద యందు ♦ నిందుఁ గూడ
సత్ప్రవర్తనము శ్రే ♦ ష్ఠం బంచు బోధించు,
లేకమే కద యందు ♦ నిందుఁ గూడ.

గీ. దుఃఖమోక్షంబె మోక్ష మం ♦ దురుగదా! యు
భయమతములందు; నొంచి యి ♦ వ్వాని నెల్లఁ
దారతమ్యంబు చెప్పు బు ♦ ద్ధమతసార
మునకు వేదాంతబోధన ♦ మునకు నీవె!

పా.—అదేమి పాపమా కాని మీమాటలు వాతల కెక్కకున్నవి. దైవసహితమగుమత మార్షమతము; దైవరహిత మగుమతము బుద్ధమతము. మీరెన్నిగుంటచిక్కులుపెట్టినను వీనికి రెంటికి సామరస్యము గనఁబడదు.

సూ.—ఇటువిను మిత్రమా! వేదమతము వారు దైవముగలఁ డందురు. బుద్ధమతమువారును వేఱుపేరు పెట్టిరిగాని యట్టితత్త్వమొండు గలదనియే చెప్పుచున్నారు. ఆతత్త్వమిట్టిదనిమాత్రము వీరును వారును గూడ విస్పష్టముగఁ జెప్పఁజాలరు. ముక్త్యనంతరము జీవులు ప్రత్యక్షానుభవమునఁ గాంచఁదగినది గాని, తత్పూర్వామిదమిద్ధమని నిర్వచించుటకుఁ గాని బోధించుటకుఁగాని, యెవ్వరికి శక్యము గాదు. ఈరహస్య మెఱింగియే శ్రీబుద్ధాచార్యుఁడు దానివిషయమున మౌనీభావమును వహించినాఁడు. దాని గూర్చి తల పగులఁగొట్టుకొనఁగూడ దనియుంగూడఁ గొన్నిపట్లఁ జెప్పినాఁడు.

పా—వేదాంతులుగూడ బ్రహ్మనిరూపణము చేయనే లేదా?

సూ—చేయనట్లే చేసినారు—"నేతినేతి" వాక్యముల—అదియుఁగా కాతఁ డవాఙ్మానసగమ్యుఁ డని పెక్కుతావులఁ జెప్పఁబడి యున్నది. "యతో వాచోనివర్తంతే, అప్రాప్యమనసాసహ" మొదలగు శ్రుతిభాగములుగూడ నట్లే ఘోషించుచున్నవి. వేఱుగాఁ జెప్పిన నెట్లుపొసఁగును?

గీ. మేయ మగుమానసముచే న ♦ మేయు దేవుఁ
దెలిసికొనఁ జూచువాఁడు వెం ♦ గలియె సుమ్ము
కుంచమును దెచ్చియెంత యు ♦ త్నించి యేని
గిద్దలోపల నెవఁ డిఱె ♦ కింపఁగలఁడు?.

కం. జ్ఞానాదిసాధనంబుల
మానసముం దగ్ధపటస ♦ మానము చేయం
గాననగు, నగును బ్రహ్మము
మానవుఁ; డింకొట్టు లద్ది ♦ మననునఁ జిక్కున్.

ఈవాక్యములే కాకపోయిన, నేతదర్థబోధకము లగువాక్యములు బౌద్ధమతమునందునుఁ గాన్పించుచున్నవి.

పా—బావా! ఈశ్వరోపాసకులమానసికప్రార్థనములుగూడ ననుపయుక్తములేనా?

సూ—ఔ! బౌద్ధమతమున నట్లే. జ్ఞానసాధనములుగ నంగీకరింపఁబడినవి గాని యార్షమతసిద్ధాంతదృష్టిచేఁగూడఁ బ్రతిమార్చనలువలె నవియు నల్పజ్ఞ కృత్యములే.

పా—ఆర్యా! బౌద్ధులు సేశ్వరవాదులుగారు కాని లోకాయతికులవలె "ఋణంకృత్వా ఘృతంపిబే"త్తనియు "ఘృతంపీత్వాఘటంత్యజే" త్తనియుఁ జెప్పెడివారు గారుకదా! నీతి, భూతదయా,

వైరాగ్యప్రధాన మైనమతముగదా వారిది! అట్టిచో నాత్మదైవములు పలికిరో తత్సమానములో నైనప్పుడు, స్వానుభవరాజ్యముఖత్వమునకును, సత్ప్రవర్తనమునకును గత్యాధారములెక్కడ?

సూ—బావా! బాగుగఁ గనిపట్టితివి. ఈకారణముచేతనే తొలుత నీ నాటకము విచిత్రమైన దని చెప్పితిని. ఆవైచిత్ర్య మిద్దియే సుమా! ఇట్టిగగన సాధ్యోపమంబగుమతముతో బుద్ధదేవుఁడు సంఘమునెల్ల నెట్లు సన్మార్గములకుఁ ద్రిప్పినాఁడో చూడుము. ఈ యొక్కటియే యాతనిదైవత్వమును స్థాపింపఁగలదని నాయభిప్రాయము. ఆయన—

ఆ. గీ. అతులదివ్యతేజ, ♦ మమలచారిత్రం, బ
మేయభూతదయ, య ♦ మేయశాంతి,
పరజనోపకార ♦ వైరాగ్యసంపత్తి,
యును వహించి జనుల ♦ నుద్ధరించె.

ఆ. గీ. పరుసవేది సంటు ♦ కటియినుమంతయు
బసిఁడిముద్ద యైన ♦ పగిదిఁగాని
యొంతదుష్టచిత్తుఁ ♦ డేని బుద్ధునిఁ జేరి
యకలుషాంతరంగుఁ ♦ డయ్యెఁ గాదె!

దీనికిఁ దార్కాణములు మానుపాశియు నమితేనురాపోయియు నగు “అలపకుఁడు” ను వార్లుగొట్టి దోఁచుకొనిన బదుకం “అంగుళిమాలుఁడు”ను. ఇంకొక్కమాట వినుపారిపార్శ్వకా! బౌద్ధమతావలంబకు లీప్రపంచమునం దిప్పుడు రమారమి మూఁడువవం తున్నారఁట.

పా—ఆర్యా! యిప్పుడు మీమాటలు నాకు నచ్చినవి. నిశ్చయముగా నీనాటకము పవిత్రగ్రంథ మని నాకుఁ దోఁచుచున్నది.

సూ—సందేహమేమి? ప్రతికుటుంబమునను బాలుర, వృద్ధులు, స్త్రీలుఁ బురుషులుదీనిఁ బురాణముగ, భారత భాగవత రామాయణము లవలెఁ బఠించిన శ్రేయోభివృద్ధిఁ గాంతురు. ఆమూలాగ్రశాంతరసపూర్ణ మైననాటకము; సమంజసధర్మబోధకము; సంసృతిసాగరతరణసాధనసత్కీర్తిమార్గప్రదర్శకము.

గీ. బుద్ధగురువృత్తగూర్చియు ♦ బౌద్ధమతముఁ
గూర్చియును మనవారలు ♦ గొంతకొంత
తెలిసికొన్ కాని లెస్సగాఁ ♦ దెలుపలేదు;
ఈకొఱంత దీర్చె నీసత్కృ ♦ తీశ్వరుండు.

పా—భగవద్దత్తమైననీటి వక్తృత్వరూపమున భగవదర్పితము చేసి శిష్టులు చరితార్థులైనట్లు లేకవి దైవదత్తమైనబుద్ధిని బుద్ధాచార్యమహాపురుషునికై వినియోగపఱిచి ధన్యుఁడైనాఁడు. బుద్ధమతము రూపున మనుదురభిప్రాయమును దొలఁగింపవలఁతియగుగ్రంథమును దృశ్యప్రబంధరూపమున నాంధ్రదేశమున కొసఁగి పుణ్యముగట్టుకొనినాఁడు. అతని కెవ్వఁడు శుభ మగుఁగాక!

సూ—తథాస్తు.—

గీ. నీతి వ్యాపింపఁజేయఁ గాం ♦ డిన్యుఁ డెల్ల
బుద్ధునకు నాదిశిష్యుఁడై ♦ పొందుపడియె
నిప్పు డాకల్లభోద్భవు ♦ నీ ప్రశస్త
మైననాటక మాడున ♦ ద్యమనమునందు.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు)

శ్రీ

బుద్ధబోధసుధ.

ప్రథమాంకము.

[ప్రదేశము. ఉరుబిల్వామహారణ్యము.]

(ప్రవేశము. బుద్ధుడు. సన్యాసి రూపధరుఁడు. కౌండిన్యుఁడను శిష్యుఁడు.)

కౌం—దేవా! ఏమంటిరి?

బుద్ధు—కౌండిన్యా! చూచితివా? నాకు మాటలాడుశక్తి తగ్గినది. నీకు వినుశక్తి తగ్గినది. మఱియొకమారు చెప్పెదను. వినుము. ఇఁక నవి యేవియు నక్కఱలేదు.

కౌం—ఏల?

బుద్ధు—నిరుపయోజనములగుటచే—

కౌం—ఆఱుసంవత్సరములనుండి తదేకదీక్షగాఁ జేయుచున్న నిష్ఠుర యోగాభ్యాసనిష్ఠానుష్ఠాన బంధములనిప్పుడు త్యజింపఁ దలఁచితిరా?

బుద్ధు—ఆఱుసంవత్సరములయనుబంధమేమి? అధికమా! పదునాఱుసంవత్సరముల భార్యానుబంధమును బరిత్యజింపఁ లేదా? ముప్పదియైదు సంవత్సరముల మాతాపితృదేవతానుబంధమును వెగ గోసికొనలేదా? అసంఖ్యాకసంవత్సరాగతవైభవ సమగ్రతాను

బంధమును దెంపుకొనలేదా? అన్నిటికంటె నధికమగు నాటుజా
ముల పుత్త్రాదిను బంధమును బాపుకొనలేదా? బంధదైర్ఘ్యదా
ర్ఢ్యములతోఁ బనియేమున్నది?

కౌం—ఇట్టిసంగపరిత్యాగము యోగాభ్యాసము కొఱకేకాదా?

బుద్ధు—కాదు.

కౌం—సిద్ధార్థదేవా! ముక్తిదేనికొఱకు?

బుద్ధు—అసిద్ధార్థుడనైన నన్నట్లుపిలువకుము. అది చిత్తశాంతికొఱకు—
యోగాభ్యాసమువలన నదిలభింపనపుడు దానిని ద్యజియించుట
తప్పగునా?

గీ. మందుపనిసేయనప్పుడు ♦ మానఁదగదె?
చెవికిబెట్టరానపుడుల్ల ♦ జింపఁదగదె?
చట్టమువిరుద్ధమైనపుడు ♦ నట్టఁదగదె?
బాటతప్పినయప్పుడు ♦ వదలఁదగదె?

కౌం—ఏమిస్వామి! యోగాభ్యాసముకూడ ముక్తికి దుష్పథమనుచు
న్నారే?

బుద్ధు—అదియొకరీతి ముక్తికిసాధనమే యగును.

కౌం—అదెట్టిది?

బుద్ధు—దేహదార్ఢ్యముక్తికి, చిత్తసౌఖ్యముక్తికి, ప్రాణాయాముముక్తికి.

సీ. కనుమూసి సీటము ♦ గ్గఁగ ముక్తి యైనచో
మనకంటెఁ గొక్కెర ♦ ఘనతరంబు
నేలతొఱ్ఱలలోన ♦ నివసింపఁగా ముక్తి
యైన నెండ్రికచాల ♦ నధికమగును
తలక్రిందుగనుఱ్వేలి ♦ తపియింపఁగాముక్తి
యైన గబ్బిలముమ ♦ హత్తరంబు
చిరకాలముపవాస ♦ సేవముక్తియయిన
నుత్తరధ్రువకిటి ♦ యుదుతరంబు

పవనభుక్తిముక్తి యయినఁ ♦ బాముగొప్ప
శ్వాసమును బలాత్కృతిబిగ్గఁ ♦ బట్ట ముక్తి
యయిన యజ్ఞపశువుమేటి ♦ యాకుఁదినఁగ
ముక్తి యగునెడఁగొంగళి ♦ పుసుగుమెఱుఁగు.

కౌం—దేవా! వేదశాస్త్రములు యోగాభ్యాసాదుల ప్రాశస్త్యమును గూర్చి సహస్రముఖముల ఘోషించుచుండ—

బుద్ధ—వేదశాస్త్రములు నేనుగూడ శ్రద్ధతోఁ జదివితినా?

కౌం—చదువ కేమి?

బుద్ధ—పరమనిష్ఠురముగ నిధిధ్యాసధారణాదుల నభ్యసించి నిరాఘాటదీక్షాపాటవముననుష్ఠించుచుంటినా?

కౌం—అయ్యో! సందేహ మేమి?

బుద్ధ—నా వేదశాస్త్రజ్ఞానమునుగూర్చి నీకుసందేహము లేదు. నా యోగానుష్ఠాన నైష్ఠుర్యమును గూర్చి సందేహము లేదు. కానియీ నాయభిప్రాయయాథార్థ్యమునుగూర్చి మాత్రమే సందేహమా!

కౌం—కాని యింకఁ గొంతకాలము దీనినే యనుష్ఠించునెడల—

బుద్ధ—ఇంక నెంతకాలము! ఒడలుమంటలెత్తి, చెవుల బెద్దహోరుపుట్టి, కనులు చీఁకటులుగ్రమ్మి, బ్రహ్మరంధ్రమునఁ బోటుపుట్టి యస్థిమాంసము లేకమై, నాల్క వెనుకకీడ్చుకొనిపోయి, హృదయకోశము దడదడలాడి, గుండెలు బరువెక్కి, యూపిరి స్తంభించి, కాళ్లు మెలికలుపడి, నాల్గుదినములక్రిందట నే దా తలయెత్తివాల్చి నేలపైఁ జాఁపచుట్టగఁబడిపోయితిని! నేనుమరణించితినని మీరునిశ్చయపఱుచు కొంటిమని చెప్పితిరి కాదా! మరణించునెడల నాత్మహత్యను బుద్ధిపూర్వకముగఁ జేసియుందునే! మరణింపక యింక బ్రదికియుండుటచేత మఱల నీవుయోగాభ్యాసమే చేయుమనుచున్నావా?

గీ. చచ్చుటయె యోగఫలమైన ♦ జలమునమును
శ్వాసము గుడించి జపమును ♦ జరుపనేల?
చాఁపచాఁతిని మెడకు ము ♦ స్తాబుఁ జేసి
కొనుచు లోఁతుగాఁదనుఁద్రోచు ♦ కొనఁగరాదె?

గీ. పంచవహ్నులనడుమఁ దం ♦ పటినిదన్ను
వేసికొనిమెల్లకునులుచు ♦ వేఁగనేల?
తలగడగనొక్కకొంకచచ్చుఁ ♦ దాఁపుకొనుచు
నొత్తిగిలిపెద్దనిద్దుర ♦ నొందరాదె?

గీ. గొంతుదనుకను బూడ్చించు ♦ కొనుచు మిసుక
నేల? యిలకుంలోఁతునఁగలఁ ♦ వే? శిరంబు
సలువుకొనినపాపం బేమి? ♦ సంప్రపూర్ణ
సిద్ధికిఁకఁ గొంత దిగువవేఁ ♦ చేయరాదె?

కొం—ఇట్టి కర్కశయోగాభ్యాసములు మీరొనర్చియు నిల్లువానిని
నిరసింతురా?

బుద్ధు—గీ. తిననివానికి రుచియెట్లు ♦ తెల్లమగును?
దిగనివానికి లోఁతెట్లు ♦ తెలియఁగలదు?
కననివానికిరూపెట్లు ♦ గ్రాహ్యమగును?
పడనివానికి బాధయే ♦ పగిదిఁదెలియు?

గీ. చదువువానికిఁ గాకయే ♦ సగణిఁదెలియు?
కావ్యగర్భస్థగుణదోష ♦ గణము; మఱియుఁ
గర్తకేకాకపరునికే ♦ కరణిఁదెలియు?
కర్మసవ్యాపసవ్యతా ♦ మర్మకలన.

గీ. చెఱువుపిటికి మఱుగొమ్మ ♦ కరణిగాఁగఁ
గుక్షిపూర్ణత్వగరిమకుఁ ♦ గొంతువలెను
సంపదకుఁగృషిక్రియగ ♦ జ్ఞానమునకు
సంభవమెముఖ్యసాధన ♦ మగుచుగాదె!

కాం—ఈ వేదవిహిత యోగానుష్ఠానములు మీరొక్కరే యాచరింప లేదు. చిరకాలమునుండి యనేకులు మహాదీక్షతోఁ జేసినారు. ఇప్పటికిననేకులు సేయుచున్నారు. వారందఱయనుభవ మొక రీతిగనుండ మీయనుభవమిట్లు విపరీతముగనుండనేల? వారంద ఱు దురభిప్రాయపడినవారై మీరొక్కరు మాత్రము యథా ర్థగ్రాహులై యుందురా?

బుద్ధు—చిరకాలనుండి చేయుచుంటచే విశేషమున్నదా?

గీ. ఊరుఁగాయలు ప్రాఁతవై • యున్నఁగొన్ని
పథ్యవస్తువులగుఁ ద్రాక్ష • పండ్లసార
మెంతముదిపినదుర్గుణ • హీనమంత;
వుచ్చుకొలఁది రేవల్చిన్ని • పొలువుఁగాంచు.

గీ. వయసు ముదిరిన మనుజుని • పడియడంగు;
సర్పవిష వేగమునుగొంత • శాంతినొందుఁ;
గాని తప్పెంత ప్రాఁతదై • నైనఁగాని
తప్పుగనెయుండునిం తైన • నొప్పుగాదు.

అనేకులిట్లాచరించుచున్నారంటివి. అదియుఁగూడ సహజము కాదు.

గీ. తోఁచకొక మేఁక గుహలోన • దూఱ దాని
తోఁకఁ గైకొని గుహ జేరు • మేఁకలన్ని;
కాక మొక్కటినీట ము • న్గఁగ దానిఁ
గాంచి వేన వేల్ స్నానదీ • క్షలను నెఱపు.

గీ. ఖరమొకండు బూడిదెలోనఁ • బొరలదాని
చెలులు భస్మరేఖానము • జ్వాలములగును;
గిడుపుపీఁకుననక్క యొ • క్కటియఱవఁగ
గ్రామమంతయు నోంకార • ధామ మగును.

గీ. మోచనము సేయు వాఁడొకఁ ♦ డాచరించు
వార నేనులు; పొరపాటు ♦ వాఁడు వడినఁ
గోటులకొలందిఁ గుజనుల ♦ గుదుఁ; రోకనిఁవ
మాదమఖిల జీవనగతి ♦ భేదకంబు.

గీ. ఎందఱో యజ్ఞమనుజుల ♦ నెవఁడొ యొకఁడు
విఘ్నఁ కుంచుట యేమియు ♦ వింతకాదు;
తరఁశితిరుగుదని జనులం ♦ దెఱువదింప
నవనిచలియించుననిఁ యొక్కఁ ♦ డనియెఁగాదె?

గీ. గులకఱాల్మెండు; వజ్రాలు ♦ కొలఁది; యబ్ధి
వాలు చిప్పలు కోట్లుము ♦ త్యంపుఁజిప్ప
లరుదు; జనులలోపల మూఢు ♦ లధికసంఖ్యఁ
జెలఁగియుందురు బుద్ధిమం ♦ తులు కొలంది.

కౌం.—హరి హరీ! ఎట్టిమాటలాడుచున్నారు! యోగాభ్యాసపరులందఱు వివేకహీనులేనా? అయ్యయ్యో! పతంజల్యాది వేదర్షులందఱు మూఢులేనా?

బుద్ధు.—

గీ. జనువిమిత్రకోటిని బట్టి ♦ జనునిగుణము,
బాలుర వడత చే గురు ♦ ప్రవరునీతి,
ప్రజలయనురాగమున రాజు ♦ పాలనగతి
నైదికుల బట్టి ఋషిబుద్ధి ♦ పరిగణింత్రు.

గీ. అగమర్షుల కుమతంబు ♦ ననుసరించి
జనులుక్రూరులు భ్రష్టులు ♦ జడులునైరి;
తప్పుదీపముఁగని దారిఁ ♦ దప్పినావి
కులునుడిఁ బడిఱాలను బడి ♦ కూలునట్లు.

కౌం.—అయ్యా! బ్రహ్మముఖోద్ధితములగు వేదముల నేదూరుచున్నారే?

బుద్ధు—సుఖమున్న బ్రహ్మ బుద్ధిలేని బ్రాహ్మణునికంటె ఘనుఁడని నీ యభిప్రాయమా?

కౌం—అయ్యా! నేఁబోయెదను. నాకిఁక సెలవిండు.

బుద్ధు—వెడలనేల? ఇచ్చటనే యుండరాదా?

కౌం—నన్ను నిరోధింపకుఁడు. సెలవిండు.

బుద్ధు—మాతాపితలకు సెలవిచ్చితివా? భార్యాపుత్త్రులకు సెలవిచ్చితివా? రాజ్యమునకు సెలవిచ్చితివా? గార్హస్థ్యమునకు సెలవిచ్చితివా? యోగానుష్ఠానమునకు సెలవిచ్చితివా? వేదాధిక్యమునకు సెలవిచ్చితివా? బ్రాహ్మణాగ్రగణ్యత్వమునకు సెలవిచ్చితివా? బ్రహ్మోత్తమత్వమునకు సెలవిచ్చితివా? నీకుమాత్రము సెలవీయ లేకుందునా? నేఁజెప్పునదేదో యింకఁగొంచెము వినుము.

కౌం—సర్వార్షమతనిరాకరణము సెలవిచ్చియే యున్నారు. ఇంకఁ జెప్పఁ దలఁచినదేమున్నది? ఆర్యమతావలంబకుల నందఱ నొకసారి గొంతుకలఁ గోసి చంపవలసియున్నదని యిఁకనుపన్యసింపఁ దలఁచితిరా?

బుద్ధు—అదిపూర్వమున వేదర్షులు చేసినపనియే. జనులట్లుచచ్చుట కొఱకేయుపవాసములు, యాగములు, ఆసనములు, ముద్రలు యోగములు—

కౌం—అదేపనిగ నట్టిపవిత్రాభ్యాసముల దూఱుదురేల? ఎందఱో యోగాభ్యాసమొనర్చి కృతార్థులైరి కాని, యింతకాలమొనర్చి బాధపడలేక పరిత్యజించి భ్రష్టతనొందినవారినొక్క మిమ్మే చూడవలసి వచ్చెను.

బుద్ధు—మంచిమార్గమును నేను గనిపెట్టుట, దానిని నీవవలంబించుట కొలఁదికాలములో సిద్ధింపవచ్చునుగాన నే నీరీతి భ్రష్టతనొందితిని. నీవీరీతిచూడవలసివచ్చెను. నాభ్రష్టతయెట్టిదో కనిపెట్టితి

వా? చేయుచున్నపని తప్పునిగ్రహించి దానిని వదలివేయుట ఇది భ్రష్టతయో శిష్టతయో. ఇట్టి భ్రష్టుని నీవు నన్నొక్కసినే యేల చూడవలసివచ్చినదన—

గీ. లేమకధికనై పుణ్యంబు ♦ లేమినొక్క
చుఱుకుపాలు హెచ్చు గగల ♦ సువతి నేరు
కొనుచు మార్గమునుగట్టు ♦ కొనిననాథు
గృహమునందుననూతన ♦ గృహిణిచేరి.

గీ. మగనిఁగనిరోన రోసలాడ ♦ మగఁడుమురియు
మిగులఁ గోపింపఁ దలవాంచుఁ ♦ దగనితిట్లు
తిట్టఁజమువును విననట్టు ♦ లట్టియొక్క
ఓయుఁదలుపుమూఁతకయి వీ ♦ క్షించుఁద్వారగ.

గీ. కానుకకుక్త్రిచేఁ జౌర్య ♦ కలననేర్చి
జనులదూషణమున దిద్దు ♦ కొనక ధైర్య
గరిమకు శరీరలఘిమకుఁ ♦ గన్నగాని
వృత్తివంటిది లేదని ♦ యెన్ను జనుఁడు.

గీ. భావవేగమునకు నొక్క ♦ పాయఁద్రావి
ధరను బడి కుక్క, చెవిని మూ ♦ త్రంబువిడువఁ
దను వెఱుఁగకెట్లొలేచి భ ♦ క్తవరుమూర్ఛ
యిద్దిదైవసాక్షాత్కార ♦ మిచ్చు' ననును.

గీ. జనుఁడు బుద్ధిపూర్వకముగఁ ♦ జలువుతప్పు
నొప్పుకొనఁడందులోనేదో ♦ యొప్పుఁజెప్పుఁ;
దనదుతప్పెంత గొప్పదై ♦ తనరునంత
పెద్దతలతిక్కలోఁబడి ♦ వెఱ్ఱినుండు.

గీ. ప్రహారమున కొక్కదుస్తును ♦ వదలువాఁడు
స్వర్ణపాత్రపీటి రసము ♦ వదలువాఁడు

గొప్పవాఁడని యనిపించు ♦ కొనఁడుసుమ్ము
తప్పవదలెడు నాతఁడే ♦ గొప్పవాఁడు.

గీ. ఇష్టలగుపూవు బోండ్లఁగ్ర ♦ హించువాఁడు
మించురుచ్యవస్తువులఁగ్ర ♦ హించువాఁడు
గొప్పవాఁడని యనిపించు ♦ కొనఁగఁదగునె?
యొప్పుఁగ్రహియించు నాతఁడే ♦ గొప్పవాఁడు.

అట్లుగాక నేను నాతప్పొప్పు కొనుటచే నేనెక్కుఁడనై యుంటిని.

కాం.—యోగాభ్యాసమింత కూడనిపనియై యుండునప్పుడు జనులకంద ఱకు యోగులయందీ గౌరవమేల? ఎవరిమాటయో యేల? మీయోగాభ్యాసపటిమఁగూర్చి లోకమం దిప్పటివఱకెంతకీర్తి యున్నది! మీరుమహాత్ములని మిమ్ముఁ జూచుటకెందఱు వచ్చి రిగారు! మీపాదములకెందఱు సాష్టాంగనమస్కృతులు చేయ లేదు? లోకాతీతమగు కీర్తిని సంపాదించినమీరిట్లందు రేల?

బుద్ధు—జనులవాడుకలు యథార్థములగునా?

గీ. అమితసుఖయుక్తుఁడనిరాజు ♦ ననరెమనుజు?
లతనికెటనైనసుఖలేశ ♦ మైనఁగలదె?
అందఱకుఁ బ్రభుఁడనిరాజు ♦ ననరెమనుజు?
లతనికంటెను జనభృత్యుఁ ♦ డన్యుఁడెవఁడు?

గీ. పరులసుఖఘనతలఁగూర్చి ♦ నరులువేందు
నూహములువారి యుపరివే ♦ షోజ్జ్వలతల
గలిగియుంటచేతను సరి ♦ కావు; వారి
మనసులను గన జనులకుఁ ♦ గనులు లేవు.

గీ. చిన్నబొట్టున్న వాని వీ ♦ క్షింపరెవరు
పెద్దబొట్టున్న వాని భా ♦ వింత్రు జనులు;
పిలువఁగనె పల్కువానిని ♦ బెద్దసేయ
రెంతకయినఁ బల్కనివాని ♦ నెంత్రు జనులు.

గీ. తనువుఁగప్పినవానికి ♦ ఘనత లేదు;
గోచిపాతయుదెసమొల ♦ గొప్పయంద్రు
నెత్తివెంద్రుకలున్న నో ♦ రెత్తరెవరు
నేలవెంద్రుకలున్న గ ♦ణింతుజనులు.

గీ. ఇంటఁ గూర్చున్నవాని యో ♦ జింపరెవ్వ
రడవి మిడికెడు వాని నా ♦ హా యటంద్రు;
కాళ్లుతలక్రిందనుండుట ♦ ఘనతకాదు;
కాళ్లుతలపైన నుండుట ♦ గౌరవంబు.

గీ. చాఁపపైఁ బ్రక్కఘనతకు ♦ నంజ్ఞకాదు
శంకుపర్యంకమతిగౌర ♦ వాంక మగును
నింకుకడుపును జనులు గ ♦ణింపకుంద్రు
మందుకడుపును భావింత్రు ♦ మహితమనుచు.

గీ. ప్రకృతి గతి భిన్న మైన యే ♦ పనియు నైన
గొప్ప దానిగ జను లను ♦ కొనుచు నుంద్రు
జనుల హృదయంబు లీడ్చెడి ♦ శక్తి యొకటి
కష్టచయ మందు నిరతంబు ♦ కలుగుఁ గాదె?

గీ. అందు లోనఁ గష్టంబు స్వ ♦ యం ప్రదత్త
మైనయప్పుడు చెప్పెడిదేమి? ♦ అజ్ఞజనుల
కీ స్వతను కృంతకులు మహా ♦ మృతులుగాఁగఁ
బరమదైవంబులుగఁ గానఁ ♦ బడుదు రకట!

గీ. కాని పిడికెఁడుయవలకై ♦ గాత్రమంత
ముక్కలుగఁ గోసి కొనియెడు ♦ మొండిమైన
పరమకష్ట నిష్ఠుర దుష్ట ♦ వరునికంటె
నీమహాత్ములయాధిక్య ♦ మెచటనయ్యా!

గీ. వీరిపంచాగ్ని జపములు ♦ గారడీలొ
నర్చునాగ్నేయ సంస్తంభ ♦ నలకుసరియె?
వీరియనవరతస్నాన ♦ విభ్రమములు
ముత్తెములు దీయు జనునొక్క ♦ మున్కకీడె?

గీ. పలుగుదొమ్మరి పలిటీల ♦ పైనయోగి
వగలముద్రలు దిగదుడ్చు ♦ వైవఁదగదె?
మోటగడసాని కాళ్ల క్రేవ ♦ లాటముందు
బసుగుబాపని తలక్రింది ♦ బెడఁగులెంత?

గీ. ప్రజలముష్టినివర్ధిల్లు ♦ బండవాఁడు;
ప్రజలమూఢత వర్ధిల్లు ♦ బరమయోగి;
జనుల చేమగ్గులను బాడ ♦ సంతసించు;
జనుల చేమోడ్పులను యోగి ♦ సంతసించు.

గీ. కాని, వాఁడూర నుంటచే ♦ ఘనత లేదు;
కాననుండుట నీతని ♦ ఘనతయయ్యెఁ;
గడుపుఁబూడ్చుకొంటనతని ♦ ఘనత లేదు;
కడుపుమాడ్చుకొంటనితని ♦ ఘనతయయ్యె.

గీ. పరులకై శ్రమపడియెడు ♦ వాఁడుఘనుఁడు
తన కితరులకయి పడున ♦ తండు మధ్య
ముండుతనకయియెపడు న ♦ తండు నీచుఁ
డటులిటులుగాని శ్రమమొందు ♦ నతఁడెవండొ?

కౌం—ఇట్లుపయోగింప కుండిన నట్లయిన నుపయోగింపఁకుండునా?

బుద్ధ—అట్లెట్లు?

కౌం—పరమునకు—

బుద్ధ—తెలియనట్టి, తెలియఁదగనట్టియంశము నేలవచియింతువు? కాని నీవనినట్లే—మాటవరుసకు—పరమున్నదనుకొనినను బాపమునకుఁ బరమెప్పుడైన ఫలమగునా?

కౌం——అయ్యయ్యో! పరమయోగులు పాపాత్ములుకూడనా?

బుద్ధు——కారనియెట్లుచెప్పఁగలను?

గీ. పక్షిగ్రుడ్లను దినునట్టి ♦ వాఁడుపాపి
ప్రాణులను జంపితినువాఁడు ♦ పాపతరుఁడు
ప్రజలనే జంపి తినువాఁడు ♦ పాపతముఁడు
తనదుమాంసమె తినుయోగి ♦ తలఁపుమెవఁడొ?

కౌం——నమస్కారము నాకింక సెలవిండు. (పోఁబోవును.)

బుద్ధు——పోయెదవా?

కౌం——యోగాభ్యాసమునఁ బరమపాపాత్ముఁడనగు నేను మీయెదుటనిలువనేల?

బుద్ధు——నేనుగూడ నిదివఱకట్టి వాఁడ నేకదా! అట్టిపరమక్రూరపాపకృత్యమున మనకు గురుశిష్యసంబంధమెటులుండునో, యిఁకముందుజరగబోవు మహాలోకోపకారక పుణ్యకృత్యమునఁ గూడమనమిట్టిసంబంధముననేయుండఁగూడదా?

కౌం——అయ్యా! సర్వసౌఖ్యసంపూర్ణమైన సంసారము నిట్టెపరిత్యజించినారు. సన్న్యాసులై సమంజసమగు యోగాభ్యాసమును కర్కశదీక్షచేఁ జలుపుచు వాని నిట్టె రెండుగడియలక్రిందఁ ద్యజించినారు. పండ్రెండ్రు సంవత్సరములైన సంసారము చేసి విసిగితిరి. కాని యాఱుసంవత్సరములైనఁ జూడకుండఁగనే యపవర్గసాధనమగు యోగాభ్యాసమును వదలినారు. ఇట్లుభయభ్రష్టత నొందినారు. ఇట్టి చలచిత్తుల నెవ్వరుచూచియుండరు! ఇఁకేదోముందుమార్గమనుచున్నారేమి! మీకింకముందు మార్గమున్నట్లు నేననుకొనను. అందులకుఁ వేదశాస్త్రములంగీకరింపవు. ఇఁక మీకున్నది వెనుకదారియే! ఇంత చెడినతరువాత నింకముప్పేమున్నది? ఇహసుఖమైన బూర్ణముగ ననుభవింపక మిడుకనేల? కపిల

వస్తుపురమునకుఁ దయచేసి మహానందమున సర్వసౌఖ్యము లను భవింపుడు.

బుద్ధు—(నవ్వుచు) ముందుదారియు వెనుకదారియుఁ గాక నడుమదారి యేదియునుండఁగూడదా? ఒకని కడుకులు దినుటచేఁ గడుపునొప్పివచ్చినది. లంఘనము చేసిన శాంతించునని యాహారవర్జన మొనర్చినాఁడు. దానివలన గుడురకపోవుటయేకాక వేడిచేసిమఱికొన్ని బాధలు కలిగినవి. లంఘనమువలన నొప్పి శాంతింపలేదు. కానఁ దిరిగిపోయియుడుకులను మునుపటికంటె నెక్కువగఁ దినవలసినదని నీవాఁతనికి బోధింప సాహసింపఁ గలవా?

కౌం—సాహసింపలేను.

బుద్ధు—పోనీ! ఏమిబోధించుటకు సాహసింపఁగలవో యూహించిచెప్పుము.

కౌం—లంఘనమునుమాని లఘువగు నాహారము నేదో పుచ్చుకొనుమని చెప్పుదును.

బుద్ధు—అనఁగ—కఠినాహారమువలన వ్యాధివృద్ధియగుననియు, నిరాహారతవలననుష్ణతావృద్ధియగుననియుఁ దెలిసినది కావున నేకద!

కౌం—ఆ.

బుద్ధు—ఆహారణవృత్తికి మొదటిదియగు నమితాశనము తుదిదగువనశనముకూడ వర్జింపవలసినవేకదా!

కౌం—ఆ.

బుద్ధు—ఎందుచేత?

కౌం—దుఃఖహేతువులగుటచే—

బుద్ధు—సరే—వానినివర్జించి?

కౌం—మధ్యమార్గమునననుసరింపవలయును.

బుద్ధు—ఎందుచేత?

కాం.—సుఖహేతువగుటచేత—

బుద్ధు—ప్రమాద శూన్యత్వముకల యీమధ్యమార్గముననే జనుడవలంబించునెడలఁ గడుపునొప్పి కానియత్యుష్ణత కానికలిగియుండవు కద!

కాం.—ఔనవును.

బుద్ధు—అటులైనఁ జెప్పెదవినుము.

ఆ. వె. ప్రభువు తలకుచుకుట ♦ వహనకష్టంబెంతొ
జడలభారమంత ♦ సంయమికిని
బతికి మిగులతిండి ♦ వలనవేదనయెంతొ
యనశనమునఁ యోగి ♦ కంతబాధ.

ఆ. వె. ధనపురాశిచేన ♦ తనిగుండెబరువెంతొ
తపముపోవుననియి ♦ తనికినంత
హంసతూలమృదుత ♦ నతనికెంతశ్రమంబొ
యిలనుఱాల్రపక్క ♦ నితనికంత.

ఆ. వె. ఆశ్రితాళి పీకు ♦ లాటయాతనికెంతొ
వీని కంతమెకవుఁ ♦ బీకులాట
పలువు రబల లిచ్చు ♦ బాధయాతనికెంతొ
వీనికగ్నిమధ్య ♦ వేధయంత.

ఆ. వె. త్రాగు డెక్కుడగుటఁ ♦ దాపమాతనికెంతొ
యెండనపుకునిలువ ♦ నితనికంత
నోరుతెట్టవలని ♦ నొప్పియాతనికెంతొ
ముక్కుమూతనితని ♦ ముప్పునంత.

ఆ. వె. తగని స్వేచ్ఛవలని ♦ తెగులాతనికెంతొ
స్వేచ్ఛలేనియేదు ♦ పితనికంత
కడుపుకాల్లనంటు ♦ గాసియాతనికెంతొ
వెన్నునంటువెతయు ♦ వీనికంత.

ఆ. వె. సతతరోగబాధ ♦ సతనిదుర్గతియెంతో
సతతయోగబాధ ♦ నితనికంత
చావుభీతినతని ♦ సంభ్రమంబెంతయో
బ్రదుకుభీతినితని ♦ పాటునంత

ఆ. వె. సుకముమిగులహెచ్చి ♦ ప్రకటకష్టంబగు
నదియెతగ్గి కష్ట ♦ మగును మఱల
జనునితనువు కాక ♦ ఘనమాచమృతి నిచ్చు
నదియెతగ్గి చావు ♦ నందఁజేయు.

ఆ. వె. ఉభయ దిశల గష్ట ♦ ముందుసౌఖ్యమునకు
నదియెనడుమఁజేరి ♦ యగునుసుఖము
బాధసుఖమునొకటి ♦ వస్తునైజమునను
గలిసిబట్టె భేధ ♦ కలనకలిగె.

ఆ. వె. ఇష్టసుఖములన్ని ♦ యెటులైనగ్రహియింప
వలయుననెడి మతము ♦ పనికిరాదు;
తడిసియొడిముక్కు ♦ ముడిచి మాడిపొడుమై
మడియుమనెడుమతము ♦ పెడమతంబు.

ఆ. వె. ఏతదుభయమతము ♦ లిర్వుపక్కగుఱ్ఱులై
తోఁపనడిమిదారిఁ ♦ ద్రొక్కవలయు
మెఱకతెలియ నీటి ♦ గుఱుతులనడుమను
బాయ తీసివెడలు ♦ పడవపగిది.

అట్టిమధ్యమార్గమేదో లోకోపకారార్థమై కనిపెట్టవలసియున్న
ది. కనిపెట్టుటయు దుస్సాధ్యము కాదనితోచుచున్నది. కానీ

వుకూడనవృథాశ్రమమందక యోగమును మాని యాలోచించు
చు నిటనుండరాదా?

కాం—తమమాధ్యమిక మార్గముభయభ్రష్టత నొందినవారి కెవరికైన నక్కఱకు వచ్చునులెండు. సే బోయెదను.

బుద్ధ—నాయనా! నీకింకయాధార్థ్యము పొడకట్టకున్నదని నాకు విచారమున్నదిసుమా?

కాం—కేవల మసంబద్ధమగు నయథార్థము మనసునఁ బట్టుటకంటె యథార్థముపొడకట్టకుండుట మిగుల విచారకరమగు నాపదగాదు లెండు. మీగురుత్వమునకు, మీకు, నమస్కారము. (పోవును.)

బుద్ధ—యోగము వదలినట్లే శిష్యుఁడుకూడ వదలినాఁడా?

గీ. సిలుగులఁ జెలఁగియున్నట్టి ♦ చీనపథము
మంచిదని దానివదలరు ♦ మనుజులెవ్వరు
దోషరహితంబునైననౌ ♦ ఘుని క పథము
తప్పు తప్పు మూఁడవసారి ♦

గీ. కనిసకారణముగదోష ♦ మనివచింవ
మంచిదే! యట్లుకాకయో ♦ జించకుండ
దప్పనఁగనట్టి తప్పుక్రొ ♦ త్తదగుబాట
తప్పు కాదు; మూఢులనోటి ♦ తప్పుకాని.

గీ. ప్రాతక్రొత్తయువస్తువి ♦ భాగముగునె?
కాలగతిభేదకలనయే ♦ కాని క్రొత్త
దైనయది ప్రాతకాకుండ ♦ నట్లెయున్నె?
ప్రాఁతయది క్రొత్తగాకెట్లు ♦ ప్రాఁతదయ్యె?

గీ. ప్రకృతిశాస్త్రజ్ఞులకుఁ గవి ♦ వరులకుమత
బోద్ధలకు వారితిట్లును ♦ బోట్లుతప్ప
వట్టివారి యజ్ఞానంబు ♦ నపహరింపఁ
బాటుపడుటలుతప్పవు ♦ ప్రాజ్ఞులకును.
అదిగో! సూర్యాస్తమయ సమయమైనది.
గీ. కొండచిలువమేల్కని యొడ ♦ గ్గొలుకుకొనును;
గొంతుకను నక్కసవరించు ♦ కొనఁగసాగె
ఋషియు ఋషిపక్షిసెలయేటి ♦ కేగినారు
ముచ్చటకు గ్రుడ్లగూబదో ♦ బుచ్చియాడె.
ఏవైననృక్షచ్ఛాయకుఁ బోయి యచ్చట రాత్రిగడపెదనుగాక!
(బుద్ధుఁడు నిష్క్రమించును.)

ఇది ప్రథమాంకము.

బుద్ధబోధసుధ.

ద్వితీయాంకము.

[ప్రదేశము—గయ—మఱ్ఱిచెట్టుక్రింద.]

(ప్రవేశము—బుద్ధుఁడు.)

బుద్ధు—ఆహా! ఆహా! ఎచ్చటనది లేనితావుకనబడదుగదా!

గీ. తల్లి దిను వింతలగు సూడి ♦ దలఁచఁగల్గు
పులుసు కారంబు చే గర్భ ♦ పోత మెంత
తల్లడిల్లునో గద! యుష్ణ ♦ తా ప్రతప్త
మగుచుఁ గొట్టుకొనుచు నేమి ♦ యగునొ! కట్ట!

గీ. వెలుపలికి వచ్చు నపుడు నా ♦ భిస్థ నాళ
మఱ్ఱ ననుజిక్కి యుక్కిరి ♦ బిక్కిరి యయి
చచ్చు నంతకు ముందుగాఁ ♦ జావకున్న
వెలిబడిన వెంటస్థితి భేద ♦ ములను జచ్చు.

గీ. చేటఁ బడినప్డు చాకున్న ♦ శిశువు మొదటి
కార్యమేమగుఁ తరువాతి ♦ కార్యమేమ్మ

చచ్చు వఱకుఁ జేసెదు ప్రయో ♦ జకతయేద్వె
తమేద్పుతోఁ బుట్టి చచ్చెను ♦ నేద్పుతోడ.

సీ. మందాగ్నిఁ బొందున ♦ మందార్తి నొక్కఁడు
తప్పిరిచే స్పృశ ♦ తెలియఁ డొక్క
డుబ్బ జబ్బునఁ జాలఁ ♦ దబ్బిబ్బగునొకండు
పురుష గర్భంబునఁ ♦ బొక్కు నొకఁడు
పక్షవాతమున సాఁ ♦ బాలుచచ్చునొకండు
చచ్చువాతమునఁ బా ♦ షాణమొకఁడు
కానగాసినిగుల్లి ♦ కాంక్షించునొక్కఁడు
పెడతూలచేనొంద్ర ♦ పెట్టునొక్క.

గీ. డుబ్బసంబునఁ గప్పలా ♦ గొదిగిపండు
కొనుచు నెగయూపిరిని గెక్కు ♦ మనుచునడరు
బ్రక్కచేరులు బిగబట్టు ♦ బాధవలన
నఱచుఁ దిర్యఙ్ముఖత గడ్డి ♦ గఱచియొకఁడు.

సీ. పుట్టైమూదను మొట్టో ♦ మొట్టోయనునొకండు;
చెవి గునపపుఁబోటుఁ ♦ జెందునొకడు
కంటిమంటలకుఁ మి ♦ న్నంటి దొరునొకండు
ముక్కురక్తపుఁగాల్వఁ ♦ బొగులునొకఁడు
గొంతుపూడ్పునుపోర ♦ కోఁతనేడ్పునొకండు
రాచపుండునసొడల్ ♦ రగులునొక్క
డాంత్రనాళ స్థ్రవ ♦ ణార్తినొందునొకండు
వింటిదొమ్మనుమొగ్గ ♦ వేయునొకఁడు.
బోదకాళ్లసంకెలలను ♦ బొరలునొకడు
మూలరోగముతోఁ జెడ ♦ మూల్గునొకఁడు
నక్కమోమునబడఁగూసి ♦ నవయునొకఁడు
కుష్ఠమున బురుగులుపడఁ ♦ గూలునొకడు

గీ. సతికి నివియన్ని యేకాక ♦ జననకోశ
మధికముగ నుంట ఋతుశూల ♦ యద్భుతంపు
మూర్ఛ ప్రసవార్తి సూతిక ♦ మొదలుగల్గు
వ్యాధులన్నియు నామెపా ♦ లయ్యె నకట!

గీ. ఆలితలపోటునకు దేవు ♦ లాఁడుమగఁడు
మగనిలోలొటారమునకుఁ ♦ మగువ యేడ్చు
గొడుకుసన్నిపాతమునకుఁ ♦ గుందుఁ దండ్రి
తండ్రి యంధతావస్థకుఁ ♦ దనయుఁ డేడ్చు.

ఇంతయేకాక స్త్రీపురుషునకుఁ బురుషుఁడు స్త్రీ కిచ్చువ్యాధు లమితములై వానిమహా ఘోరఫలము జగత్తున దట్టముగ వ్యాపించి యున్నది. ఇదియుగాక —

గీ. కాలియడుగునఁ బల్లెరు ♦ కాయపోటు
బ్రహ్మరంధ్రమునకునెక్కు ♦ బ్రక్కనల్లి
కాటుతైతక్కలాడించు ♦ గర్ణములను
దోమమేల్కొల్పులకుఁ జిక్క ♦ తోఁడసురటు.

గీ. కొండిఁ బ్రేటువఁ దేలట్టె ♦ గుండెగరిస
లంబడఁ జేయును; బాము సై ♦ లవినిజాఱు
నొకవిషాల్పబిందువునోటి ♦ నుండి యుబ్బ
లుబ్బలుగఁ గడతెంచు చొంగ ♦ లుబ్బఁ జేయు.

గీ. అక్షినణువైన హృదయాశ ♦ ల్యాముగు; వెఱ్ఱి
కుక్కకఱచిన నరుఁడు నా ♦ ల్గు పదములను
పరుగులిడుఁ; గఱచుచు; మింటి ♦ వంకమోర
వెట్టియేడ్చు; సిరుకతను ♦ బిట్టు మొఱుఁగు.

ఇదికాక —

గీ. ఒక్కభూకంప మెన్నిపు ♦ రోత్తమముల
గోఁతఁబెట్టువీరాంగవు ♦ మ్రోఁతఁ యగ్ని
శైలకోలాహలము ప్రాణి ♦ జాలసంఘ
దహన సంస్కృతి కపనమం ♦ త్రములరువ్వ.

గీ. కొలఁది మట్టికిఁబసవుఁను ♦ కుక్కనకు నాసఁ
జెందిజనకోట్ల కుత్తుకల్ ♦ జెండిశారి
పలలములను రాచ కసాయి ♦ పందలమ్మఁ
బెట్టుసంతలు యుద్ధ ప్ర ♦ ధ్వస్థలములు.

ఇట్టియసంఖ్యాకములగు బాధలు జనులకు సామాన్యముగ సిద్ధించునవైయున్నవి. ఇఁక నొక్కొక్క జనునకు బాల్యయౌవన కౌమారవార్ధకములఁ గలుగు బాధలెట్టివో కొంచెము యోచింతము. ముందు బాలునియవస్థ——

గీ. పాఠశాలకేగకగాది ♦ ప్రక్కడాఁగు;
సీడ్చుకొని పోవ లబలబ ♦ నేడ్వసాగుఁ
జమువుమనశిరోవ్యధచేతఁ ♦ జాలమూల్గు;
కొట్టగురుశిట్లు త్రాటి యా ♦ కుననుగోఁణఁగు.

గీ. చదువుకొనకుండఁ దల్లికి ♦ సాయపడుచు
నింటసుఖమున్న చెల్లెలి ♦ నంటియాఁడు
పుట్టువునఁబుట్టకిటు లేల ♦ పుట్టినాఁడఁ
జమువుఁబోలు మహాపద ♦ జగతి నేది?

గీ. నిశిని బసిలోన నెట్టుకో ♦ నిప్పుపుట్టి
పుస్తకములతో బుగ్గియై ♦ పోవరాదె?
మాఁగినోదొమ్మనొగుదుఁడు ♦ మడఁగిపోవ
కేలయీ మొుఁడి బ్రదుకని ♦ బాలుఁడేడ్చు.

గీ. ధనయుతుని బిడ్డమెడరత్న ♦ దామముఁగని
తనకు లేదని సామాన్యు ♦ తనయుఁ డేడ్చు;
నితనిబుగ్గ గులాబికై ♦ యతఁడు పొగులుఁ
గటికి బీదబిడ్డఁ డుభయ ♦ గతుల కేడ్చు.

గీ. ఆటఁదనకంటె నొకఁడు పై ♦ యాడెననుచు.
మఱిగియాతని దిట్టుఁదో ♦ మ్మొగి, యటంచు;
విద్దెనొక్కఁడు దనకంటెఁ ♦ బెద్దయనుచుఁ
గుమిలి చెడఁదిట్టు పుస్తక ♦ క్రిమి యటంచు

గీ. తనుఁగని యొకఁడు నవ్వలే ♦ దనుచు నేడ్చుఁ;
దనుఁగనుచు నితరుం డేడ్వ ♦ ననుచు నేడ్చుఁ;
దనుఁబొగులఁగఁ బరుఁడు నవ్వ ♦ ననుచు నేడ్చు;
నొకఁడు కొంచెమేడ్చెనని మ ♦ ఱొక్కఁ డేడ్చు.

గీ. ఒకఁడు మఱొకఁడని వేఱొక్కఁ ♦ డుడికి యేడ్చు;
నతిముదమున మఱొకఁ డేడ్చు ♦ నితరుఁ డేడ్వ
నొక్కఁ డేడ్చు; నేడ్వఁగ హేతు ♦ వొక్కటైనఁ
గానఁబడరాదని మఱి యొ ♦ కండు నేడ్చు.

ఇఁక యౌవనావస్థనున్న వాఁడెట్టి కష్టములందునో యించుక యోచింతము.

గీ. ఉవిదప్రక్కలోనికి రాక ♦ యుండునపుడు
సతతకాంతాభిలాష చే ♦ సంభ్రమించుఁ;
గడల ద్రొక్కక దాస్పహా ♦ కష్టమొందు?
విడివడుచుఁ గడునిడుములఁ ♦ గుడిచి యేడ్చు.

గీ. క్రొత్తపెండ్లికొమరితతోఁ ♦ గులికి కులికి
మరులు తలముస్కలుగఁ దాప ♦ భరమునొందు
నింద్రధనువు చిత్తమునుండి ♦ యెగిరిపోయి
విసుగు బట్టబయల్గాఁగ ♦ వెతఁదపించు.

గీ. ధనికి నెవనికో మగలంజె ♦ తనమునంధుఁ
దనుఁబఱచుకొని యతని సం ♦ తసము కొఱకు
నెన్నొ మాయవేసములేడ్చి ♦ యీడ్గిలఁబడి
యాత్మమానవిక్రయఫలం ♦ బార్తిగుఱుచు.

గీ. ధనిమఱొకమగగుడిసె వ్రే ♦ టునుగని నగఁ
డనదు మీసాలసవతికై ♦ తాఁదపించు
వింతసాపత్న్య కలహంబు ♦ వృద్ధియగును
జనులువీరి త్రోపులసంద ♦ డిని నశింత్రు.

గీ. అట్టినత్తిపాగాల యి ♦ ల్లాండ్రనడుమఁ
బీఁకులాటలఁ బడలేక ♦ విభుఁడునేప్పు
సందఱిను మేళముగఁ గూర్ప ♦ నతనియోఁపు
పందలును గజ్జెఁగట్టఁగ ♦ నందజేఁప్పు.

గీ. కుంజరము బలాత్కృతిచేత ♦ గోలఁబడును;
పక్షి మోసపెట్టఁబడుచు ♦ వలనుబడును
గానికలము బందమెఱఁగి ♦ కట్టుకొనెడు
వాఁడొక జనుండు తక్కనే ♦ ప్రాణిలేదు.

గీ. కానియొకని సొమ్ము హరించి ♦ కాళ్లకినుప
సంకెలలఁ దగిల్చికొను త ♦ స్కరుని కంటె
వానిగౌరవమేమి? యు ♦ భయులితరధ
నహారులును సిగ్గఁడులు నుప ♦ గ్రహులు కారె?

గీ. ఇనుప బంగారు సంకెళ్ల ♦ నేమిభేద
మగును? దినునది దెబ్బమై ♦ యట్టుమాడ్పు
నప్పుడు కొరడకట్టియబోడి ♦ దైననేమి?
యందమగుకుందనపుఁబొన్ను ♦ దైననేమి?

కాని—

గీ. కారఁగలదొంగ నిర్భీతి ♦ నోరు దెఱచి
ఘుష్టగతిఁబల్కఁగాఁగల ♦ డితఁడొ నోరు
గట్టుకొనవలయుఁ; గనులు ♦ గట్టుకొనవ
లయును; బిద్దెకొట్టు కొనవ ♦ లయును జెవులు.

గీ. స్వేచ్ఛకై బొండమూరి కృ ♦ శించు, సుఖముఁ
గోరి దుఃఖ మొందుఁ, మహాధి ♦ కారమాస
పడుచుఁ జచ్చు బానిస క్రింద ♦ బానిసయగుఁ
జేరుఁగోరి తిట్టులు లెంప ♦ పెట్టులొందు.

గీ. తలఁచిన సుఖంబు దొరకమి ♦ తల్లడిల్లి
కొసకు దాని గల్పిద్దెనో ♦ కులటముద్దు
నో దెమకి కొనలేక మొ ♦ ఱ్ఱోయటంచుఁ
బడసలెఱచి గొంతుగుండెయుఁ ♦ బగిలిచచ్చు.

ఇఁక కౌమారావస్థవఱకు నిలిచియున్న జనుఁడు సామాన్యము
గ నేవిపత్తుల నొందునో చూతము.

గీ. కంటమందేడు; మందాగ్ని ♦ కడుపునందు;
నింటబిడ్డలగీరుగా ♦ డింటిబైట
వడ్డికై కోఁత; కాళ్లదు ♦ ర్భరపుభవభ
రంపుసంకెళ్లమోఁత; లోఁ ♦ బ్రాణికోఁత.

గీ. సంతు లేదని యొకఁడేడ్చుఁ; ♦ చాలుబిడ్డ
లంచు నొకఁడేడ్చుఁ; బిల్లల ♦ వ్యాధులకయి
యొక్కఁడేడ్చు; శుంఠత కేడ్చు ♦ నొకఁడు దుష్ట
తకు నొకండేడ్చుఁ; గడుపుకోఁ ♦ తకొకఁడేడ్చు.

గీ. సతి కెపుడు రోగమని గండ్ర ♦ సంతపించు
నెపుడు రోగపడదటంచు ♦ నేడ్చుబక్క

సతిమడిసెనని సంసారి ♦ వెతనుజెందుఁ
జావదని పెఱిగుళ్లఫూ ♦ జరితపించు.

గీ. పడతిమైనపుడిమ్మయం ♦ చదరునొకఁడు
కండిరీఁ గయును చొకఁడు ♦ కుందుఁజెందు
నంటకుండ ఆఁచిప్పయం ♦ చదరునొకఁడు
సీతకోకచిల్కని వెతఁ ♦ జెందునొకఁడు.

గీ. వనిత తన్నెష్ట కనిపెట్టు ♦ కొనుచునుండు
ననుచునొకఁ డేడ్చు నెడమొగి ♦ మూను పెడమొగ
మంచమొక్కఁడేడ్చును వీథి ♦ యరుగుమీఁద
వాఁమె, యింటఁదానని యొకఁ ♦ డార్తిఁజెందు.

గీ. ఒడలి బలముడిగిన వెన్కఁ ♦ గడుపునించు
కొనుటయెట్లని యొకఁడేడ్చుఁ ♦ గొమకులుతన
పిల్లె సానులబంగారు ♦ గుల్లలకును
వల్లెలకునిత్తురని వంతఁ ♦ బడునొకండు

గీ. ధనము లేదని యొకఁడేడ్చు ♦ తినఁగ లేక
యొక్కఁడేడ్చు; దాచఁగ లేక ♦ యొక్కఁడేడ్చు
నీయ లేక యొక్కండేడ్చు ♦ నింతకంటె
నొకని కెక్కువగలదని ♦ యొక్కఁడేడ్చు.

గీ. ధనముతగినంత లేదని ♦ త్యాగియేడ్చుఁ
బెట్టువానిఁ గాంచిపిసిఁడి ♦ తిట్టియేడ్చుఁ
గృపణుఁగని యర్థియేడ్చు దు ♦ మ్మెత్తితిట్టి
నర్థియర్థ్యంతరునిగాంచి ♦ యార్తిఁజెందు.

గీ. కొలఁది మెతుకుల కెంగిలా ♦ కులకుఁజుట్టు
గుక్కలు వెఱమొఱిగి పీకు ♦ కొనుచుఁ గఱచు

కొనునుగాని రాజోచ్ఛిష్ట ♦ మునకుజనులు
ప్రాణములఁ దీసికొందు రే ♦ మనఁగవలయు.

గీ. ధనముగలతండ్రిచావలే ♦ దనుచుఁ బనుచు
తనయుఁడు కృశించుఁ బెట్టని ♦ తనయుఁ డేల
యనుచు జనకుఁడు శపియించు ♦ ధనపుబాళ్లు
తెగక భ్రాతలు కుత్తుకల్ ♦ తెగుదురకట!

గీ. ధనముపాతఱవేసియ ♦ ద్దానిమీద
ననశనముగ నొక్కఁడుపడి ♦ వనటజెందు
సఖినిగదిమూసిసుఖియింప ♦ శక్తి లేక
ద్వారమునఁ గాపువడియేడ్చు ♦ వేఱొకండు.

గీ. కడుపుకకుర్తి గలుగని ♦ కష్టజాల
మభినయమొనర్చి బీదమ ♦ హార్తి నేడ్చు
సుఖియనెడుకీర్తికైయెన్ని ♦ సొగసులెన్ని
వగనగవులేద్వలేకసం ♦ పన్నుఁడడరు.

గీ. పంటిపోటున నొకఁడేడ్చు ♦ పరునిగతికి
కంటిపోటుననొకఁడేడ్చు ♦ కంతుతుంట
వింటిపోటుననొకఁడేడ్చు ♦ వ్యర్థమైన
పగ జెముడుముంటిపోటున ♦ పొగులునొకఁడు.

గీ. అస్రపటిమతగ్గినదని ♦ యడరునొక్క
డాసపీడహెచ్చగుటనూఁ ♦ గాడునొకఁడు.
చౌరవపురి పీడెననిగాసిఁ ♦ బొరయునొకఁడు
శంకముప్పిరిగొ గిజగి ♦ జబకునొకఁడు.

గీ. చెడితిరిగియండవాతము ♦ గడనఁ జేసి
కుజుఁడొసగినముల్లెయిదని ♦ కుందునొకఁడు;

తప్పుదారులధనమంతఁ ♦ దగులఁబెట్టి
జన్మశనికో సెగొంతని ♦ సణఁగు నొకఁడు.

గీ. పెదవిపైఁగొక్కుకొఱుకనో ♦ క్రొమ్మదపలేని
కోరలమ్మతనదుపుత్త్రుఁ ♦ గొఱికెనని య
డరు నొకఁడు; మూత్రమునబాయి ♦ దొఱుఁగఁగాని
వానిచేవిసరని బెంగ ♦ పడు నొకండు.

గీ. ఒకఁడుబుద్ధిలేదని యేడ్చు ♦ నొరులుధీర
హితుఁగఁదన్నెంతురనిమఱి ♦ యింత యేడ్చు;
నొరులుధీమంతులనిమఱి ♦ మఱియు నేడ్చు;
నేడ్చువనియొరులెంతురం ♦ చెపుడు నేడ్చు.

గీ. తనయిడుములకేడ్చు నొకఁ; డి ♦ తరులకిడుమ
లొనరలేదని చెడనేడ్చు ♦ నొరులకష్ట
ములకునవ్వ లేకమఱేడ్చు ♦ ముందుగష్ట
చయము వచ్చునేమోయని ♦ చాలనేడ్చు.

ఇఁక వార్ధకావస్థనున్న జనులకష్టము లెట్టివొ చూతము.

గీ. బలముడిగిపరాధీనుఁడై ♦ వనరు నొకఁడు;
చేయియెత్తుపుత్త్రులుచావఁ ♦ జెడు నొకండు;
పొట్టకూటికేకలవుగాఁ ♦ బొక్కు నొకఁడు;
కొడుకులాదరింపరటంచు ♦ మిడుకు నొకఁడు.

గీ. ఆవులింతలెకానిక ♦ న్నారనిద్ర
కలుగదనియేడ్చు నొక్కఁడు ♦ కడుపులోనఁ
ద్రాటియాకుమంటయెకాని ♦ నోటికేది
పోదటంచు నొక్కఁడు నెత్తి ♦ మోదుకొనును.

గీ. కనఁదలఁపె కానికనులు లే ♦ వనుచు నేడ్చు;
వినఁదలఁపె కానిచెవులు లే ♦ వనుచు నేడ్చు;

నమలమతికానిపండ్లను ♦ న్నయనియేడ్చు;
లేవమతికానికాళులు ♦ లేక యేడ్చు.

గీ. కుళ్లుదగ్గునఁగాండ్రించి ♦ కుందు నొక్కఁ
డించుకకఫ మారఁజెడగొం ♦ డ్రించు నొకఁడు;
పొణ్ణిదయినకాసచేలంకె ♦ లిడుముట్లొక్కఁ
డస్థుపముకళ్లెఁగ్రిందుమీఁ ♦ దగు నొకండు.

గీ. కుంపటికినిలొంగనిచలిఁ ♦ గుందు నొకఁడు;
మందునకునుదీఱనిరుజ ♦ మఱుగు నొక్కఁ;
డొలిమికినాఁగనివగను ♦ దొరు నొక్కఁ
డేడ్చునసుదీఱనిమహార్తి ♦ నేడ్చు నొకఁడు.

గీ. చావురాదని పైకేడ్చుఁ ♦ జత్తుననుచు
లోనుదుకుఁ జత్తువనిఁ యెవఁ ♦ డైన ననిన
నిల్లెగిరిపోవఁగానేడ్చు ♦ నేడ్వ నేల
యనిననీవు చావుమనియొం ♦ తయిన నేడ్చు.

గీ. నాకు నేదియు వలదని ♦ పైకిఁ బలికి
నన్నియును లోనఁ గావలె ♦ ననుచు నేడ్చు
నెదియుఁబోయిన నాకేమి ♦ కొదువయనుచుఁ
బొడుముకాయ బిరడవ్రొవ ♦ మొత్తుకొనును.

గీ. తపనుపడుచుదాయాదులం ♦ దఱుగతింప
వారిదంతయుఁ దనుజేర ♦ వలయుననుచు
నుబ్బసప్రుఁ బిల్లికూతల ♦ నొక్కుమనుచు
మూలమూల్గులమరిడమ్మ ♦ మ్రొక్కులిడును

గీ. అందఱును దన్నుఁదిట్టుచు ♦ తనుచునించి
యుందఱను దాను జెడదిట్టి ♦ యార్తిబడును

బట్టతలగోకుపౌత్రుని ♦ గొట్టకట్టి
వెదుకబోయి కుంపటిఁ జేయి ♦ వెట్టియేడ్చు

గీ. చీములును దోమలీఁగలు ♦ చేరియొడలు
పీకగా బాపుకొనలేక ♦ వెతనుగుడుచు
మత్సరక్రోధలోభముల్ ♦ మనసు నెపుడు
కాలుకగా శాంతిపడలేక ♦ మఱిమఱేడ్చు

గీ. తనువునను నెత్తురుపొగరు ♦ తగ్గియున్న
శ్లేష్మపుఁ బొగకుచేఁ గాకఁ ♦ జెందిమఱుఁగు
నరములకు బింకమగుపట్టు ♦ దొరగియున్న
బెంకి మొండిపట్టునబిట్టు ♦ బిగిసిపోగులు.

గీ. ఎడమప్రక్క సమ్మెటదెబ్బ ♦ వడియఁడంగఁ
గాలిమితిత్తుల బుస్సుబు ♦ స్సులకుఁబొగులు
నుదరమునవత్తికునుకుచు ♦ నున్న బసఁడు
మంటచేఁబ్రమిదంతయు ♦ మండనేడ్చు.

గీ. నెత్తిపైనాకు రాల్కారు ♦ నేత్రములను
శ్రావణము ఘ్రాణపదమును ♦ రసనయందు
మందు వేసవి; కోసలహే ♦ మంతమాశ
యందునవసంతమైయార్తి ♦ నందునెపుడు.

గీ. దగ్గు తెమలకయొక్కఁడు ♦ త్రోఁగఁగఁబొర
పడియొకడుకోపమునఁ గేక ♦ లిడఁగనరము
లెగియొకఁడుపదిదినములు ♦ దిగువప్రక్క
కండచీములుపీఁకనె ♦ క్కండుచచ్చు.

గీ. పుత్త్రతతితండ్రియంచేడ్చు ♦ ముసలిమేన
యత్తయూఁగాయలుమైల ♦ యయ్యెననుచు

నేప్పుతారత్రిపాదియం ♦ చేడ్పుబావ;
తెల్పుతనమీాశనియెప్పు ♦ దాపువాఁడు.

గీ. బాటగంగాధరుఁడుమైల ♦ పడితివనుచుఁ
బ్రాహ్మణనెచావకేలని ♦ పొరుగువారుఁ
ద్వాంగ ముగిసినమనమైన ♦ బ్రదుకుదుమని
యుందఱునుగుందుఁ జెందుచు ♦ రచటనకట!

గీ. ఆర్ద్రవానస్నులద్వాయ ♦ ప్రాశనములు
మృత్తికాస్నానదీక్షలు ♦ మృతకములును
దర్పణములును బిండప్ర ♦ దానములును
మాక్షికము లాబ్ధికములంచు ♦ మఱియుమఱియు.

గీ. బ్రాహ్మణస్వార్థపరచక్ర ♦ వర్తి రచిత
మంత్రతంత్రరూపక బహు ♦ మార్గగోహి
రణ్యాతతిసమాకర్షణ ♦ ప్రస్ఫుటేంద్ర
జాలమునఁ బడికర్తవి ♦ చారమొందు.

సీ. పుడిసెడునీళ్లతోఁ ♦ బిడికెడుతిలలతో
బోడిదాన్నెనుదర్భ ♦ పుడకతోడ
ముళ్లువెట్టిననూలు ♦ పోఁచతోముకుపాడి
చిటికంతగోమయ ♦ ఘుటికతోడ
బూడిదపండ్లంత ♦ మూడుముద్దలతోడ
లోడలోడ మనునోటి ♦ బుడగతోడ
నట్టివానిని ముక్తి ♦ కెగరవైచెదుద్విజుల్
గురుతరాఖిలదేశ ♦ గురులుగాఁగ
భరతవర్షదుర్గతియెంతో! ♦ ప్రాణికోటి
పాపమెంతో! బానిసక్రింద ♦ బానిసయగు
పాడుభగవంతు దౌర్భాగ్య ♦ భారమెంతో!
చెప్పనననేమి? తలఁపను ♦ జేతఁగాదు.

గీ. అర్భకశిరోదయంబగు ♦ నవుకుమంత్ర
సానికంటె మేషవృషభ ♦ శాస్త్రిముందు
స్త్రీలమూర్ఛకు వైద్యాని ♦ సేవబిరడ
కంటెమాంత్రికుఁ గోరడమె ♦ కాదెముందు.

గీ. బుట్టగీయించవలసి న ♦ ప్పుడును గీత
కత్తికంటెఁ బాచాఁగవుఁ ♦ గట్లముందు;
పెండ్లిలోఁ బున్గులును బూల ♦ చెండ్లకంటెఁ
గుండలగ్నులు కుశలు మూ ♦ కుల్లముందు.

గీ. పతికిఁ బ్రథమగర్భాధాన ♦ సమయమందు
వరునికంటెఁ బురోహితు ♦ వరుఁడుముందు;
విందులన్నిటిలోఁ బెద్ద ♦ పీటలందు
వియ్యమునకంటె ముత్తుల ♦ పెయ్యముందు.

ఆహా! ఇదేమి? అవస్థాచతుష్టయమునందు కష్టముల నాలోచించుచు నిట్టె బ్రాహ్మణాధికమాహాత్మ్యమును గూర్చి యాలోచించు చుంటిని. కడుపులో భూకంపమువలె నున్నది. లోపలియఁలజడియే కాని పైకేది రాకున్నది.

గీ. నోరుచిన్నతలఁపు లొక్క ♦ సారియన్ని
పైకిరానెంచు నైనఁబైఁ ♦ బడదొకటియుఁ;
బొట్టలావునుమెడసన్న ♦ ముగలకుప్పె
కుదిపిఁబోర్లింపలోమందు ♦ ఘుటికలట్లు.

ఇప్పుడెక్కడ నుంటిని? ఎక్కడఁజూచినదుఃఖమే! ఎక్కడఁజూచినదుఃఖమే! ఈమహాదుఃఖము లూరకే యనుభవించుచు నుండవలసినదేనా? వీనినుండియెన్నఁటికైన విముక్తికలదా? బ్రదుకంతయుఁగష్టమైనప్పుడు బ్రదుకనేల? బ్రదుకనేల యని యాత్మహత్యచేసికొనవలయునా? ముందుజన్మమే యుండునెడల నాత్మహ

త్యవలని ప్రయోజనమేమి? కావుననీజన్మముననే దుఃఖశాంతి యవశ్యకర్తవ్యము. దుఃఖమునంభవించునపుడెల్ల నేదో విధముగఁ దాత్కాలికశాంతి చేయవలసినదా? కాదు.

గీ. బాధమూలహేతువుగని ♦ వైద్యమటను
జేయనగుఁ; బైశాంతుల ♦ మాయదెప్పు;
డొడలిపైబయల్వెడలెడు ♦ పొడలుగంధ
కమునఁబోవునే? పోవును ♦ గంధివలన.

ఇన్ని దుఃఖములకుఁ గారణము లేమై యుండవచ్చునో?

గీ. గంజిబిచ్చమెత్తుచుఁ ద్రావి ♦ గట్టుమనుచుఁ
ద్రేఁచిపరమ దరిద్రుఁడు ♦ తృప్తిఁగనక
పట్టెడుసజ్జరొట్టెకై ♦ పలవరించి
యున్నగంజియసహ్యమై ♦ యుమ్మలించు.

గీ. సజ్జరొట్టెను దినునట్టి ♦ జనుఁడు యవల
రొట్టెఁదినుమహాభోగి వో ♦ మట్టిచూచి
కనులనీర్నించి యొంతదు ♦ ర్గతియొ యంచు
నాఁకలి యసూయచే మండి ♦ యడలు చెందు.

గీ. మంచిరొట్టెను గలవాఁడు ♦ మట్టియూప
లవలెఁజక్కనౌపాల్ద్రావు ♦ టవలిజన్మ
మందెయనిలోని కన్నీళ్ల ♦ నంటనుప్పు
నైనరొట్టెమ్రింగుడు వడ ♦ కార్తిఁబడును.

గీ. రమ్యగోక్షీరపానవి ♦ భ్రాజితుండు
రజతపాత్రలేనివగ నీ ♦ రసతఁజెందు
వెండియేదుపుదీటిన ♦ వెట్టియతఁడు
బంగరేడ్పునకై గొంతు ♦ బొంగుదోలఁచదు

గీ. బంగరునఁ ద్రావుసంపన్న ♦ వరుఁడుకడుపు
బరువునను బాలగిన్నెను ♦ బాలుద్రోఁచు;
లేనియతఁడుండి యొప్పును ♦ లేదటంచు
నున్నయతఁడు లేకొప్పును ♦ నున్నదంచు.

గీ. మానిసికినున్న దేదైన ♦ లేనిదగును
లేనిదే యుండఁదగినది ♦ లేనిదాని
కొప్పదగినది యుండి లే ♦ కొప్పలేక
లేక యేమపె బ్రదుకగు ♦ లోకమందు.

గీ. మొద్దువటువ్రెక్క సతిలేక ♦ మొత్తుకొనఁగ
మూఁడువందల యొకటవ ♦ ముదితకొఱకు
నుర్విపతి వేగు నెంతయు ♦ నున్నసరియె
లేనియేడుపు తప్పదే ♦ వ్వానికైన.

గీ. భవ్యషట్ఛాస్త్రపాండిత్య ♦ పటిమఁదనరు
కుండలికిఁగైత లేకున్న ♦ గొంతుదెగెనె?
యందుకై తప్పుచిటిచాఁప ♦ యల్లనేల?
పృష్ఠములనుండిజనులీడ్చి ♦ వేయనేల?

గీ. శ్రాద్ధభోజికిగానంబు ♦ రాకయున్నఁ
బుట్టిమునిఁగిపోయెనె? వీణఁ ♦ బట్టియుట్టె
గారిమఁకిగారిమఱిమఱి ♦ గారియనుచు
గానమునుబింక దానముఁ ♦ గలువనేల?

గీ. వటువుజదువు నెమరవేయ ♦ వదలిపెట్టి
సతిఁదలఁచిలొట్టవేయును ♦ జదువువల్లె
నొకటిరెండెప్పు డౌనని ♦ యుమ్మలించుఁ
గట్టితాటిమంగళసూత్ర ♦ గరిమఁజూచు.

గీ. పెండిలగు వెన్క సుఖియించి ♦ యుండరాదె?
సతికడుపుకాయ దోహద ♦ సమితి కొఱకు
నెఱకతట్టల మజీవంబ ♦ బఱుకుటలను
బొమగుగడ్డాలఁ బుట్టలఁ ♦ దడుమనేల?

గీ. కొడుకునెటొకని నోర్యూసి ♦ కొనఁగరాదె?
మనుమలెత్తెదు వెతనోస ♦ మాలసుంత
పుట్టగోచికి జార్పైఁట ♦ ముళ్లువెట్టి
పాలకోడెతోఁ గార్పెయ్య ♦ బందెఁబెట్టు.

ఇఁక వారిద్దఱియవస్థ—

గీ. వెలఁదితన్ముద్దుగొనఁగ నెం ♦ గిలికినమ్మ
కోపపడునని గావంచ ♦ కొసనుదుడుచు;
గండపత్రంబులకుమసి ♦ దెండటన్న
గ్రంథపత్రాలమసిదెచ్చి ♦ కాంతకిచ్చు.

గీ. తాతగారితపోమహా ♦ త్త్వఫలమునను
కూనలమ్మకొకను నూనె ♦ గుడ్డవాని
చేతిచలవను యనరాని ♦ రీతినెట్లొ
కుక్కగొడుగులు మొలుచును ♦ గొంపలోన

గీ. భవము భ్రష్టత బంధంబు ♦ పరిభవంబు
బహురుజలబాధ భాగార్థ ♦ భండనంబు
భర్తృహీనకాంతలబాధ ♦ బారుటులివు
క్రమముగా గ్రమ్ముకొను బొమ్మ ♦ జెముడుకరణి.

ఆత్మసుఖము కొఱకైన తృష్ణయేయిందులకు ముఖ్యకారణము
గాఁ గనఁబడుచున్నది.

గీ. ఉర్వీపతికి త్రిఁదృష్ణ ♦ యుద్యోగికనువ
పుల్లఁదృష్ణ; వైశ్యునిత్రాసు ♦ ముంటఁదృష్ణ;

కాంతయొడఁదృష్ణ; మేడలోఁ ♦ గకొనఁదృష్ణ;
బ్రాహ్మణుని రోమరోమ కూ ♦ పములఁదృష్ణ.

గీ. ధనమొరాష్ట్రమొకీర్తియొ ♦ తరుణిమణియొ
యేదొపైఁబడదని యొప్పు ♦ జెప్పవలయు;
వస్తువెద్దానికొ బ్రదుకు ♦ వాఁడెకాని
బ్రదుకుకొఱకునె బ్రదికెడు ♦ వాఁడులేఁడు.

గీ. వేదములఁదృష్ణ; వేదాంగ ♦ వితతిఁదృష్ణ;
యింటఁదృష్ణ; వాకిటఁదృష్ణ ♦ యిలనుదృష్ణ;
వారిధినిదృష్ణ; గాలి లో ♦ పలనుదృష్ణ;
యెటుగనినఁదృష్ణ; మఱితృష్ణ ♦ యేకతృష్ణ.

ఇట్టితృష్ణయే సర్వవేదనాపరంపరలకు మూలహేతువై యున్నది. ఇట్టితృష్ణను శాంతిపఱచినఁ జాలునా? నిర్మూలనముసేయవలయునా? శాంతిపఱచినకొలఁదిఁ దృష్ణవృద్ధియగును గాదా?

గీ. ఇచ్చుకొలఁది భిక్షుకునేప్పు ♦ హెచ్చిపోవు;
మెత్తబఱుచుకొలఁది మొండి ♦ నెత్తికెక్కు;
నోటనాన్పుకొలఁది మంట ♦ మేటియగును;
గుగ్గిలపుజిడ్డు కడిఁగిన ♦ కొలఁదిసాగు.

గీ. ముడుచుకొనుకొలందిని జలి ♦ పొడవుఁగాంచు;
విసరుకొలఁదిని గ్రీష్మము ♦ కసిమసంగు;
నుడుకునీళ్లుపోయు కొలఁదిఁ ♦ జిడుమువిరియు;
గోఁకుకుకొలఁదిని వెండ్రుకల్ ♦ గఱుసుదేరు.

గీ. ఒత్తుకొలఁదిఁ గాళులతీపు ♦ లురువుఁగాంచుఁ;
ద్రాగుకొలఁదిని జ్వరభవ ♦ తాపమెసఁగుఁ;
గడలు ద్రొక్కు కొలఁదిఁగప్ప ♦ గంతులెగయు
నడచిన కొలంది మిటమిట ♦ లాడుతృష్ణ.

కావునఁదృష్ణను మొదలంటఁ బెఱుకవలసినట్లే నిశ్చయపఱుప వలసి యున్నది. తృష్ణను నిర్మూలన మొనర్చిన నిఁకనేమి? సర్వదుఃఖములట్టె మాయమైపోవా?

గీ. రసఘుటికదాడిమిక్రిమి ◆ రాజియడఁగు;
దూడతామరపలుతీతఁ ◆ దొలఁగిపోవు;
రక్తపరిశుద్ధి జర్మను ◆ ట్రప్పతతిమాయుఁ;
గారిజపుబాగుచేఁబోవుఁ ◆ గామిలార్తి.

గీ. మొదవు సదములముగఁ జేయుఁ ◆ గుమురుపిచ్చి;
వరములు గుదియింప గమన బం ◆ధమునశించు;
నష్టుతడకకు నెగుపాప ◆ నడఁగుహిక్క;
గాని తృష్ణరో సర్వరో ◆ గములుదీఱు.

సర్వరోగములుదీఱుననుటకూడ నిశ్చయము. తృష్ణరోడనేదేహవ్యాధులుమాటిలోఁ దొంబదితొమ్మిదివఱకుఁ గలుగుచున్నవి.

గీ. కాలఁ జెక్కునాతనికిఁ ద ◆ ఱచుగక్షయ;
కుష్టుపనియాతనికి గూను, ◆ గ్రుడ్డితనము
ముచ్చిపనియాతనికిఁ బాంసు ◆ పూర్ణతయును
లోహకారకునకు రక్త ◆ మేహరుజయు.

గీ. ఉచ్చకంఠగాయకునకు ◆ నుబ్బసంబు
కుంజరపుమావటీనికి ◆ గుండెదడయు
నాశ్వికాహవభటునకు ◆ నరిశెరుజయుఁ
బడఁతెలుగు కోమటికి నధో ◆ భారగదము.

గీ. కల్లుఁద్రాగెడువానికిఁ ◆ గార్జపురుజ
యమితతాంబూలికధికమం ◆ దాగ్నిజబ్బు
స్తంభనాపేక్షులకునపుం ◆ సకతదిలుముఁ
ద్రాగువానికి గోరఁత ◆ దగ్గుమిగుల.

గీ. ఉర్వీపతిసన్నిధిని నిల్చి ♦ యూరకుపైన
నిష్ఠురీతినివిడువఁగ ♦ స్వేచ్ఛలేక
యతనియానతి లేకయే ♦ యవలికరుగ
వలనుగలుగక జాముల ♦ కొలఁదినట్లె.

గీ. క్రిందిమాపులమూత్రపు ♦ రీపబంధ
ములను జేయుచు డప్పినాఁ ♦ కలినిదగిన
యవసరములఁ దీర్పనిసేవ ♦ కాళికెల్ల
నెల్లరోగంబులును సంభ ♦ వించునిజము.

గీ. అజ్ఞములటంచు మనచేత ♦ ననఁగఁబడెను
పశువులకుఁ గీటకములకుఁ ♦ బక్షులకును
నరులతృష్ణయు లేదు; బం ♦ ధంబు లేదు
ప్రబలరోగాళిచే నింత ♦ బాధ లేదు.

గీ. అఖిలరోగార్తులైనయీ ♦ యయ్యవారు
లనిలశూన్యతమోవృత ♦ స్వాలయముల
దిగఁబెఱుఁగుఁగోలుబాములతో ♦ దేవులాడి
యంధపంగు మూకాదులై ♦ యవ్వతింత్రు.

గీ. ప్రాణిబాధలు తగ్గింపఁ ♦ బ్రతినరునికి
నేకకర్తవ్యమైయుండ ♦ నిట్టివార
లట్లుసేయరుసరికదా ♦ యార్తినొంచు
ప్రాణితతిసంఖ్యనే వృద్ధి ♦ పఱతురయ్యొ!

గీ. ఇట్టిపాపులు పతిమెడఁ ♦ గట్టఁ ద్రాడు
దమమెడనుఁ గట్టికొనియూళ్ల ♦ ధరకుమేలు
త్రాటమెడబిగియించుకోఁ ♦ ద్రాసమైన
మొలను గల్గ త్రాడు ద్రెంపి పో ♦ వలయువనికి.

కావున నిర్మూలిత తృష్ణులగునరులు నిర్మూలిత సర్వార్తులగుదు రు. కాని తృష్ణను నిర్మూలింప నరునితరమగునా? కాకేమి? ఆఁ! వాసనావాసితముగ వచ్చుచున్న తృష్ణను—మహాబలిష్ఠ మగుతృష్ణను—జన్మసహజమగు తృష్ణను—సర్వవ్యాప్తమగు తృష్ణను—నిరాకరించుటసులభమా? సులభముకాదు. కష్టమే! నిశ్చయముగఁ గష్టమే! తగినసాధనముచే నిర్మూలింపవచ్చును. అతికష్టమున—మహాకష్టమున—ఆఁ! ఏమంతకష్టము? తృష్ణ వలనఁ గలుగు నతిఘోరములగు కష్టములను—వర్ణనాతీతము లగు కష్టములను—తలచుటకునైన నలవికానికష్టములను— సహింపదగనికష్టములను—జనులనుభవించి యుండలేదా? ఆక ష్టములకంటె నీకష్టముఘనమా? కాదు; కాదు—కాదు.

గీ. పైత్యజార్తినిగడుచేదు ♦ వేపరునోటి
ముక్కలను గ్రక్కి యుక్కిరి ♦ బిక్కిరియగు
జ్వరయుతుఁడు నేలవేయుకి ♦ పాయమున వ
సంతమాలిని గ్రింగఁ ♦ జాలఁడొక్కొ

గీ. కాలిబొట్టన వ్రేల్క్రిందఁ ♦ గలవ్రణంబు
వలననొడలెల్ల మంటలు ♦ బ్రహ్మరంధ్ర
భాగమున గునపపుఁ బోట్లు ♦ పడునరునికి
పంగుళిని గోసికొనుబాధ ♦ యధికతరమె?

గీ. జోడుసింహాలపైఁ దోకఁ ♦ యూడుసింహ
మెక్కిబొబ్బరింపగ నిత్య ♦ మృతికినెదుట
నడలునుదోగ్యగ్రామసిం ♦ హములతోడ
నూరమెదుకులు మెసవిచా ♦ కుండలేఁడె?

బుద్ధిపూర్వకముగ జనులు బడుచున్న మహాభీలాతికష్టములలో తృష్ణోచ్ఛేదన కష్టము పదునాలుగవభాగమైన నుండదని నాన

మ్నకము. అలవాటుచేసినచో సిద్ధింపనిదేదియునుండదు. కాని, తృష్ణను వేఱంటఁ బెఱుకఁగల సాధనము లేవో యిప్పుడు తెలియవలసియున్నది. సరే ఆలోచింతము. (కన్నులు మూసికొని)

గీ. మనసులోపలి రసమొక్క ♦ మాఱుదశది
శలనుజల్లునవిఱిసియా ♦ జగతినంత
వెల్లిగొని సర్వజీవులఁ ♦ జల్లగాఁగఁ
దడుపుచున్నట్టులున్నది ♦ య్యెడనునాకు.

(కనులుదెఱచిలేచి) ఓహో! ఓహో! ఓహో!

సీ. ముక్తి కొట్టుల ప్రజ ♦ ముల్లెసెట్టెలనొక్క
చెవిదీయు బ్రాహ్మణ ♦ ప్రవరులార!
కుండలకల్లును ♦ ముండలచొల్లును
గలిపిపీల్చెడు ధరా ♦ కాంతులార!
చోళులందునఁ బ్రజ నోళులందునమట్టిఁ
గలిపికొట్టెడు వైశ్య ♦ తిలకులార!
ముంజేతితోఁకతో ♦ ముందుదోఁకలరెండు
గలిపితోసెడు శూద్ర ♦ గణములార!
మీరునాసోదరులు నేను ♦ మీదుబాధ
లజ్ఞతలను దీర్చుకొఱకె ♦ యవతరించి
నాఁడఁ గన్నుల దెఱువు ♦ నాదునుడుల
వినుడి బుద్ధిదెచ్చుకొనుడి ♦ వేడ్కమనుడి.

సీ. నడునెత్తితోఁకతో ♦ ముడుగుకాళ్లకులంకె
చేసెడుచీనదే ♦ శీయులార!
స్థిరవాసరంబుతో ♦ గురువాసరములంకె
వేయనిబ్రహ్మదే ♦ శీయులార!

వక్కాకురక్తికో ♦ బ్బరికల్లుంతోఁబుక్క-
లించిమిర్రింగెడుసైంహ ♦ శేయులార!
గడ్డాలపీచును ♦ గాడలచెవికుట్టుఁ
జిక్కున్పు యవనదే ♦ శీయులార!
మీరు నాసోదరులునేను ♦ మీదుబాధ
లజ్ఞతలను దీర్చుకొనుటకై ♦ యవతరించి
నాఁడఁ గన్నులఁదెఱువుఁడీ ♦ నాదుమదుల
వినుఁడి బుద్ధితెచ్చుకొనుఁడి ♦ వేడ్క-మనుడి.

ఇదుగో సింహఘోషమునఁ జెప్పుచున్నాను.

భవము సర్వదుఃఖపూర్ణము. ఇదిప్రథమసత్యము.

అట్టిదుఃఖములకుఁ దృష్ణయే మూలకారణము. ఇదిద్వితీయ సత్యము.

తృష్ణా నిర్మూలనమువలన దుఃఖనిర్మూలనమగును. ఇదితృతీయసత్యము.

సమ్యగ్దృష్టి, సమ్యక్సంకల్పము. సమ్యగ్వాక్కు- సమ్యక్కర్మము. సమ్యగ్జీవనము, సమ్యగ్వ్యాయామము, సమ్యక్స్మృతి, సమ్యక్సమాధి. యనునీ యష్టాంగ శీలముచేఁ దృష్ణనిర్మూలనమగును. ఇది చతుర్థసత్యము.

నాల్గుసత్యముల నుద్ఘోషించుసామతమునాలుగుదిక్కు-లవ్యాపించవలయును. ఇదిగో! ఈచేతికఱ్ఱయేజెండాకఱ్ఱ. ఈనెత్తికాషాయమే జెండాగుడ్డ (అటుచేసి) జగదనురాగమతధ్వజమునిదిగో లోకోద్ధరణార్థమై యెత్తుచున్నాను. జయ! జయ! ఇదిగో! బుద్ధుడింక స్వమతబోధనార్థమై భవదుఃఖవిజయధ్వజముతోబయలుదేరుచున్నాడు. ఆకసమునదిరుగుపక్షులారా! అడవినుండుజంతువులారా! సముద్రమునందుండుసర్వజీవులారా! భూమధ్యభా

గమునకుండు ప్రాణులారా! మిమ్ములనుమఱచితిననుకొంటిరా లేదు లేదు! బుద్ధుఁడీతనువును మఱచిన మిమ్ము మఱచును. ఆహింసయే పరమార్థధర్మమనియు వస్తుస్వభావమున బుద్ధునికి బుద్ధునికాలిక్రింద చీమకు భేదములేదనియు సర్వప్రాణిదుఃఖనివారణమేశీలమనియు బోధించుటకే యీనాల్గు. ఓన్పృశుమా! యింత సేపటినుండియుఛాయయేకాక యిప్పటికి బుద్ధతకూడనిచ్చినప్రవ్యాస్వరూపమువు. సెలవుసగుము. నేనిపుడే కాసికిబోయెదను.

సీ. నగముచద్చినకుంభ ♦ సంభవుల్సగముకా
లెడుశవాలకు మ్రొక్కు ♦ లిడగగంగ
గుళ్లలోఁదెగ్గుగొడ్ల ♦ గోండ్రింపులకుపీథి
సిడియాడునరుసేడ్పు ♦ శ్రుతినిమీాట
దడిక్రింది హెూమాగ్ని ♦ తంత్రంబునకుఁబెని
మదనాగ్ని తంత్రంబు ♦ మాఱువలుకఁ
బసుమాంసభక్షణ ♦ వ్రతమున భంగపా
నముడుంతియారాధ ♦ నమ్ముగాఁగ
నిఱుకు సందులమొఱకుల ♦ చెఱనుబఢేము
స్త్రీలమదనశయ్యలు మూఁత ♦ రాలు, పిడప
మరణశయ్యలు నాక్రింది ♦ ముఱికి కుండ్లు
గాఁగఘోరవృజినరాశి ♦ కాశిచెలఁగు.

ప్రథమబోధన క్రియా దీక్షనటనే చేయవలయును. నన్నువదలిన కౌండిన్యుని వానితోడి సహపాఠకులగు నల్వురిని మొదట నచ్చటనే శ్రీ బుద్ధమతావలంబకులఁ జేసెదను.

(నిష్క్రమించును.)

ఇది ద్వితీయాంకము.

శ్రీ

బుద్ధబోధసుధ.

తృతీయాంకము.

(ప్రదేశము—వారణాసీపురము.)

[ప్రవేశము—బుద్ధుఁడు, ఆనందుఁడు.]

ఆనం—బుద్ధాచార్యుని కటాక్షముచేఁ గౌండిన్యుఁడు మొదలగు నలుగురు బ్రాహ్మణులు శీఘ్ర బుద్ధమతావలంబకులై కృతార్థతనుఁ బొందిరి.

బుద్ధు—ఆనందా! ఏతన్మతావలంబకున కొకని కటాక్షముతోఁ బనిలేదు. ఒకనికటాక్షముచేఁ గృతార్థత గల్గునని బోధించు మతమిది కానేకాదు. ఎవనికివాఁడే సహాయుఁడు. ఎవనికృతార్థత వానిసాధనబలములోనే యున్నది. సాధనమార్గములఁ దెలిసినంతమాత్రమునే వినియోగము లేదు.

ఆ. వె. ఎడమకాలితన్ను ♦ కుడిచేయి ముందూఁపు
నెడమచేయి యూఁపు ♦ కుడినిదన్న
టంచుఁ దెలిసి యీఁత ♦ కైయేటనొకమాఱు
పడెడువాఁడు దరిని ♦ బడయగలఁడె?

గీ. ఉవిద యలవాటుచే రుచు ♦ లుట్టిపడఁగ
వందుఁ బాకశాస్త్రజ్ఞాన ♦ పండితుండు
ప్రాయియ్యదరి జేరి । వేల్లను ♦ బూసనొక్క
బొగ్గొనర్చి యింటిపదిని ♦ బాగులఁజేయు.

కాఁబట్టి యష్టాంగశీలమునే యసాధారణదీక్షతో ననుష్ఠింపవల యును.

ఆనం—దానినే యీదినమున బోధింతుమని నిన్న సాయంకాలమున నా నతి నొసంగితిరి.

(నేపథ్యమున) నిన్న సాయంకాల మటులంటినిగాని దాని మొగ ముతిరిగిచూడ నాకసహ్యముగనున్నది.

బుద్ధు—(మందహాసము చేయుచున్నాఁడు.)

ఆనం—యశుఁడను నొకతుంటరి; తండ్రిభాగ్యమంతయు నవాచ్య దు ర్వ్యాపారమునఁ దగులఁబెట్టి తనతోడిపలుగాకి మందలతో వే శ్యావీధినుండి యింటికిఁ బోవుచున్నాఁడు.

బుద్ధు—ఆనందా! ఎఱుఁగుదును. వానినిట్లుపిలువుము.

అనం—తుచ్ఛుఁడు; త్రాగుపోతు; ఏమైనఁ బ్రేలునేమో?

బుద్ధు—(మందహాసముచేయుచు)

గీ. వంకవెదురు నూటికొయగ్ని, ♦ ప్రజ్వలించు
కొంపకేనీరు, దుర్గంధ ♦ ఘోరమైన
చోటికే యెండ, మూర్ఖావ ♦ శునకొగాలి,
సాధువధదూరునకుఁగాదె? ♦ బోధనంబు.

అతనిని నీవిటకుఁబిలువుము.

ఆనం—అయ్యా! అయ్యా!

(నేపథ్యమున) ఎవరువారు?

ఆనం—నే నానందుఁడను. ఇటురండు.

(నేపథ్యమున) మాకంటె నానందస్వరూపుఁడు మఱియెవఁడు?

(యశుఁడు ప్రవేశించును.)

ఆనం—అయ్యా! ఇటుగూరుచుండుఁడు.

యశు—(అట్లుచేయును.)

(నేపథ్యమున) మేమందఱమక్కడకురామా?

ఆనం—వలదు. మాటలువినఁబడు నంతదూరమునబారుగఁ గూరు చుండుఁడు.

బుద్ధు—ఆనందస్వరూపుఁడా! ఒకగడియసేపునీతో మాటలాడుటకునా కనుజ్ఞయిచ్చెదవా?

యశు—ఇంటియొద్దనిప్పుడు కోళ్లపందెములున్నవి.

బుద్ధు—నీయింటికి నీవేయధికారివికాఁబోలునేమి?

యశు—ఔను.

బుద్ధు—నీయిష్టమువచ్చినట్లు గృహకృత్యముల నీవాచరించుట కభ్యం తరమేమైనఁ గలదా?

యశు—లేదు.

బుద్ధు—అటుచేసిన నిన్నాక్షేపించువారెవరు?

యశు—ఎవ్వరులేరు.

బుద్ధు—అట్లైన నుదయమున నియమించినకోళ్లపందెములు సాయం కాలమునకు మార్చుటకు సర్వస్వతంత్రుఁడవు నీవేకావా?

యశు—అట్టిస్వాతంత్ర్యము నాకున్న మాటనిశ్చయమే.

బుద్ధు—అట్టి స్వాతంత్ర్యమున్నప్పుడును, మార్చునెడల నధిక్షేపణము లేనప్పుడును మార్చగూడదా?

యశు—మార్చవచ్చును; గాని—

బుద్ధ—నీయిష్టమునకు నీవే ప్రభుఁడవైనప్పుడు "కాని" ఏలయేమి?" నీ "కాని" కర్థమేమో చెప్పగలవా?

యశు—(ఊరకుండును.)

బుద్ధ—పోనీ! ఈయుదయమునఁ గోళ్లపందెము వేయింతునని నీ వెవరితోడను వాగ్దానముచేయనట్లు లెవరియధిక్షేపణము లేనట్లు నీవు చెప్పినమాటలవలన నేస్పష్టపడుచున్నదికాదా?

యశు—అట్టివాగ్దానమును జేసియుండలేదు.

బుద్ధ—సంతోషమే. నాయనా! ఒకనికోలకు నీవుపందెమునువేయించనక్కఱలేదుకద! నీకోలకు మానినమానకలవుకద! ఇఁక నేమి!

యశు—పందెమును జూచుకుతూహలము లోనఁదొందరపెట్టుచున్నది.

బుద్ధ—బాగుగనున్నది. చూడు మగఁడు ధర్మముచేయనుత్సాహపడుచుండును. భార్య వలను పడదని నివారించును. మగఁడాలిమాట విని ధర్మబాహ్యుఁడై యుండునెడల నట్టివానిని నీవేమందువు?

యశు—వనితచేతి బొమ్మయందును.

బుద్ధ—నాయనా? బుద్ధిమంతుఁడవు. యథార్థవాక్యమాడితివి. చూడు పందెమును మానుటకస్వాతంత్ర్యతయుఁ బరాక్షేపణమును లేని నీవుచూచుకుతూహలమువలని సంభ్రమమునఁ బందెమునుమానకుండిన నిన్ను నే నేమనఁదగును?

యశు—(తలవంచుకొనును.)

బుద్ధ—తొందరలేదు. ఆలోచించి చెప్పవచ్చును.

యశు—నేనస్వాతంత్ర్యుఁడను.

బుద్ధ—స్వతంత్ర్యుఁడనని చెప్పియుంటివికాదా! అదినిజమా? ఇదినిజమా?

యశు—ఇదియేనిజము.

బుద్ధ—అటులైనవాడు వనితచేతిబొమ్మయగును. నీవు వాంఛచేతిబొమ్మయగుదువు. అంతేనా?

యశు—అలాగే.

బుద్ధ—వాఁడు నింద్యుఁడు. నీవు—

యశు—నింద్యుఁడనే.—

బుద్ధ—నాయనా! అదెట్లు? నీకంటెనానందస్వరూపుఁడు మఱెవఁడని పలికి యిప్పుడు నింద్యుఁడ నను చుంటి వేమి?

యశు—మిమ్ములను జూడఁగనే నామనస్సు తలక్రిందగుచున్నట్లున్నది.

బుద్ధ—తొందరవలదు. చూడు. పందెమును జూచుకుతూహలమున్న దంటివి కదా—

యశు—అదియిప్పుడు చాలభాగము తగ్గినదయ్యా!

బుద్ధ—మంచిదే. తగ్గకయుండినప్పుడది నీమనస్సునకు బాధగనుండెనా? నిర్బాధగనుండెనా?

యశు—నేను నిర్ధారింపలేకున్నాను.

బుద్ధ—వాకిటిలోనికి వచ్చిన డప్పులతోడియమ్మవారిఘటమును జూచుటకు బాలుఁడు వీథిలోనికిఁ బరుగెత్తుటకు సామాన్యముగ నుత్సాహపడునా?

యశు—తప్పకుండ—

బుద్ధ—వీథితలుపు వేసియుండునెడల బిడ్డఁడు సామాన్యముగ నేమిసేయును?

యశు—తలుపుఁనొద్దకుఁ బరువెత్తి యచ్చట నేడ్చుచుండును.

బుద్ధ—ఏడ్పు పాయికముగ బాధచేఁ గలుగునా? నిర్బాధస్థితివలనఁ గలుగునా?

యశు—బాధచేతనే—

బుద్ధ—బాలునకిప్పుడు బాధయేమికలిగెను?

యశు—తలుపు వేసియుంచుట తనకు బాధకాదా?

బుద్ధు—తలుపు వేసియుండుటయే తనకు బాధ యైనప్పుడు రాత్రులె ల్లను బిడ్డఁడేడ్చుచునే యుండునా?

యశు—అమ్మవారియుత్సవమును జూడవలయుననుకోరికకు బద్ధకవాట ముపరోధముగ నుంటచేత—

బుద్ధు—అనఁగ—సామాన్యముగఁ జెప్పుము.

యశు—తలఁచినకోరిక తీరకపోవుటచేత—

బుద్ధు—నాయనా! మంచి హేడవు చూడు. తాగినపిమ్మట దప్పియ ప్పటికుండునా?

యశు—ఉండదు.

బుద్ధు—భుజించిన పిమ్మట క్షుత్తో?

యశు—ఉండదు.

బుద్ధు—అటులే తీరినతరువాత కోటెక యో?

యశు—ఉండదు.

బుద్ధు—సరే! బాగుగనేయున్నది. కోరికతీరకపోవుటచేతనని యిప్పుడే చెప్పితివి. జ్ఞప్తియున్నదా!

యశు—ఉన్నది.

బుద్ధు—కోరిక యనుటతోడనే తీరనిదని యర్థమిచ్చుచుండఁగఁ గోరిక తీరకయని చెప్పుటవ్యర్థముకాదా?

యశు—ఔను.

బుద్ధు—కావుననేమని చెప్పినఁజాలును? ఆలోచించుకొనుము.

యశు—కోరికయని చెప్పినఁజాలును.

బుద్ధు—ఆఁ మంచిది. బాలుఁడు అమ్మవారియుత్సవము. జ్ఞప్తియున్నదా?

యశు—లేకేమి!

బుద్ధు—బాలుఁడెందుచేత నేడ్చినాఁడు? మఱియొకసారి చెప్పుము.

యశు—అమ్మవారిని జూచుకోరిక చేత—

బుద్ధు—ఈకోరిక బాలునకు బాధనిచ్చినప్పుడు కోడిపందెములఁజూచు కోరిక నీకుబాధ నీకుండునా?

యశు—ఇప్పుడునాకాబాధ లేదు.

బుద్ధు—సరే! పందెమునుజూచుటకుఁ నీవుబోయినతోడనే నీకీబాధనివారణమగునా?

యశు—నేనెక్కడికిబోవను. ఇచ్చట నేనుందును.

(నేపథ్యమున) మాకుఁ గూడ మనస్సులుతిరుగుచున్నవి. మేము గూడ నిచ్చటనే యుందుము.

బుద్ధు—వలదు; నాయనా! వలదు. నీయానందమునకు నేనభ్యంతరము పెట్టిన బాగుగనుండునా? చూడు పందెమునుజూచుటకు వెళ్లితిననుకొనుము. చూడకున్న బాధ చూచినపిమ్మట నివారణమగునా?

యశు—ఔను.

బుద్ధు—అయిన దొక్క బాధనివారణమేనా? దానిపైన మఱేదైన గలిగినదా? ఆలోచించి మఱిచెప్పుము.

యశు—అంతకంటె మఱేమియునాకుగలిగినట్లునమ్మకము లేదు.

బుద్ధు—సరే! ఆనందమేదో కలుగునని చెప్పితివే యదివట్టిదేనా?

యశు—ఏమియనిననేమి యసాధ్యమో యని సంశయించుచున్నాను.

బుద్ధు—కోడికీకెలూడుటవలన నీకానందమున్నదా?

బుద్ధు—బాధానివారణముకాక యానందస్థితియొకటి పైవనధికముగనంభవించునని నీకుఁ గొంతనమ్మకముగనున్నట్లున్నది. మనకునీకోడిపందెమేదృష్టాంతము. ఆనందమేదైన నున్నయెడల నదిపందెము వలన గలుగవలసినదేకదా!

యశు—ఔను.

బుద్ధ—కోడికి కెలుగాటవలన నీకానందమున్నదా?
యశ—లేదు.
బుద్ధ—కోడినెత్తురు నేలస్రవించుటవలన నీకానందమా!
యశ—లేదు.
బుద్ధ—కోడిచావువలన నీకానందమా?
యశ—లేదు.
బుద్ధ—కావుగాయుజనుల హెచ్చరికవు, బలుకులవలన నీకానందమా?
యశ—లేదు.
బుద్ధ—జనులుగుంపు గూడిరని నీకానందమా?
యశ—లేదు.
బుద్ధ—ఇక దేనివలన నీకానందము?
యశ—దేనివలన లేదు. ఆనందమును లేదు.
బుద్ధ—కావున నున్నదొక్క—?
యశ—బాధానివారణమే.
బుద్ధ—కావున నానందము కోఱకుఁగాక బాధానివారణముకొఱకే నీవింటికిఁ బోఁదలఁచితివి కాదా?
యశ—నేనింక మీాసన్నిధిని వదలను.
(నేపథ్యమున) మేమందరము తే.
బుద్ధ—తొందర పడవలదు. ఇక్కడ నేమున్నది? ఆనందనిలయమగు వేశ్యాలయముననే పోవచ్చును.
యశ—(లెంపలు వైచుకొని) నన్ను క్షమింపుఁడు.
బుద్ధ—నీకిప్పటికిఁ దెలిసినయంశము లెవ్వి? [మము.
యశ—తృష్ణయే బాధకు హేతువు. బాధానివారణమే యానందభ్ర
బుద్ధ—నీవు వేశ్యాగృహమునకు బుద్ధిపూర్వకముగఁ బోయితివా? ఎవరైన బలాత్కరించిరా?

యశు—లేదు.

బుద్ధు—కల్లుపాకకో?

యశు—నేనే పోవుదును.

బుద్ధు—ద్యూతమునకో?

యశు—బుద్ధిపూర్వకముగనే పోవుదును.

బుద్ధు—ఇట్టివాంఛలన్ని నీవుకలిగించుకొనినట్లేకద!

యశు—ఆ!

బుద్ధు—ఒకఁడుదయమున సుస్నాతుఁడై పరిశుద్ధవసనధారియై సత్కాల క్షేపమున నుండును. మఱియొకఁడు స్నానముచేసి కొంతసేపుండి బురదయొడలికిరాచుకొని తిరిగిస్నానముచేయును. మఱియొక సారి నెత్తిపైగోమయముపట్టించుకొని స్నానముచేయును. మూఁడవసారి యాముదము నోటిలోఁ బోసికొని నోరంతగండూషము చేసి చెడగ్రక్కుకొనును. ఈయిద్దఱిలో నెవఁడపరిశుద్ధుఁడని చెప్పఁగలవు?

యశు—రెండవవాఁడు.

బుద్ధు—ఎందుచేత?

యశు—పరమాసహ్యమగు కల్మషము ననవసరముగ దేహమునకు బూసికొననేల? తరువాత గడుగుకొననేల?

బుద్ధు—నాయనా! బుద్ధిమంతుడవైతివోయి! అటులే తృష్ణలను గల్పించుకొననేల? బాధపడనేల? బాధనునివారించుకొని మేమేయానంద స్వరూపులమని యననేల?

యశు—(లెంపలువైచుకొని) క్షమింపుఁడు. బుద్ధిగడ్డితినియంటిని.

బుద్ధు—కావున నీవానందస్వరూపుఁడవు కావు?

యశు—కాను, మహాత్మా! కాను. ఘోరబాధాస్వరూపుఁడను.

బుద్ధు—అట్టులనకుము.

యశు—మహాత్మా! ఎందుచేత?

బుద్ధు—కడుపుబరువుగ నున్న పిల్లి యేమిచేయునో యెఱుఁగుదువా?

యశు—ఎఱుఁగను.

బుద్ధు—ఆనందా! నీకుఁదెలియునా?

ఆనం—గడ్డికొఱికి, వాంతిచేసికొని యుదరభారమును మాన్పుకొనును.

బుద్ధు—నీకుఁదెలిసిన దృష్టాంతమునే చెప్పెదను. మంగలివానికిఁ గాలిలో ముల్లు గ్రుచ్చుకొనినది. నేను వేదనాస్వరూపమనని పొదియవలఁ బొఱ్ఱవైచి వాఁడేడ్చునా? లేక మఱియేమైనఁ జేయునా?

యశు—గోరుగల్లతో ముంటినూడఁదీసి బాధను దొలగించుకొనును.

బుద్ధు—ముంటినూడఁదీసికొనక కుండ వాఁడేడ్చుచుండిన వానినిజను లేమందురు?

యశు—మూఢుఁడందురు.

బుద్ధు—నేను బాధావిలుఁడనని నీవు శోకంబైనఁ బరితపించుచు నూరకుండిన నీవు మాత్రము మహాత్ముఁడవగుదువా;

యశు—పరమ మూఢుఁడ నగుదును.

బుద్ధు—పరమ మూఢుఁడ వెందుచేత;

యశు—పిల్లికి క్షురకునకుఁ దమబాధను దొలఁగించుకొను మార్గము లు తెలిసెను నాకుఁదెలియవు.

బుద్ధు—ఇన్ని మార్గము లెక్కడివి? ఉన్నమార్గమొక టేకదా!

యశు—నాకుఁ దెలియదు.

బుద్ధు—ముల్లుగ్రుచ్చుకొనుటచేఁ దలనొప్పి జ్వరము వచ్చిన క్షురకుఁడు ముంటిని దీయుటకుఁ ముందుగ వైద్యుని యొద్దకుఁ బోయి జ్వరవైద్యము చేయించుకొనునా? లంఘనములు సేయునా?

యశు—పైనసంభవించిన బాధలను శాంతిపఱిచిన లాభమేమున్నది? బాధకాది కారణమును నిర్మూలింపవలయును.

బుద్ధ—ఈమార్గమొక కంటకబాధకేనా? అన్నిబాధల కక్కరకువచ్చునా?

యశ—అన్నిటికిదియే.

బుద్ధ—కావున బాధను బాపుకొనుట కెన్నిమార్గములు?

యశ—ఒక్కటే.

బుద్ధ—ఏదది?

యశ—వేదనామూలకారణ నిర్మూలనము.

బుద్ధ—నీబాధకు మూలహేతు వేది?

యశ—తృష్ణ. కావున తృష్ణానిర్మూలనమువలన సమస్త బాధలు నాకు నివారణమగును.

బుద్ధ—బాధలునివారణమగు వెన్క నీవు వేదనాస్వరూపుడవుకావుగదా!

యశ—కాను. మహాత్మా! కాను.

బుద్ధ—ఆనందమను స్వతంత్రతత్వమొకటి లేదనియు బాధనివారణమే యానందమనియు నీవిదివఱకభిప్రాయపడితివికాదా?

యశ—చిత్తము.

బుద్ధ—కావున నీ వింక నేస్వరూపుడ వగుదువు?

యశ—(నవ్వుచు) ఆనందస్వరూపుడనగుదును.

బుద్ధ—అయ్యయ్యా! నీపూర్వబిరుదము నీకునిలువబడినదికద! బోడితలల భిక్షుకుల యొద్దకు వచ్చియున్నదున్నట్లు నిలువబరుచుకొంటివి. చాలు! అదృష్టవంతుడవు. ఇక నాయనా! నీయిష్టము వచ్చిన చోటికి బొమ్ము.

యశ—మీరు నాకు గురూత్తములు, నాయిష్టమువచ్చిన తావును బొందుమని నాకాజ్ఞనొసంగితిరి. నేను మీయాశ్రమమును బొందితిని. నన్నుం బరిగ్రహింపుడు. నేను మిమ్ము వదలను.

(నేపథ్యమున) మేముకూడ మీసంఘమునఁ జేరితిమి. మమ్మను గ్రహింపుఁడు.

బుద్ధ—నాయనలారా! తృష్ణనిర్మూలనము చేయవలయుననియే మీకుఁదెలిసినది. కాని యేయేసాధనములనిందునిమిత్తమై చేయవలయునో మీకింకఁదెలియ లేదుకదా?

ఆనం—అదినాకుఁగూడఁ దెలియలేదు.

యశు—ఏసాధనములైననరే నిశ్చలదీక్షతో నాచరింప సిద్ధముగనున్నాను.

(నేపథ్యమున) మేమందఱముగూడ నట్లేయున్నాము.

బుద్ధ—ఆనందా! అష్టాంగశీలమును నీవొక్కఁడవే యభ్యసింపక మఱియేఁబదియైదుగురితోఁ గూడనభ్యసించుసంతోషము నీకుఁ గలుగనైయున్నదికదా?

ఆనం—చిత్తము.

యశు—అష్టాంగశీలమంటిరే మహాత్మా! అదియేదియో నాకుఁదెలియ [లేదు.

ఆనం—తమ్ముఁడా! అదియేతృష్ణానిర్మూలన సాధనము.

యశు—ఆలాగా! అదియేనాకుఁ గావలయును.

(నేపథ్యమున) మాకందఱకదియే కావలయును.

యశు—సఖులారా! సన్యాసులారా! మనగురువుగా రుపన్యసింపఁబోవుదానిని శ్రద్ధగావినుఁడు.

(నేపథ్యమున) చెవులు, మనస్సుకూడనాకర్షించుకొనియే పోఁబడినవి. ఇఁకమాశ్రద్ధ యేమున్నది?

బుద్ధ—సోదరులారా! ఈశీలమనునదియేమియు వింతైనదికాదు. ఇది పూర్వులు నిర్వచించినదే. మీయందఱుఁగూడ నెఱిఁగి యున్నదే. వినఁదలఁచితిరికాన వినుఁడు. నేను జీనాదేశమునకుఁబోయెదను—

(నేపథ్యమున) మేముగూడ వచ్చెదము.

బుద్ధు—సోదరులారా! అలాగే. నేనుమనసులోఁబోయెదను కావున మీరు కూడ మనసులో నేరఁడు. ఆదేశమునకు వెడలఁదలఁచిన నేను సింహళముvaంకఁ బోయిన గమ్యస్థానమును జేరఁగలనా?

(నేపథ్యమున) చేర లేరు.

బుద్ధు—సరే. సింధు దేశము వంకఁ బోయిననో?

(నేపథ్యమున) చేర లేరు. హీ హీ. (నవ్వుచున్నారు.)

బుద్ధు—సరే! హిమాలయము వైపునఁ బోయిన?

(నేపథ్యమున) అద్దే! అవలీలగఁ జేరఁగలరు.

బుద్ధు—ఆనందా! కావున?—

ఆనం—గమ్యస్థానదిశనుగూర్చి యథార్థజ్ఞానముండవలయును.

బుద్ధు—ఉండవలయునుగద—

(నేపథ్యమున) ఓ ఓ తప్పకయుండవలయును.

బుద్ధు—ఇక్కడనుండి యొక్కపనుగునఁబోయి యాదేశమును జేరవలయునని నడుముఁ గట్టుకొని పర్వెత్తినఁ జేరగలనా?

(నేపథ్యమున) చీనాదేశమఁట! ఒక్కపనుగు దూగమఁట! హీ హీ హీ!

బుద్ధు—యశుఁడా! కావునఁ బ్రయాణమునకుఁ ముందు మఱియేమి తెలియఁ దగినది?

యశు—గమ్యస్థానమెంతదూరమున్నదో యను వంశము.

(నేపథ్యమున) నిజమే.

బుద్ధు— రేయింబగళ్లు నిరంతరముగ నడచి యటకుఁ పోవుదునన్నచోఁ బోగలనా?

(నేపథ్యమున) అయ్యో! అయ్యో! నిద్రాహారములు లేకుండ నట్లు సేయువచ్చునా.

బుద్ధు—ఆనందా! కావున?—

ఆనం—దిశాదూరము లేకాక బాటసారులకుశయ్యాభోజనసౌఖ్యముల కేర్పఱుపబడిన సత్రము లెచ్చటెచ్చట నున్నవో కూడఁ దెలిసికొనుట కర్తవ్యము.

(నేపథ్యమున) కాదామఱి?

బుద్ధు—ఒకదినము నడచి నాలుగుదినములూరకుండి యట్టిపై నొకదినమునఁ బరుగెత్తిపోయినయెడల సుఖముగఁ బోఁగలనా?

(నేపథ్యమున) అబ్బో! ఆమాటయసత్యము. చీనాదేశమనఁగ బైపై నున్నదా? కాకిచెమ్మల కాలినడకల కొట్టబెట్టునదికాదు.

బుద్ధు—యశుఁడా! కావున?

యశు—నిరంతరదీక్షతోఁ గ్రమక్రమముగ ముందునకుఁబోవలయును.

(నేపథ్యమున) ఆ! ఆ!

బుద్ధు—సరే. కొంతజ్ఞానసంభారము, కొంతనిశ్చలదీక్షా సామగ్రి, మఱికొంతయుచితపరికరసంపత్తియు నిందులకొఱ కావశ్యకముల ని స్పష్టపడుచున్నదా? ఒక్కచీనాప్రయాణమునకే యిట్టి జ్ఞానదీక్షాసాధనము లావశ్యకములా?

(నేపథ్యమున) అవి లేకున్న నేయుద్యమమును గొనసాగదు.

బుద్ధు—నిరంతరచిత్తపరిశాంతిసంపాదనముకూడ మనుజోద్యమముల లోనొక్కటియే కాదా?

(నేపథ్యమున) హా హా హా! అదియే ముఖ్యమైనది. అదియొక్కటి యున్న మిగిలినయుద్యమములక్కఱ లేవు. మహాత్మా! మహాత్మా! అదిమాకుబోధింపుఁడు. ఇదివఱకు సుఖములనుకొనిపడినబాధలు తలఁచుకొన్న నిప్పుడుకూడఁ గడుపుమండిపోవు చున్నది. ఇదియే ప్రథమోద్యమము. [వలయునా?

బుద్ధు—కావుననీయుద్యమమునకుఁ గూడఁ గొంతసాధనసామగ్రియు గా

యశు—ఇదిసర్వోత్కృష్టమగు ప్రయత్నము కావున దీనికిఁబరికర సంపత్తియధికముగఁ గూడనుండవలెనుగదా? ఏవియో?

బుద్ధు—అట్టియుత్తమోత్తమ సాధనమే యష్టాంగశీలము.

గీ. గస్తినానికి దయ్యము ♦ ల్గలవటంచు
పాడునమ్మకమున్న నా ♦ పనినడచునె?
న్యాయకర్తకు నభిచార ♦ మందునమ్మ
కము గలుగన్యాయమేరీతిఁ ♦ గలుగుఁ బ్రజకు?

గీ. అంగసౌఖ్యాధి కారికి ♦ నమ్మవార్ల
భయముగలుగ గ్రామముశుద్ధిఁ ♦ బడయఁగలదె?
మనుజు మత్స్యాంగనలు గాన ♦ మహిమఁజంపఁ
గలవనెను నావికుఁడు యాత్ర ♦ గదలఁ గలఁడె?

గీ. తప్పటూహా సత్క్రియలను ♦ ధ్వంసపఱుచుఁ
జదువు రేఖ చేతిని లేమిఁ ♦ జదువడంగు;
గురుఁడు చండాలుఁడౌకుస్పైఁ ♦ గూడుభ్రష్ట
ధర్మునకు ధర్మకర్మ య ♦ త్నంబులీల్గు.

ఆనం—మహాత్మా! ఇట్టితప్పటూహాములు జనులకుఁ గలుగనేల?

బుద్ధు—గీ. ఒడలిబలుపున నోపిక ♦ యొత్తిగిల్ల
నెమటి రాజకీయపులెక్క ♦ నిట్టిరాజు
కనిపరీక్షింప కదిసి ♦ యనుచుఁగ్రింద
గ్రుడ్డిగచ్చకాయలు సాలి ♦ గూటఁబెట్టు.

గీ. అట్లిగర్వమెదిగి బుద్ధి ♦ నవలఁద్రోయు
నార్షసంప్రోక్తముల నిట్టి ♦ యట్టిగొణఁగి
శ్రేష్ఠ్య దార్ఢ్యవిమర్శన ♦ శక్తిలేక
గంగి బసవన్న వలెఁ దలఁ ♦ గదుపుజనుఁడు.

గీ. మంత్రియే పరీక్షించిన ♦ తంత్రమందుఁ
గొడుక లుండుని యనిరాజు ♦ గుఱ్ఱుఁబెట్టు;
నలువఋషులనావేశించి ♦ పలుకువాని
యందుఁదప్పు లెట్లనిజనుఁ ♦ డంధుఁడగును.
తప్పునమ్మకములకిది యొక హేతువు.

గీ. కూసికుఱ్ఱని తన్మెచ్చు ♦ కొనును గాక;
యజ్ఞుఁడెదొ ప్రేలిసంతుష్టి ♦ నందునవ్వి;
తనదుకవితను బగులకు ♦ వినిచియేదొ
యేదొ యనిపైకిఁబల్కు మి ♦ న్నకుఁలోన.

గీ. ఎఱకనికిఁ ద్రవపంది భూ ♦ మిూసపట్ట
గజము కంటెఁ బ్రశస్తమై ♦ కానిపించు;
మిండనికిఁ దనకటిబోసి ♦ మెల్లసాని
నింద్రు నూర్వశిన త్తిపై ♦ నగిరిపోవు.

గీ. తనదియేదైన సరె ప్రశ ♦ స్తంబునిజము
నాదియనుకొంటఁబుట్టను ♦ న్మాదమిదియె
తనమతమె మంచి పరునిది ♦ తప్పటంట
నెఱ్ఱులన్నిటి లోరాచ ♦ వెఱ్ఱిసుమ్ము.

గీ. స్వమతమె యథార్థమైనప్లు ♦ నవనమందు
సోమపానము మంచిది ♦ సుందరికయి
కల్లలాడుటమంచిది ♦ కాటశవము
మీఁదిగణపతిపూజయు ♦ మిగులమంచి.

ఇది రెండవ హేతువు. నాయనలారా! జ్ఞప్తియున్నదా? మనము బుద్ధిపూర్వకముగ దెచ్చుకొన్న ప్రమాణమునఁ గొన్ని దుర్వ్యాసనములుగలుగును. తమమతమె మంచిదను వెఱ్ఱివలనఁగొన్ని

కలుగును. సోదరులారా! తెలియక పోయిన నడుగుడు. చెప్పవల సినది చాలగనుంటచే సంకుచితముగఁ జెప్పుచున్నాను.

యశు—మహాత్మా! శ్రద్ధతోవిని గ్రహించుచున్నాము.

(నేపథ్యమున) మహానుభావా! బుద్ధాచార్యోత్తమా! తమవా క్యములు గర్ణముల కమృత ప్రవాహము లైయున్నవి.

బుద్ధు—గీ. కారమిష్టము గలవాఁడు ♦ కారముగల
భక్ష్యముల నిచ్చుజనులకు ♦ వలసినపుడు
గాన మిష్టముగలవాడు ♦ గానమహిమ
నందఱానందమును బొందు ♦ నట్లొనర్చు.

గీ. తనకు నెఱియిష్టమౌ యది ♦ జనుల కెల్ల
నుండదగునని పల్కుఁట ♦ నుండుతఱచు
పిల్లజుట్టిష్టమగువాఁడు ♦ పిలకజుట్టు
లాఁడువారికిఁ గూడమే ♦ లనుచుబల్కు.

గీ. తనకుఁ మజ్జనమిష్టమౌ ♦ జనుఁడు దేవు
లక్కపుత్త్రైపైతగధిక్క ♦ శంకుమనును
తళుకుబట్టల పెళపెళల్ ♦ గలుగుజనుఁడు
గూనివెన్నుపాముస బిళ్ల ♦ గోచివెట్టు.

గీ. శ్రాద్ధభోజనమిష్టమౌ ♦ జనుఁడు మొండి
బోసిమూతికి గారెల ♦ బుట్టఁగట్టు;
స్త్రీప్రియుఁడునపుంసకునిచేఁ ♦ జేతమాచ
కమ్మకెట్లొగర్భాధాన ♦ కలనజరుపు.

తప్పునమ్మకముల కిది మూఁడవహేతువు. మఱియొకటి జెప్పె దను వినుఁడు.

గీ. దురదకాల్మేకమందను, ♦ దొలఁగితీఁగ
పాముమెలికలఁబడి యార్వఁ ♦ బ్రక్కచెరియ

ప్రతిరవము వ్యకము హసింపఁ ♦ బరుగులిడుచుఁ
గుక్క వెలిదీయు దే మృతి ♦ గుక్క నుండి.

గీ. అట్టిదుష్పథములఁబడి ♦ యార్తిఁజెంది
తన్నుఁగాపాడుకోశక్తి ♦ సున్నయైన
జనుని నెటనుండియో దైవ ♦ శక్తివచ్చి
వింతగాఁ బ్రోచుననుకొంట ♦ పెద్దవెట్టి.

(నేపథ్యమున) మహాత్మా! భగవంతుఁడు లేడనియే తమయభిప్రాయమా?

బుద్ధ—(నవ్వుచు) లేఁడని నేనంటినా? అట్టియవసరమున నట్టివాని నాతఁడు బ్రోచుటజరుగదనికదా యంటిని. ఈయంశమునుగూర్చి యవకాశముచేసికొని మఱియొకపుడు బోధింతును. తప్పటూహాలు కలుగటకిది యొక్కదారియను నంతమట్టునకే యిప్పుడు దీన్నిగ్రహింపవలయును.

(నేపథ్యమున) చిత్తము. చిత్తము.

బుద్ధ—తప్పటూహాలు కొందఱు తమసంతుష్టికైకూడఁ గల్పించుకొందురు. తప్పునమ్మకములకిది యొకమార్గము.

(నేపథ్యమున) సెలవిచ్చెదరు గాక!

గీ. చిత్తమున నపుంసకుఁడు చే ♦ యెత్తుకులుకు
లాడులను ముద్దులాడి వె ♦ న్నాడిపాడు;
ఘౌమదేవీప్రియుండు బం ♦ గారుగిన్నె
జోరుజోరు పాయసమొక్క ♦ జుఱ్ఱుఁగొనును.

గీ. అట్టు లేసర్వమస్థిర ♦ మనియెఱింగి
పరమపదమున మందార ♦ తరులక్రింద
సుధనుద్రావి జరామృతి ♦ శూన్యుఁడగుచు
నక్షయముదాప్తి జనుఁడుండు ♦ నాత్మయందు.

ఇదియాత్మశాశ్వతత్వమును గూర్చినవెట్టి. ఈతత్వమునుగూర్చి కూడసావకాశముగఁ దరువాతఁ జెప్పెదను. ఇట్టివెట్టులు గలుగుట కనేకకారణములున్నవి యిప్పటికిచాలును.

గీ. అజ్ఞజనులకు గోరవిద ♦ య్యంబులైన
వగును వాయుభేదములు వి ♦ ద్యాన్వితునకు;
అజ్ఞుకంటను పాముకా ♦ హైనయద్ది
ఛాయగా గానబడును వి ♦ జ్ఞానికంట.

గీ. మొదటిసంజ్ఞలఁ దప్పుగాఁ ♦ జదువువాఁడు
వ్యాకరణశాస్త్రపారంబు ♦ నందఁగలఁడె?
తప్పుటూహములను నొప్పు ♦ దారిగలదె?
వంకమువ్వెనతో సూటి ♦ పాపటగును?

భవదుఃఖవిముక్తియే సర్వమతములకు ఫలము. బుద్ధమతమునకుఁ గూడనదియే. అట్టిమహాఫలమును బొందఁదలఁచినవాఁడనేకకారణసంభూతాసత్యాభిప్రాయములఁ ద్యజించిప్రకృతికిని హేతువునకును సంభవించిన సత్యాభిప్రాయములనే సంగ్రహింపవలయును. దురభిప్రాయనిరాకరణము, సత్యాభిప్రాయ స్వీకరణమే సమ్యగ్దృష్టికిఁ బేరు. ఈసమ్యగ్దృష్టియే యష్టాంగశీలమునకు మొదటిది.

గీ. లెక్కకంకెలు చదువున ♦ కక్కరములు
శాస్త్రమునకు సంజ్ఞలును బీ ♦ జములుపంట
కత్యధమజీవులు నరతా ♦ ప్రాప్తికెల్లొ
సమ్యగీక్షయట్లగు చిత్త ♦ శాంతికొఱకు.

అష్టాంగశీలమున రెండవది సమ్యక్సంకల్పము. ఇదికూడవినవిష్టమున్నదా?

(నేపథ్యమున) ఇష్టమని సామాన్యముగ నందురేమి. మహాత్మా శ్రవణములతోఁగాదు; ప్రాణములతో వినుచున్నాము.

బుద్ధ—శర్కర మధురముగ నుండదా?

(నేపథ్యమున) హే హే హే! ఉండదా? నోటిలోనఁదిపడుట, ప్రాణముసుఖపడుట యొక్కమారుజరుగును.

బుద్ధ—అతిమాత్రరోగి దానిమాధుర్యమును బరిగణించునా?

(నేపథ్యమున) పరిగణింపఁడు. పరిగణింపఁడు.

బుద్ధ—ఏల?

(నేపథ్యమున) దానినిభక్షించి తనరోగమును వృద్ధిపఱచు కొనునా?

బుద్ధ—యశుఁడా! కావున?

యశు—జనునకు శర్కరకంటె నారోగ్యమే యతిమధురము.

బుద్ధ—సొమ్ముందరకుఁ బరమప్రియమగు వస్తువేకద!

(నేపథ్యమున) అద్దే! అద్దే!

బుద్ధ—బందిపోటు దొంగలు సొమ్ముగలవానియింటికి వచ్చి ధనమిచ్చె దవా చచ్చెదవాయని బెదరింప నాతఁడేమిసేయును?

(నేపథ్యమున) ప్రాణముండిన ధనము లేకపోవునా? ప్రాణము లేకున్న ధనమువలని ప్రయోజనమేమి?

బుద్ధ—ఆనందా! కావున?

ఆనం—సర్వధనముకంటె ప్రాణరక్షణమే పరమప్రియము.

బుద్ధ—భర్తకంటెఁ బతివ్రత కిష్టతర పదార్థము మఱియొండుగలదా?

(నేపథ్యమున) ఉండదు.

బుద్ధ—భర్తతో భార్యను సహగమనమున కీడ్చుకొని పోవనేల?—కాలుచేతులుకట్టగట్టి యామెను భర్తతో నగ్నిశయ్యఁ జేర్పనేల?

(నేపథ్యమున) అబ్బో! తనచావువఱకు వచ్చినప్పుడు! అబ్బో! భరింపరానిదౌనసరే. పెద్దకొడుకైననసరే! మఱియెవ్వఁడైననసరే!

బుద్ధ—యశుఁడా! కావున,

యశు—స్వరక్షణమే జనునకు ముఖ్యతమమైనది—

బుద్ధ—ఒక్క జనునకేనా?

(నేపథ్యమున) సర్వప్రాణులకు నిదియే సహజధర్మము.

బుద్ధ—సోదరులారా! పరోపకారైకపరాయణులెవ్వరు లేనేలేరా?

(నేపథ్యమున) ఉన్నారు. తమవంటిమహాత్ములు!

బుద్ధ—నామాటనేలచెప్పెదరు? స్వనాశనమునకైన లక్ష్యముచేయక 'అహమ్' అనుదానినే నిర్మూలించి కేవల పరసుఖానంద క్రియా దీక్షులైన వారెవ్వరైన నున్నారా?

యశు—ఉన్నారు. మిగుల తక్కువగ—

బుద్ధ—వీరుకూడఁ బ్రాణులేనా?

(నేపథ్యమున) హేం హే! ప్రాణులుకాక మఱెవ్వరు?

బుద్ధ—అగునేడలఁ బ్రాణులసహజధర్మమగు స్వప్రాణ కావనతత్పరత వీరియందు మాత్రమేల లేదు—సోదరులారా! మాటలాడరేమి! వీరు ప్రాణులైన గాకుండవలయును. స్వప్రాణావనమైన సహజధర్మము కాకుండవలయును. వీనిలో నేదియథార్థము?

(నేపథ్యమున) సహజధర్మమునుగూర్చి మేమెఱుఁగము. కాని వీరు ప్రాణులనుట మాత్రము సత్యము.

బుద్ధ—యశుఁడా! కావున?

యశు—స్వజీవనైకరక్షణము సహజధర్మము కాదని తోఁచుచున్నది.

బుద్ధ—సహజముకాని దేదైయుండవచ్చును.

యశు—తెచ్చిపెట్టుకొనినదై యుండవచ్చును.

బుద్ధు—యశుఁడా! సర్వకార్యములకు మూలకారణమేదై యుండునని నీవు చెప్పితివి?

యశు—తృష్ణ—

బుద్ధు—అట్లైన దీనికో?

యశు—తృష్ణయేయని తోఁచుచున్నది.

ఆనం—మహాత్మా! అట్టితృష్ణకలుగుట కేమికారణము?

బుద్ధు—నాయనా! నీవేచెప్పుదువుగాని; చూడు! ఈశాటినీకిచ్చితిని పుచ్చుకొనుము.

ఆనం—మహాత్మా! అనుగ్రహింపఁబడితిని.

(నేపథ్యమున) మాకుఁగూడఁ గాషాయముల నిప్పింపరా?

బుద్ధు—పూర్ణముగఁ దెలిసికొనిపిమ్మట నటులేతీసికొనవచ్చును. ఆనందా! ఈశాటినీదేనా?

ఆనం—చిత్తము. నాదే.

బుద్ధు—ఎందుచేత?

ఆనం—మీరిచ్చుటచేత.

బుద్ధు—నేనిచ్చుటయేల? నీవేతీసికొనరాదా?

ఆనం—తమశాటిని నేనెట్లుతీసికొందును!

బుద్ధు—అందుచేనాదికావున నేనిచ్చితిని. పుచ్చుకొంటివికాన నీదనుకొనుచుంటివి.

ఆనం—చిత్తము.

బుద్ధు—అనఁగ కారణాంతరముచే నీదనుకొనుచున్నావు. కాని యీవస్తువునీదికాదు.

ఆనం—చిత్తము.

బుద్ధు—యశుఁడా! ఈదేహము నీదేనా?

(నేపథ్యమున) హేం హేం! కాదామరి!

యశు—నాదే.

బుద్ధ—నీదియగు నెడల నీ కెటనుండి వచ్చినది?

యశు—మాతల్లిదండ్రులోనంగిరి.

బుద్ధ—కావున నీదని నీవనుకొనుచున్న యీ దేహము మీతల్లిదండ్రులది.

యశు—చిత్తము. అంతే!

బుద్ధ—మీతల్లిదండ్రులమాత్రము స్వయంభువులా! నాయనా!

యశు—వారుగూడ వారితలిదండ్రులకుఁ బుట్టినవారే!

బుద్ధ—కావున వారివనుకొనిన దేహములుమఱికొందఱవి. చూచితివా?

యశు—చిత్తము.

బుద్ధ—అందుచేత నీదనుకొనిన దేహము మఱికొందఱది కాదా?

యశు—చిత్తము.

బుద్ధ—సోదరులారా! మీకుఁ దెలిసినదా? ఇచ్చటనిరుకుగానుంటచే మీకుదూరముగఁ గూరుచుండ వలసివచ్చెను.

(నేపథ్యమున) మనస్సులచే మిక్కిలి దగ్గఱగ నున్నారము.

బుద్ధ—యశుఁడా! నీదేహ మొకటి; ఇదినీదేకాక నీతలిదండ్రులిద్దఱది. వారిపూర్వులు నల్గుఱది.

యశు—చిత్తము. తెలిసినది.

బుద్ధ—అంతటితోనాఁగునా! వారిపూర్వులగు నెనమండ్రది. ఆపై వారిపదునార్గురది ఇట్లుపైకిఁ బోఁగఁ బోఁగ—

యశు—నాదేహము ప్రపంచమం దిదివఱకుఁబుట్టి యిప్పటివఱకున్న నరకోటిదంతదియును!

బుద్ధ—నాయనా! అంతేనా?

యశు—ఇఁకముందుఁబుట్టఁబోవు నరకోటి దంతదియుఁగూడ—

బుద్ధ—అంతటితోడనే సంతుష్టినొందియుందువా? నాయనా!

యశు—ఏల?

బుద్ధ—పశుపక్షికీటకాది సర్వజంతువులును సర్వవిధముల నీవంటివే కావా?

యశు—ఔను.

బుద్ధ—ఉల్లిపొరవంటి రెండుచర్మము లంటించిన చిన్నసంచిలో నరముల ప్రాతిపదికమైన చిన్నచుక్కగలిగి కనులు ముక్కునోరు మొదలగు నేయవయవములు లేనిచిన్నప్రాణిని నీవుచూచితివా?

యశు—చూడ లేదు.

బుద్ధ—ఆనందా! నీవు?

ఆనం—చూచితిని.

బుద్ధ—దానిపైనుండి జంతునిశ్రేణికారోహణమొనర్పు క్రమక్రమముగ నవయవస్ఫూర్తి అవిలోమవిలోమాసల్ప భేదసంజాలముతో గూడిన నరములకూడిక తిర్యగ్గమనాదులుమాని యూర్ధ్వగమనము మొదలగుసంపూర్ణ నరరూపావస్థయు మనము చూచుచున్నాముకామా?

ఆనం—చిత్తము.

బుద్ధ—అట్టిచో యశుడా! నీదనుకొనిన దేహము సమస్తనరకోటిదే కాక?—

యశు—సమస్తప్రాణికోటిదికూడను—

బుద్ధ—అట్టిచో నొక్క నీపొట్టనుమాత్రము నింపుకొనిన నీకుజాలునా నీపొట్టలో నెన్నికోటుల జంతువులపొట్టలిమిడియుండ లేదు. అవియెవరివైనా? నీవేకావా? అన్నికోటులకడుపులు మాడుచుండగ నీకడుపెట్లునిండినదని సంతసించుచున్నావు? నిండినదా? శతకోటిగుణాధికముగ మాడుచున్నదా? నీదిసంతసమా? సమస్తప్రాణులు నీలో నేడ్చుచున్న యేడుపా?

యశు—మహాత్మా! తెలిసినది.

బుద్ధ—పరదేహముల సుఖమునే నీవాచరించువాఁడవైన నెడల?—

యశు—అమితమైన యానందము.

బుద్ధ—ఎందుచేతనో యిప్పుడు తెలిసినదా?

యశు—నాదేహమంతయుఁ బరదేహమే.

బుద్ధ—పరులకు సుఖజ్ఞానము లిచ్చి నంతకాలమే?—

యశు—నాకుసౌఖ్యము.

బుద్ధ—నాకుసౌఖ్యమంటివే నే ననఁగ నేమి?

యశు—పరులు.

బుద్ధ—యథార్థబుద్ధిఁజూడ "నే" ననువస్తువున్నదా?

యశు—లేనట్లే.

బుద్ధ—ఇప్పటికున్నది. అది లేకుండఁ జేసినవాఁడే ధన్యుఁడు. అతఁడే బుద్ధుఁడు. కాలిక్రిందిపురుగులు, ఆకాశమునందలి పక్షులు, అడవిలోనిజంతువులుసహస్రముఖములఁ దమజన్మవృద్ధి లయాది మార్గముల సర్వజీవనైక్యమును ఘోషించుచుండ లేనిది, ఋజువు కానిది, కల్పించుకొనినది, నిర్హేతుకమైన దగునాత్మతత్త్వము నెవఁడో విశ్వామిత్రసృష్టి చేసి యేజంతువునకాజంతువునే వేరుచేసి, యైక్యమును జెడఁగొట్టి, యజ్ఞానమును బెంచియహంభావమును వృద్ధిపఱచి, యితరప్రాణులయెడనసూయవర్ధిల్లఁ జేసి, దుష్టబుద్ధులను బ్రేరేపించి, యెంత సేపుతానేతానేయని గుడుగుడుగుంచములాడఁ జేసి యొక్కటే దేహమగు జంతులోకమును గణువుకణువుమూడఁదీసి, తలసహస్రధాపగులఁగొట్టి, మాంసములు ఖండఖండములక్రింద పోగులువెట్టి, సర్వజగత్తునొక్కొకటికవాని యంగడిఁ జేసి, యీరీతిగసర్వవిధ్వంసముచేసి, యుండఁగనో సోదరులారా! ఇప్పుడైనఁ గన్నుదెఱువరా? ఇప్పుడైననొకల్పటి మన

నసిలుపరా? ఇప్పుడైన హృదయములు పాషాణములుగనే యుంచుకొందురా? ఇప్పుడైన లేనిపోని ప్రమాణముల నిరాకరింపరా? ఇప్పుడైనఁ బ్రత్యక్షానుభవమునకు శాస్త్రమునకు విరుద్ధమగు ప్రబంధకల్పవల్లులను ద్రెంపివేయరా? వస్తుయాథార్థ్యమెఱిఁగి పరమమైత్రీమతమును లోకోద్ధరణార్థమై మహోత్సాహసంభ్రమములతో నుద్ఘోషించు బుద్ధునియుపదేశమాలింపరా?

(నేపథ్యమున సందఱు నమస్కరించి) మహాత్మా! వింటిమి. సంతుష్టిఁగాంచితిమి.

బుద్ధ—ఆనందా! అహంభావము, పరశ్రేయోసహనము, అను తృష్ణలు దేనిచేఁ గలిగినవో తిరిగి చెప్పుము.

ఆనం—సర్వజంతుజాలైక్య జ్ఞానాభావముచేతను, మిథ్యాత్మతత్వమువలనను గలిగినవి.

బుద్ధ—తృష్ణగలుగుటకుఁ గారణమేమని యిదివఱకడిగితివి. ఇప్పుడు తెలిసినదా?

ఆనం—మహాత్మా! తెలిసినది.

బుద్ధ—ఇట్టిజ్ఞానమూలకపరమచిత్తశాంత తావస్థాలతాకుసుమమగు నిర్వాణమే యష్టాంగశీలమున రెండవదియగు సమ్యక్సంకల్పము. మూఁడవది సమ్యగ్వాక్కు.

ఆనం—చిత్తము. దీనినిగూడ బోధింతురుగాక.

బుద్ధ—యశుఁడా! వీణావాద్యమున నీకుఁ బ్రవేశమున్నదా?

(నేపథ్యమున) మహాత్మా! సామాన్యప్రవేశమా? సానులలోఁ వీరి శిష్యురాండ్రుకాని వారెవరు? ఎందులకు! ఎందులకు! ఆగురుత్వమే వదలిపోయినది. మాకందఱకా నంపర్కములే వదలిపోయినవి. తమదర్శన మాహాత్మ్యమునఁ గృతార్థతఁ బొందితిమి.

బుద్ధ—యశుఁడా! వీణమెట్లపైఁ దంత్రులుండఁగ బ్రక్కఁగూడఁ దీఁగలుండ నేల?

యశో—వీణనుండి వెడలు పలుకులు శ్రుతిసమంజసములై యుండవలయునుగాదా?

బుద్ధ—సోదరులారా! ప్రాణరహితమగు వీణ నిమ్మపతీఁగలు బిగించి వ్రేళ్లతోఁ బొడిచి కదిపి యూపి బలాత్కారముగ మనుజుఁడు పలికించిన పలుకులే శ్రుతిసమంజసములై యుండవలసినప్పుడు తానేబుద్ధిపూర్వకముగఁ బలికినపలుకులు శ్రుతిహితములై యుండ నక్కఱలేదా?

(నేపథ్యమున) ఓ ఓ!

బుద్ధ—మోహనరాగమున వైణికుఁడు మధ్యమమును బలికించిన నెట్లుండును?

యశు—పరమాసహ్యముగ నుండును.

బుద్ధ—ఎందుచేత?

యశు—అదికూడని స్వరమగుటచేత.

బుద్ధ—కూడని స్వరచ్ఛాయనైన మనుజుఁడు పలికింపఁ గూడనప్పుడు కూడనిపలుకులు తామబలుకవచ్చునా?

(నేపథ్యమున) కూడదు.

బుద్ధ—తొందరచేఁగాని, చేతులలసిపోయిగాని తప్పుమెట్టుపై నారఁడు రాగమధ్యమున స్పృశించినమొకల—

యశు—కఠోరముగ నుండును.

బుద్ధ—అమాత్రపుఁ బొరబాటు కఠోరముగనుండు నప్పుడు మనుజుఁడు పలికిన తప్పుమాట యెట్లుండునో తెలిసికొనవలదా?

(నేపథ్యమున) మాతప్పులన్నియుఁ దెలిసికొనుచునే యున్నాము.

బుద్ధ—ఒకరాగస్వరమువనుసరించి వాయింపక నొకగ్గైన రాగము
లస్వరములను బంచగుడకపాయముగ వాయించినయెడల—

(నేపథ్యమున) మతిలేని వానికాంతలు వలె నుండును.

బుద్ధ—అవియే యెట్లుండునప్పుడు జనుల యసంబద్ధప్రలాపము లె
ట్లుండును?

(నేపథ్యమున) మహాత్మా! చెప్పుటకవకాశమున్నదా?

బుద్ధ—తీఁగలకుఁ బిట్టపైజీవాళులు లేకుండు నెడలనెట్లుండును?

యశు—తీఁగకు జలజలనాదముండక రెండుధ్వనుల యతుకులో వెలి
తిగఁగనఁబడును.

బుద్ధ—రెండుధ్వను లతుకకపోయినప్పుడే వెలితిగనుండునప్పుడుజనుఁడు
పలుకుపలుకులకు నతుకులగు హేతుశుద్ధియుక్తి సహితత లేకుండు
నెడల—

(నేపథ్యమున) ఏడుపంతకంటె మంచిది.

బుద్ధ—వీణకుండ పలుచఁగ దొలువఁబడక గఠినముగ మోటుగనుండునె
డల—

యశు—అట్టివీణను గాడిప్రొయ్యిలోఁ బడవైచిన మంచిది.

బుద్ధ—అదియే యథార్థమగునెడల హృదయకాఠిన్యముతోఁ బలుకు
వాని నేమిసేయదగును?

గీ. కఠిన చిత్తము దుష్కార్య • కర్తృకంబు
గట్టి వెనుకబడితేఁ గుక్కఁ • గొట్టనగును
లలితచిత్తము సత్కార్య • విలసనంబు
బోలువెదురు మురళిమాడ్కి • ముదమొసంగు

గీ. తాపయుతు జిహ్వవాడియై • తనరును జ్వర
కలితునాలుకగఁజేదు • కరణిఁగాఁగ

బూటకపుమాటలు నిత్యాంత ♦ మునువచించు
జిహ్వపై నల్పునిష్కృతినిమా ♦ చించునట్లు.

కావుననిప్పటివరకు మీ కేమి తెలిసినది? ఆనందా! నీవుచెప్పుము.

ఆనం—గీ. భావరంజకముగఁ బల్క ♦ వలయు సత్య
వాక్యము శాంతదీక్షతోఁ ♦ బలుకవలయుఁ
గొండెములు పల్కఁగూడదు ♦ క్రూరవాక్య
ముల ననందర్భములఁబల్క ♦ వలనుపడదు.

బుద్ధ—ఇదిగాక—

సీ. పరమదయాసుధా ♦ పరిపక్తమేకార్థ
కలితముఁబ్రీతిహృ ♦ త్కశ్మలంబు
జనగణోత్సాహాది ♦ శ్వాసవర్ధకమును
తజ్జ్ఞానసౌఖ్యసా ♦ ధనయుతంబు
గర్వాశూన్యత్వప్ర ♦ కాశకంబునుయుక్తి
భవ్యసందర్భితఁ ♦ బ్రాంచితంబు
సముచితపరిపాక ♦ సంప్రదాయంబును
సత్యదీప్తైకప్ర ♦ శస్తతమము
నగుపలుకె పల్కవగుస్త్రీల, ♦ నవనిపతుల,
భక్ష్యముల, బిశాచముల, దే ♦ వతల, యుద్ధ
కథల, గటికల గల్లుపా ♦ కల, ధనంపుఁ
జోరల, సోదులనుగూర్చి ♦ పలుకదగదు

సమ్యగ్వాక్కుమనుగూర్చి యింతవరకుచాలును.

(నేపథ్యమున) మహాత్మా! నాలుగవదేది?

బుద్ధ—ఇతరహితార్థముగ నితరసౌఖ్యార్థముగ నితరధర్మప్రవృద్ధ్యర్థముగ నరసి పలుకులే యుండవలసియున్నట్లు చేష్టలట్లే యుండఁదగదా?

(నేపథ్యమున) అభ్యంతరమేమి? అభ్యంతరమేమి?

బుద్ధు—ఒకదుష్కృషివొకన్ని వరికుప్ప వేసికొనినాఁడు. ఆకుప్పనొకఁడు మంటగలిపినాఁడు. ఇదిపరోపకారమా?

(నేపథ్యమున) హేం హేం హేం! కుప్పదగలబెట్టుటసత్కర్మమా

బుద్ధు—ఏలకాదు?

(నేపథమున) దాని ప్రభున కాపని ప్రత్యక్షబాధనీయదా?

బుద్ధు—కావున బాధనిచ్చునది?

(నేపథ్యమున) సత్కర్మముమున్నాటికిని కాదు.

బుద్ధు—సరె! బాధనీయ కుండుపని సత్కర్మమగునా?

(నేపథ్యమున) మాకుఁదెలియలేదు. బాధనీయకుండు పనినిదేని నైనసెలవిచ్చెదరుగాక!

బుద్ధు—ఆ కుప్పనువాఁడు పరశురామప్రీతి సేయక తత్ప్రభువునకుఁదాని యనుభవమునకుఁనడుమ నష్టురాకుండును. అట్టిపనియేదగును.

(నేపథ్యమున) ఇదియుదాపీనకార్యము.

బుద్ధు—ఒకఛాందసుఁడు రాజద్వారమునుగూర్చి దక్షిణాపేక్ష చేఁబోయి గుమ్మమునొద్ద శకునమునకై నిక్కినిక్కి చూచుచుండగ రా జుచేఁ బొగగ్రమ్ముకొనిన పిడకనిప్పుతో బాలవితంతువు తేలు గుట్టుటవలని బాధ నేన్చుచునెదురుగ రాఁదలచినదయ్యు నీబ్రా హ్మణుని తానుజూచి యావిధముగ నెదురురాకుండుట్ల బ్రా హ్మణుఁడు సత్కర్మముగ స్మరించునా! లేదా!

(నేపథ్యమున) హేం హేం హేం! ఉపకారముగనే స్మరించును.

బుద్ధు—కావునఁ గుప్పదహింపకుండుట కూడ నొకవిధమగు సత్కర్మ మేల కాఁగూడదు?

(నేపథ్యమున) కావచ్చును.

బుద్ధు—అతఁడాకుప్పను నూర్చుకొనునప్పుడు పొరుగువాఁడు తనపసువు

లతోఁబోయి యథేచ్ఛముగ నిర పేక్షతో నాతనికి సాహాయ్యము చేయు నెడల—

(నేపథ్యమున) ఇదిసత్కార్యము పరోపకార కృత్యము.

బుద్ధ—కావున, ఆనందా! సత్కార్యమెన్ని విధములు?

ఆనం—రెండు.

బుద్ధ—యశసా! అవియేవి?

యశ—ఒకనికిఁ బ్రత్యేకలాభమునుఁ గలుగఁజేయుట మొదటిది. ఆతనికి బాధ రాకుండునట్లుతాను జాగ్రత్తగఁ బ్రవర్తించుకొనుట రెండవది.

బుద్ధ—పరసౌఖ్యజ్ఞానదానమే మొదటిది. దీనికి త్యాగమని పేరు. ఈచేత నుండు భిక్షాపాత్ర మీచేతనుంచిన నీచేతికిలాభ మీచేతికినష్టము కాదా?

(నేపథ్యమున) ఆ! ఆ!

బుద్ధ—కావునఁ బరోపకారమునఁ గర్తకు గొంత?—

(నేపథ్యమున) నష్టమున్నది.

బుద్ధ—తాను శ్రమమునకోర్చియు నితరులకు జనులు సుఖమీయవలయునుగాదా!

(నేపథ్యమున) అద్దే! అద్దే!

బుద్ధ—సోదరులారా! ఇట్టిస్థితి ప్రపంచమున నన్నిస్థలములఁ జూచుచునేయున్నాముగాదా?

ఆ. వె. సీయఁద్రావిపుష్ప ♦ సారము మీయఁగ
లతలుమిగులఁ బ్రాఁకు ♦ లాడుఁగాదె?
తెప్పద్రేటుబాధఁ ♦ తెకద్రోచిఫలములీ
యంగఁదరుపులూఁగు ♦ లాడుగాదె?

ఆ. వె. గడ్డిఁదినుచు ధేను • గణములీయ పేపాలు?
బరువుమోసి సుఖము • ఖరమొసఁగదె?
బంచెఁ బసుచుఁ బురుగు • పట్టొసంగదె? చలి
బడుచుఁ గొత్తరాంక • బంబు నిడదె?

ఆ. వె. ఉప్పునీటఁ బొట్ట • నోముచునమృత మీఁ
యఁగ మేఘమల్ల • లంబుఁగాదె?
పేడపెంటచేతఁ • బ్రీతిఁ జెందుచు భూమి
సర్వధాన్యతతియు • సంగఁగాదె?

ఆ. వె. ఇక్షుఫలములనుభ • వించినమనుజుండు
ఏనిబోధఁగూడ • వినఁగవలదె?
కర్పూరగంధతతిని • గడుమోదంబును బొంది
పానినీటివిడువఁ • బాడియగునె?

కావున, సోదరులారా! వానివలెనే?

(నేపథ్యమున) సర్వజనులు పరోపకారతత్పరులై యుండవలయును.

బుద్ధు—యశోదా! అంతయేనా?

యశో—వానివలెనే కాదు. వానికంటె నధికముగనని చెప్పఁదగును.

బుద్ధు—ఆనందా! ఎందుచేత?

ఆనం—స్థాణువులైన వృక్షాదులు, జ్ఞానశూన్యములగు జంతువులే యి ట్టి పుణ్యకార్య సమంజసములై యుండ స్వేచ్ఛాగమనముగల వాఁడును జ్ఞానవంతుఁడునైన జనుఁడు వానిని, పరోపకార పరాయణతను మించఁదగదా?

బుద్ధు—అంతేకాక,

ఆ. వె. పరసుఖంబులోన • నరు సుఖ మున్నది;
పరుని బాధలోన • నరుని బాధ;

కాన నరుడు తన సు ♦ ఖమె కోరినయెనను
బరుల సుఖమె సేయ ♦ వలయు నెపుడు.

ఇదియుఁగాక,

ఆ. వె. రొట్టెవలన నర్థి ♦ పొట్ట నిండును కాని
దాత మనసు నిండు ♦ దానివలనఁ
బ్రతిఫలంపుఁ బల్లె ♦ రపు దీప్తిచే దివ్వె
వేయిరెట్ల కాంతి ♦ వెల్గుఁగాదె?

గీ. ధనము పెద్దప్రోగు గాఁగల ♦ జనుఁడు సుఖమె?
నందఱను దాన సుఖపెట్టు ♦ వతఁడు గాక;
చందనపుముద్ద నెడఁబూన ♦ సౌఖ్యమిడునె?
యొడలికంత పూసికొనఁగ ♦ నొసఁగు సుఖము.

(నేపథ్యమున) ధనము లేనివాఁడు పరోపకారమెట్లు సేయఁ గలఁడు?

బుద్ధు—సోదరుఁడా! చెప్పుచున్నాను. నిన్ను నీప్రక్కనున్న బలాఢ్యుఁడు లెంపపైఁ గొట్టఁబోవఁగ, వాని ప్రక్కనున్న వాఁడు వానిన ట్లు సేయకుండఁగ నివారించెననుకొనుము. అట్టిచో నీకుపకార మిప్పుడు ధనమువలనఁ గలిగినదా?

(నేపథ్యమున) లేదు.

బుద్ధు—దేనివలనఁగలిగెను?

(నేపథ్యమున) బలమువలన—

బుద్ధు—దుష్టప్రవర్తనమునఁ బాడైపోయిన జనుల నొక్కఁడు సుబోధమున సత్ప్రవర్తకులఁ జేసె ననుకొనుము.

ఆనం—ఇది ప్రత్యక్షముగ జరుగుచునేయున్నది. కావున మనసులో న నుకొనవలసిన పని లేదు.

(నేపథ్యమున) అట్టివాఁడు పరమమహోపకార పారీణుఁడు

బుద్ధు—ఇచ్చట పరోపకారము దేనివలనఁ గలిగెను?

(నేపథ్యమున) జ్ఞానమువలన—

బుద్ధు—ధనమేకాక?

(నేపథ్యమున) బలజ్ఞానములు కూడ నందులకు సాధనములు.

బుద్ధు—కావున,

గీ. త్యాగి ప్రాణమునకు సుఖ ♦ దానమిచ్చు
బలసహితుఁడాపదలఁ బాపి ♦ ప్రాణమిచ్చు
సత్యబోద్ధ ప్రాణాధిక ♦ జ్ఞానమిచ్చు
నందుచే ధర్మదానంబె ♦ యధికతమము.

సోదరులారా! ఇంతవఱకుఁ బరోపకారములో నొక్క మైత్రిభాగమును జెప్పితిని. రెండవదేదియో జ్ఞప్తియున్నదా?

(నేపథ్యమున) లేకుండుట కూడనా? జనులకుఁ దనవలన నేబాధయు లేకుండునట్లు జనుఁడు ప్రవర్తించుకొనుట.

బుద్ధు—దీనిపేరే నీతి; ఇది పూర్ణముగ బోధింప నాలస్యమగును గాన మఱియొకపుడు చెప్పెదను. ఇఁక నైదవదియగు సమ్యగ్జీవనము సమ్యక్కర్మమునకు ఫలమేకదా? సోదరులారా! కటికవానివృత్తిని జేసికొనఁదగునా?

(నేపథ్యమున) హింసాయుక్తమగుటచేఁ గూడదు.

బుద్ధు—ఉపాధ్యాయవృత్తిఁ జేసికొనఁదగునా?

(నేపథ్యమున) అద్దే! అదిమంచిది.

బుద్ధు—ఎందుచేత? యశుఁడా!

యశు—సర్వదానములలో జ్ఞానదానముత్కృష్టమని బోధించితిరికావున—

బుద్ధు—వర్తకము చేసికొనఁదగునా? ఆనందుఁడా!

ఆనం—తగదు.

బుద్ధు—ఎందువలన?

ఆనం—అందున మోసముపరుల ప్రోత్సాహము లెక్కువగలవు.

బుద్ధ—అట్లే. అదికొందఱ యెడల నిజమే.

గీ. చేతఁదులకాని తులలేదు ♦ చిత్తమందు
నోరుకోలపెచ్చు మఱికోల ♦ పేరుపిచ్చి
బుట్టదూనికలబరువు ♦ బుద్ధిలఘుత
గలుగువణిజుఁడు మోసాల ♦ కలుగుగాదె?

మోసముతోఁగూడిన యేజీవనాధారమునైన నరుఁడుపరిగ్రహింప దగదు.

గీ. మట్టికుంకుమ వేపాకు ♦ పుట్టతేళ్ల
బెడ్డకానులఁదినుచు జీ ♦ వింపఁదగదు;
పడఁతిమగలకు నటిచేతఁ ♦ గడుపుచెప్పి
తనకడుపుబాధఁ దొలఁగించు ♦ కొనుటతగదు.

(నేపథ్యమున) ఇంద్రజాలవిద్యవలనను సాముద్రికమునను జీవింద దగదని తెలిసినది. ఇంకను దగనివృత్తులేమో సెలవిచ్చెదరుగాక!

బుద్ధ—గీ. ఎకటిబోడి మునుగులోన ♦ నింకవియుండఁ
గలుగుకార్యఫలము మూట ♦ గట్టఁదగదు;

(నేపథ్యమున) శకునఫలములఁ జెప్పిజీవింపఁగూడదనియామహాత్మా!

నింగిపైపెద్దచీపురు ♦ నేలతోఁక
దుడిచిపెట్టునం చెప్పుటకు ♦ నుడువఁదగదు.

(నేపథ్యమున) దుర్నిమిత్తములు జెప్పుటవలన జీవింపఁగూడదని కాఁబోలు!

బుద్ధ—ఆ. వె. ఎలుకబట్టఁ గొఱుక ♦ మృతినరుఁగొంతును
గొఱుకుననుచు రొట్టెఁ ♦ గొఱుకవలదు;

(నేపథ్యమున) హే హే హే! ఇవివఱకిట్టి గ్రుడ్డినమ్మకముతో నొప్పినవారము.

బుద్ధు— బ్రహ్మరాక్షసిని ♦ బాతర వేయించి
యువలపాతరఁ బడ ♦ యుంగఁదగదు.

ఆ. వె. తేలుకొండిబాధఁ ♦ దీర్తునన్నాననుచుఁ
దృష్టకుష్ఠుబాధఁ ♦ దీర్పఁదగదు;
సర్పవిషముడింపఁ ♦ జాలుదునని రోగి
నిలకుదింపమంత్రి ♦ మేద్వఁదగదు.

(నేపథ్యమున) ఆహాహా! ఇట్టిమోసగాండ్రు లోకమున నెంత రున్నారో! వారందఱకుఁగూడ మీబోధగలిగి యెప్పుడు జ్ఞానవంతు లగుదురో!

బుద్ధు—గీ. శనియొకనియింట వక్రించె ♦ ననుచు నొకని
యింట బ్రత్యక్ష శనిగవ ♦ క్రింపవలను;
దొడ్డిఁద్రవ్యనిక్షేపంబు ♦ దొఱకుననుచు
నొకనియిలుఁ ద్రవ్వియింటఁ బో ♦ సికొనఁదగదు.

గీ. మృతునిజాట్టావృతోఁకసం ♦ టెంచిమింటి
కాతనిని దోలియింటికి ♦ వావ్రుఁదోలి
రొంటదక్షిణ, సిగ్గును ♦ మంటఁ, బెట్టి
కల్యావరమాన్నము భుజింపఁ ♦ జనదుచనదు.

గీ. జిల్లుకల్లుశక్తికినస్సి ♦ చేయిఁద్రిప్పి
యిట్టినోదుతాటించి జీ ♦ వింపవలదు;
గవ్వకన్నులకాటుక ♦ కరముగూర్చి
వెజ్జెకన్నులఁగాటుక ♦ వేయఁదగదు.

(నేపథ్యమున) ఇది అంజనమువంటి యింద్రజాలము కాఁబోలు!

బుద్ధు—గీ. స్నానమున సంధ్య మస్తకా ♦ [illegible]ననుమ
మస్తకము జాతినఖ్లాషి ♦ మలగఁదగదు;

బుద్ధ—ఉన్మత్తుఁడొక్కఁడు వీథిని నిరంకుశముగఁ దిరుగుచుండ వాని
నేమి సేయుదురు?

(నేపథ్యమున) కాలు సేతులుగట్టి పడవైతుము.

బుద్ధ—అట్లు చేసిన యెడల—

(నేపథ్యమున) నిశ్చలుఁడై యొకచోటఁ బడియుండును.

బుద్ధ—మనోనిశ్చలతగాక నూలుత్రాళ్లతోను బీఁకగొలుసులతోడను
సిద్ధింపఁగలదా?

(నేపథ్యమున) హే హే! అట్లు సిద్ధించునా? మహాత్మా! మహాత్మా!

బుద్ధ—సోదరులారా! ఏల? ఏల?

(నేపథ్యమున) మనశ్శుద్ధిస్థైర్యము లెట్లు కలుగునో దయచేసి చెప్పరా?

బుద్ధ—చెప్పుచునే యుంటినిగాదా? అందుకొఱకే మానసిక సాధనములు కావలయునని చెప్పితిని. వానిలో మొదటిది సమ్యగ్వ్యాయామము. ఆనందుఁడా! నీకు మధురపదార్థమిష్టమా? కటువుదిష్టమా?

ఆనం—మధురపదార్థము.

బుద్ధ—అదే పనిగ విశేషముగఁ గలకండను నీవు తినినయెడల నారోగ్యవంతుఁడవై యుండఁగలవా?

ఆనం—ఉండలేను.

బుద్ధ—ఉండక,

ఆనం—ఉదరక్రిమిచే బాధపడుదును.

బుద్ధ—అట్టి క్రిమిని హరించుట కర్తవ్యమేనా?

ఆనం—ఆ.

బుద్ధ—వెహాదుగమాఁడను మాత్రఁ జేసి వేసికొందువా?

ఆనం—ఆ.

బుద్ధ—అప్పుడారోగ్యమును గాంచఁగలవా?

ఆనం—కలను.

బుద్ధ—కడుపునొప్పి వచ్చినపిమ్మట నొప్పిని హరించుట కర్తవ్యమా? మొదలేరాకుండఁ జేసికొనుట కర్తవ్యమా?

యశు—రాకుండఁ జేసికొనుటయే మంచిదికాదా?

బుద్ధ—ఏమిచేసిన రాకుండఁ జేసికొనుట సిద్ధించునో చెప్పఁగలవా?

యశు—కడుపునొప్పికిఁ గారణమగు పంచదారను దినకుండినయెడల—

బుద్ధ—దానియందు రాగమున్నంతకాలము దానినిదినకుండుట యెట్లు సంభవించును?

ఆనం—కావున రాగమునే హరింపవలయును.

బుద్ధ—ఇటులే ద్వేషమునుగూడ హరింపవలయునుగాదా?

యశు—హరింపవలసినదే!

బుద్ధ—గీ. ద్వీపసప్తకముండి పై ♦ ద్వీపమునకు
వాంఛగనురాజు; నిత్య ని ♦ ర్భాగ్యయుక్తుఁ
డింత గోచినాకేలని ♦ కొంతచింపి
పరునికొసఁగు; నతఁడునిత్య ♦ భాగ్యయుతుఁడు.

గీ. ఇతఁడు నాశత్రుఁడితని శి ♦ క్షింతుననుచు
నలని నడఁచి త్రైలోక్యుఁడునాతఁ ♦ డత్యధముఁడు;
అందఱకు నేనుదాసుఁడ ♦ ననుచు శిరము
నవనతము సేయునాతఁడే ♦ యత్యధికుఁడు.

కావున?—ఆనందా!

ఆనం—రాగద్వేషములకు లోఁబడనివాఁడే మహాఘనుఁడు.

(నేపథ్యమున) అద్దే! అద్దే!

బుద్ధ—గీ. పైఁబడి పులినడఁచువాఁడు ♦ బంటుకాఁడు;
పరులనెల్ల గెల్చినవాఁడు ♦ బంటుకాఁడు;

లోనబాధించు వైరుల ♦ లోనుగాక
వాని నిర్జించువాఁడెపో ♦ బంటు; బంటు!

గీ. రామరావణ రణమది ♦ రణముకాదు;
ప్రబలభారత రణమది ♦ రణముకాదు;
రవము, సెగ, తెంపులేని యా ♦ ర్యాళివములపై
రంగి ప్రేటులదాఁగుండె ♦ రణమె రణము.

గీ. ఎదుటి వీరు గుతిచి భయ ♦ మేమికలుగ
దింటికొక్క త్రిమూర్తి గుటిచి ♦ యొంతో భయము
సమరయోధు క్షత్రి కిరాజు ♦ జడియుఁ; దైన
వంట వానిచే గెటకు ♦ వడకుఁజెందు.

గీ. ఇతరు లరులెకాలింట జ ♦ న్మించువార
ఖరతరాన్యోన్య శత్రుత్వ ♦ గరిమఁగాంత్రు;
జలములోఁ బుట్టువహ్ని యే ♦ జలముగాల్చు;
నట్టినీరమెవహ్నిఁ జ ♦ ల్లార్పఁజూచు.

కావున మనసు నందుఁ బుట్టిన యరిషడ్వర్గమును మనసే నిర్జింప వలయునని చెప్పుచున్నాను.

(నేపథ్యమున) మహాచార్యోత్తమా! ఆమార్గమును బోధించె దరుగాక!

బుద్ధు—సోదరులారా! మీలో నొకనికి వారకాంత యింటికిఁ బోవల యునని బుద్ధి పుట్టియున్నది.

(నేపథ్యమున) అట్లుపోవు బుద్ధి మాలో నందఱకు నశించినది.

బుద్ధు—పోవు బుద్ధినశించి యుండునుగాని యనుకొనను బుద్ధి నశింపలే దుగదా! అట్లు పుట్టినదనుకొనుఁడు.

(నేపథ్యము) చిత్తము.

బుద్ధు— అట్టిచింత మానుకొనఁదగిన దేకావున నప్పు డేమి చేయవలసినది

నా—అట్లుపోయినందువలన గలుగునష్టములు—బలనష్టము స్వాతంత్ర్యనష్టము—బుద్ధినష్టము—ఆరోగ్యనష్టము—ద్రవ్యనష్టము—గౌరవనష్టము మొదలగు నష్టములఁగూర్చి గాఢము గమనస్సులోనాలోచించు కొనవలయును. శాశ్వతములగు నీనష్టములుఘనములో నీచతుచ్ఛికమగు వేదనానివృత్తి ఘనమో మనసునఁ దూఁచుకొనవలయును. తరువాత—జలతారు కోకలను బూలకొప్పుల నొకసిమునము దూరముగఁబెట్టి కాషాయములు బోడితలలుగల భిక్షుకులయొద్ద సత్కాలక్షేపమునుఁ జేయునెడలఁ గలుగులాభములను మనసులోబాగుగ యోజించుకొనవలయును. అప్పటికిని మనసింక దుష్టచింతపైకే పోవుచుండునెడల నల్పమైన దేహపరిశ్రమము చేయవలయును.

ఆనం—హఠయోగాదుల నిరసింపవలయునని యానతిచ్చి యిప్పుడు దేహపరిశ్రమ మనుచున్నారేల? నాకుబోధముకాలేదు.

బుద్ధ—ఆనందా! పొరలి పొరలి దుఃఖమువచ్చుచున్నవాఁడు శీతోదకస్నాతుఁడౌనెడల—

ఆనం—కొంత దుఃఖశాంతిఁ బొందఁగలఁడు.

బుద్ధ—కోపము తీవ్రముగవచ్చినవాఁడఝ్ఝులుచ్చారణము చేయునెడల?

ఆనం—కోపమడఁగును.

బుద్ధ—అటులే దుష్టచింతగలవాఁడు కొంతసేపట్టోట్టు నడయాడుటయో గుట్టమెక్కి గాఢస్వేద ప్రాప్తుఁడగువఱకు వ్యాయామముచేయుటయో మహాత్ముల చరిత్రములు చదువుట చదివించి వినుటయో మఱియొకటులో యుచితమైన దేహవుఁబట్టుచేత మనస్సు తిక్కమఱలించునెడలఁ దచ్చింత వెంటనే నశించును. అట్లు కలిగినప్పుడెల్ల నిట్లే దీక్షతోఁ జేయునెడల దుష్టచింతలు తొలఁగిపోవును. అవి తొలఁగినవెంటనే వానికి గుణములగు దుర్గుణా

ములు నశించును. దుర్గుణములవలన దుష్టచింతలు కలుగునా దుష్టచింతలవలన దుర్గుణములుగలుగునాయని దూరమాలోచింపనక్కఱ లేదు.

గీ. దుష్టచింతలఁ గలుగును ♦ దుర్గుణములు;
దుర్గుణంబులఁ గలుగును ♦ దుష్టచింత;
కొండనాలుక ప్రాలిద ♦ గ్గఁగలిగి చుఁ;
గానఘనమైన కొండనా ♦ ల్కయును వ్రాలు;

దుష్టచింతలు దుర్గుణములు నశించువెంటనే తత్కారణమగున రిషట్కము బలహీనముకాక తప్పదు.

గీ. లోనికార్జ్వరశూలకు ♦ బైననావ
పట్టుమిరియాలధృతికిఁదో ♦ ష్పడదెకొంత?
లోనినరముల బలిమికిఁ ♦ బైనిమర్ద
నంబు విషముష్టిధృతికిసా ♦ యంబుగాదె?

నాయనా! ౘబడలెల్ల విరిసినతామరకొకఁడు వైద్యముచెప్పినాఁడఁట. అందినంతవఱకుఁ దానే గోకికొనవచ్చుననియు నందకపోయి నప్పుడట్లకఱ్ఱతోఁ గోకి కొనవలసినదనియును,—
కొంచెము హెచ్చుతగ్గుగ నట్లే యోపికయున్నంతవఱకుఁ దన్ను దానేకొట్టుకొనవచ్చుననియు నోపికతగ్గినవెనుక నొరునిచేఁగొట్టించుకొనవలసినదనుయోగమును నేనుచెప్పినానని నీవ్రు తలంచితివా?

ఆనం—చిత్తము. ఇప్పుడు తెలిసినది.

బుద్ధ—గీ. ఇంద్రియము లెన్ని బాధల ♦ నిడినఁగఠిన
యత్నమున మదివానిపై ♦ నాడనలయు
నేటిముక్కల గణియింప ♦ కీడువాఁడు
క్రమముగాపైది నదిపాఁటు ♦ కరణిఁగాఁగ.

గీ. పాపచింతలు వ్యాయామ • పటిమఁబోవు
నపుడెచిత్తము పరిశుద్ధి • నందఁగలదు;
పుసుగులును మన్నుఁగలనీట • బొగ్గునిసుక
వైచివడికట్ట నీరు శు • భ్రంబుగాదె?

ఇంద్రియముల నడఁచువ్యాయామిక గల్గుతోడనే చిత్తమునకుఁ జాంచల్యమువదలి స్థిరత్వము కలుగును. సోదరులారా! వినుచున్నారా?

(నేపథ్యమున) చిత్తము. చిత్తము.

బుద్ధు—మీకుమనస్సునేఁ జెప్పుదానియందు లగ్నమగుచున్నట్లున్న దా?

(నేపథ్యమున) ఏలమహాత్మా! అట్లడుగుచున్నారు?

బుద్ధు—ఏలన—

గీ. తల్లికాకిపిల్లకు నంస్కృ • తముసఁ గూయు
స్వకలరీతులు బాలకు • నకు రుచించుఁ;
జెక్కుగుంటలుమామిడి • చిగురుమంట
లాలిమగలజంటలును యు • వాలిఁగలచు.

గీ. కనుపవుల్లకిరకిరలు • కత్తితునుక
పరపరలుకుమారునిమది • గలఁగఁజేయుఁ;
దలలు "బోడులు" కడుపు "మా • దులును గొంప"
"పాదులు" ను వృద్ధజనునకు • వేడుకగును.

గీ. వనికిఁజనివతిఁగనిపురిఁ • బడిసుఖించె
బ్రభువరుఁడను శృంగార రూ • పకమెయుద్ది?
ఉన్నసతిసౌఖ్యములరోసి • యున్నయూరు
దాఁటిపొమ్మను తలక్రిందు • నాటకంబు

గీ. మాయలున్నపల్కులెనకు • మదికినెక్కు;
చాయలున్నకత్తులె రొమ్ములో • దూయఁజాలు.

మాయచాయలులేని యీ ♦ మాటలెల్ల
పడుచువారలమదికెక్కు ♦ భ్రాతలార!

యశు—ఆచార్యోత్తమా! మేముపడుచువారమయ్యు సమస్తవ్యసనాను భవపాంసిత్యమునవృద్ధుల మైయున్నాము. కొలఁదికాలములో మేము తిరిగిన తిరుగుడు లింతనిచెప్పఁగలమా? అవియమితములగుటచే మామొగము లిదివఱకే తిరిగియున్నవి.

బుద్ధ—ఆసంగతి నీమొదటిమాటవలననే గ్రహించి నీవింక బాగుపడుదువని నేననుకొంటిని.

యశు—అదియేమోనాకు జ్ఞప్తి లేదు.

బుద్ధ—"దానితో మాటలాడఁ దలఁచితినిగాని యిఁక దానిమొగము చూడ నాకసహ్యముగనున్నది" యని నీవాడుతోడనే నీనడతలోఁ బ్రశస్తమగు మార్పుకలుగుటకిదియే యదనుగదాయని నేనుసంతోషపూర్వకముగ గ్రహించి—

ఆనం—అందులకా మహాత్మా! మీరప్పుడు మందహాసము చేసినారు? నాకిప్పుడు కారణము బోధపడినది.

బుద్ధ—నిన్నక్కడకు రమ్మని యానందునిచే వార్తనంపితిని.

యశు—ఆహాహా! దీనులయెడ గురువులవారి నిష్కారణకరుణాకటాక్షము!

(సేవక్యమున) సందేహమేమి? అధోగతులపాలగుమన ముద్ధరింపఁబడినారము.

బుద్ధ—నేను మహానుభావుఁడనని నన్ను స్తుతించువాఁడు నాకుమిత్రుఁడుకాఁడు. నేను బోధించినదానిని గ్రహించి యితరులకు బోధించువాఁడు నాకుఁ బరమమిత్రుఁడు. నేను దుర్భాగ్యుఁడనని బుద్ధిహీనుఁడనని నన్నెవ్వఁడైన దూషించిన నేను, బరితాపమొందను. పూర్వాపరములు గ్రహింపకుండ నామతమును దూషిం

చు వానిని గూర్చి నేను బశ్చాత్తాపమొందెదను. కావున నన్నుఁ బెద్దసేయక నామతమును బెద్దచేసి యింకఁ జెప్పఁబోవునదే దో వినుఁడు.

(నేపథ్యమున) అద్దే! అద్దే! సిద్ధముగ నున్నారము.

బుద్ధు—సమ్యగ్వ్యాయామము తరువాతిది సమ్యక్స్మృతి. దుష్టవాంఛల ను వదలి మనస్థిరత్వమొంది సద్వాంఛలచే మనశ్శుద్ధిని పొంది నపిమ్మట యథార్థజ్ఞానమొందవలయును.

ఆనం—అదియేదో సెలవిచ్చెదరుగాక!

బుద్ధు—గీ. కార్యకారణ సంబంధ ♦ గరిమకాయ
నైజగతిచిత్తవేదనా ♦ నైజములును
వస్తు సముదయాన్యోన్య సం ♦ బంధగరిమ
బాగుగా గ్రహియించుటే ♦ ప్రజ్ఞనుండి.

గీ. అఖిలజగతిహేతు ప్రత్య ♦ యమునఁ బుట్టి
నాత్మమిథ్య ద్రవ్యముల ని ♦ త్యములు గుణవి
తతియె మెఱుఁగంగఁ దగినది ♦ దానిక్రింద
గుణి మనము లేనియట్లెంచు ♦ కొనఁగవలయు.

గీ. ఇదియె యాథార్థ్య విజ్ఞాన ♦ మిద్దిలేక
పోవుట యవిద్యతను మనః ♦ పూర్ణవివిధ
సర్వబాధ లవిద్యచే ♦ జన్మమొందు
జ్ఞానమేసుండి మోక్షైక ♦ సాధనంబు.

గీ. జ్ఞానమునకు నీతియె ముఖ్య ♦ సాధనంబు
కాని నీతిచేతనె ముక్తి ♦ కలుగదెపుడు
నీతి విజ్ఞానమునకుఁ గ్రిం ♦ దిదగు మెట్టు
నీతిజ్ఞానదూరంబైన ♦ నీతికాదు.

ఉపసంగతులనే సవిస్తరముగ ద్వైవాత్మ తత్త్వోపన్యాసములఁ

దెలుపఁ దలఁచితినిగాన నిచ్చట సంక్షేపముగఁ జెప్పితిని. దీనిత రువాతిదనఁగ నెనిమిదవదియుఁ గడపటిదియు నగుశీలము, సమాధి, లేక ధ్యానము, నేదైన నొకయంశముదెలిసినవాఁడు దానిని బాగుగ మనసునఁ బట్టించుకొనుటకుఁ బలుమరు పఠించుచీతి నిదివఱకు సప్తాంగములవలనఁ గలిగినఫలమును స్థిరపఱుచుటకై ధ్యానమావశ్యకము.

ఆనం—ఈధ్యాన స్వభావమెట్టిది? మహాత్మా!

బుద్ధ—సర్వధర్మ సుఖాక్రాంతతయే సమాధి. అహంభావవిసర్జనము, ఆత్మవిజ్ఞానము, సర్వవస్తు యథార్థజ్ఞానము, సర్వ జగదేకీభావజ్ఞానమువలనఁ గలుగు నిశ్చలానందస్థితియే సమాధి.

యశు—ఈసమాధియందుస్మృతి బుద్ధి వికాసములుండునా?

బుద్ధ—నేనుపదేశింపఁబోవు సమాధికిని మతబోధకులయందును యోగులయందును దఱచుగ మనము చూచుసమాధికిని భేదమున్నది.

ఆనం—ఉపదేశింతురుగాక.

బుద్ధ—ఒకనిని దదేకదీక్షగా నల్లని జక్కనొకదానిని జూడఁ జేయునెడల నేమగును?

ఆనం—అతనికొక విధమగు పరవశత గలుగును.

బుద్ధ—దీనికిని యోగుల సమాధికి నేమిభేదమున్నది?

ఆనం—లేనట్లే కనఁబడుచున్నది.

బుద్ధ—క్షురకులు సామాన్యముగ జనుల యొడళ్లు పట్టునపుడు మెడమీఁద బింకముగ నొకపట్టు పట్టినయెడల నేమగును!

ఆనం—నిద్రవంటి పారవశ్యము సిద్ధించును.

బుద్ధ—దీనికిని యోగుల సమాధికిని భేదమేమి?

ఆనం—ఏమియున్నట్లు కానఁబడదు.

బుద్ధ—యశుఁడా! మఱియొకమాట. ఆనందునికంటె నీవు బాగుగఁ దెలిసియుందువు. విరహులకు నిశ్చలకామచింతావ్యాపారమున మూర్ఛగలుగుట చూచితివా?

యశు—చిత్తము.

బుద్ధ—అది దేనివలనఁగలిగియుండునో తెలిసికొంటివా?

యశు—లేదు.

బుద్ధ—అది గుహ్యాంగములందుగలిగిన తీవ్రత చేఁ గలిగినది.

ఆనం—ఆలాగా?

బుద్ధ—ఇట్టిదానికిని యోగులసమాధికిని భేదమున్నదా?

ఆనం—లేనట్లెయున్నది.

బుద్ధ—ఇవియన్నియుఁ దేహవికారములే. జ్ఞానశూన్యావస్థలే. నిష్ఫలములే. అందుచేనింద్యములు త్యాజ్యములే. ఇఁకనీసమాధిలోఁ జతురవస్థలున్నవి. మొదటిది విజనస్థలమున బహిరంతః పరిశీలనమువలనఁ గలిగినముదము. రెండవది హేతుబంధశూన్యముగ, దత్పరిశీలనమువలన గలిగిన యాంతరగభీరత, యాంతరస్వస్థత, యాంతరోత్సాహము. ఇఁకమూఁడవది రాగద్వేషసంపూర్ణాభావము. నాల్గవది, అవర్ణ్యానుభవైక వేద్యనిశ్చలానందము.

(నేపథ్యమున) భక్తులమూర్ఛలు మొదలగునవన్నియు టక్కులేనా?

బుద్ధ—కావచ్చును. కాకపోవచ్చును.

(నేపథ్యమున) మాకుబోధము కాలేదు.

బుద్ధ—దప్పి తీవ్రముగవాయించిన మొదల నొకొక్కప్పుడు దేహికి స్మృతిపోవును. ఇది దొంగతనమని చెప్పవచ్చునా?

యశు—తగదు.

బుద్ధ—మీఁదచుంచు ప్రాఁకిన నొక్క-స్త్రీమూర్ఛనొందును. ఇది దొంగతనమగునా?

ఆనం—కాదు.

బుద్ధ—ఆకస్మికముగ భయంకరమగుధ్వని నొకఁడువినినప్పుడు పరవశుఁడగును. ఇట్టియవస్థ దొంగతనమునఁ దెచ్చుకొనినదా?

యశ—కాదు.

బుద్ధ—ఏదియోయొకరూపమును దదేకదృష్టిగఁ జూచిచూచి భక్తుఁడు మూర్ఛజెందును. ఇదిదొంగతనమగునా?

ఆనం—కాదు.

బుద్ధ—ఇవియన్నియుఁ గేవలతనువికృతులు. ఈవికారముతో మనస్సున కెంతమాత్రము సంబంధము లేదు. నిద్రయెట్లో మరణమెట్లో యివియు నంతే. ఇట్టితత్త్వము నెఱుంగలేక మూఢులగు జనులిట్టి తనువికృతులు భగవత్ప్రేరేపణమువలనఁ గలిగినవను దురభిప్రాయమును బడఁజొచ్చిరి. అప్పటినుండి దొంగతనములారంభములైనవి. అందుచేఁగావచ్చునని కాకపోవచ్చునని చెప్పితిని. ఇతరమతముల కన్నిటికిభూషణములగు నీమహ్యాకారములు బుద్ధమతమునకుఁ బరమనింద్యములు. కేవలజ్ఞానావస్థయే సమాధ్యవస్థ. జ్ఞానమేనిర్వాణసాధనము. దీనినిగూర్చికూడ ముందు సవిస్తరముగఁ జెప్పెదను. అష్టాంగశీలమనునదియిదియే. సోదరులారా! శ్రమమునిచ్చితిని. ఆలస్యమైనది. ఇఁకమీరు మీ యిండ్లకుఁ బొండు.

(నేపథ్యమున) ఇంకనిండ్లా! ఇఁకఁదమయాశ్రమమే మాగృహము.

యశ—(సాష్టాంగపడి) కటాక్షించి బుద్ధభిక్షునిగఁ జేయవేఁడెదను.

బుద్ధ—భిక్షుకుఁడవే కావలయునన్న మాటలేదు. సంసారివైయుండి కూడ నీమతమవలంబించ వచ్చును.

యశ—వలదు. మహాత్మా! వలదు. ఈక్షణమున నేనుసన్యాసి నయ్యెదను. కటాక్షింపుము.

బుద్ధ—ఆనందా! నీయొద్దనున్న శాటియేది? (యశునికిచ్చి) యశుఁడా! నిన్నుభిక్షునిగ బుద్ధసంఘమునఁ జేర్చుకొంటిని.

(నేపథ్యమున) మహాత్మా! మహాత్మా! మహాత్మా! మహాత్మా! మహాత్మా! (కేకలు)

బుద్ధ—మీరుబుద్ధసంసారులగుదురా? బుద్ధభిక్షుకులగుదురా?

(నేపథ్యమున) సంసారములు చాలకాలమేడ్చితిమి. వానిపని తెలిసినది. మాకుసన్యాసము; సన్యాసము! దయచేయుఁడు.

బుద్ధ—ఇదిగో! అట్లువచ్చి మిమ్ము బుద్ధమతమునఁ జేర్చుకొందును. మీరుయేఁబదినల్గురా?

(నేపథ్యమున) యశునితో నేఁబదియైదుగురము.

బుద్ధ—ఇదివఱకుఁ గౌండిన్యాదులైదుగురు శిష్యులున్నారు.

ఆనం—నేనుగాక యిరువదిశిష్యులున్నారు.

బుద్ధ—యశుఁడా! మీరు ప్రక్కయాశ్రమమునను౦డు కౌండిన్యాది పంచకమును గలిపికొని దిక్కొకటికి బదునేనుగురుచొప్పున నాల్గుదిక్కులకుఁబోయియీమతమును వ్యాపింపఁజేయుఁడు. మీ కిప్పుడుమిగిల్చినభాగములు రాత్రిచెప్పెదను. రేపటియుదయమునసే పోయిలోకోద్ధరణార్థమై పాటుపడుదు.

యశు—అనుగ్రహింపఁ బడితిని.

(నేపథ్యమున) మహాత్మా! మహాత్మా! బ్రదికితిమి. ఉద్ధరింపఁ బడితిమి. రండు. రండు. మాకుసన్యాస మిప్పింపుఁడు. వేగ రండు. మాకు మహోత్సాహముగ నున్నది.

బుద్ధ—ఆనందా! నీవునాయొద్దనుండుము. సోదరులారా! వచ్చుచున్నాను. మీరుసంస్కృతముతోఁగాక దేశభాషలలోనే యతి సులభమగుశైలితో జనులకుమృదువుగ బోధింపవలయును. ఇదిగో! సోదరులారా! వచ్చుచున్నాను.

(అందఱునిష్క్రమింతురు.)

ఇదితృతీయాంకము.

శ్రీ

బుద్ధబోధసుధ.

చతుర్థాంకము.

—:o:—

ప్రదేశము—గయ.

ప్రవేశము—గాలవుఁడు, కంఠీరవుఁడు.

గాల—ఏమోయి! కంఠీరవా! నీభార్యకు నెలతప్పినదా యేమి?

కం—గాలవా! నాభార్యకుఁ గాదు. నాకే నెలతప్పినది.

గాల—అదేమిటి?

కం—క్షురకర్మము చేయించుకొని నెలదాఁటినది.

గాల—అందులకే నిన్నునే నడిగినాను.

కం—అందులకే నేను జెప్పినాను.

గాల—కాని నీవింతకాలమేల క్షౌరములేక యుంటివి?

కం—ఆత్మక్షౌర కారకులునుంమపుట్టవలయును గాని యిప్పటివరకిది మంగలిచేతనైన పనియేకాని మనచేతనైనది కాదుగద!

గాల—మనము మంగలి పందలనుకూడఁ గావలయునా?

కం—మంగలి వానిసలు యతిశ్రేష్ఠులైనప్పుడు వారివృత్తి మనమేల చేయఁగూడదు?

గాల—యిట్లు చివరకు ఉపాలిగాఁడు? ఊఁ.

కం—ఆ! బుట్టలు గొఱుగుటమాని నున్నగ గొఱిగించుకొనినాఁడు

గాల—బుద్ధశ్రమణుఁడయ్యెనా?

కం—అతఁడొక్కఁడే. దినమున కథనము నూఱేసి బుఱ్ఱలెగిరిపోవుచున్నవి. ఈగయాగ్రామమున క్షౌరాలరాయఁడు వచ్చి దశాహస్సులైనఁగాలేదు. వేయిమందికిఁ బురుషవైధవ్యమిప్పించినాఁడు. ఉదయము మొదలు సాయంకాలమువరకీ కొబ్బరికాయల యొలుపునకు విధివిరామము లేదు. శ్రాద్ధాలమట్టి క్షౌరాలమట్టియైనది. వెనుకటి దినములలోఁ బిండము లిచ్చుటి గంగలో నిరంతరము పడినట్లు బోడితలలు గుబుకు గుబుకుమని బుద్ధసంఘములోఁ బడుచున్నవి. మంగళ్ళపాలిటి మహాత్ముఁడవతరించినాఁడు. వాండ్రిప్పుడు పిలిచినఁ బలుకుదురా?

గాల—ఈనెత్తిగీఁతల సంతలో మంగలి దొరుకకపోవుటచేత నా తల పెంచుకొనియున్నావు?

కం—దొరికినప్పుడుకూడ మానివేసినాను.

గాల—అదేల?

కం—నేను గూడ బుద్ధ శ్రమణుఁడనగుటకే తన పొది నాశ్రయించితి ననుకొనిగాని లేక యలవాటుచొప్పునఁగాని తూర్పుపడమరలకు నుత్తరదక్షిణములకు నొక్కటేగీఁతక్రింద దిగగొఱిగినయెడల—మా మేనత్తకూఁతురు "బావా! నాయంతవాఁడవైతివా" యని నన్నధిక్షేపింపదా?

గాల—మీ మేనత్తకూఁతురిచ్చటికేల వచ్చినది?

కం—ఆమె తండ్రియగు పురాణకశ్యపునితో వచ్చినది.

గాల—కశ్యపబ్రహ్మగారేల వచ్చినారు?

కం—రహస్యముగా నుంతువా?

గాల—గాయత్రితోడు.

కం—పురాణకశ్యపుఁడేకాఁడు. మక్కలుఁడు, మహాచార్యుఁడు, దేవదత్తుఁడు మొదలగు మతాతిరథ మహారథులందఱు విచ్చేసినారు.

గాల—అన్యోన్య కలహాయుక్తులగు వీరందఱొకచోట చేరుటయేల? ?

కం—సర్వమతాలపిసుగు—బోడిగుండ్లబారు ఫిరంగియగు నీదిక్కుమాలిన బుద్ధమతమొకటి యాకస్మికాగ్ని కొంపలంటుకొనగా పారము లెగరగొట్టినట్లే—పిలకలబారుల నెగరఁగొట్టుచుండఁగఁ గడుపుమంటచేత—నెలుకలు కుక్కలు పిల్లులొక్క కలుగులోఁ జెవులు కొఱుకుకొనుటకై చేరినట్లున్నది.

గాల—ఇప్పుడు వీరందఱు రహస్యముగ సభచేయుదురా?

కం—మానుదురా?

గాల—మనము కూడఁ బ్రక్కలనుండి వారి సంభాషణముల వినఁగలమా?

కం—ఉండనిమ్పటుకు వారికిఁ గన్నులుపోయినప్పుడు మనచెవు లుపయోగింపకుండునా?

గాల—అటులైన నేను సెలవు తీసుకొననా?

కం—సరే. (తనలో) మాకన్య పయ్యెమామ యీసరికి సభకై యెదురు చూచుచుండును. అతని కూఁతురు నాకొఱకై యెదురు చూచుచుండును.

(నిష్క్రమింతురు)

ఇది విష్కంభము.

శ్రీ

బుద్ధబోధసుధ

చతుర్థాంకము.

—:o:—

ప్రదేశము—గయ.

ప్రవేశము—పురాణకస్యపుఁడు, మక్కలుఁడు, అజితకేశకంబళుఁడు, మహాచార్యుఁడు, దేవదత్తుఁడు.

దే—మహాచార్యస్వామీ! తామాలాగున సెలవీయఁగూడదు.

మహా—ఎందుచేతనండి? దేవదత్తాచార్యులుగారూ!

దే—ఈ పురాణకస్యప, మక్కల, కేశకంబళాచార్యులవారు నాకు బరమమిత్రులు. అదిగాక మనమిచ్చటకు మతవాదములకై రాలేదు. మనపనియేదో మనముచూచుకొన వలయునుగాదా?

మహా—మనపనియేదో మనమతానుసరణముగనే చూచుకోఁదగినది కాదా?

పురా—మహాచార్యా! మతముమతమని పలుమారందువేల? నీమతమును నీవుబోధింతువు. మామతములచు మేముబోధింతుము. నీమతానుసరణము కానిది మామతానుసరణమైనప్పుడేల చేయఁగూడదు?

మహా—అదేమిమాట! ఒకమతమైనను జీవహత్యకొప్పుకొనునా?

దే—మహాచార్యా! ఊరకవాదార్థమైయన్నమాట యథార్థముగఁ బరిగణించుచున్నావేమి? హత్యయెవరికి? తప్పుకాదా?

పురా—మహాచార్యా! ఒకమతమైన జీవహత్య కొప్పుకొనునాయంటి వే! నీవుఛాందస బ్రాహ్మణోత్తముఁడవు. యజ్ఞములలోఁ బసు హత్యఁ జేయుచుంటివో? ఏల?

మహా—అదివేరు. దైవప్రీత్యర్థముగా హత్యఁజేయవచ్చును. అందుల కువేద మంగీకరించును. హత్యఁజేయబడిన పసువునకుఁ గూడ స్వర్గప్రాప్తియగునప్పుడు తప్పేమి?

అజి—అటులైన పితృ్రడికారీతిగ స్వర్గమిప్పింపక పోయితివా?

పురా—అజితాచార్యా! మీరుండుఁడు. నేనుజెప్పఁబోవునదేదో చె ప్పనిండు.

దే—మీరు ముగ్గురుఁ గూడ నొక్కనిముషము శాంతించుఁడు. వాద పూర్వమందొక చిన్నయంశము స్థిరపఱచు కొనవలసియున్నది. పురాణకస్యపాచార్యా! దేవుఁడున్నాఁడని మీరొప్పుకొందురా?

పురా—ఉన్నాఁడని నేనంగీకరింతును—కాని—తటస్థుఁడు—

దే—ఇఁకఁగానివలదు. మక్కలాచార్యా! మీరుకూడ—ఆస్తికులేనా?

మక్క—ఔను.

దే—అజితగురూత్తమా! మీరో?

అజి—నేను నాస్తికుఁడను.

దేవ—మహాచార్యా! మీరో?

మహా—నేను దైవతత్త్వము నంగీకరించినవాఁడనే.

పురా—సరే. దేవదత్తాచార్యా! మీరో?

దే—ఆస్తికుఁడను. మనమైమనుగురిలోనల్వు రాస్తికులు. ఒక్కఁడునా స్తికుఁడు. ఇకను—హత్యవలనఁ బాపమున్నదా? లేదా? ఇది వాదాంశము. పురాణకస్యపయ్యగారూ! మీయభిప్రాయ మేమి? మీరు సర్వజ్ఞులు. మీరుకానిండు. వాది ప్రతివా దులుతప్ప నేదోయధికాపసరమునఁగాని మూడవవాఁడు మాట లాడఁ గూడదు.

పురా—గీ. క్రూరచేష్టలు చిన్న చే ♦ పలనుజంపుఁ;
గ్రూరపక్షులు బడుగుప ♦ క్షులనుజంపుఁ;
దుష్టమృగములు సాధుజం ♦ తువులఁ జంపు;
బాడుగుపురుగులు చిన్నపు ♦ ర్వులను జంపు.

గీ. నరుఁడు స్వేచ్ఛగా నక్షిగో ♦ చరములైన
ప్రాణులను జంపుటయెకాక ♦ త్రాగునపుడుఁ
బీల్చునపుడు కనఁబడని ♦ వేలకోట్ల
జీవములఁ జంపిపొట్టలోఁ ♦ జేర్చుకొనఁడె?

ఇదిగాక—

గీ. రణము లందున బలులుకు ♦ ర్బలుల, గుడిసె
లందుజారులోండ్రొరులఁ, గ ♦ ల్లంగడులను
గాయనేస్తాలు నేస్తాల, ♦ వైద్యమందు
భేషజులు రోగులను జంప ♦ వింతగాదు.

గీ. ప్రాణులన్నియు నన్యోన్య ♦ వధముకొఱకె
యిలనుసృజియింపఁబడెను గ్రై ♦ వేచ్ఛచేతఁ;
బ్రాణివధయై వసృష్టికిఁ ♦ బ్రాతిపదిక
చావెబ్రదుకగును; బ్రదుకె ♦ చావుగాదె?

మహా—కావున, హింస పుణ్యము, అహింస పాపము. ఇంతేనామీయ
భిప్రాయము?

పురా—పుణ్యము, పాపము నను భేదమే లేదని నాయభిప్రాయము.

మహా—వింతగవాదించు చున్నారు. కొన్ని పుణ్యకార్యములని కొన్ని
పాపకార్యములని లోకమునఁ బ్రత్యక్షభేదము లేదా?

పురా—ఆ యున్నభేదమే లేని దని నాయభిప్రాయము.

గీ. ధని తననుసొమ్ము పరులు గ్రై ♦ కొనక యుండు
నట్లుచౌర్యము పాపకా ♦ ర్యముగఁ జేసెఁ;

జక్కనగు చక్కపతి తన ♦ చాన నెపుడు
దగులకుండఁగ జారతఁ ♦ దప్పఁజేసె.

గీ. పిఱికి దొంగలు ధనులను ♦ బీల్చివేయ
వితరణమె పుణ్యాకృతిగఁ గ ♦ ల్పించినారు;
జనములాత్మీయ లాభవాం ♦ ఛలకు నిల్చి
యిలను బుణ్యపాపముల స్థా ♦ పించినారు

గీ. గంగ కీమొద్దునంత వా ♦ గాంగనలకు
బారుగుడిసెలు కట్ట పా ♦ పంబు కాదు;
గంగకా గొద్దునంత ని ♦ స్సంగులకు మ
హామఠములను గట్ట పు♦ ణ్యంబుకాదు.

గీ. జనుఁడు స్వేచ్ఛగా నేది చే ♦ సినను సరియె,
దానివలన నెవ్వనికి నే ♦ మైన సరియె,
చేయకుండినను సరియె ♦ చేయమిని నె
వనికి నేమైన సరె తలఁ ♦ పంగ వలదు.

మహా—బహువిరుద్ధముగ నున్నదే. జనునకు సౌఖ్యమిచ్చునదైన బుణ్యము దుఃఖమిచ్చునదైనఁ బాపము. ఈమాత్రపు భేదమైన నంగీకరింపరా?

పురా—అదేమిమాట!

గీ. అన్యునకుఁగీడు తనకు మే ♦ లగు; బుణాప్ర
దాత మృతిభీతి తనయును ♦ ప్రీతికాదె?
తనదు కీడన్యునకుమేల్మి;♦ తనదుగోరు
చుట్టుపోటు వెజ్జుని ప్రేలి ♦ చుట్టు నీటు.

మహా—పోనీ! జనబాహుళ్యమున కేది సుఖకరమో యది పుణ్యముగను, నేది దుఃఖకరమో యది పాపముగను బరిగణింపఁగూడదా?

పురా—మహాచార్యా! ఎన్నిమారులు చెప్పఁగలను? బలహీనులు, ధైర్యహీనులు స్వార్థపరులగు జనులచే నిర్మించుకొనఁబడిన ఏ పుణ్య

పాపతత్త్వములు. దైవదృష్టిచేఁ బుణ్యము లేదు. పాపము లేదు. దైవమొకనిని ద్రొక్కువాఁడు కాడు; నెత్తిపైఁ బెట్టుకొను వాఁడుకాఁడు. మీరు సెలవిచ్చినరీతిగ జనబాహుళ్యము నేకాదు. జనలోకమునంత నేకాదు. సర్వజగత్త్రాపాశకోటుల నన్నిటిని నీవొక్కసారి గొంతుకలుకోసి చంపినయెడలనైన నది పాపము కాదు. వానినన్నిటిని నీవు స్వధన ప్రదానమునఁ బోషించినయెడల నైన నది పుణ్యమునుగాదు.

దే—అట్లైన మీమతమున హత్య కర్తవ్యమనియేనా?

పురా—సర్వలోక—

మక్క—పురాణకస్య పాచాగ్యోత్తమా! ఎంత లెంతలుమాటలు చెప్పుచున్నావు! ఒకనిని జంపుటకుఁ బోషించుటకుఁ గూడ నీవే కర్తవా? ఆ! ఎంత సర్వస్వాతంత్ర్యమును నెత్తిపైఁ బెట్టికొంటివి! ఇఁక నీనిరంకుశగర్వాలాపములఁ గట్టిపెట్టుము.

పురా—మక్కలాచార్యా! అంతకోపమేల పడెదవయ్యా!

మక్క—అదే తెలివి తక్కువతనము. కోపపడువాఁడను నేనా? ఏపని చేయుటకైన మనకధికారమున్నదా? మనమెక్కడ? స్వాతంత్ర్యమెక్కడ? అబ్బో! కొండలు దాఁటిపోవు మాటలా? ఆఁ! ఎట్లు? కత్తితో గ్రామమందఱిగొంతుకలు నఱికెదవా? నఱుకువాఁడవు నీవా? నరుకునది కత్తియా? నఱుకఁబడునవి గొంతుకులా? ఆ!

పురా—ఏమి యీయసందర్భపుసోది! ‘‘నఱుకువాఁడవునీవా’’ యని యధిక్షేపించితివే! నఱుకుట యేమి మహాకష్టము! నేనంతగూడ నెందులకు? ఇదిగో! కత్తిపుచ్చుకొనినయెడల—చిపుకు చిపుకు క్రింద—నీయొక్క చేతితో—సెలగ సెలగ క్రింద

మక్క—ఆఁగు. ఆఁగు. ఈ చేయి నీదే యనుకొనుచుంటివా? ఏమియజ్ఞత! నీ చేయినిప్పుడుపైకెత్తిన తత్త్వమునీవే యనుకొను

చుంటివా? కృంతనకార్యములో నీచేయిని విసరునది నీవేయను కొనుచుంటివా? ఎంతతత్త్వజ్ఞానశూన్యత! నీజిహ్వానీదే? నీమన సునీదే? నీవునీవాడవే? ఆః! ఏమిమూఢత!

పురా—నేను నావాఁడను, నేను నేను గాక నీవగుదునా?

మక్క—అదిగో! తిరిగి యదే ప్రశంసయా? నేనుమాత్రము నావాఁడ నా? నేనుమాత్రమునేనా?

పురా—దేవదత్తాచార్యా! ఏమియది! మక్కలాచార్యులవారు నేఁను మోతాదుమీఱిన దాహశాంతి నాచరింపిరా యేమి?

మక్క—నేనుగల్లుఁద్రాగితి ననుచుంటివా? త్రాగుటకునాకు సమర్థత గలదా? సర్వచరాచరలోకసంచలీకరణైక దక్షమగుకర్మము నన్నుఁద్రాగించినది త్రాగినవాఁడనునేనా? కర్మము. అకల్లు మంత కానమియనుండు నాకర్మమునమూలమున వట్టికావలసిన పురాతనకర్మయోగము దానికుండుటచేత నదినానోటఁబడెను, గాని లేనియెడల నొక్కచుక్కనుముంత దాఁటిపైకివచ్చుటకధికా రమేది? త్రాగినవాఁడను నేనుగాను. త్రాగినదికల్లుగాదు.

పురా—కాకమఱేది?

మక్క—ఇంకఁదత్త్వముబోధము కాలేదా? కల్లుకాదు; కర్మఫలము. నాకర్మఫలము. ముందుచేసికొన్న కర్మఫలము. ఇప్పటికైనఁ దెలిసినదా?

పురా—తెలిసినదాయని యడిగెదరేమి? తెలియుతత్త్వమునేనా? నాకర్మము; తెలిసికొనునదినేనా? మీకర్మఫలముతోఁ గూడిన నాకర్మఫలము.

మక్క—హా! హా! ఆనందము. ఆనందము. ఇదియేసత్యము.

గీ. చదువుచదువంచు మనుజులే ♦ ద్చెదరుగాని
చదువుకొనిన ఫలము లేదు ♦ చదువదగదు;

చదువుకొనకున్న నైనఁ శాస్త్రజ్ఞనకృతులు
సరిగనున్నఁదనంతనే చదువవచ్చు.

గీ. "అతి" వలన వ్యాధిరాదు; పు రాత్తసంచి
తమునవచ్చు; మందునఁబోదు తత్కృతి పరి
పాకమునఁబోవుఁ; బ్రారబ్ధ ఫలమిటను భు
జింపఁదగుఁగాని చేయినో రెత్తఁదెగదు.

గీ. కర్మమేసర్వలోకాళి కర్త్రకంబు
పాలకమునాశకంబు ని ష్ప్రారమాది
రహితమన్యయశక్తి వి భ్రాజితంబు
వర్ణనాతీతమాహాత్మ్య వైభవంబు.

అజి—అయ్యా! మక్కలాచార్యా! కర్మమే సృష్టిస్థితిలయ కారణమగు
నప్పుడింక దేవుఁడెందులకయ్యా?

మక్క—ఇంత సేపుగు నీవున్నట్లే నోరుమూసికొని పడియుండుటకు—

అజి—అట్టియంధ బధిర మూక పంగు నిస్సార నిరుపయోగ నిర్భాగ్య
పు దేవుని గల్పించుకొనుటకంటె—

దేవ—అజితాచార్యా! ఇప్పుడు దేవునిఁ గూర్చి వివాదాంశము కాదు.
మక్కలాచార్యా! మీ సిద్ధాంతము ప్రకారము పుణ్యపాపభేద
మున్నదా?

మక్క—కావలసినంత యున్నది. కాని—

దేవ—ఇంకఁ "గాని" యేమి?

మక్క—పుణ్యమును జేయుటకుఁగాని పాపమును జేయుటకుఁగాని మన
కధికారము లేదు. అవివానియంత నవియేజరిగిపోవును.

దేవ—ఎట్లుజరుగును? మనమూలకముగనే జరుగునుగాదా?

మక్క—కాదామరి?

దేవ—సరే. మనవలన నిష్ఠుదొక్కవధము జరిగినది.

మస్క — అది నే యసాధ్యమని యింత సేపటినుండియుఁ జెప్పినది. బహు నిగూఢమైన మతమగుటచే సుబోధ్యముగాదు. అదిగాక మత సాంప్రదాయసమీచీనమగు వాక్యసముదాయము గూడ భాష లో లేదు.

దేవ — ప్రత్యక్షకారణమగు కర్మము, తటస్థకారణమగు మనగుండ నొక వధ కర్మమును జేసెను. ఆవధములో మనకేమైన సంబంధ మున్నదా?

మస్క — ఏమియు లేదు. ఎవ్వఁడును నోరెత్తఁ దగడు. మనపూర్వకర్మ మీవధకర్మమునకు గర్తృకమైనది. వాని కర్మ మీవధకర్మము నకుఁ గర్మకమైనది. ఇన్నిమాట లేల? ఒకకర్మము రెండవకర్మ మును జంపును. ఒకకర్మము రెండవకర్మమును దొంగిలించును. ఒకకర్మము రెండవ కర్మముతో వ్యభిచరించును. అంతే! మన మెవరము! గడ్డిబొమ్మలము. తోలు సంచులము. మఱపెట్టె లము.

అజి — అటులైన నీ దిక్కుమాలిన ప్రాణముగూడ నేమిటకు? చావ రాదా?

మస్క — అదిగో! మూఢత! అదిగో! కర్మమహిమాంధత! చావరాదా? ఆఁ! ఆఁ! చావఁగలవాఁడను నేనే!

అజి — చావఁగలవాఁడవు నీవే. చంపువాఁడనుమాత్రము నేను.

దేవ — అజితాచార్యోత్తమా! ఆతని యభిప్రాయమేమో తెలిసినది అంతియేమనకుఁ దెలియఁదగినది. "చంపువాఁడనుమాత్రము నే నని నీవిప్పుడంటివి. చంపఁదగినవాఁ డెవ్వఁడైన నున్న యెడల చంపుటకు నీయభ్యంతర మేమియు నుండదనట్లు నీమాటవలననుస్పష్ట పడుచున్నదికాదా?

అజి — నాయభ్యంతర మొంతమాత్రమును లేదు కాని—

దేవ—లేక పోయిన (కాని, యేల?

అజి—రాజశాసన మభ్యాంతరముకాదా?

దేవ—అది లేకుండనే జేసినయెడల?—

అజి—నీమిత్రుఁడును యువరాజునగు నజాతశత్రునిమూలమున నాబాధ లేకుండఁ జేసెదవా?

దేవ—ఎట్లోయొకట్లు! అదివివాదాంశముకాదు. అట్లు చేయునెడల—మాటలాడ వేమి? పాపకార్యమని నీకుసందేహము లేదుకదా!

అజి—పాపమా? అది మామతములోనే లేదు.

పురా—సెభాస్! మామతములోను నంతే.

అజి—పుణ్య మంతకంటె లేదు.

పురా—మామతమునఁ గూడ నంతే.

అజి—కాని సుఖదుఃఖములున్నవి.

పురా—అట్టి యూహముతప్పు.

దేవ—పురాణ కస్యపాచార్యా! మీయభిప్రాయమును స్పష్టీకరించిరి కాన మీరు మాటలాడనేల? అజితా! సుఖదుఃఖములున్నవి?

అజి—ఏనరునకు దుఃఖమును గలిగింపఁగూడదను కట్టుబాటొకటి గూడ నున్నది కాదా?

పురా—చచ్చిన వానికింక దుఃఖమెట్లు?

దేవ—పురాణ కస్యపాచార్యా! మీరూరకుండుఁడు. అజితాచార్యా! అట్టి కట్టుబాటెవరు చేసికొనిరి?

అజి—మనమే.

దేవ—నేనెవనితోడను జేయలేదు. నీవెవనితోడఁ జేసితివో చెప్పెదవా?

అజి—నేను మాత్రము ప్రత్యేకమెవనితోడనైనఁ జేసితినా? మనపూర్వులు చేసినారు.

దేవ—నీపూర్వులు నీయభిప్రాయమెఱుఁగకుండ జేసినకట్టుబాటునకు నీ వేల బద్ధుఁడవై యుండవలయును?

అజి—అటులే యెవనివ్యాసనకు వాఁడే నీతివిరోధముగఁ బ్రవర్తించినయెడల లోకమునశాంతి యుండునా?

మక్క—(తనలో) నడుచుటకు నడువకపోవుటకు మీాయిష్టమే కాఁబోలు!

దేవ—మీామతమునఁ గావలసినది యాత్మసుఖమా? పరసుఖమా?

అజి—ఆత్మసుఖమే.

దేవ—అట్టిచో నీకు లోకముసుఖముతో నేమిపనియున్నది?

అజి—అంతపని లేదుకాని లోకముక్షోభించునెడల నేనుగూడ లోకములోనివాఁడ నగుటచేత నట్టిక్షోభములోఁ గొంతభాగము నాకుఁ గూడఁ గలుగదా?

దేవ—అట్టిభాగ మేదో నీకొకనివలనఁ గలుగవలసినదేనా?

అజి—ఔను.

దేవ—అట్లునీకుఁ గలుగకుండునట్లు వానికి రాజదండన భీతియున్నది కాదా?

అజి—నీవాద మసమంజసముగ నున్నది. ఇంతకు ముందనుకొన్న దేమనఁగఁ బ్రతిజనుఁడును రాజదండన భీతిదూరుఁడై వర్తించునెడల జగముక్షోభ మొందునని యనుకొంటిమి. ఇప్పుడునాకు క్షోభ మొసఁగువానికి రాజదండన భీతియున్నదంటివి.

దేవ—అజితాచార్యోత్తమా! అటులనుకొంటిమా? లేదు. ఎవనిమట్టునకువాఁడే నీతివిరుద్ధముగఁ బ్రవర్తించునెడల ననికాదా?

అజి—అవును. రాజదండన భీతివలనఁ గలిగినదేకదానీతి.

దేవ—నీతివలన రాజదండనము పుట్టలేదు.

అజి—లేదు.

దేవ—రాజదండనభీతి యున్నవానికి నీతి యుండఁదగినది.

అజి—అవును.

దేవ—అది నీకు లేదని స్పష్టముగఁ జెప్పితివికాదా?

అజి—అటులైననిదియు నాకుండవలసిన పనిలేదు.

దేవ—కావున నీవ్రేకనిని నశింపఁజేయఁ గలవుగద!

అజి—నశింపఁజేయుట యెవనితరమును గూడఁగాదు.

దేవ—అదెట్లు?

అజి—భూతచతుష్టయ సమావేశమువలన నీదేహము గలిగినది. ఆము డియూడఁదీసి యేభూతము నాభూతములోఁ గలుపవచ్చును. అంతవఱకే మనముచేయుపని. దానిపేరే చావని నాయభిప్రాయము. నీవుచెప్పినవాశనము ప్రకృతిలోనే లేదు.

దేవ—నాశనముచేయలేవుగాని చంపఁగలవు?

అజి—అదే. రూపుమాపఁ గలము.

మక్క—ఎందులకు వెఱ్ఱిమాటలు! ఆకర్మాధిదేవత సెలవులేనిదే నెత్తి పైనొక్క వెండ్రుక యూడఁదీయలేవు.

దేవ—మక్కలాచార్యోత్తమా! ఆయనచెప్పునది యదికాదు. రూపు మాపునది యథార్థముగఁ గర్మమే. తానూరక నిమిత్తమాత్రుఁ డుగ నుండునని యాతనియభిప్రాయము.

మక్క—అది దివ్యముగ నున్నది. అదియేసమంజస మార్గము.

అజి—(అపవారించి) దేవదత్తాచార్యా! నాయభిప్రాయ మదికాదే!

దేవ—(అపవారించి) ఆత్రాగుబోతు ముండకొడుకుతో నెందులకు బోనిమ్ము.

అజి—(అప) అదికాదు. మతవిషయమైన పట్టువచ్చినప్పుడీమెలతమా టలు కూడవు.

దేవ—(అపవారించి)అజితాచార్యోత్తమా! అజాతశత్రువు నాకుఁ బ్రా ణమిత్రుఁడని లోకమెఱుఁగును గదా! నీవుకూడనట్లేయని నా

మనస్సైఱుఁగును గదా? నావలనముందు నీకెట్టివిజరుగునో చెప్పవలయునా?

అజి.—(అప) అజాతశత్రువును నాస్తికమతములోఁ జేరునట్లుచేయఁగలవా?

దేవ—(అప) ఏమిచేయుదునో యిప్పుడుచెప్పనేల? నీవెవరితోడను గలహాపడవలదు.

అజి—(అప) అట్లైననా కేమి? నీయిష్టమెట్లో యట్లేసరియందును.

దేవ—మహాచార్యా! మీయభిప్రాయము బాగుగవెల్లడికాలేదు.

మహా—వెల్లడియగుట కేమున్నది. మీయిష్టమెట్లో నాయిష్టమట్లే.

దేవ—అట్లుకాదు. మీరుయాగములలోఁ బశువులను హింసింతురుకద!

మహా—ఒక్కదానిని గాదు.

దేవ—దైవప్రీత్యర్థమై యని యిదివఱకే సెలవిచ్చినారు గాదా?

మహా—ఔను.

దేవ—అనఁగ దైవవైభవ స్వరూపులగు నింద్రాది దేవతల ప్రీతికొఱకేనా?

మహా—అంతే.

దేవ—దైవశక్తిస్వరూప లేకద దుర్గాదులు?

మహా—అభ్యంతరమేమి? దైవశక్తులుకూడఁ బూజనీయములుకావా?

దేవ—దుర్గాప్రీత్యర్థముగ నరబలులిచ్చుట పావనమగు లోకాచారమై యున్నది కాదా?

మహా—ఉన్నదికాని యది మాకలవాటులేదు.

దేవ—మీమాట నే నడుగలేదు. అది తప్పైనయెడలఁ దాంత్రికులు దానినాచరింతురా?

మహా—తప్పులేదు. అంతమట్టుకు నిశ్చయము.

దేవ—ఎవరికిఁ దప్పులేదు. చేయువారికిఁ దప్పులేదని చెప్పనక్కఱలేదు కదా? ఇఁకఁదప్పులేకపోవుట మీకుఁగాని మీవంటివారికిఁగాని నై యుండవలయును.

మహా—అలాగే కనఁబడుచున్నది.

దేవ—మీరందఱు నాయందు దయకలవారుగావున—మీలోనొకఁడు పునుగును నాయీచేతికి వ్రాయును. రెండవవాఁడు కస్తూరి సారము నీచేతికిఁ బూయును. మూఁడవవాఁడు నావక్షస్స్థలమునఁ బన్నీరమును జల్లును. నాల్గవవాఁడు చందనమును నాబుగ్గకుఁ బట్టించును. మీరందఱు నాకుపకారమును జేసినవారేనా? ఈ యుపకారములలో భేదమేమంతయున్నది?

మహా—ఏమియు లేదు.

దేవ—నాకు మీరంద ఱొకటేకద!

మహా—ఒకటే.

దేవ—మీరంద ఱొక్కటగునప్పుడు మీలో మీకు భేదమెట్లు?

మహా—లేదు.

దేవ—కావున నీవీచేతికిఁ బునుగును వ్రాయుటకుఁ బ్రతినిధిగ నీరెండవ చేతికిఁ గస్తూరిసారమునుఁ బూయవచ్చునుగద?

మహా—అభ్యంతరమేమి?

దేవ—కపోలముపై గంధముఁ బూసినయాతఁడు శిరముపై సంపెంగ తైల మంటవచ్చునుగద?

మహా—ఆ.

దేవ—కావున దైవవిభుత్వస్వరూపు లగు నింద్రాదిదేవతల నజహత్యతోఁ బ్రీతిచేసినవాఁడే దైవశక్తిస్వరూపయగు దుర్గను నరహత్యతోఁ బ్రీతి సేయవచ్చునుగద?

మహా—చేయవచ్చును.

దేవ—కావున నరహత్య తప్పు లేదు?

మహా—లేదు.

దేవ—ఇంతకుముందు మీరు తప్పులేనట్లే కనఁబడుచున్నదని వచించి నారు. ఇప్పుడు నిస్సందేహముగఁ దప్పులేదని చెప్పఁగలరు.

మహా—లేదు. లేదు.

దేవ—హా! దైవమా! ఎంతగతి పట్టించితివోయితండ్రీ! అయ్యయ్యో! సోదరులారా! మహాచార్యపురుషులారా! హత్యకూడదని మీలోనొక్కరైనఁ జెప్పలేకపోయితిరా? ఒక్కఁడైనఁ గూడదని చెప్పునేమో యని యింత గ్రుచ్చిగ్రుచ్చి యడిగితినే. ఏమిమహాత్ములారా! హత్యఁగూర్చి యందఱేకాభిప్రాయులేమైరా? ఇది నామహాకర్మమా? నాదుష్కృతియా?

అందఱు—ఏల? ఆట్లు విచారింతురేల?

దేవ—హత్య తగదని చెప్పుదురేమో యందువలన మనసురాయిచేసికొని-జనులు భ్రష్టులైనసరే—బ్రాహ్మణ్యమధోగతిపాలైనసరే—వేదములు కుక్కకూఁతలైనసరే—వర్ణచతుష్టయము సర్వనాశంకరమైన సరే—ఆత్మమోడమూవియైన సరే— దైవ మవాచ్యపుముండకొడుకైననరే—లోకమంత ధ్వంసమైననరే—చిత్తమునుబెద్దపాషాణముచేసికొని వాకిఁగోడవయేల యని దౌడలుదగ్గఱగనొక్కుకొని యుండఁదలఁచిననాకు—చచ్చిపడి యుండఁదలఁచిననాకు—„మృతియోమృతియో„ యనిదైవమును నోరెండిపోవఁబ్రార్థించుచుఁ జావఁదలఁచిననాకు-తిరిగి-అయ్యయ్యో! మఱల—సోదరులారా! హత్య సర్వమత సమ్మతీనమనిబోధించి—మనసునుల్లోలకల్లోలమును జేసితిరా? ఆహాహా! ఏమిచేయుదును? యమయాతనఁబడుచు నూరకుండనా? చావనా? హరిహరీ! ఎంతప్రారబ్ధము!

మహా—నిశ్చయము. ప్రారబ్ధమనునదియే దైవస్వరూపము.

పురా—ఆహా! మతాచార్యులారా! బుద్ధుఁడు చేయుచున్న యక్రమ మతోపన్యాసము లీయాచార్యపురుషుని హృదయము నెంతగాఁ బాడుచేసిన వో! చూడుఁడు!

దేవ—బుద్ధుఁడెవఁడు? ఈగుండెలో గుండెకాఁడా? ఈరక్తములో రక్తముకాఁడా? ఈయెముకలో నెముక కాఁడా? ఆతఁడు నేను దాయాదులవలెనే యుంటిమా? ఒక్కశరీరమే! ఒక్కప్రాణమే! ఒక్కమనసే! ఒక్కయాత్మయే! అయ్యయో! బుద్ధాచార్య పురుషా! మనకు బ్రాహ్మణులే భూలోకదైవములే! అట్టి బ్రాహ్మణోత్తములను బరమనీచు లగు క్షురకుల నొక్కకాటిచేఁ గప్పుచుంటివా? భూదేవ మహాపరాధమును గట్టుకొంటివా? వేదములు నిస్సంశయ ప్రమాణములే! అట్టి వేదములను గోకొక్కశాస్త్రముతో పాటు దిగఁదుడిచి నిప్పులలోఁ బారవైచితివా? నీవుచేయు మహాదుర్ణయమును జూచి నీశరీరభాగమునైన నేనెట్లు సహింపఁగలనయ్యా? (విచారించును)

మక్క—సహించుటకు, సహింపక పోవుటకు మనకధికారము లేదు. మన కర్మమే సహింపఁజేయును.

దేవ—అంతే! అంతే! సహించియూరకుండ వలసినదేనా? గత్యంతరము లేదా? ఈబాధ నివారింపఁదగదా? బ్రాహ్మణులు చండాలురై పోవునప్పుడు కూడ నింక సహింపవలసినదేనా? పట్టణము లన్నియు బోడితలలగునప్పు డింక సహనమేనా? ఆఁ! దిక్కుమాలిన యాఁడువారిరోదనము లాకసమున నెగయుచుండ నింక నోరుమూసికొన వలసినదేనా? తానుబోధించునది స్వజనానురాగమతమఁట! మైత్రిమతమఁట! తండ్రులను బుత్త్రులనుండి, భ్రాతలను భ్రాతలనుండి, మగలను భార్యలనుండి అందఱి నొక్కసారిగా నింటనుండి, సంసారమునుండి— సుఖమునుండి, కడుపు నింపిన

యన్నమునుండి, యొడలు నిండిన గుడ్డనుండి, కొసకు నెత్తిపై
దైవమిచ్చిన వెంద్రుకలనుండి— వేఱుచేసి—విడఁదీసి— అయ్యా
యొయ్యా! ఏమిబుద్ధాచార్య మహాపురుషా! ఇంతఘోరపాపమున
కొడిగట్టినావు? ఇదియేనా సర్వప్రాణ్యనురాగమతము!

అజి—అదియేమి వింతయోకాని యాయసస్వరూపము ప్రమాదమున
నైనఁ గంటఁబడుసరి కాయనను దరిఁజేర బుద్ధిపుట్టును. సమీా
పించుట, వినుట, సమ్మతించుట, సన్యాసియగుట యొక్క మాత్రే
జరుగును. ఇదియేమో యత్యద్భుతముగ నున్నది.

మహా—అద్భుతమున కేమియులేదు. బుద్ధుఁడుమోసగాఁడు. మాంత్రి
కుఁడు. అధర్వణ వేదములో జనవశ్యలోకవశ్య మంత్రము లనేక
ములున్నవి. ఇది యామంత్రముల మత్తుకాని మఱియొకటికాదు.

అజి—చాలు చాలు! మంత్రముల లొడలొడతో లోకవశ్యమగునా?
వెఱ్ఱిమాట! వేదముల నిరసించినవాఁడు—అధర్వణవేదములోని
మంత్రములఁ బురశ్చరణముఁ జేసినందువేమి? మంత్రములు లే
వు. పురశ్చరణములు లేవు. ఫలములు లేవు.

దేవ—అజితాచార్యా! అట్లనకుము. ఆఱుసంవత్సరములు తదేకదీక్ష
గా వేదపారాయణమును బుద్ధుఁడుచేసినాఁడు. యోగము నిరం
కుశదీక్షతో నభ్యసించినాఁడు. ఏదియోశాబరము పట్టువడినది.
ఏదియోజనవశీకరణ సాధనమును సంపాదించినాఁడు. అదియే లేక
పోయినయెడలఁ దొంబతొంబలుగ—మోపులు మోపులుగ—
కుప్పలు కుప్పలుగ—గుట్టలు గుట్టలుగ—నిందఱుశిష్యులు గుం
డ్లపైగుండ్లు—శాటులపై శాటులు—ఆహా! ఇది మంత్రముకాని
మఱియొకటి కాదయ్యా! కాదయ్యా!

అజి—మంత్రము లుండవచ్చును. లేకపోవచ్చును. ఆసంగతియేల?
కాని—యొకచిత్రమున్నది. బ్రాహ్మణు లిదివఱకు సర్వోత్కృ

ష్ఠులమని చెప్పుచు సర్వశక్తిమంతులమని వాదించుచు, బ్రహ్మకు మేము ముఖ్యులమని బోధించుచు, వేదముల నితరులు చదువఁ గూడదని నిరాకరించుచు, శైవమునకు నబ్రాహ్మణులకుఁ దామేముఖ్యసంధాన కర్తలమని చెప్పుచు, బ్రాహ్మణేతరులను సమస్తవిధముల నిరాదరించుచు, మహాగర్వోన్నతిచే నుండుటచేత నబ్రాహ్మణులకందఱకుఁ గడుపులుమండుకొని పోవుచున్నవి. ఎప్పుడైన నీదిక్కుమాలిన యార్యమతమునుండి వెలుపలఁబడుదుమాయని యందఱేడ్చుచునే యున్నారు. అట్టియవకాశమిప్పుడు కలిగినది. బుద్ధుఁడు సర్వజనసమత్వమును స్థాపించినాఁడు. విభూతిరేఖల మాధ్యస్థ్యము లేకుండనే యెవనికి వాఁడే మోక్షప్రయత్నము చేసికొనవచ్చు ననికూడఁ జెప్పినాఁడఁట! ఇంతకంటె నీమహాకలకలములో జనులకుఁ గావలసిన దేమి? అందుచేత — తొంబతొంబ లని, గుట్టగుట్ట లని నీవు చెప్పినకుదిడీసరుకులు బయలుదేరినవి.

పురా — అజితాచార్యా! కవిత్వము నీకు లేకపోయెను గాని, యతిశయోక్తిమాత్ర మున్నది. బ్రాహ్మణు, లబ్రాహ్మణుల పట్ల నిరసించుట యెప్పుడును లేదు. వర్ణసంబంధము లగుననూయలుగూడ నింకఁ బూర్ణముగఁ బెఱుగలేదు. నీవు చెప్పినది కారణము గాదు.

అజి — ఏదో నీవు చెప్పరాదా?

పురా — ఇదిగో! క్రొత్త యెప్పుడును వింత! అందులో నుత్తము లని మెచ్చఁబడువారి యుత్తమత్వ మసత్య మని చెప్పువారి కథముల కట్టిమాట లమృతప్రాయములుగ నుండును. వేదప్రమాణబద్ధులగువారందఱుఁగూడ వేదములు మిథ్యలని బోధించువాఁ డెవఁడైనఁ గలుగునఁటికి నిరంకుశముగ నాతని వెన్నాడుదురు. సమ

స్త్రకష్టభూయిష్ఠ మగుకర్మకాండప్రవృత్తికున్నూడఁదీసినవెంటనే— ఓ! స్వేచ్ఛ! ఇఁక నేమి? బ్రాహ్మణాధిక్యము, వేదప్రామాణ్యము, ద్వైతత్త్వముతుడిచివేసిన ప్రతినూతనమతములో బుద్ధిహీనులు, శక్తిహీనులు, వక్రబుద్ధులు, నీచజాతులు, సంకరులొక్క పెట్టునఁ జేరుదురు. అదిప్రకృతి.

దేవ—అటులైన నజితాచార్యునినాస్తికమతమున కేల వీరంద ఱెక్కఁ గూడదు?

పురా—నాస్తిక్య మెన్నఁడును మతము కానేరదు. నాస్తికులు పెంటపై మొండిచేతులవలె నక్కడక్కడ నుండవలసినవారే కాని వా రొకజాతిమాత్ర మెన్నఁడును గానేరరు.

అజి—అన్నిప్రాణుల నొక్కసారి చంపవచ్చు నని బోధింపఁగల నీతిమాలిన యాస్తిక్యముకంటె నాస్తికమతమే మంచిది కాదా?

దేవ—అజితాచార్యా! నీవు తొందరపడవలదు. పురాణకశ్యపాచార్యోత్తమా! బుద్ధమతముమాత్రము నాస్తికమతము కాదా?

పురా—దేవుఁడు లేఁడని కంఠోక్తిగ నిదివఱ కెక్కడ నాతఁడు చెప్పియుండలేదఁట!

దేవ—పోనీ! అబ్రాహ్మణులు, నీచులు, అకార్మికులు బుద్ధమతమునఁ జేరి రందువా? నిత్యాగ్నిహోత్రులు, ఛాందసాగ్రగణ్యులు, శతయాగదీక్షాపరతులు, బ్రహ్మపరావతారము లగునదికశ్యపుఁడు, నురుబిల్వాకశ్యపుఁడు నాతనిసోదరులతో నిన్నఁగాక మొన్ననే యాగయలో నేకదా చేరిరి. దీని కేమికారణము చెప్పఁగలవు? నీవు వెయ్యి చెప్పు. ఇది యంతయు మంత్రప్రభావము కాని మతబోధకునిప్రభావము కాదు. ఏమి పురాణకశ్యపాచార్యోత్తమా! ఏమందువు?

పురా—మంత్రములు మాహాత్మ్యసంపన్నములు కావని నేను జెప్పను.

దేవ—మహాచార్యవర్యా! మంత్రప్రభావమే యిది యెంతయు నని మీరే మొదట సెలవిచ్చితిరి. కాన మీయభిప్రాయ మక్కఱ లేదు. మక్కలాచార్యా! మీయభిప్రాయ మేమి? మంత్రము నకుఁ బ్రభావ మున్నదా?

మక్క—మంత్ర మెంతప్రభావము కలదైనను గర్మమునకు వ్యతిరేకముగఁ బనిచేయదు.

దేవ—అది సరేనయ్యా! కర్మమే వధము చేయునదైనను గత్తికి వాఁడి లేదనవచ్చునా?

మక్క—అటులైన మన్త్రమున కెంతప్రభావమైన నున్నది.

దేవ—(అప) అజితాచార్యా! నీకు నేను జేయఁదలఁచినయుపకారము జ్ఞప్తి యున్నదా?

అజి—(అప) ఉన్నది. (ప్రకాశముగా) మంత్రము ప్రభావము కలది కాదని చెప్పుటకు నాకుఁ గారణము లగపడవు.

దేవ—ఆహా! బుద్ధాచార్యోత్తమా! నీవు మాంత్రికుఁడవు, మోసఁగాడవు, గొంతుకోఁతలవాఁడవు కావని నిరిచే నేసనిపించుటకు నీతో నింతవాదమును తలఁచితలఁచి, పోఁడిచి పోఁడిచి చేసితిని. అయిన నేమి? నాకోర్కెతీఱినదికాదు. నాయూహము యథార్థమైనది కాకపోయెను. ఇఁక నే నేమిచేయఁగలను? జనుల నందఱను నీవీరీతిగ ననురాగమిషమునఁ బాడుచేయుచు నుండ—జనక్షేమముననే నాక్షేమమును, జనప్రాణములనే నాప్రాణముల నుంచుకొని కాలక్షేపమును జేయునే నింతలోకాపకార మెట్లు సహింతును? అయ్యయ్యో! ప్రాణమిత్రమా!

మహా—ప్రాణమిత్రమైనమాత్ర మేమి? చేయునది జగదపకారమైన పృష్ఠమారకుండఁ దగునా?

దేవ—ఊరకుండ లేదు. ఊరకుండ లేదు. ఏడ్చుచునే యున్నాను.

మస్క—అది తప్పు. ఏడ్చుటకుమాత్రము మనము స్వతంత్రులమా?

పురా—తగినప్రతీకార మేదైనఁ జేయవలయును గాని యిఁక నూరకుండఁదగదు.

దేవ—ఓ బ్రాహ్మణోత్తములారా! బ్రహ్మముఖోద్భవుల రగుమిమ్ముఁ బరమచండాలుఁ డొకఁడు సముఖముగఁ బరిగణించుచున్నాఁడు. ఇట్టి మహావమానమును దిగమ్రింగి మీ రూరకుండిరి కారా? బ్రహ్మముఖోద్గీతములును, సర్వలోకప్రమాణములు నగు వేదములను బూతుకూఁత లని నిర్భీతిగ—బాహాటముగ—బోధించుచుండ వో వైదికశిఖామణులారా! ఇట్టిమహాదురాగతమును సహించి నోరు మూసికొనియే యున్నారు కాదా? యాగశాలలు కటికల యంగళ్లని, సోమపానము త్రాగుబోతుతన మని, అయ్యయ్యో! ఇంక నేమో యని ప్రత్యక్షముగ రచ్చసావడుల సంతబైళ్లను ఘోషించుచుండ నోపౌండరీకాశ్వమేధాది సత్రక్రతుప్రియులారా! ఆతఁడు చెప్పినట్లు పశుమాంసమును దిని, కల్లుఁ ద్రావి మత్తులై యీతిట్లు మనవి కావని యుపేక్షించియే యున్నారు కారా? ఇట్టిసమానబుద్ధిని నాయేమ్ము విని మీకేల యిప్పుడు వదలఁదలఁచినారు? వలదు. వలదు. నేను బ్రాహ్మణుఁడను గాను. బ్రాహ్మణుల కధమసేవకుఁడను. మీ బ్రాహ్మణ్యముఁ బోయిన ను నేను మీకుఁ బాదదాసుఁడనే.

మహా—అదేమిమాట? బ్రాహ్మణ్యము—బ్రహ్మముఖముచివరనుండి వచ్చుచున్న బ్రాహ్మణ్యము—అనాదియైన బ్రాహ్మణ్యము—చెరపినను జెడని బ్రాహ్మణ్యము—ఎక్కడకుఁ బోవును? నాప్రాణములనైనఁ బోఁగొట్టుకొందుముకాని—

దేవ—అయ్యయ్యో! ఇప్పటి కున్న ప్రాణమిత్రములు మీరే. మీలో నొకఁడిందులకై ప్రాణములు విడిచినయెడల—

పురా—అటు లనుటవేల? ఒకఁ డనుట యేల? నేనుఁగూడ లేనా? బుద్ధుని బుద్ధునినాలుగు వేలశిష్యులను గూడ నేను జంపుటకు సిద్ధముగనున్నాను. సుఖ మని దుఃఖ మని—చావని బ్రదుకని—పుణ్య మని పాపమని యున్న దనుకొను భేదమును దుంచు తుపాకితో నెగరఁగొట్టినవాఁడను. హేహే!

మక్క—అది తప్పు. ఎగరఁగొట్టినది కర్మము. ఎగరఁగొట్టఁబడినది కర్మఫలము.

దేవ—మక్కలాచార్యా! ప్రారబ్ధ మంగీకరించునెడల నీవుఁగూడ మహాచార్య, పురాణకస్యపాచార్యులలో వాఁడవే కాఁబోలు నేమి?

మక్క—అతనికిఁ బ్రారబ్ధవశమున మననిమిత్తకారణమున నాయువు తీఱియుండనున్నది కావుననే మనకర్మవశమున మన కిట్టియూహము కలిగినది.

అజి—అతనిని జంపిన నాయాక్షేపణ మింతమాత్రము లేదుకాని—

మహా—కాని యేమి?

దేవ—వ్యభిచరించుట గాని—వ్యభిచరించె ననువాడుక కలుగుట గాని సన్యాసికి సమ సకీర్తివినాశకము. అట్లు మనము చేయునెడల—నిఁక గురువు లేఁడు. శిష్యులు లేరు. మతము లేదు.

పురా—వ్యభిచరించె ననువాఁడుక గలుగఁజేయఁగలము కాని, యాతనిచేత బలవంతముగ వ్యభిచారము చేయింపఁగలమా?

మక్క—నీప్రయోజకత్వ మేమున్నది? కర్మమే చేయించును.

అజి—కొంచె మెచ్చుతగ్గుగ నట్టిప్రోత్సాహమే కలిగింపవలయును.

మహా—ఏలాగున నయ్యా!

అజి—మక్కలాచార్యులవారు తన ప్రారబ్ధకర్మమునకై జాగ్రత్తపటిచిన సన్యాసకాంత నిందులకై నియోగింపవలసియున్నది.

మక్క—జాగ్రత్తపటిచితి యను పేరుమాత్రమే నాది కాని తత్ఫల మంతయు మీయందఱదే కద!

పురా—ఆమాత్రపుఁ జేప ట్టుండుటచేతనే దినములు దొరలిపోవుచున్నవి. ఇట్లు చేయవచ్చునుగాని యేమిలాభము? అతఁడు యథార్థముగఁ గక్కుఱితిపడినన్నైన నెవ్వఁడును నమ్మఁడు. అదిగాక మన రహాన్యసంసారసముద్రతారణమున కేకో చిన్నతెప్పగా నున్న దీనిని నచ్చటకుఁ బంపినయెడల నది కారణాంతరములవలన నతని విడిచి తిరిగి మనయాశ్రమములకు రాకుండునెడల మనగతి యేమికావలసినది?

దేవ—సుందరియను వేశ్యం నాతనియొద్దకుఁ బంపి యాతనికీర్తిని నశింపఁ జేసెదరా?

అందఱు—ఆ.

దేవ—అట్లు చేయుటకంటె మీరందఱు గూడి నాగొంతును నుక్కియజ్ఞపశువునువలెఁ జంపరాదా?

మహా—ఏమి యట్లనుచున్నారు?

దేవ—క్షత్రియులమే—అభిమానైక ప్రధానవర్ణజులమే—ప్రాణమన్నఁ దృణముగఁ జూచువారమే—ఒక్క యభిమానరక్షణమునకై లక్షప్రాణములు బలిపెట్టుటకు సిద్ధపడువారమే—అతఁడు నాకంటె జ్యేష్ఠుఁడే—నాకంటె నభిమానాధికుఁడే—ఒకటి యాలోచించుకొనుఁడు. సృష్ట్యాదినుండి వచ్చుచున్న బ్రాహ్మణాధిక్యమును వేదాధిక్యమునుదుడిచిపెట్టఁదగినవాఁ డెంత యభిమానము గలవాఁడో యూహించుకొనలేరా? అట్టినం

పూర్ణాభిమానుఁడే—ఆఁ! శాశ్వతమైనయాతనిక్షత్త్రియాభిమానమును బరిహరింపు మని క్షత్త్రియుఁడ నైననా యెదుటనే—ఆతనిదాయాదుఁడ నైననాయెదుటనే—యాతనిప్రాణసముఁడ నైననాయెదుటనే—మీరు పలుక సాహసించితిరా? ఆహా! ఎంతనిర్భీతిగ వర్తించుచున్నారు. బ్రాహ్మణదాసుఁడ నైనంత మాత్రమున క్షత్త్రియాగ్ని చల్లారిన దనుకొంటిరా? జాగ్రత్త!

అందఱు—క్షమింపుఁడు. క్షమింపుఁడు. తెలియక యట్లంటిమి. ఆతని జంపుట తప్పనితరోపాయము లేదు.

దేవ—ఏమో! ఏమిచేయుదురో! నామనను చెదరిపోయినది. నాగుండె పగిలిపోవుచున్నది. ఆహా! బుద్ధాచార్యుఁడా! నీవు నాకు సోదరుఁడవుగూడ నేల యైతివి?

పురా—సోదరుఁ డైన నేమి? పుత్త్రుఁడయిన నేమి? లోకాపకారి శిక్షార్హుఁడు.

దేవ—లోకముకొఱకే—లోకముకొఱకే—నేనేప్పునేప్పు.

మహా—వింటిరా! ఈమహాత్ముఁ డెంతలోకోపకారియో!

దేవ—బంధుఘాతుకుఁడను గానుంటిని గాదా?

పురా—అటులైనను లోకోపకారముకొఱకే కదా?

దేవ—లోకోపకారమునకై బంధుహత్యఁ జేయవచ్చునుగద!

పురా—ఈసుగతబోద్ధలమహాసభలో నాయంశ మిప్పుడు స్థిరపఱుపఁబడినది కాదా?

దేవ—గతి లేదు. మతి లేదు. ఓబుద్ధాచార్యోత్తమా! నీ కింక నీళ్లు వదలుకొనవలసినదేనా? (విచారించును.)

పురా—మహా. (దేవదత్తుని జేతులు పట్టుకొని) మీ రూరక విచారింపఁ దగదు. ఆతఁడు నశించినగాని మనమతములు నిలుపఁబడవు.

బ్రాహ్మణులమనసులు కుములఁబడవు. వేదములు గూలఁబడవు. మీరు తబ్ధులుగ నూరకుండుఁడు. పని యంతయు మేము జక్కపెట్టెదము.

దేవ—అయ్యో! నాయనా! ఎట్లు?

పురా—మహానోకుఁడగు నంగుళిమాలుఁడును నరభక్షకుఁడగు నలవకుఁడును మనకు స్వాధీనులై యున్నారుకదా?

మహా—ఇద్దఱేల?

పురా—అంగుళిమాలుఁడు మహాధైర్యశాలి. బుద్ధిశాలి. బుద్ధుఁడు తన యాశ్రమములోఁ గాని మఱియెచ్చట నున్నఁగాని యవలీలగ నాతనిఁ గనిపెట్టి చంపఁగలఁడు. వెంటనే తచ్ఛవమును నరభక్షకుఁడగు రెండవవాఁడు కబళించును. అంతటితో గప్ చిప్.

దేవ—అయ్యయ్యో! నాకనుపు మాడుకొనిపోవుచున్నది.

పురా—మీరింక నేమి మాటలాడకుఁడు. అయ్యలారా! ఆచార్యశ్రేష్ఠులారా! మీరందఱు లెండు. పోవుదము. అయ్యా! మాకు సెలవిమ్ము. పోయెదము.

దేవ—పోయెదరా? దయయుంచుఁడు. నమస్కారము.

అందఱు. చిరంజీవి. చిరంజీవి. (పోవుదురు.)

దేవ—బుద్ధుఁడు కల్పించినమతముకంటెఁ బ్రశస్తతర మగుమతమును గఠినతరము లగునీతిముక్తిమార్గములతో నేను గల్పించియుండ నొక్కఁడును నామతమునఁ జేరఁడయ్యెను. నింద్యమైనబౌద్ధమతమున నందఱు చేరుచున్నారు. క్షత్రియుఁడ నైననేను సాటిక్షత్రియునియుచ్ఛ్రితి సహింపఁగలనా? ఇంతకంటె నాకు గుండెలోఁ బోటేమి? ఇంతకంటె నాకు హృదయమున శల్యమేమి? బుద్ధు నింక బ్రతుకనిచ్చెదనా? ఇక్కడ కిపుడు చేరినమతబౌద్ధులు

వెళ్ళి ముండకొనుచుండిరి. బుద్ధుఁడు వచ్చినవిస్మట వీరి ప్రోత్సాహ మువనే యాతఁడు చంపఁబడె నని రాజుతోఁ జెప్పి వీరినిగూడఁ జంపించెదను. నామత మేదియో యది తప్ప మఱియొకమత ము నిలువఁగూడదు. బుద్ధునితండ్రియు, బుద్ధునిభార్యయు, నొక సారి కపిలవస్తుపురమునకు వచ్చి తమ్ముఁ జూచి పోవలసిన దని యనేకవార్త లంపుచున్నారఁట! బుద్ధుఁడు పోవుట కంగీకరించె నఁట! నడుమ దారిలో నంగులిమాలునిచేత నలవకునిచేతను హ త్య జరిగించుట నిశ్చయము. నిశ్చయము. వారిద్దఱు కారణాం తరములచే నిచ్చటనే యున్నారు. ఇఁకఁ దత్ప్రియత్నమున నుండఁదగినదే కావునఁ బోవుదును.

(నిష్క్రమించును.)

ఇది చతుర్థాంకము.

శ్రీ

బుద్ధబోధసుధ.

పంచమాంకము.

—:o:—

ప్రదేశము—ఉరుబిల్వారణ్యము.

ప్రవేశము—అంగుళిమాలుఁడు, అలవకుఁడు.

అల—ఏమిఅంగుళిమాలా! బుద్ధునిదరిఁ జేరుటకు బుద్ధియే కాని యాత నిసమీపించుటకుఁ గాళ్లు ముందాడకున్న వేమి?

అంగు—నాకుఁ గాళ్లు ముందాడుచునే యున్నవి. కాని బుద్ధిమాత్ర ము వెనుకాడుచున్నది.

అల—లోకకంటకుల మగుమనకే యాతఁడు భయనిదాన మగుచు న్నాఁడా యేమి?

అంగు—నీకు మనసులో నాతనిదర్శనమున భయము కలిగినదేమో కా ని నాకేమో నిర్వర్ణింపరానిగౌరవము కలిగినది.

అల—భయమనఁగ సామాన్యభయమా? నరులపచ్చిమాంసము కలి కలి నమలి పచ్చిరక్తమును గడగడఁ ద్రావినన న్నాతఁడు న మలి మ్రింగివేయునేమో యని పెద్దభయముగ నున్నది.

అంగు—నాకట్లున్న దనఁగ—"పరమదుర్మార్గుఁడను క్రూరుఁడ నగునే నాతని నేమొగము పెట్టుకొని చూడఁగలను. సర్వవిధముల నపవిత్రుఁడ నగునేను సర్వవిధములఁ బవిత్రుఁ డగునాతని నెట్లు గా దర్శించి యపవిత్రుని జేయఁదగు," నని నాకున్నది.

అల—సింహ మున్నబోనులోనికి వెళ్లుట యెట్లో యాతనిసన్నిధికిఁ బోవుట నాకట్లున్నది.

అం—చండాలునకు దేవాలయగర్భములోనికిఁ బోవుట యెట్లుండునో నాకట్లున్నది.

అల—నాకు దిక్కుమాలిన ప్రాణభీతి వచ్చినది గాని, నాకే నీమనస్థ్సితి వంటిదున్నట్లయిన నిశ్శంకముగఁ బోయి యాతనిఁ జీల్చివైచి యుందును.

అంగు—నీకున్న ప్రాణభీతియే నాకుండునెడలఁ బరుగునఁ బోయి యాతనితోఁ బోరాడి చంపనైనఁ జంపుదును. లేక చావనైనఁ జత్తును.

అల—నాకీబోడిబుఱ్ఱ ఘూలముగఁ బిఱికిదనము వచ్చిన ట్లున్నది. యుద్ధభటులను మ్రింగితిని. సన్యాసుల నట్టె కొఱికి పాఱవైచితిని. గర్భవతులను జప్పళించితిని. కాని మొన్నఁ డిట్టివికార మెఱుఁగను. కల్లుతిత్తి నీయొద్దనే యున్నది కాదా?

అంగు— ఒక్కటేమి? మూఁడుతిత్తు లున్నవి.

అల—ఎట్లు?

అంగు—నాచేతిలో తిత్తి; నీకడుపు తిత్తి; నాకడుపు తిత్తి.

అల—హాహా! మనము త్రాగి యెంత సేపైనది?

అంగు—ఏది! త్రాగినప్పటి త్రేపేకాని రెండవ దింకా రానేలేదు.

అల—మనము తిరిగి త్రాగుదమా?

అంగు—నందున్న యెడల నటులే చేయవచ్చును గాని దానివలన లాభము లేదు.

అల—ఎందుచేత?

అంగు—త్రాగుఁడువలన హెచ్చునది ధైర్యము కాదు. పిఱికిదనము.

అల—అది నేనొప్పుకొనను. ఒడలు తెలిసియుండఁగఁ జేయఁదగనిపనిని త్రాగుచునున్నను నిరభ్యంతరముగఁ జేయవచ్చును. కాని యీ

దినమున నెన్ని మాఱులు త్రాగినను సున్న పుగుల్ల యుడుకుచున్న ట్లు లోన గుబగుబలాడుచున్న సొగసైనమత్తే చేసినది కాదేమి?

అంగు—కడుపులోఁ బెద్దయాందోళన మున్నప్పుడు కల్లు మత్తుచేయు నా? ప్రాణావసానసమయమందు నల్లమందు పట్టిచ్చునా?

అల—ఆలాగేమి? ఇది నేనెఱుఁగనుసుమా! అట్లైన నొకనిముసము గూరుచుందుము. మనస్సుల శాంతిపఱచుకొని మఱిమఱి త్రాగి మఱలఁ బోయి యీసారి చంపి మఱి వత్తము.

అంగు—ఇదివఱకు రెండుసారులు కూర్చుంటిమి. రెండుసారులు స్తిమితత నొందితిమి. రెండుమాఱులు కొండనాలుకవఱకుఁ ద్రాగితిమి. ఏమియుఁ జేయలేక రెండుసారులు తిరిగి వచ్చితిమి. కల్లుతిత్తి మెత్తఁబడినకొలఁది మనస్సులుకూడ మెత్తఁబడుచున్నవి.

అల—కల్లింకఁ బదిపాయలవఱకైన నున్నట్లేకద! (తిత్తిని దడుమును) ఇది మూఁడవసారి. ఈసారి చూచి చేఁతకాకపోయినయెడల నింటికిఁ బోవుదము. కూర్చుఁదుము. (ఇద్దఱు కూరుచుందురు) ఆయనతో మఱియొకఁడుగూడఁ గానఁబడినాఁడే యాతఁ డెవఁడు?

అంగు—ఆయనశిష్యుఁ డొక్కఁ డానందుఁడనువాఁ డాయనను విడువక యెల్లప్పుడు కూడ నుండునని దేవదత్తాచార్యులు చెప్పినాఁడు.

అల—చూడు. దేవదత్తాచార్యు లన్న నాకిప్పుడు జ్ఞప్తికి వచ్చినది. ఈ బుద్ధుఁడు శుద్ధమాంత్రికుఁ డని మోసగాఁడని, నాతోఁ జెప్పినాఁడు సుమా! అయ్యయ్యో! ఇఁక నొకమాటకూడఁ జెప్పినాఁడు. లోనిమంత్రములతేజముచేత నీతఁడు పైకి భయంకరముగఁగాని దరిఁజేరఁ దగనట్లుగాని మీకుఁ గానఁబడును. ఎంతమాత్రము జడియవలదు. కాళ్లని దలఁచుకొని కన్నులు గట్టిగ మూసికొని గభాలున నొక్కసారి యాతనిపైఁ బడుఁడని చెప్పినాఁడు. నాఁడి పందిమఱపు.

అంగు—పందిమఱవ్వు గాదు. లొట్టిౘ్రాగుదుము.

అల—ఎంత ౘ్రాగిన నేమి? చడి లేదు. వడి లేదు. (ౘ్రేచి) ఇదిగో! వింటివా రెండవ ౘ్రేఁపు వచ్చినది! ఇఁకఁ బట్టు. ఒకటిరెండు పీల్పులు. తిత్తి నిటు పెట్టు. కానీ! జయ! కాళమ్మతల్లీ! ఈ బుద్ధుఁ డీరాత్రి మాకడుపులోఁ బడునట్లు కటాక్షించు. తల్లీ! దుర్గమ్మతల్లీ! కోడికత్తించుకొనఁ గొనిపెట్టుదును. కోరలమ్మ తల్లీ! కొబ్బరికల్లు కొత్తబుడ్డిమంత చేతి కందింతును. చాముం డమ్మతల్లీ! నూఱుగొఱ్ఱెబుఱ్ఱలతో నుపారము పెట్టింతును. నూకాలమ్మతల్లీ! దున్నపోతునెత్తురుపానకము పండ్రెండు బానల బోనాలే బోనాలు! పానాలు! పానాలు! ఊఉ ఉ ఉ ఉ. చూడు పంబరేకైన లేకపోయినది గాని యంబపదముపాడి యొక్క గంతు వెయ్యవలెననియున్నది.

అంగు—వలదు; వలదు. సందడి సేయవలదు.

అల—కావునఁ దిత్తి నోటికి వంపుపెట్టి లోనికల్లును బైచర్మము నొక్క మాఱు లోనికి బున్నునఁ బీల్చెద.

(నేపథ్యమున) వలదు. సోదరుఁడా! వలదు.

అంగు & అల (తొందరవడి లేచుచున్నారు.)

అల—(అప) వచ్చుచున్నాఁడు. జాగ్రత్త! జాగ్రత్త!

(బుద్ధుఁడు, ఆనందుఁడు ప్రవేశింతురు.)

బుద్ధు—వలదు. సోదరుఁడా! వలదు. ఇఁకఁ గొంచెము ప్రొద్దున్నది. కాన నింకఁ గొంతదూరము నడచి ముం దెక్కడనైన నిద్రింతము.

అల—ఇఁక నడువ నక్కఱ లేదు. ఇక్కడనే పెద్దనిద్ర! అంగుళి మాలా! కన్నులు తెరవకుసుమా! (మీఁదఁ బడుచున్నాఁడు) ఆఁ! ఆఁ! చప్పళించెదను. నమలెదను. మ్రింగెదను. సోదరుఁడా!

నాచేతిలో తిత్తి యున్నది. నీచేతిలోనున్నకత్తితోఁ బొడుచు పొడుము! ఊరకుందు వేమి? కన్నులు తెఱువకు.

బుద్ధు—సోదరుఁడా! అంగుళిమాలుఁడా! నీమిత్రుఁడంతయాతురతతో నన్నుఁ బొడుచు పొడుము మని ప్రార్థింప నూరకుందు వేమి? నాయనా! రావ్రేయి! అతఁ డెంతయాఁకలితో నున్నాఁడో! వడవడ గులపొడుగగున న్నొకసారి ద్రింగఁగలఁడా? చూడు. నోటికి సరిపోవునంతముక్కలుగ—చేయవ్రేయి! కాసీ! అయ్యయ్యో! వెఱ్ఱివాఁడా! అట్లు చూచెద వేల? అట్లు కన్నుల నీరు పెట్టుకొందు వేల?

అల—సెబాస్! వహావ్వా! క్షత్రియమాంసము. ఉష్ణరక్తపూర్ణము. మదమేదురము. వహావ్వా! వహావ్వా! రే! అంగుళిమాలా! పొడువరా! ముండకొడుక! ఎక్కడ నున్నావు? కన్నులు మూసికొని యిదిగో! ఈపొట్టమీఁద! వహావ్వా! ఒక్కపోటు! తగిలించు. తగిలించు!

ఆనం—(అప) ఇతఁడు నరభక్షకుఁ డగునలవకుఁ డని తోఁచుచున్నది; స్వామీ! ఎట్లు?

బుద్ధు—నాయనా! అలవకా! నీతృష్ణను నేను నివారింతును. తొందర లేదు. నన్ను వదలుము. కూర్చుండుము. నాకంటె నీవు బలాఢ్యుఁడవు కావు. నిన్ను వదలిపించుకొనుశక్తి నాకు లేకపోలేదు. నాయనా! అట్లు నేఁ జేయునెడల నీశరీరము నొచ్చిపోదా? నీబాధ నాది కాదా? కాలిక్రిందిచీమునైనఁ ద్రొక్కకుండ, చెట్టుమీఁదిపువ్వునైనఁ ద్రుంపకుండ, హింసాకర్మమున కతికాతరుఁడనై కాలక్షేపమును జేయునేను—నాసాటిసరుఁడవు—నా సోదరుఁడవు—మీఁదుమిక్కిలి నారక్తమాంసము లాహరింపఁ దలఁచి నాసన్నిధికిఁ క్షుద్బాధతో వచ్చినపుణ్యస్వరూపుఁడ వైన

యతిథివి—అట్లైనీకు దేహము కుందునట్లు చేసెదనా? నెత్తిపై నెక్కవెంట్రుక మొలుగునట్లయినఁ జేసెదనా? నాయనా! విడుము.

అంగు—(తనలో) కన్నుల మూసికొంటిని గాని చెవులెట్లు మూసికొందును?

అల—నేను నిన్ను భ్రమింగుము నని కొండంతయాస పెట్టుకొని వచ్చితిని. ఈపిల్లకిలంజకొడుకు నన్ను మోసపుచ్చినాఁడు.

బుద్ధు—వలదు. కఠినవాక్యము లాడవలదు. ఒకనినిఁ దిట్టుట తప్పు. ఆతఁ డేమి చేసినాఁడు?

అల—ఆతఁడు ముందు నిన్నుఁ బొడుచుటకుఁ దరువాత నేను దినుటకు మాప్రభువులయొద్ద నేర్పాటు చేసికొనివచ్చితిమి.

ఆన—(అప) వారెవ్వరో కనుఁగొనుఁడు?

బుద్ధు—వారిరహస్యములు మనకేల? అలవకా! ఆతఁడు నన్నుఁ బొడువలేదని నీవాఁతని నిందింపకుము. నీకింక నిష్టమున్న యెడల నాతనిని బతిమాలుకొని నన్నుఁ బొడిపించుకొందును.

అంగు—(తనలో) అది నేను జచ్చినతరువాత—

బుద్ధు—కావున సోదరుఁడా! కూరుచుండుము. నే నెక్కడకుఁ బోవుదును?

అల—నీవుగూడ నన్ను మోసముచేయుదువేమో?

బుద్ధు—నీయిష్ట మెట్లో నీకట్లు చేసినఁ జాలునుగద! ఇకను నీకు నన్నుఁ దినవలయు ననుబుద్ధి పూర్ణముగ నున్నయెడ నన్ను నేఁ గోసికొనియైన నీనోటఁ బడెదను. సోదరుఁడా! నావంకఁ జూడక కన్నులట్లు గట్టిగ మూసికొంటివేమి?

అల—నీవు మాంత్రికుఁడవు కావున నట్లు చేయవలసిన దని యాజ్ఞయైనది.

ఆనం—ఎవరిది?

బుద్ధ—బుద్ధశిష్యుఁడ వయ్యుక్రైనట్లాచరింతువా?

ఆనం—క్షమింతురుగాక!

బుద్ధ—అట్లయిన నీవు కన్నులు మూసికొనియే యుండుము. నిన్ను నాతొడపై మెల్లగఁ గూరుచుండఁబెట్టుకొందును. (అట్లుచేయును.) అంగుళిమాలా! నీవుకూడ నాయొద్దఁ గూరుచుండుము.

ఆనం—(తనలో) బుద్ధాచార్యుఁ డెట్టిలోకాతీకగుణాప్రపూర్ణుఁడో! తన్నుఁ జీఁకుకొని తినవచ్చినవానిని బుత్త్రునివలెఁ దొడపైఁ గూరుచుండఁబెట్టుకొని బుజ్జగించుచున్నాఁడు. ఆహా! ఎంతవింతగ నున్నది!

బుద్ధ—అంగుళిమాలా! సందేహింపకుము. దగ్గఱగ రమ్ము.

అంగు—నేను దుర్భాగ్యుఁడను.

బుద్ధ—దుర్భాగ్యుఁడ వని నీకు గోచరించినది కావుననే రమ్మంటిని. నన్భాగ్యుఁడ వని నీకెప్డు గోచరించునప్పుడు మతబోధకై దూరముగఁ బొమ్మనియే చెప్పుదును.

అంగు—(దగ్గఱఁ గూర్చుండును.)

బుద్ధ—అంగుళిమాలా! నీచేతఁ బొడిపించుకొందు నని నేను నీమిత్రునితో నంటిని. ఇదిగో! గొంతుకకోయుము.

అంగు—అయ్యో! క్షమించుఁడు.

బుద్ధ—నిన్ను నేను క్షమించిన నన్నితఁడు క్షమింపవలదా?

అంగు—అతనినిగూడ మీరే క్షమింపవలయును.

బుద్ధ—నీవృత్తి గొంతుకోఁతలవృత్తియే కదా? ఇదివఱ కెన్ని వేలగొంతులో కోసియుంటివే! ఇప్పు డీయొక్కగొంతును గోయుటకు నీకీసందేహ మేల?

అంగు—మిముఁ జూచుతోడనే నామన స్సట్టె తిరిగిపోయినది.

అలవ—కన్నులు తెఱవవలదని చెప్పిన వినక తెఱచి నాకొంపఁ గూల్చినావు.

బుద్ధ—సోదరుఁడా! నీవింకఁ గన్నులు గట్టిగ మూసికొనియే యుండుము.

అలవ—కన్నులు మూసికొంటిని గాని చెవులలోఁనుండి మీమాటలు గుండెలోకి దూరి పిల్లి యెలుకను గొఱుకునట్లు లోనదేనినో కాని కొఱుకుచున్నవి!

బుద్ధ—అంగుళిమాలా! నీవింక నన్నుఁ బొడువవా?

అంగు—మీరు సెలవిచ్చినది మఱి దేనినైనఁ జేయుదును.

బుద్ధ—అట్లైన నీకత్తి నాకిమ్ము.

అంగు—ఏల? పొడుచుకొని యాతని కాహార మగుదురా?

బుద్ధ—అనినమాటకుఁ దిరుగఁదగదు కదా? (కత్తి తీసుకొనును.) అలవకా! ఇదిగో! కత్తి. నీమిత్రుఁడు పిఱికివాఁడు. నీవే నన్నుఁగోసి భక్షింపుము.

అల—నేను నరమాంసమును దినువాఁడనే కాని నరులఁ గోయువాఁడను గాను. ఆమెడ త్రెంపులవృత్తి యాతనిది. లభించిననరమాంసమును భక్షించువాఁడనే కాని నరులఁజంపువాఁడను గాను.

బుద్ధ—సోదరుఁడా! ధర్మసూక్ష్మమునే చెప్పితివి. నీకు నరమాంసమావశ్యకము గదా? హత్య లేనిదే యది సంభవింపదు కదా? నరహత్యావృత్తినిగూడ నేల చేసికొనరాదు?

అల—మేఁకమాంసమును దినువాండ్రెల్ల కటికవానివృత్తిని జేసికొందురా?

బుద్ధ—ఎందులకుఁ జేసికొనరో కూడఁ జెప్పెదవా?

అల—అది చేసికొనఁదగినది కాకపోవుటచే—

బుద్ధ—అనఁగ—

అల—దానివలన దోష మున్నది.

బుద్ధ—అటులే—

అల—నరహత్య నేను జేయను. నాకలవాటు లేదు. నాకుఁ దగదు. నానమ్మకము నాది.

బుద్ధ—అంగుళిమాలా! వినుచుంటివా నీమిత్రునిమాటలు? నరహత్య దోష మని యాతఁ డనునప్పు డావృత్తియే నీకేల? నీమిత్రుని తోపాటు నీవుకూడ నంతకంటె నరమాంసభక్షణవృత్తియే చేసికొనరాదా?

అంగు—నరమాంసభక్షణమా? ఆపేరు తలపెట్టకుఁడు. నాకొడలు గణి పొడుచుచున్నది. అంతయభక్ష్యభక్ష్యము మఱియొకటి యున్నదా? అది నరుఁడు చేయవలసినపని కాదయ్యా! అట్టిఘోరకృత్యము మఱియొకటి లేదు. అది నేను జేయఁదగినది కాదయ్యా! నానమ్మకము నాది. నేఁజేయుపనికూడ ఘోరకృత్యమే. కాని నరులను నరులు యుద్ధములలోఁ జంపుకొనుచున్నారు. గుడిసె త్రేటులకొంపలలోఁ జంపుకొనుచున్నారు. కల్లుపాకలలోఁ జంపుకొనుచున్నారు. పట్టరానితామసము వచ్చినప్పుడు సంసారములలోఁ జంపుకొనుచున్నారు. సరి. దారిగొట్టుటలో నావలెనే చంపుకొనుచున్నారు. నేఁజేసికొనువృత్తి నాతోపాటు మఱికొందఱు సేయుచున్నారు. కాని నరమాంసభక్షణవృత్తి చేయువాని నెవ్వనిని నేను వినియుండలేదు. తనవృత్తికంటె నా వృత్తి పాపతరమని చెప్పుటచేత నింతచెప్పితిని. క్షమించుఁడు.

బుద్ధ—సోదరుఁడా! అలవకా! అంగుళిమాలునిమాటలు వింటివా? తన వృత్తియే నీవృత్తికంటె మంచి దనుచున్నాఁడు. అదిగాక నరహత్య చేయువాఁ డున్నఁగాని నీవృత్తి సాగనే సాగదు. ఇంత స్వతంత్రత లేనియీదిక్కుమాలినవృత్తి నీకెందులకు? నాయ

దా! మానివేసి నిక్షేపముగ మేకమాంసమునే తినరాదా? కటికవాండ్రకుంగూడఁ గొదువ లేదు.

అల—తమసెలవుప్రకారమే చేసెదను.

బుద్ధ—నాయనా! నే నొకని నాజ్ఞాపించువాఁడను గానే. నీవు సహేతుకమని తోఁచినయెడలఁ జేయుము.

అల—నాకు మనఃపూర్వకముగఁ దోఁచినది. నేను మేకమాంసమునే తిందును.

బుద్ధ—అంగుళిమాలా! వింటివా? మిత్రత్వఫల మూరకె పోవునా? నరభక్షణముదూష్యమని నీవనుసరికి నీమిత్రుఁడావృత్తి నే వదలుకొనినాఁడు. నీవుకూడనరహత్యను వదలుకొని నోరులేనిమేకలతలగొట్టుకొని జీవింపరాదా?

అంగు—ఆవృత్తిమాత్ర మేమంత మంచిది? నరులైనయెడలఁ గోపముతోఁ జంపవచ్చును. మేక నట్లు చేయుటెట్లు? ఒక్కభాగ్యవంతునిగొంతుకఁ గోయునెడల నిల్లు నిండును. ఎన్ని మేకలను గోసినయెడల బుట్టెఁడురాగికాసులు వచ్చును. నరునిజంపుటయైనఁ గొన్నివిధముల మంచిది కాని మేకనుజంపుట బొత్తుగ మంచిది కాదు.

బుద్ధ—అంగుళిమాలా! కటికవాండ్రందఱు నీయట్టియంతఃకరణముగలవారే యగునెడల మాంసోదరుఁ డగునలవకునకు మేకమాంసమెటనుండి వచ్చును?

అల—అయ్యా! నా కక్కఱలేదు. శాకములనైనఁ దిని బ్రదికెదను. కాని దుష్టవృత్తియొక్క ఫలమును నేనుమాత్ర మనుభవింతునా? ఒకనివృత్తితో సంబంధమైనవృత్తి నా కక్కఱలేదు. నా మట్టునకు నే నొకనికి బాధ లేకుండ నొకనిబాధ నాకు లేకుండ కాలక్షేపము సేయఁగలను.

బుద్ధ—నాయనా! అలవకుఁడా! బుద్ధిమంతుఁడవు.

అల—అయ్యా! మీస్వరూపము నీదినమున మొదట చూచినప్పటినుండియు నాకుఁ గలిగినభయ మిప్పటికిఁ దీఱినది. నే నింకఁ గన్నులు తెఱచెదను. (తెఱచి లేచి) అయ్యయ్యో! మీతొడపై నుంటి నేల? అపచారము కాదా? నమస్కారము. (నమస్కరించును.)

అంగు—(లేచి) మహాత్మా! దాసులము కటాక్షింపుఁడు. మేమిద్దఱము గూడ గొప్పకుటుంబములలోఁ బుట్టినవారము. కొంతవిద్యఁ గూడ నేర్చినవారము. మాకు సరిగఁ బ్రాయము వచ్చునరికి మాతండ్రులు కాలధర్మము నొందిరి. యుక్తకాలమందు మమ్ము దిద్దువారు లేక పాడుకావలసినచిట్టచివరమితివఱకుఁ బాడైతిమి. ఇప్పటికి మీరు మమ్ముద్ధరించుటకుఁ గానఁబడినారు. మాదుష్టవృత్తు లడఁగినవి. ఇదిగో! లెంపలు కొట్టుకొనుచున్నాము. కొట్టుకో! అలవకా! (కొట్టుకొందురు.) లోకగురు లగుమీరు మాకైదైనఁ దారకమార్గము బోధించి మమ్ముఁ గృతార్థులను జేసినఁగాని మీపాదములను వదలము. పడు. అలవకా! (సాష్టాంగముఁ జేయుదురు.)

బుద్ధ—ఆనందా! పాపము నేలఁ బడినారు. వారిని లేవఁదీసి యిటఁ గూర్చుండఁబెట్టుము.

ఆనం—లెండు; లెండు!

బుద్ధ—మనుజు లేయేపనులు సేయకుండఁ బ్రవర్తింపవలయునో దానినిగూర్చి చెప్పెదను.

ఆనం—నీతిమార్గమునుగూర్చి మహాత్ములు బోధింతురు. సావధానులై వినుఁడు.

బుద్ధు—మీకిప్పటికిఁ గావలసినదియుఁగూడ నదియే. చూడు! అలవకా! కత్తితీసికొని నిన్ను నీవు కొట్టుకొనవల దని యెవఁడైన నీకు బోధింపవలయునా?

అల—అట్టిబోధనము వెఱ్ఱివానికైన నక్కఱలేదు.

బుద్ధు—ఏల? అంగుళిమాలా!

అంగు—ఎవనిని వాఁడే కొట్టుకొనునా?

బుద్ధు—నొప్పులు పెట్టుచున్న తనకాళ్లను దాను గుద్దుకొనఁగూడదా? ఏమి ఆనందా!

ఆనం—అది తనబాధను నివారించుకొనుటకుఁ గాని తన్ను బాధించుకొనుటకుఁ గాదు.

బుద్ధు—సరే! గీ. ఒకతనువులోన నొకభాగ ♦ మొక్కభాగ
మున కొనఁగుసుఖదుఃఖముల్ ♦ తనువు విరియు
నొండుయంత్రభాగంబు వే ♦ ఱొంట నంట
నన్నియుఁ జలించు నద్దురా ♦ నన్ని యూఁగు.

ఆనందా! కావున—

ఆనం—కొట్టునది కొట్టఁబడునది యొక్కదేహభాగములే కావున నెవనిఁ వాఁడు బాధించుకొనఁడు.

బుద్ధు—అంగుళిమాలా! పుత్త్రునిదేహము తండ్రిదేహమునుండియేకదా వచ్చును?

అంగు—అభ్యంతర మేమి?

బుద్ధు—అలవకా! అందుచేఁ బుత్త్రిదేహమే తండ్రిదేహము కాదా?

అల—నిస్సందేహముగ—

బుద్ధు—అటులైన తండ్రి కొడుకు నెన్నఁడైనఁ గొట్టఁ

అంగు—తప్పొనర్చినప్పుడు—

బుద్ధ—ఆనందా! ఇచ్చట తనదేహమును దా నేల కొట్టుకొనినాఁడు?

ఆనం—తనదేహమే పుత్త్రునిదేహ మనుజ్ఞానము లేక—

బుద్ధ—అలవకా! తెలిసినదా?

అల—తెలిసినది. మహాత్మా!

బుద్ధ—అలవకా! ఇట్టిజ్ఞానము తండ్రికిఁ బుత్త్రునియెడలనే లేనపుడు పరులయెడల నుండునా?

అల—ఉండదు; ఉండదు!

బుద్ధ—జను లిట్టియజ్ఞానావృతులు కావుననే—నిన్ను నీవు హింసించుకొనఁ గూడదని చెప్పనక్కఱలేకపోయినప్పటికి నీసాటిప్రాణులను హింసింప వలదని చెప్పవలసి వచ్చినది.

గీ. పరమతుచ్ఛకీటముమొదల్ ♦ నరులవఱకు
నెట్టిప్రాణిని నీవు హిం ♦ సింపఁగూడ;
దెవరిచే నట్టిహింస సే ♦ యింపవలదు;
హింసఁ జేసెడువారి మ ♦ న్నింపఁ దగదు.

గీ. స్వల్పబాధ నైనను జంతు ♦ సమితి కెపుడు
నీవు సేయుకు మొరునిఁ జే ♦ యింప కయ్య!
బాధకరులను నీతిఁ జె ♦ ప్పం గదయ్య!
యొట్టపెట్టనియెడల వే ♦ ఱుండు మయ్య!

ఆనం—మహాత్మా! సితిబోధమున నొట్టపెట్టనివాఁ డుందు నా?

అంగు—అందులకు మేమే దృష్టాంతములము.

బుద్ధ—గీ. అజ్ఞతను దెచ్చుకొన్నదొం ♦ గమ్మవారి
చలువకై నోరులేనియ ♦ జంబుచెవిని
జనుఁడు కోయుట సత్యదృ ♦ ష్టిని గనంగఁ
దనదుగొంతుకఁ దాఁ గోసి ♦ కొనుట గాదె?

అంగు—అలవకా! వినుచున్నావా? బలిరూపక మగునత్యల్పహింసయుఁ గూడ వలదు.

బుద్ధు—గీ. ఇచటికాంతలు చాలక ♦ యెటను యున్న
యూర్వశిని దనకుండలా ♦ లూఁగ ముద్దుఁ
గొనఁ దలఁచి హోమవహ్ని మేఁ ♦ కను దహింప
వ్యసనములఁ దన్ను మాడ్చుకొం ♦ టగును గాదె?

ఇఁక బుద్ధభిక్షుకులయహింసాధర్మము వృక్షలతాదిప్రపంచమందుఁగూడ వ్యాపింపవలసియున్నది.

గీ. తీఁగపైఁ గ్రాలుపూలను ♦ ద్రెంపుకంటెఁ
దనదుకను ల్వాడఁదీసికోఁ ♦ దగును యతికి;
ధరణిలోనుండుమూలముల్ ♦ త్రవ్వుకంటెఁ
దనదునెముకలు పెఁకికోఁ ♦ దగును యతికి.

అంగు—ఆహా! ఆచార్యోత్తమా! మీహృదయమునఁ గరుణ యెంత మట్టునకు వ్యాపించినది!

అల—అట్లైన మాంసభక్షణము పూర్ణముగ మానివేయవలసినదే—

బుద్ధు—అందునుగూర్చి నీమట్టునకు నీవిదివఱకే దృఢనిశ్చయుఁడ వైతివి కాదా?

అల—అయితిని. మహాత్మా! అందఱుకూడ మానఁదగినదే కదా యనుచున్నాను.

బుద్ధు—ముఖ్యముగ మానివేయఁ దగినదే కాని, అంతకంటె మొదట తృష్ణ మానఁదగినది. అది మానినపిమ్మట నీప్రశ్న కవకాశ ముండునో లేదో యోజించుకొనుము.

ఆనం—మహారాజులయుద్ధములఁ గూర్చి మీయభిప్రాయ మేమి?

బుద్ధు—గీ. ఒడలు విఱుచుచుఁ జఱచుచుఁ ♦ దొడలఁ గయ్య
మునకుఁ బనిలేక కాల్దువ్వఁ ♦ జనదు కాని

యన్ని విధములఁ బోరాటు ♦ మాఁగనప్పు
డాత్మరక్షకై తగునంతె ♦ యర్హ మయ్య!
అహింసనుగూర్చి యిది చాలును. ఇఁకఁ జౌర్యము.

గీ. తృష్ణను హరింప నేపాటు ♦ లేని పడవ
లసినవరునికిఁ దనసొమ్ము ♦ మసిఁగఁ దోఁప
నొకనిసొమ్మేల? నన్యాసి ♦ కున్న సరియె
వ్యర్థమైయుండఁ బైదేవు ♦ లాట లేల?

గీ. బలమునను గాని మాయల ♦ వలనఁ గాని
పరులధనమును హరియింపఁ ♦ బాపకృత్య
మొకనిచే హరింపించుట ♦ యున్న వృజినమె
చోరులను బాపజనులుగఁ ♦ జూడవలయు.

గీ. ఇచ్చినది పుచ్చుకొనువాఁడె ♦ యిచ్చువాని
కంటె గౌరవహీనుఁడు ♦ గాఁగ నీయ
కుండ గ్రహియించునాతనిఁ ♦ కున్న ఘనత
యెంత యని చెప్పనలయునో ♦ యెఱుఁగరాదె?

ఇంకఁ జమత్కారము లైన దొంగతనములు గొన్ని యున్నవి.

అంగు—మహాత్మా! జన్మచోరుల మగుమాకుఁగూడఁ జమత్కారము లేనా?

బుద్ధు—గీ. కడుపులోబిడ్డ యాడమి ♦ వడఁకుగర్భ
వతిని బగటికత్తికటారి ♦ బందిపోటు
బంటుగుభిపక్కు గని సొమ్ము ♦ వడిని వేయు;
నపుడె తనకడుపులో బొమ్మ ♦ యాడుటకును.

గీ. తస్కరమునేచే శిక్ష ♦ తగులు ననుచు
వడఁకునరుఁగని జలతాయు ♦ పాగజుట్టు

కోరమీసాలవడి నేతి ♦ బీరకాయ
న్యాయవాది గుల్లనుజేయు ♦ నేతనికొంప.
గీ. మనసులోఁ దృష్ణ, నాల్కపై మధువు, తా్రను
నందు దాళువ, సవ్యహ ♦ స్తాగ్రమందు
నెగుపు, కుడిచేతిలోఁ బొల్లు ♦ నెదుటిబుట్ట
ధనముగల చేరి చోరర ♦ త్నంబుగాఁడె?

ఇట్టి పెద్దమనుష్యుల నెందఱిని జెప్పఁగలను? ఇఁకఁజాలును. దప్పిచేఁ బ్రాణములు తహతహనొంది యవసానము సిద్ధించునప్పుడైనను సరె కాని యొక్క వేఁపపండునైనఁ దల్లతాధికారి వదుగకుండఁ ద్రుంపఁగూడదు.

అంగు.—(తనలో) పరధనమందలిగౌరవ మింతదూరము వ్యాపింపవలసి యుండ నెట్టిపాపుఁడ నైతిని.

బుద్ధ.—గీ. పరులకనకంబు హరియించు ♦ వాఁడు దొంగ
పరులకాంతల హరియించు ♦ వాఁడు విటుఁడు
గానఁ జౌర్యము వ్యభిచార ♦ కలన తృష్ణ
కడుపునబుట్టినకవల ♦ కాన్పు లగును.

గీ. ఊతఁ డతనిపని నతఁడు ♦ నితనిపనిని
వడినిఁ జేయుదు రలవాటు ♦ వలనఁ దఱుచు
తరుణితలఁ బ్రాలనేళ ని ♦ దమిద మన్న
మష్టవర్షపారణ నను ♦ నగ్రజులటు.

గీ. సుదతి నెన్నఁడు కనఁబోకు; ♦ చూచినపుడు
చూడనట్లె యెంచుము; మాట ♦ లాడవలయు
నపుడు తలవంచి మెల్లగా ♦ స్వచ్ఛబుద్ధిఁ
గొలఁదిమాటలు మృదువుగాఁ ♦ బలుకు మయ్య.

తే. గీ. వృద్ధసతియైనఁ దల్లిగా ♦ నెన్నవలయుఁ
దరుణియైన సోదరిగాఁగఁ ♦ దలఁపవలయు
బాలయైన నీబిడ్డగాఁ ♦ జూడవలయుఁ
బరవనితఁగూర్చి నాల్గవ ♦ వరుస లేదు.

తే. గీ. ఒకఁడు విడిచినగుడ్డ వే ♦ ఱొకఁడు దాఁకఁ
డొకఁడు కొఱికినపండు వే ♦ ఱొకఁడుముట్టఁ
డొకఁడు మూత్రించుచోట వే ♦ ఱొకఁడు వంగఁ
డెట్టితుచ్ఛాత్ములో విటు ♦ లెంచరాదె?

వ్యభిచారమునం దొకవింత మాహాత్మ్య మున్నది.

తే. గీ. అగ్గి నంటక వస్తువు ♦ బుగ్గికాదు
మట్టి నంటక వసనంబు ♦ మైలపడదు
కొండి యుంటకుండఁగ దేలు ♦ కుట్టఁజాల
దొడలు తాఁకకే యిది నరు ♦ నుడిచివేయు.

నాయనలారా! ఈదిక్కుమాలినప్రసంగ మింకఁ జాలునా?

ఆనం—చిత్తము.

బుద్ధ—అంగుళిమాలా! నీవే రలవకుఁడే కాదా యని నిన్నెవ్వఁడైన నడిగినయెడల నీవేమనఁ దగినది?

అంగు—కాదనఁదగినది.

బుద్ధ—అట్లనక నీవ్యారకుండు వనుకొనుము. అది తప్పేనా?

అంగు—చిత్తము.

బుద్ధ—అట్లూరకుండక నాపే రలవకుఁడే యందు వనుకొనుము. అదియో?

అంగు—అదియుఁ దప్పే—

బుద్ధ—అలవకా! మొదటితప్పునకు రెండవతప్పునకుఁ భేదమున్నదా?

అల—ఉన్నది.

బుద్ధ—అది యేదో చెప్పఁగలవా?

అల—మొదటిదానిలో యథార్థమును వెల్లడిపఱచనితప్పు. రెండవదాని లోఁ బ్రత్యక్షమగునసత్యమును జెప్పినతప్పు.

బుద్ధ—ఔను. గీ. సత్యగోపన మనుచు న ♦ సత్యకథన
మనుచు ముఖములు రెండుండు ♦ నయ్య మృషకుఁ
గళుకుజల్తార్చుటేదారు ♦ కాశిపట్టు
బట్టలకు మెఱుంగును మోట ♦ వైపులట్లు.

బుద్ధ—అలవకా! ఈరెండుతప్పులలో నేది దోషతరము?

అల—మిథ్యాకథనము.

బుద్ధ—అంగుళిమాలా! నీయభిప్రాయముగూడ నదియేనా?

అంగు—చిత్తము.

బుద్ధ—అలవకా! అన్న మిడక తండ్రి నొకఁడు చంపును. ఇది తప్పేనా?

అల—చిత్తము.

బుద్ధ—విషముపెట్టి తండ్రి నింకొకఁడు చంపును. ఇది తప్పేకద!

అల—చిత్తము.

బుద్ధ—ఇద్దఱు పితృవధపండితులే కద!

అల—చిత్తము.

బుద్ధ—గీ. సత్యమును దాఁచి జనుని మో ♦ సంబు సేయఁ
బస్తుపెట్టి తండ్రిని జంపు ♦ పగిది సుమ్ము;
మృషల వచియించి యొరుని బా ♦ధించు సేఁత
విషము పెట్టి తండ్రిని జంపు ♦ విధము సుమ్ము.

బుద్ధ—అలవకా! ఆలోచించి యీరెంటిలో దోషతర మేదియో తిరిగి చెప్పఁగలవా?

అల—రెండును సమాన దోషములే.

బుద్ధ—అంగుళిమాలా! నీయభిప్రాయముగూడ నదియేనా?

అంగు—చిత్తము.

బుద్ధ—అలవకా! విషము పెట్టి తండ్రిని గొడు కెంతకాలములోఁ జంపఁగలఁడు?

అల—ఎంతో కాల మెందులకు? ఒక్క జాములో—

బుద్ధ—అంగుళిమాలా! పస్తుపెట్టి తండ్రి నెంతకాలములో సామాన్యముగఁ గొడుకు చంపఁగలఁడు?

అంగు—రెండుమూఁడువారములలో—

బుద్ధ—ఆనందా! అన్నిబాధలలో నేబాధ దుస్సహతమ మైనది?

ఆనం—క్షుద్బాధ—

బుద్ధ—అలవకా! చావకతప్పనితండ్రి కొకజాముదిషబాధ మంచిదా? మూఁడువారములక్షుద్బాధ మంచిదా?

అల—విషబాధయే మంచిది.

బుద్ధ—అట్లౌచోఁ జైతప్పులు రెండు సమానదోషము లగునా?

అల—కావు.

బుద్ధ—అంగుళిమాలా! కాక?

అంగు—సత్యగోపనమే దోషతరము.

బుద్ధ—నిజమే! నాయనా.

తే. గీ. శయ్యలోఁ బాము సత్యసం ♦ ఛాదనంబు
కనఁబడినపాము మిథ్యాప్ర ♦ కల్పనంబు
తుప్పచాఁటుపులి నిజము ♦ గప్పు టగును
బడిదెగినపులి యగు మృషా ♦ వాదనంబు.

సోదరులారా! సత్యవాదులని బిరుదముగలజనులలో నూటికేఁబదిమంది సత్యగోపనము సేయువారై కానఁబడుచున్నారు. వారు ప్రత్యక్షమృష లాడరు. అంతవఱకు వారిని గౌరవింపఁదగును. సత్యగోపనము తప్పుకాదను దురభిప్రాయముచే నట్లు చేయుచుందురు. వారిని

నిందింపఁ దగదు. తెలిసియుండినయెడల వారట్లు చేసియుండరు. ఒకతప్పును దిద్దువారు రెండవదానిని దిద్దుకొనలేకపోవుదురా?

ఆనం—మహాత్మా! అసత్యము ప్రత్యక్షస్వరూపము. సత్యగోపనము ప్రచ్ఛన్నస్వరూపము. సత్యగోపనమును మనము దెలిసికొనుట యెట్లు?

బుద్ధ—అంగుళిమాలా! ఆనందుఁ డడిగిన ప్రశ్నము నీకర్థ మైనదా?

అంగు—ఒకమనుష్యుఁడు సత్యగోపనము చేసినట్లు మన మెట్లుగ గ్రహింపవచ్చు నని యడిగినాఁడు.

బుద్ధ—సీ. ఒకమాట యడుగ వే ♦ ఱొకమాటఁ జెప్పఁచుఁ
దలవాంచునట్టి యా ♦ తండు దొంగ
ప్రత్యక్షముగఁ బల్కఁ ♦ బడినమాటల విని
విననట్లు లుండు నా ♦ జనుఁడు దొంగ
మాటాడుమనుజుని ♦ మాఱుమాటలతోడ
మఱపించునట్టి యా ♦ నరుఁడు దొంగ
చెప్పంగఁదగినది ♦ చెప్ప నిష్టము లేక
దరికి రానీని యా ♦ తండు దొంగ
పలుకు పలుకులకును దల ♦ నిలువుగాను
యడ్డముగను రెండునుగూడ ♦ నట్లొయూఁపి
కణుగు మెణుగు లేక చిఱున ♦ గవులచేత
మనుజు సాగనంపఁగఁ జాలు ♦ జనుఁడు దొంగ.

సత్యగోపనము చేయఁదలఁచువా రిట్లు తఱుచుగఁ జేయుదురు.

అంగు—ఇట్లాచరించుట కెంతమాత్రమును వీలు లేక యేదియో యొకమాటఁ బలుకక తప్పనప్పుడు జనులు ప్రత్యక్షముగ నసత్యమాడుదురు కాఁబోలు!

బుద్ధ—ఇట్టి బలాత్కారముచేతనే కాదు. వనికట్టుకొని పోయి యస

త్యము కొంద ఱాడుదురు. విలాసార్థముగఁ గొంద ఱాడుదురు. ఏవిధముగ నాడినను మిథ్యావాదియొక్క ముఖ్యోద్దేశ మేమై యుండును?

అంగు—జనుల మోసపఱుచుట.

బుద్ధు—అలవకా! మోసపఱచి.

అల—ధనలాభము నేదో పొందును.

బుద్ధు—నేరగానికి న్యాయసభలలోఁ బ్రమాణ మేల లేదు?

అల—అతఁ డసత్యమాడు నను నిశ్చయము చేత—

బుద్ధు—అసత్య మేల తెలు చాడును?

అల—శిక్షను దప్పించుకొనుటకు—

బుద్ధు—ఇక్కడ ధనలాభ మున్నదా?

అల—లేదు.

బుద్ధు—మఱేమున్నది?

అల—రాఁబోవునాపదను దప్పించుకొనుట—

బుద్ధు—ధనాపేక్ష లేనప్పుడుగూడ గొందఱు కూటసాక్ష్యము లేల యిచ్చెదరు?

అల—ఒకని కాపత్తుఁ దెచ్చుటకు—

బుద్ధు—అసత్యకథనమునకు ధనలాభముమాత్రమే ఫలము కాదుకదా!

అల—చిత్తము. కాదు. మఱికొన్నిగూడఁ గలవని బోధపడినది.

బుద్ధు—ఇట్టిఫలము లన్నిఁటిని నసత్యవాది మోసముననే పొందును గాదా?

అల—చిత్తము.

బుద్ధు—జనసమ్మర్దముగా నుండుసమయము కనిపెట్టి నిమ్మళముగఁ దూఁములోనుండియో గోడ దాఁటియో కుక్క లోనికి వచ్చి

యన్నము నేల తినవలయును? సింహద్వారము వెంబడిని వియ్యం కునివలెఁ బ్రత్యక్షముగ రాఁగూడదా?

అల—జనులు చావమోదుదు రనుభయముచే నది యట్లు రాదు.

బుద్ధు—కుక్క మనుజునికంటెఁ బిఱికి దగుటచేత నేకదా?

అల—చిత్తము.

బుద్ధు—జనులకనుల మూసి లాభమును బొందువాఁడుమాత్రము ధైర్యము గలవాఁడా?

అల—కాదు. పిఱికివాఁడు.

బుద్ధు—మనుజులకు జడియుటయందు దొంగకుక్కకు, వసత్యవాదికి భేద మున్నదా?

అల—లేదు.

బుద్ధు—కుక్క యుదరపూరణాదివిషయసుఖములే ప్రధాన మగుజంతువు కాదా?

అల—అట్టిదే.

బుద్ధు—నరుఁ డట్టివాఁడా?

అల—కాఁడు.

బుద్ధు—కాక, ఆనందా!

ఆనం—విషయసౌఖ్యముకంటె శాశ్వతసౌఖ్యము ననుభవింపవలసినవాఁడు.

బుద్ధు—నీచసుఖాపేక్షగలకుక్క,నీచసుఖముకై యెట్టినీచకృత్యముకైనఁ జేయును గాని, జ్ఞానానందసంపాదనదక్షుఁ డగుమనుజుఁడు నీచసుఖముకై నీచకృత్యము నట్లు చేసినయెడల—

అల—అతనికంటెఁ గుక్కయే మెఱుఁగు.

బుద్ధు—కుక్కకున్న మంచిగుణ మేది?

అల—విశ్వాసము.

బుద్ధు—అట్టివిశ్వాస మొకజనునియందు మఱియొకని కుండవలసినదే కద!

అల—ముఖ్యముగ నుండవలసినదే.

బుద్ధు—వైద్యులకు రోగులకు నన్యోన్యవిశ్వాసము లేనియెడల భేషజ తంత్రమే లేదుకద?

అల—లేదు.

బుద్ధు—భార్యకు భర్త కట్టిది లేకపోవునెడల—

అల—సంసారమే జరుగదు.

బుద్ధు—గురునకు శిష్యునకు లేకపోవునెడల—

అల—విద్యాభ్యాసంగము సున్న.

బుద్ధు—రాజునకు జనుల కన్యోన్యవిశ్వాసము లేనియెడల—

అల—ఆరాజ్య మిఁక వల్లకాడే.

బుద్ధు—కావునఁ బ్రపంచతంత్ర మంతయు విశ్వాసముననే తిరుగుచున్న ట్లు కనఁబడుటలేదా?

అల—చిత్తము.

బుద్ధు—అసత్యవాదియెడల జనులకు విశ్వాస ముండునా?

అల—ఉండదు.

బుద్ధు—అసత్యవాదికి జనులయెడలనో?

అల—ఉండదు.

బుద్ధు—గీ. మత్తు లేనప్డు మధుపు న ♦ మ్మంగవచ్చు
మగతనంబూడ విటుని న ♦ మ్మంగవచ్చు
నంగవికలుఁడౌ చోరు న ♦ మ్మంగవచ్చు
మృషలనాడువానిని విశ్వ ♦ సింపకౌపుడు.

ఆనం—నాలుకఁగోసినపిమ్మట నమ్మవచ్చునేమో?

బుద్ధ—బ్రదికియుండు నెడల సత్యగోపనమునకు మఱింతయవకాశ మున్నదికాదా? అందుచే లోకతంత్రసమంజసత కసత్యవాది యడ్డు కాఁడా?

అల—చిత్తము.

బుద్ధ—యంత్రములం దొక్కచక్రము పండ్లూడిపోయినదో వంగినదో యుండునెడల యంత్రాధికారి యేమిచేయును?

అల—ఆచక్రము నూడఁదీసి మఱియొకచక్రము వేయించును.

బుద్ధ—అట్టులే—అసత్యవాదిని?

అల—సంఘమునుండి రాజు బహిష్కరింపవలయును.

బుద్ధ—అంగుళిమాలా! భర్త భార్యను విడిచి మఱియొకదానిని జేరును. వాని నేరమేది?

అంగు—వ్యభిచారము.

బుద్ధ—భార్యనుగూర్చి తానొనర్చినప్రమాణమునకుఁ దాబద్ధుఁడై యుండునెడల వ్యభిచరింపఁగలఁడా?

అంగు—లేఁడు.

బుద్ధ—వ్యభిచారమునకు మూలము?

అంగు—అసత్యము.

బుద్ధ—న్యాయాధికారి లంచములు తీసికొని ప్రజల కన్యాయ మొనర్చును. ఈతనితప్పున కేదిమూలము?

అంగు—అసత్యము—

బుద్ధ—అటులే.

గీ. జనుఁ డొనర్పంగఁదగినదో ♦ సంబు లన్ని
తఱచిచూడ ననత్యత ♦ త్త్వంబుతోడఁ
గలిసియుండని నేర మొ ♦ క్కటియు లేదు
శాంతిలేనికసాయంబుఁ ♦ జూడఁగలమొ?

కొందఱు చమత్కారముగాక్షి మాటలలో నసత్యమును జేర్చె దరు. ఇదివిలాసార్థ మగు నసత్యము.

గీ. పలుకులందున రుచులుబ్టి ♦ పడఁగ నేమొ
మృషను సత్యంబుతోఁ గొంత ♦ మేళవింత్రు
పెఱుగువడలలోపలఁ గొత్తి ♦మిరియమట్లు
యవలరొట్టెలందునఁ బచ్చి ♦ యల్లమట్లు.

మొదట లీలకొఱకుఁ జేసినపని యలవా టగును. తరువాత వ్యస నమగును. తరువాత తీఱనివ్యాధి యగును. తరువాత దేహమ నోనాశనము చేసి మఱివిడుచును. కావున—

గీ. కల్ల లాడవలదు; వివే ♦ కంబు గల్గి
కరుణగలబుద్ధితోడ ని ♦ ష్కారణాప
కృతిని జేయక నిజము వ ♦ చింపుమయ్య!
ఎవనిచేతను గల్ల లా ♦ డింప కయ్య!

అల—వివేకంబుగల్గి' యన్న యింక నేమో సెలవిచ్చినారు. అవి నా కుఁ దెలియ లేదు.

బుద్ధ—నాయనా! ఒకబ్రాహ్మణుఁ డత్తవారింటికిఁ బోయెను. అత్త యింటితలుపు మూసియుండఁగఁ దలపుసందులనుండి యాతఁడు చూచి యూరకుండెను. పిమ్మట యాతనియత్త తలుపుతీసి "నా యనా! ఎప్పుడు వచ్చితి" వనియడుగ "నీవు దొండపాదుక్రిందఁ గూర్చుండి బుఱ్ఱ గోఱిగించుకొనునప్పు' డని చెప్పఁగూడదు. అదియే సత్య మైనను నొకపాపుగడియక్రింద ననియో యసత్య ముగానిమఱియేవిధముగనో చెప్పవచ్చును.

అంగు—"కరుణగలబుద్ధితోడ, నిష్కారణాపకృతిని జేయక,, యని కూ డ సెలవిచ్చినారు.

బుద్ధ—ఒకఁడు విశేషవ్యాధిగ్రస్తుఁడై యుండఁగ దూరదేశముననున్న యాతనిపుత్త్రుఁడు మరణించె ననువార్త వచ్చినది. సత్యము చెప్పకుండినయెడల దోషము. చెప్పినెడల ముసలివాఁడు వృథగఁ జచ్చునేమో? ఇట్టిసంధిలో నేమి సేయవచ్చును?

అల—ఆ వ్యాధి యాతనికిఁ గొంత కుదిరినపిమ్మటఁ జెప్పవచ్చును.

అంగు—ఆ వార్త యేమని యాతఁడే యడుగునెడల నేమిసేయవలసినది?

అల—అప్పుడు కొంచెము సత్యగోపనము సేయవచ్చునా?

బుద్ధ—తగదు. ఆతనికిఁ జెప్పక తీరనప్పుడు చెప్పవలసినదే. కాని యొకమాఱు గుండె గుబెల్లుమనునట్లు చెప్పక యాతనిమనస్సునకు నింద్రియనిగ్రహమును గూర్చియు జగదనిత్యతనుగూర్చియు బాగుగ నచ్చునట్లు చెప్పి దుఃఖసహనమున కాతని సిద్ధపఱిచి మఱి జాగరూకతగఁ జెప్పవలయును. దేశకాలపాత్రాదుల నెఱిఁగి పలుకవలయును. సత్యమునకు నివ్వరిముల్లంతవ్యత్యయముగఁ దనప్రాణము మీఁదికి వచ్చునప్పుడైనఁ బలుకఁగూడదు. కూడదు. సత్యము శాశ్వతము. దేహములు క్షణభంగురములు. తోలుతిత్తులు. సోదరుఁడా! అలవకా! నీతోలుతిత్తిని భద్రముగనే యుంచితివికద!

అల—క్షమింపవలయును. (పాఱవైచి వచ్చును)

బుద్ధ—అందులోనున్నది కల్లే కాదా?

అల—చిత్తము. క్షమింపవలయును.

బుద్ధ—దానిని బాఱవైచితి వేమి?

అల—ఇఁక దానితోఁ బని నాకు లేదు.

బుద్ధ—ఇదివఱకే విశేషముగఁ ద్రాగితివి కాఁబోలు నేమి?

అల—మహాత్మా! త్రాగితిని.

బుద్ధు—అంగులిమాలా! సంతతపరిశ్రమముచే క్షీణించుదేహమును మన మెట్లు తిరిగి పుష్టిగలదానిఁగాఁ జేయుచున్నాము?

అంగు—ఆహారముచేత—

బుద్ధు—అలవకా! అట్టైను క్షీరముల నందుకొఱకే పరిగ్రహించుచుంటిమి కాదా?

అల—చిత్తము.

బుద్ధు—అలవకా! యవలయట్టైను మాని తవిటియట్టైను దినఁదగదా?

అల—తినవచ్చును గాని దేహమునకుఁ బుష్టి కలుగదు.

బుద్ధు—కావున—ఆనందా?

ఆనం—దేహక్షయమును నివారింపలేని యాహారమును విసర్జింపవలయును.

బుద్ధు—అలవకా! అట్టిలోపమును గల్లు నివారింపఁగలదా?

అల—లేదు. మహాత్మా! లేదు.

బుద్ధు—క్షీరములఁ ద్రావనేల? వేరుసెనగనూనెను ద్రావరాదా?

అల—వేరుసెనగనూనె తల త్రిప్పును; వాంతి చేయించును.

బుద్ధు—కల్లో?

అల—అది యంతకంటె నెక్కు వ—

బుద్ధు—అప్పుడప్పుడు పంచదార పానకమును ద్రావనేల? నల్లయులవకట్టు త్రాగరాదా?

అల—నల్లయులవకట్టు గొడ్లకు దొమ్మలో నిచ్చెదరు, దానితో త్రాగితేనఁ బగులును. అంతయుష్ణాధికత గల్గువస్తు వది.

బుద్ధు—సారాయియో?

అల—అబ్బో! అదికూడ మంచివేఁడిగలవస్తువు. పశువులకు దాని బలవంతముగ గొంతులోఁ బోయుదురు.

బుద్ధు—బలాత్కారమున నేల పోయవలయును?

అల—ఆవాసన వానికి గిట్టదుకాంబోలు!

బుద్ధు—ఉలవకట్టు నంతబలాత్కారముగఁ బోయవలయునా?

అల—అబ్బే! ఏల? అది ప్రాణికోటి కాహారపదార్థముల లోనిది.

బుద్ధు—కల్లాహారపదార్థము కాదు; దానివాసన పశువులకైన గిట్టునది కాదు; అని కదా చెప్పితివి? అందుచేత దాని నెప్పు డుపయోగింపఁగూడదుకదా!

అల—కూడదు; కూడదు.

బుద్ధు—దౌర్మ్యవంటిరోగము వచ్చి చావునకు సిద్ధమైనపశువే దానివాసనగిట్టక యది త్రాగుట కొల్లక చావునకైన నొప్పుకొని నీతిమాలినజనులు పోయుదురేమో యనుభయముచేఁ బండ్లు గిట్టకఱచుకొని పడియుండఁగ నేరోగము లేనిమనుజుఁడు దానివాసనను ఘనసారవాసనగా నెంచి దానికొఱకెచ్చటికో పోయి నోరంతతెఱచి ముక్కులోనుండి కల్లుచుక్కలు పడువఱకుఁ ద్రాగుటయే కాక లోకనిర్మాణమున కిన్నిభూతము లేల యొక్కకల్లు భూతమే యుండవలయు ననియు, తనదేహమున కిన్నియవయము లేల యొక్కనోరే యుండవలయు ననియుఁ గాళికమ్మతల్లిని బ్రార్థించుచుండునప్పు డాతఁడెట్టివాఁ డనఁదగును?

అల—గడ్డి తినుపశువుకంటె నధమాధముఁడు.

బుద్ధు—నాయనా! పాపము! విషమజ్వరములలో రోగి బుద్ధిచెడి యోడలు తెలియక ప్రేలునుగదా!

అల—చిత్తము.

బుద్ధు—అట్టివానికి మందిప్పించి యావ్యాధి కుదుర్చవలసినదే కదా!

అల—అయ్యయ్యో! ఇంక సందేహమేమి?

బుద్ధు—సంధిపోవుట కెవఁడైన మందు పుచ్చుకొనును గాని సంధివచ్చుట కెవఁడైన మందు పుచ్చుకొనునా?

అల—అట్టివాఁ డెవ్వఁ డుండఁడు.

బుద్ధు—నాయనా! నీవుంటివి కాదా?

అల—మహాత్మా! నేను సన్నిపాతజ్వరము నట్లు తెచ్చుకొంటిని.

బుద్ధు—కల్లుమైకమునకు సన్నిపాతమునకు భేద మేమున్నది? మెదడు చెడుటలో, నుడలు తెలియకపోవుటలో, వాంతులలో, మితిమీఱినప్రేలుటలో, వెఱ్ఱిచేష్టలలో, తలదిరిగి తూలుటలో, దేహతాపములో, నాలుక కొంగుపోవుటలో, నరములపట్లు తప్పుటలో, హెచ్చగునెడలఁ జచ్చుటలో సన్నిపాతరోగికిఁ ద్రాగుబోతునకు భేద మేమున్నది?

అల—చిత్తము. లేదు.

బుద్ధు—ప్రకృతిలోఁ గలుగునిరంతరశేము లగుమార్పులచేత సంధి వచ్చినయెడల దానిని నివారించుకొనుట మనుజధర్మము కాని, సంధిని బుద్ధిపూర్వకముగఁ బశువులైన మూర్ఖులనికల్లును ద్రావి తెచ్చుకొనుట యెట్టికృత్యమో చెప్పఁగలవా?

అల—చెప్పుటకు సాధ్యము కాదు.

బుద్ధు—విషమజ్వరముమాట యేల? సామాన్యజ్వరము వచ్చినవాఁడైనను జ్వరము నిలిచియుండఁగఁ ద్రావునా?

అల—ఆదినములలో దానిప్పేరైనఁ దలపెట్టుటకిష్టపడఁడు.

బుద్ధు—ఆదినములలోఁ బాగచుట్టఁ గాల్చునా?

అల—కాల్పఁడు.

బుద్ధు—పొడుము పీల్చునా?

అల—పీల్పఁడు.

బుద్ధు—అంగుళిమాలా! అందువలన నేమి తెలియవలసి యున్నది?

అంగు—నాకు బోధము కాలేదు.

బుద్ధు—నాయనా! కొలిమితిత్తి చిఱతలను బిగించి తిత్తిని నొక్కఁగాఁ గొలిమిలోనికి బుస్సుమనుధ్వనితోఁ బోవున దేది?

అంగు—తిత్తిలోని గాలి—

బుద్ధు—గాలి యట్లు పోయినఁదిత్తి యెట్లుండును?

అంగు—మెత్తగ—

బుద్ధు—తిరిగి చిఱతలు వెఱచి తిత్తిని పైకి లాగఁగ నేమగును?

అంగు—గాలి తిత్తిలోఁ బ్రవేశించును.

బుద్ధు—ఈగాలి యెటనుండి తిత్తిలోనికి వచ్చినది?

అంగు—వెలుపలినుండి—

బుద్ధు—ఏల వచ్చినది?

అంగు—తిత్తిలోగాలి చాలఁ దక్కువగా నుండుటఁ జూచి యట్టియవకాశమును నిండించుటకు వచ్చినది.

బుద్ధు—దీనివలన నేమి తెలిసినదో చెప్పఁగలవా?

అంగు—ప్రకృతిలో గాలి యొకచోట తక్కువగ నొకచోట హెచ్చుగ నుండఁగూడదు.

బుద్ధు—ఉండినయెడల నట్టివిషమత్వ మెట్లు తీఱును?

అంగు—పెద్దవాయువు ప్రసరించుటవలనఁ దీఱును.

బుద్ధు—కావున గాలివానలతో వచ్చుమహాప్రభంజన మేమి చేయును?

అంగు—గాలిలో సమత్వమును స్థిరపఱుచును.

బుద్ధు—అటులే—ఉప్పెన?

అంగు—నీటిలోని సమత్వమును స్థిరపఱుచును.

బుద్ధు—నీటిలోనిసమత్వ మనఁగ నీటిమట్ట మనియేనా నీయభిప్రాయము? శ్లేష్మవాతపైత్యము లని మూఁడుతత్త్వములు ప్రతిదేహ

మం దున్నట్లు చెప్పఁగవింటివా? దేహమునఁజైతన్యతత్త్వముభోజ సమజ్జనాది కృత్యవిషమత్వమునఁ దగ్గినయెడల నేమగును?

అంగు—శ్లేష్మము హెచ్చి పైత్యస్థానమును గ్రమ్మును.

బుద్ధ—అప్పుడు శ్లేష్మజ్వరమో, ఇతరశ్లేష్మరోగ మేదియో సంభవించును. శ్లేష్మము హెచ్చుకాక వాతము పొంగి పైత్యస్థానమును గ్రమ్మినచో—

అంగు—వాతజ్వరమో, ఇతరవాతరోగ మేదియో వచ్చును?

బుద్ధ—రెండునుగూడ హెచ్చినచో?

అంగు—శ్లేష్మవాతరోగములు వచ్చును.

బుద్ధ—ఇవియే సన్నిపాతరోగములు. మిగులు తత్త్వములు తగ్గినపుడు కూడ నిటులే కాదా?

అంగు—చిత్తము.

బుద్ధ—కావున వ్యాధి యన నేమి?

అంగు—దేహ ప్రకృతిలోని తత్త్వములందు సమత్వమును స్థాపించు మార్పు.

బుద్ధ—కావున, వ్యాధి యనఁగ బాగుపడుట కాని?

అంగు—చెడిపోవుట కాదు.

బుద్ధ—వ్యాధిలోఁ జుట్టయందుఁగాని సురయందుఁగాని యిష్టముండదని యలవకా! నీవు చెప్పితివి కాదా?

అం—చిత్తము.

బుద్ధ—వ్యాధి యనఁగ నేమో తెలిసినది కావున—నిప్పు డేమని చెప్పఁగలవు?

అం—బాగుపడు నవస్థలో దుర్వ్యసనములందు వాంఛ యుండదు.

బుద్ధ—ప్రకృతితత్త్వములు సమత్వములోనికి వచ్చుకాలములోను, వచ్చినకాలములోను నివియేవియు నక్కఱలేదు కాదా?

అల—చిత్తము.

బుద్ధు—కావున యథోచిత మగు దేహమున కివి తగనేలిగవు కాదా?

అల—చిత్తము.

బుద్ధు—తగనప్పు డెట్లు వచ్చినవి? ఆనందా!

ఆనం—దేహతత్త్వములు స్వల్పముగ విషమము కాఁగానే తద్విషమత్వమువలనఁగలుగు కొన్నితీవ్రతల నుద్రేకముల నివారించుటకై వచ్చియున్నవి

బుద్ధు—వచ్చి యాపనిని జేయుచున్నవా?

ఆనం—విషమత్వమును మఱింత వృద్ధిపఱచి దేహముల విధ్వంసము సేయుచున్నవి.

బుద్ధు—కావున నలవకా! దేహసౌఖ్యమున కెంతమాత్రము త్రాగుడు పనికిరాదు కాదా?

అల—పనికిరాదు; మహాత్మా! పనికిరాదు. దేహనాశనమునకే పనికి వచ్చును.

బుద్ధు—ఇఁకఁ జిత్తమునకే దెట్టియుపయోగ మిచ్చునో చూతము. నాయనా! అలవకా! ఏనుఁగుతుండ మొక్కనిమునమైన స్థిమితము గలదిగనుండునా?

అల—ఉండదు.

బుద్ధు—ఏల?

అల—దానినైజ మది.

బుద్ధు—జనునిచిత్త మో?

అల—చంచలము.

బుద్ధు—ఏల?

అల—దానినైజ మది.

బుద్ధు—ఏనుఁగు మత్తెక్కినయెడల?

అల—తుండము మఱింత చంచలముగ నుండును.

బుద్ధ—జనుఁడు సురాపానమున మత్తెక్కినయెడల?—

అల—అతనిచిత్తము మఱింతచంచలముగ నుండును.

బుద్ధ—నీవు పరుగెత్తుచుండఁ గానఁబడినవస్తువును బాగుగఁ బరీక్షింప గలవా?

అల—లేను.

బుద్ధ—ఏల? అంగుళిమాలా!

అంగు—పరిశీలించుకన్నులకుఁ గొంచెము స్థిమితత యున్నఁగాని గ్రహణముసంభవింపదు.

బుద్ధ—వస్తుగుణముల గ్రహించునది చిత్త మగునపుడు కన్నులు చంచలములై యున్న నేమి?

అంగు—బాగుగఁ జూడని దే చిత్తమునకు జ్ఞానమెట్లు?

బుద్ధ—కావున దేహేంద్రియములు చంచలములుగ నుండినయెడల బుద్ధి స్థిమితముగ నున్నను జ్ఞానమున కవకాశము లేదుకాదా?

అంగు—లేదు.

బుద్ధ—ఒకనికి దేహము స్థిమితముగనే యున్నది. భయముచేతనో దుఃఖముచేతనో చిత్తము బహుచంచలముగ నున్నది. అట్టివాఁ డెదుటివస్తువునైనఁ బరిశీలింపఁగలఁడా?

అంగు—లేఁడు.

బుద్ధ—ఏల?

అంగు—గ్రహణప్రధానసాధన మగుచిత్తము చంచలముగ నున్నది కాన జ్ఞానము కలుగదు.

బుద్ధ—కావున?

అంగు—దేహేంద్రియములు స్థిమితముగ నున్నను జిత్తము చంచలముగ నుండునెడల జ్ఞానసంపాదనమున కవకాశము లేదు.

బుద్ధు—కల్లుఁద్రాగినవానికి దేహేంద్రియములు చంచలముగ నుండు నాశి చిత్తమా? అలవకా!

అల—రెండును.

బుద్ధు—కావున?

అల—జ్ఞానసంపాదనమునకు బొత్తుగ నవకాశము లేదు.

బుద్ధు—పిచ్చివానికి జ్ఞానమున్న దా?

అల—లేదు.

బుద్ధు—కావున?

అల—సురాపాయి పిచ్చివాఁడు.

బుద్ధు—కల్లుత్రాగునప్పుడు కలుగుతాత్కాలికోన్మాదము క్రమక్రమముగ వృద్ధియై స్థిరోన్మాద మగును. నాయనలారా! త్రాగుడు వలనఁ జిత్తమునకుఁ గల్గునుపయోగ మిదియైనపుడు త్రాగవచ్చునా? దేహనాశనము, మనోవిధ్వంసనము, ప్రతిష్ఠారాహిత్యము, ధనవ్యయము, సిగ్గుమాలినతనము, జనహాని మొదలగునవి సురాపానమువలనఁ గలుగుమహాపకారములు కావా?

అల—చిత్తము.

బుద్ధు—గీ. ఈఁతకల్లైనఁ ద్రాటిక ♦ ల్లేని జీల్గు
కల్లయిన నారికేళపుఁ ♦ గల్లు నయిన
నిట్టి వెవియైనఁ దత్సార ♦ మెట్టిదైన
నీవు దాఁగకు మెుదుని ద్రా ♦ గింప కయ్య!

గీ. అభము శుభ మెఱుంగనికాళి ♦ కమ్మవారి
పేరు నీనోరు గొట్టంబు వేయవలదు;
ప్రక్కసోమిసమ్మయఘర ♦ పాన మెదుట
నంజు దును నంజి సోమపా ♦ నంబువలదు.

సీ. పుడతలో రొంటను ♦ మారేడుకాయయు
నెడమదానఁటిచేయి ♦ నడుమ డాగు
నపసవ్యకరమున ♦ నుపదేశముద్రయుఁ
బఱఁబీల్చుపూన్కి లో ♦ పలను బుట్టు
నాపికాక్షేత్రంబు ♦ నను నెట్టువఱదయు
బ్రక్కమానిసినెత్తి ♦ పైన దట్టు
కొండనాల్కను గాటు ♦ కొట్టును తలచుట్టు
మడచు గావంచలో ♦ మరుగుదొడ్డి
యగుమహాసమ్యారోపంబు ♦ నందువట్లు
నన్యమును బీల్చకయ్యా! యే ♦ నరునిచేత
నైనఁ బీల్పించకయ్యా! న ♦ న్యప్రియులకు
నెపుడు గౌరవ ముత్సాహ ♦ మీయ కయ్యా!

సీ. ముంబండ్లసందునఁ ♦ బొగకీలె కొప్పను
ముక్కుముందర నుసి ♦ మొక్కనిప్పు
నోటిమూలలు ధూమ ♦ ధాటుల గుప్పను
గుల్లనోట ముడ్డికి ♦ కుంముగప్పఁ
బొక్కచచ్చినయోష్ఠ ♦ ములపైనఁ గప్పును
సాగినదౌడలఁ జప్పియొప్పు
నంగిటిలోనఁ బొ ♦ గాకువిసపుముప్పు
గుండెవేగము గొట్టు ♦ కొనెమచొప్పు
గలుగుసగముగాలిన కొఱ ♦ కచ్చుకాటి
కర్హుఁడేకాని సభకుఁగాఁ ♦ డందువలనఁ
జుట్టఁగాల్పకు; కాల్పింప ♦ కట్టివారిఁ
గూడకుము గూడువారినిఁ ♦ గూడకయ్యా!

గీ. అక్షుల కునుకు, నోటిపై ♦ నావులింత,
శిరముపైఁ దూలు, మనసులో ♦ మఱపు, పేగు
లఁదు దిబ్బ, నోరునగబ్బు ♦ నైనన ల్ల
యుంచ వేయకు వేయింప ♦ కొరుని చేత.

ఆ. వె. ఎడమచేతఁజిలుము; ♦ తడిపాత గుడిచేయి
ముష్టిలోనమూతి ♦ మొగముమీఁద
మబ్బు గొంతులోన ♦ నుబ్బసమును గూడ్చు
భంగ నిప్పు గొనకు ♦ పరుసకీడు.

(తాగుడుతోఁ గలసిన పాపము లింకనైదున్నవి.

గీ. నట్టనడు రేయి నిలుదాఁటి ♦ నడువవలదు;
పాటలకు నాటలకుచు బో ♦ వంగవలదు;
వాదమాడకు దుష్టుల ♦ చొప్పుగనకు;
మెప్పుకు పోమఱివగుచు జీ ♦ వింపవలదు.

సోదరులారా! ఇట్టి దుష్కృత్యషట్కము నెన్నఁడును జేయరు కదా!

అంగు—ఎన్నఁడు చేయను.

అల—తమ పాదములతోడు ఎన్నఁడునుగొనను.

బుద్ధ—నాయనా! అలనకా! తమపాదాలతో డని యేల యనవలయును?

అల—నామాటయందు నమ్మక ముంచుటకొఱ కట్లొట్టు పెట్టుకొంటిని.

బుద్ధ—ఒట్టుకూడ మాట యే కాదా?

అల—ఔను.

బుద్ధ—అట్లైన నొట్టునుమాత్రము నేనెట్లు విశ్వసింతు ననుకొంటివి?

అల—చిత్తము. తెలిసినది కాదు.

బుద్ధ—అట్లైనఁ దెలిపెదవినుము.

గీ. కవులొనర్చు శుకరసహీన ♦ కల్పనలకు
వాగలంకారడంబనై ♦ భవముకాని
మహితకల్పనలకుఁ బోడి ♦ మాటలెలగు
యతికి గోంగళి, గోచియు ♦ నైనయట్లు.

గీ. వాఁడు మొగమునకే పూఁత ♦ పసలు వలయు
నామహీనునకే వస ♦ నాలతళుకు
శక్తిహీనునకే స్వసం ♦ స్తవనపటిమ
సత్యహీనునకె ప్రమాణ ♦ జల్పనంబు.

నాయనా! ఒకనిపాదము లొకనికిఁ దోడట్లగును? ఒకనిశిర మొకనికిః దోడగునా? ఎవనికి వాఁడే తోడు. ఎవనిబాగు వానిచేతిలోనే యున్నది. ఎవనితారకమార్గము వానిచేతిలోనే యున్నది. ఎవనిముక్తి వానికరతలామలక మయ్యేయున్నది.

నావంటివాఁడు చేయునదెంతవట్టున కనఁగ—

“ ఇది కొంచెము మంచిమార్గమని తోఁచుచున్నది. నీవుకూడ నాలోచించుకొని యిష్టమైనయెడల నవలంబింపవచ్చును.” అనునంతవట్టునకే—తరువాత గ్రహించుటకుఁ గాని, యవలంబించుటకుఁ గాని, యాచరించుటకుఁ గాని నీస్వాతంత్ర్యమే. పాడుకావలయునన్న నొక్కనిముసములో బుద్ధిపూర్వకముగఁ బాడు కాఁగలవు. ప్రయత్నించి యోగ్యతను సంపాదించుకొనుపూనిక గలుగునెడల యోగ్యుఁడవు కాఁగలవు. కనఁబడని దేవిమహిమనో యొక్కఁడు భ్రష్టుఁ డగునని శిష్టుః డగునని నామతము కాదు. నాయనా! నాపాదములు నిన్నుద్ధరింపఁజేయవు. నాపాదములకుఁ దప్పి నీవు చెడిపోవు. తెలిసినదా? నాయనా! బట్టు నెప్పుడు పెట్టుకొనవుకద!

అల—చిత్తము. పెట్టుకొనను.

బుద్ధ—నాయనా! అంతేకాక యెప్పుడును బనికిమాలినమాట లాడకుము. అసందర్భ మైనట్టియు, నయుక్తిక మగునట్టియు, నకాలక మగునట్టియు, ననుచితమగునట్టియు నాలాపముల నెప్ప డాడకుము. అంతకంటె నోరు మూసికొని యుండుట మంచిది. దేశప్రభువులఁగూర్చి, స్త్రీలఁగూర్చి శాల్పనికవస్తువులఁగూర్చి యెన్నఁడును బురాణము విప్పవలదు. దారి నడచువాఁడు నడచిన డది యొంతనడచినాఁడో యిఁక ముందెంత నడువవలయునో యొకసారి చూచుకొనునట్లు నావలన మీఁదివఱ కేది వినిరో చూచుకొందము. మొదటిది ఆలవకా!

అల—జీవహింస—

బుద్ధ—రెండవది—

అల—చౌర్యము.

బుద్ధ—ఊఁ.

అల—మూఁడవది వ్యభిచారము. నాల్గవది యసత్యము. అయిదవది మద్యద్రవ్యపానము. ఆఱవది యసంబద్ధప్రలాపము.

బుద్ధ—ఇఁక నేడవది. ఒకనినిగూర్చి యెప్పుడు దొంగవాడుకలు వైచి వానికప్రతిష్ఠ తేకుము. ఇవి యసత్యముయొక్క వివిధముల గురూపములే కావా?

అల—ఔను.

బుద్ధ—కావున విశేషించి చెప్పనక్కఱ లేదు. ఒరుఁడు యోగ్యుఁడుగాను, తాన యోగ్యుఁడుగాను జనుఁ డెప్పు డెంచుకొనవలసినది. ఇందువలన నానందా! యేమిప్రయోజనము?

ఆనం—ఒరుని యోగ్యతను గ్రహించుటకుఁ బ్రయత్నించును. తనయ యోగ్యతను విడువఁ బాటుపడును. రెండువిధముల లాభమున్నది.

బుద్ధ—ఇఁక నెనిమిదవది. నాయనా! అలవకా! నీపొరుగువాని కున్న మేడఁ జూచి నీ వసూయపడిన లాభ మున్నదా?

అల—లేదు.

బుద్ధ—వానిసౌఖ్యముఁ జూచి నీవు ఖేదపడిన లాభమున్నదా?

అల—ఎంతమాత్రమును లేదు.

బుద్ధ—అంగుళిమాలా! లేకపోఁగా?—

అంగు—నష్టముకూడ నున్నది.

బుద్ధ—ఎట్లు?

అంగు—తనకు లేదనునే డ్పొకటి, పరునకు కున్నదనునేడ్పొకటి కలి యుటచేత నాత్మదుఃఖము ద్విగుణమై బాధపడును.

బుద్ధ—ఆనందా! అసూయ దేనివలనఁ బుట్టినదై యుండును?

ఆనం—ఆత్మసుఖైకలోలతవలన—

బుద్ధ—అలవకా! తెలిసినదా? అన్నిసుఖములు దనకే రావలయును దనకే రావలయు నను మహావాంఛ క్రమక్రమముగ వృద్ధియై పరున కేమాత్రపుసుఖము వచ్చిననైన నేడ్పులోనికి దిగును. ఆత్మసుఖాపేక్ష కడఁపటనత్యంతముగ ముదిరి యసూయ యగు ను. కాని, ఆనందా! ఆత్మసుఖమునే కోరుకొనువారి కది సిద్ధించునా?

ఆనం—సిద్ధింపదు.

బుద్ధ—నిజమే.

గీ. అత్యసౌఖ్యానుభూతి వాం ♦ ఛైకశీలుఁ
డైనయాతఁడు సుఖ మెప్డు ♦ డందలేఁడు
గుఱికి నడుమను సూటిగాఁ ♦ గొట్టఁదలఁచు
చాపహస్తుఁడు గుఱివేయఁ ♦ జాలునెట్లు!

అట్లాతనికి సుఖ మేల కలుగదో యంగుళిమాలా! నీకుఁ దెలి యునా?

అంగు—తెలియదు.

బుద్ధ—తనకు సుఖము కావలయును; దనకు సుఖము కావలయు నను కొను వానికి మనస్స్థిమితత యుండునా?

అంగు—ఉండదు.

బుద్ధ—స్థిమితత లేకపోవుట యాందోళనమేనా?

అంగు—చిత్తము.

బుద్ధ—హృదయాందోళనము సుఖమా? కష్టమా?

అంగు—కష్టమే.

బుద్ధ—„తనకు సుఖమో తనకు సుఖమో," యని సతతము కోరుకొ నుచుఁ దానేమిబుద్ధిపూర్వకముగఁ దెచ్చుకొనినాఁడు?

అంగు—కష్టము.

బుద్ధ—ఈకష్టము దనకున్నంతకాలము సుఖము రాఁగలదా?

అంగు—రాలేదు.

బుద్ధ—కావున ముందీకష్టమును నివారణము చేసికొనవలయునుగదా!

అంగు—చిత్తము.

బుద్ధ—ఈకష్టము దేనివలన సిద్ధించినది?

అంగు—ఆత్మసుఖమును గోరుకొనుటచేత.

బుద్ధ—కావున నది యెట్లు పోవును?

అంగు—ఆత్మసుఖమును గోరుకొనకపోవుటచేత—

బుద్ధ—ప్రపంచములోఁ దాను, పరుఁడు తప్ప నితర మేమైన నున్నదా?

అంగు—లేదు.

బుద్ధ—ఆత్మసుఖము గోరుకొననివాఁ డెవనిసుఖము గోరవలయును?

అంగు—పరులసుఖము.

బుద్ధ—కావున, పరసుఖమును గోరువారి కాత్మసుఖము సిద్ధించును గాదా?

అంగు—చిత్తము.

బుద్ధ—ఇంటియొద్ద రెండుయామములు త్రిస్థాయి సాధకముచేసిచేసి గడిదేరినవైణికుఁడు సభలో నొకగంటసేపు రాజహృదయామోదముగ వాయింపలేఁడా?

అంగు—అతిసులభముగ—

బుద్ధ—వైణికునియుద్దేశము రాజప్రీతియే.

అంగు—చిత్తము.

బుద్ధ—రాజుగా రెప్పుడో యొకమాఱు గంటకంటె నెక్కువకాలము వినరుగదా!

అంగు—వినరు.

బుద్ధ—ఎప్పుఁడో యొకసారి యొకగంటసేపు సభలో వాయించుటకు మాత్రమే తగినంతసాధక మింటియొద్దఁ జేసినవైణికుఁడు—

అంగు—అరగంటసేపైన సభారంజకముగ వాయింపలేఁడు.

బుద్ధ—కావున, ఆనందా! దీనివలన నేమి తెలియఁదగినది?

ఆనం—జనున కెంతయావశ్యకమో యంతయే ప్రయత్నింపక దానిపైదానికొఱకుఁ బ్రయత్నింపవలయును.

బుద్ధ—అట్లుచేసినయెడలఁ బైదియుసామాన్యముగ సిద్ధించును. అది సిద్ధించుటఁబట్టి జనున కావశ్యకమగున దెంతయో యది సంపూర్ణముగ సిద్ధించును గాదా?

అల—చిత్తము.

బుద్ధ—స్త్రీలకు వ్రతకల్పములఁ జెప్పుటకుఁ దగినపాండిత్యము సంపాదించుకొనఁదలఁచినవాఁడు పురాణములు బాగుగఁ జదువవలయును. పురాణకాలక్షేపమును జేయఁదలఁచినవాఁడు కావ్య

పాండిత్యమును బూర్ణముగ సంపాదింపవలయును. కావ్యశాస్త్రములు చెప్పదలఁచినవాఁడు శాస్త్రాధ్యయనము చెయ్యవలయును కావున నెక్కువదానికై ప్రయత్నించినఁగాని తక్కువది పోగు గరానట్లు కనఁబడుట లేదా?

అల—చిత్తము.

బుద్ధు—నీకంటెఁ బరులు సంఖ్యలోనైన హెచ్చు గారా?

అల—కారా?

బుద్ధు—వారిసౌఖ్యము నీసౌఖ్యముకంటె మొత్తములోనైన హెచ్చు కాదా?

అల—అవును.

బుద్ధు—నీవు నీసౌఖ్యమును గోరుకొనినయెడల నేమి చేయవలయును?

అల—పరసౌఖ్యమునకుఁ బ్రయత్నింపవలయును.

బుద్ధు—కేవల లౌకికమార్గమునుబట్టి చూచినను పరసౌఖ్యమును నీవు చేయక తప్పదుగదా?

అల—అవును.

బుద్ధు—అట్లు చేయ మానివైచుట పరేకదా మీఁదుమిక్కిలి పరులను ఖమునకే నీ వసూయపడుచుండినయెడల నీగతి యేమి కావలసి నది? పరమార్థచింతమాట యటుంచుము. లౌకికబుద్ధి లేశమైన గలవాఁడు ఎప్పుడైనఁ బరులయున్నతగతి కసూయపడునా?

అల—పడఁడు.

బుద్ధు—సోదరులారా! అసూయనుగూర్చి యిది చాలునా?

అంగు—చిత్తము.

బుద్ధు—ఇఁకఁ బొమ్మిదవది. నాయనా! అంగుళిమాలా! నీవు నన్నుఁ జంపుటకే వచ్చినవాఁడవు కావా?

అంగు—చిత్తము. క్షమింపవలయును.

బుద్ధు—అలవకా! నీవు నన్ను మ్రింగుటకే వచ్చినవాఁడవు కావా?

అల—చిత్తము. క్షమింపవలయును.

బుద్ధు—మీకోపము, శత్రుత్వము నాయెడలఁ బనిచేసినదా?

అల—మహాత్ములయెడఁ బనిచేయునా?

బుద్ధు—అదేమిమాట! అంగుళిమాలా! ఏల పనిచేయ లేదు?

అంగు—మీయోరిమి, మీశాంతచిత్తత చూడఁగనే మామనస్సులు తిరిగిపోయినవి.

బుద్ధు—అలవకా! నీవు నాపైఁ బడినప్పుడు నేనుఁగూడ నిన్ను సాధింపనెంచి తీవ్రతను వహించినయెడల నీకోపము వృద్ధియైపోదా?

అల—అగును.

బుద్ధు—కావున, కోపము దేనివలన శాంతించును?

అల—అనురాగమున—

బుద్ధు—శత్రుత్వము?

అల—మైత్రివలన—

బుద్ధు—సర్వప్రాణులయెడ మైత్రి కనఁబఱచువానికి—

అల—సర్వజీవలోక మనురాగమును గనఁబఱచును.

గీ. తిట్లు దీవనలను గాని ♦ తిట్లఁ బోవు;
ప్రేట్లు ముద్దుల వడఁగును ♦ ప్రేట్లఁ బోవు;
కత్తి కౌఁగిలిచేఁ దెగుఁ ♦ గత్తిఁ దెగదు;
రుష కరుణచేతఁ బోవును ♦ రుషను బోదు.

గీ. మాయ ధారాళతను బోవు ♦ మాయఁ బోదు
శాత్రవత శాత్రవతఁ బోదు ♦ మైత్రిఁ బోవు;

మిథ్య సత్యంబుచేఁ బోవు ♦ మిథ్యఁ బోదు;
చెట్ట మంచిచేఁ బోవును ♦ చెట్టఁ బోదు.

కావున సోదరులారా! సర్వప్రాణిసమానమైత్రిని సంపాదించుకొ నుట ప్రతిజనున కావశ్యకము కాదా?

అల & అంగు—చిత్తము. చిత్తము.

బుద్ధు—ఇఁకఁ బనియవది కూడ విందురా? మీకు నిద్రవచ్చుట లేదుకదా!

అల—అజ్ఞానధ్వంసకమగునీతిమార్గమును మీరు బోధించుచుండ నీసమ యమున నావులించువానికంటె శుంఠ మఱియొకఁ డుండునా?

బుద్ధు—అజ్ఞానధ్వంస మగునది నీతిమార్గము గాదు. పరాపకారచింతా ధ్వంసమగునదియే నీతిమార్గము. అలవకా! తెలిసినదా?

అల—తెలిసినది. పరుల కపకారము జరుగకుండ నొకఁడు ప్రవర్తించు కొనుమార్గము నీతిమార్గము.

బుద్ధు—ఔను. ఈపదియుఁ జేయఁగూడనిపనులు. చేయవలసినపను లే వో మీకింకఁ దెలియలేదు. ఎట్టిప్రయత్నమునఁ జిత్తశుద్ధి స్థిర తలు గలుగునో ప్రజ్ఞ కలుగునో యనిర్వాచనీయనిర్వాణానంద ము కలుగునో యది జ్ఞానమార్గము. మీరు నావెంటఁ గపిలవ స్తుపురముునకు రా నిచ్చగించునెడల మీకు సత్యచతుష్టయము, అష్టాంగశీలము, ఆత్మతత్త్వము, జ్ఞానతత్త్వము, నిర్వాణతత్త్వ మును బ్రయాణములలో బోధింతును.

అల—మహాత్మా! నేనుమీదాసుఁడను. మీమతములో నన్నుఁ జేర్చు కొనుఁడు.

అంగు—మహాత్మా! నన్నుఁగూడఁ గటాక్షింపుఁడు.

ఆనం—మీరు బుద్ధసంసారు లగుదురా? సన్యాసు లగుదురా?

అల—సంసారవ్యసనలు తెలిసినవి. సన్యాసి నయ్యెదను.

అంగు—నేను నంతే.

బుద్ధ—అటులైన సన్యాసులముఖ్యధర్మములుగూడ మీకుఁ జెప్పి మిమ్ము సంఘమునఁ దీసికొందును.

అల & అంగు—అనుగ్రహింపఁబడితిమి.

బుద్ధ—మార్గస్థుల కడ్డులేకుండునట్లు మన మీతావు విడిచి యాచెట్టు నీడను రాత్రి నిదురింతము. రండు.

(నిష్క్రమింతురు.)

ఇది పంచమాంకము.

శ్రీ

బుద్ధబోధసుధ

షష్ఠాంకము.

—:o:—

ప్రదేశము—కోసల.

ప్రవేశము—అనిరుద్ధుఁడు. సోమదత్తుఁడు.

అని—ఏమోయి! సోమదత్తా! మనకోసలదేశములోనికి బుద్ధుఁడు వచ్చినాఁడఁట! నిజమేనా?

సోమ—మరణవార్త యొకటి, మదనవార్త యొకటి, మతగురువార్త యొకటియుఁ దఱుచుగ నూరక పుట్టునవి కావు.

అని—అట్లైన నెందుల కాతఁ డిక్కడకు వచ్చెనో చెప్పెదవా?

సోమ—ఎందులకు? మతబోధనమునకు—

అని—యథార్థమత మెప్పుడు బోధనార్హ మగునది కాదు.

సోమ—అటు లనెద వేల?

అని—సృష్ట్యాదినుండి వచ్చుచున్న మనయార్ష మతములోనికి జను లందఱు రావలసినదని మనము బోధించుచున్నామా? పిజికిముండకొడుకు తనభయనివారణముకొఱకుఁ జుట్టుప్రక్క లనున్న పదిమందిని బోగుచేసికొనునట్లు నూతనమైనతప్పుమతమును దనస్థిరత్వముకొఱకుఁ దలమాసినముండకొడుకులను గొందఱను జేర్చుకొనును. తనది మతమా? మతమనఁగ నేమో తుదమొదలు తనకుఁ దెలియునా? తనకు మాతముగాడవ మొందులకు? నిత్యే

పమువంటిరాజ్యము, యోగ్యురాలగుభార్య, కనులునిండిన కొడుకు—మహేంద్రవైభవముతో రాష్ట్రములోఁ గ్రిందు మీఁదు దెలియకుండున ట్లుండక—ఆ! తల గొఱిగించుకొని - దాసరి కుంకలతోఁ గూడుకొని - తగుదునమ్మ యని - ఊళ్లవెంట నుపన్యాసములా? ఇతనికి మతి యున్నదా లేదా? తానెవఁడు? క్షత్రియున కధ్యయనాధికారమే కాని బోధనాధికార మెక్కడిది? దానాధికారమే కాని ప్రతిగ్రహాధికార మెక్కడిది?

సోమ—లేకపోవుట యేమి?

అని—వేదము లొప్పుకొనునా?

సోమ—వేదములను దుడిచిపెట్టినవానికి?

అని—గ్రుడ్లగూబ కన్నులు మూసికొనినంతమాత్రముచే సూర్యతేజము నుడిచిపెట్టఁ గల్గునా? ప్రమాణగ్రంథమే లేనప్పుడు మతము దేనిపై స్థాపించినాఁడు? ఐన నీతనిమతసాంప్రదాయము నీకుఁ గొంత తెలిసిన నాకుఁ జెప్పెదవా?

సోమ—నాకుఁగూడ బాగుగఁ దెలియదు. ప్రపంచము దుఃఖపూర్ణ మఁట! అట్టిదుఃఖముల కన్నిఁటికి మూలకారణము తృష్ణ యఁట! కావునఁ తృష్ణను నిర్మూలింపవలయు నఁట!

అని—ఆఁగు. ఒకయజీర్ణరోగి యొకవైద్యునియొద్దకు మందునిమిత్తము పోయెనఁట! వైద్యుఁడు పట్టుకారుతో రోగిపండ్లూడఁదీయవలయునని పల్కెనఁట!

సోమ—అదెందులకు?

అని—అజీర్ణమునకుఁ బండ్లు మూలకారణ మఁట!

సోమ—అదెట్లు?

అని—సంవత్సరములోపున శిశువులకుఁ బండ్లువచ్చుసమయమున వాంతులుభేదు లగును. కావునఁ బండ్లు మందాగ్నికి మూలకారణ

ము కాదా? ఈబుద్ధుని తెలివి యావైద్యుని తెలివి యొక్కరీతిగ నున్నది. కాని జనుల కీపిచ్చి యేమి?

సోమ—అంగుళిమాలుఁ డలవికానిదనునరరూపరాక్షసులు నాలుగు వేలపరివారముతో సంఘమునఁ జేరిరి. ఇంతవఱ కేందులకు? మహాబుద్ధిమంతుఁ డనుకొనినమగధదేశరాజు బింబిసారుఁడు బుద్ధమతావలంబకుఁడు కాలేదా?

అని—వెంటనే ప్రాయశ్చిత్తముకూడఁ గాలేదా?

సోమ—ఆయువు లేకపోయినది.

అని—ఆయువు లేకపోవుట కాదు. కూఁతి నాకుఁ దెలియును. అతని కొడుకగునజాతశత్రుఁడు తనమిత్రుఁ డగుదేవదత్తునిప్రోత్సాహముచేఁ దండ్రిని జంపెను. చంపఁడా? చంపినఁ దప్పేమున్నది? పూర్వుల కెవరికి లేనిదిక్కు మాలినయీనాస్తికమతము తన కేప్పు డేందులకు?

సోమ—దేవదత్తుఁడు బుద్ధమతద్వేషుఁడే కాక సర్వమతద్వేషుఁ డని వాడుకగ నేయున్నది. ఆదేవదత్తునిప్రోత్సాహముచేతనే మక్కలాచార్యులు మొదలగుమతగురువులు నలుగురు కొఱతల వేయఁబడినారఁట! ఇప్పుడు బుద్ధుని కజాతశత్రునిమూలకముగ నాతఁ డనేకబాధలు కలిగించుచున్నాఁ డఁట?

అని—బాధలు కలిగింపవలయునా? ఇంక నిట్టిమాలమతమును బోధించువానిని ద్రొక్కవలయునా?

సోమ—మాలమత మన నాకు జ్ఞప్తికివచ్చినది. నిన్నయుదయమున బుద్ధునిప్రధానశిష్యుఁ డగునానందుఁడు మాలవాండ్రనూతియొద్దకు మంచినీరు త్రాగుటకై పోయెనఁట!

అని—ఔను. మననూతులయొద్ద కీమతబాహ్యుల రానిచ్చెదమా?

సోమ—తనయొద్దఁ జేరఁ ద్రావ లేకపోవుటచేత నక్కడ నీరు దోడుకొనుచున్న యొకమాలదానిని దనకుఁగొంచెము నీరిమ్మని యాతఁ డడిగెనఁట!

అని—హరహరా!

సోమ—మానీరము మీరు త్రాగిన నపవిత్రు లగుదురు. నేను జండాలిని నని యది చెప్పెనఁట!

అని—సెబాస్! మాలదానికున్న మాత్రపునీతి యానిర్భాగ్యునకు లేక పోయెను.

సోమ—అంతట నానందుఁడు చెల్లెలా! నీవర్ణ మేదో నే నడుగ లేదు; నీనీర మడిగితి నని ప్రత్యుత్తర మిచ్చె నఁట!

అని—అటుపైన?

సోమ—ఆచండాలిని యాతనికి నీరుఁబోసెనఁట!

అని—సరి; సరి! ఇఁకఁజాలు చెవులు చిల్లులు పడుచున్నవి.

సోమ—చెవు లూడిపోవుమాట లింక ముందున్నవి. అంతట నామాలది బుద్ధాశ్రమమునకుఁ బోయి యాతనిమతోపదేశమును విని బుద్ధసన్న్యాసిని యయ్యెనఁట!

అని—ఆహా! ఆహా! లోకము తలక్రిందుగా నున్నదా? ఇందఱురాజులు దేశదేశముల నున్నారు కదా? ఒక్కఁడైన నీతనిని మతిలేనివాఁడని, మోసగాఁ డని నిందనారోపించి చెఱసాలలో నుంపలేక పోయినాఁ డేమి?

సోమ—వర్ణభేద మింతభయంకరముగ బుద్ధుఁడు ధ్వంసము చేయుచున్నాఁ డని తెలిసిన మనప్రసేనజన్మమహారాజుగారి కాతనియెడలఁ గోపముగనే యున్నది.

అని—పుంస్త్వహీనుఁడు సంసారమున నున్ననేమి? సన్న్యాసమున నున్న నేమి?

సోమ—అట్లు కాదు. కొంతపని చేయుచున్నాఁడు.

అని—ఏమది?

సోమ—పొపరసాద్యాచార్యులవారి శిష్యుఁ డగునంబట్టాష్టాచార్యులవారి వాతనియొద్దకు వర్ణవిభాగమునుగూర్చిన వాదమునకై పంపి నాఁడు.

అని—కలుచుటకుఁ గుక్క మీఁదఁ బడునప్పుడు కోపమునుగూర్చిన నీత్యుపన్యాసమా? ఏడిచినట్లే యున్నది. చెప్పు తీసుకొని నాల్గు తన్నక యీవాద మెందులకు? పనికిమాలిన పని!

సోమ—వాదమున లొంగకపోయినపిమ్మట నదియే జరుగునేమో తెలియదు.

అని—అంబట్టాష్టాచార్యులు గంగ్రడముండకొడుకే! ఏమగునో చూతము.

సోమ—మనముగూడ నక్కడకుఁ బోవుదమా?

అని—తప్పేమున్నది. గంగిగోవులకు మాలపల్లెలోనికిఁ బోయిననైనఁ బ్రాయశ్చిత్త మున్నదా? నడు; నడు.

(నిష్క్రమింతురు.)

ఇది విష్కంభము.

శ్రీ

బుద్ధబోధసుధ

షష్ఠాంకము.

ప్రదేశము బుద్ధాశ్రమము.

ప్రవేశము బుద్ధుఁడు, అంబష్ఠుఁడు.

బు—అంబష్ఠాచార్యా! శాంతి నొందుము. వాదములోఁ గోప ముత్తర మగునా? తిట్లు హేతువు లగునా?

గీ. మొఱకుపలుకు లూరక వాద ♦ మునను రుషను
విడుచువాఁడు వేగ జయింపఁ ♦ బడును నిజము
వృథగ నూపిరి రోషాప్తి ♦ విడుచువాఁడు
త్వరగ సాములోన జయింపఁ ♦ బడెడుకరణి.

అంబ—నా కీనీతు లన్నియుఁ దెలియును. నేను క్రొత్తగా నీదినమున నే వాదించినవాఁడను గాను. కుఱ్ఱముండకొడుకుతోఁ జెప్పినట్లు చెప్పెదవేల? మీరే మహాధికులా? నేనే శుంఠనా?

బుద్ధు—నే నటు లంటినా?

అంబ—అల్లుకూడ ననవలయునా?

బుద్ధు—ఈమాట లేల? సోదరుఁడా! వివాదాంశమును జూచుకొందము.

అంబ—అదిగో! "సోదరుఁడా" యని నన్నుఁ బిలువవల దని చెప్పలేదా? నేను బ్రాహ్మణోత్తముఁడను నీవు క్షత్రియాధముఁడవు.

బుద్ధు—బ్రాహ్మణుఁడు క్షత్రియునికంటె నుత్తముఁ డని నీ విచ్చటకు వచ్చినప్పటినుండియుఁ జెప్పుచునేయున్నావు. ఇప్పుడుకూడ నా మాటయే చెప్పినావు. పునరుద్ఘాటనమే సిద్ధాంత మనుకొనుచున్నారా? ఈమాటలు నీవునన్నుఁ బ్రశ్నలువేయుదువా? నేను నిన్ను వేయనా? ఎట్లయిన నాకిష్టమే.

అంబ—ప్రశ్నములు నేనే వేయుట కిదివఱ కంగీకరించి వేయుచుండఁగ "నదిగో! అట్టిరీతిగఁ బ్రశ్న మడుగఁగూడదు." అని నీవు నన్నన్నిమాటలు నీవు వారింపలేదు? ప్రశ్న మడుగుటకు రీతి యేమిటి? తత్సందర్భమున నుచితమని నాకుఁదోఁచినరీతి నడిగెదను.

బుద్ధు—కావున నీవీమాటలు నన్నుఁ బ్రశ్నింతువు కాదా?

అంబ—నే నంకుల కంగీకరింపను.

బుద్ధు—అట్లయిన సరే. వినుము. క్షత్రియబీజముచే బ్రాహ్మణక్షేత్రమున గలిగినపుత్రునికి బ్రాహ్మణులగుమీ రంద ఱర్ఘ్యపాద్యముల నిచ్చి గౌరవింతురా?

అంబ—గౌరవింప కేమి?

బుద్ధు—వానికి దేవతానివేదితాన్నమును వైశ్వకభుక్త శేషము నిత్తురా?

అంబ—ఇచ్చట కాక్షేపణము లేదు.

బుద్ధు—వానికి వేదములు మీరు చెప్పుదురా?

అంబ—ఆ.

బుద్ధు—మీస్త్రీల నాతఁడు చూచి వారితో సంభాషింపవచ్చునా?

అంబ—అభ్యంతరము లేదు.

బుద్ధు—క్షత్రియులంద ఱట్టివానికి క్షత్రియోచితగౌరవము నిత్తురా?

అంబ—ఈయరు.

బుద్ధ—ఎందుచేత నీయరు?

అంబ—ఆతఁడు తల్లివంకఁ బరిశుద్ధుఁడు కాకపోవుటచేత—

బుద్ధ—ఆచార్యా! బ్రాహ్మణబీజముచే క్షత్రియాక్షేత్రమునఁ గలిగిన పుత్త్రునికి మీరర్ఘ్యపాద్యాదులను దైవపైతృకాన్నముల నిచ్చి వేదములఁ జెప్పి మీయింట స్వేచ్ఛగ మెలఁగనిత్తురా?

అంబ—ఆ.

బుద్ధ—అట్టివానికి క్షత్రియులు తమవంశోచితగౌరవము నిచ్చెదరా?

అంబ—ఈయరు.

బుద్ధ—ఎందుచేత?

అంబ—ఆతఁడు తండ్రివంకఁ బరిశుద్ధుఁడు కాకపోవుటచేత—

బుద్ధ—కావునపురుషులను బురుషులతో సరిచూచినను స్త్రీలను స్త్రీలతోఁ బోల్చినను క్షత్రియులే బ్రాహ్మణులకంటె నధికులవలెఁ గానఁబడుచున్నారు కారా?

అంబ—కానఁబడుచున్నారు. ఇట్టికానఁబడుట కెక్కడికి? మీయాచారములు మీవి! మాయాచారములు మావి! మీయాచారములలో మీరుమమ్ముఁ దక్కువ సేయఁజూతురు. మాయాచారములలో మేము మిమ్ముఁదక్కువ సేయఁ జూతుము. ఇది యొక మహాకారణమా? ఇంతమాత్రమునకే బ్రాహ్మణత్వము క్షత్రియత్వముకంటెఁ దగ్గిపోయినదా? అబ్బా! పాడిపాడిమాటలకుఁ బోవునది కాదు.

బుద్ధ—అదిగో! విశేషించి చదువరు. ఒకతప్పున కొకబ్రాహ్మణుని బ్రాహ్మణు లందఱు శిరోముండనము చేయించి నెత్తిపై బూడిదఁ జల్లి బహిష్కరించి రనుకొందము. అట్టి బ్రాహ్మణునికే బ్రాహ్మణుఁడైన నర్ఘ్యపాద్యాదిగౌరవమిచ్చునా?

అం—ఈయఁడు.

బుద్ధు—ఇటులే క్షత్రియులచే బహిష్కరింపఁబడిన క్షత్రియునకు మీ రర్ఘ్య పాద్యాదు లిచ్చెదరా?

అంబ—ఇచ్చెదము.

బుద్ధు—శ్రాద్ధాన్నమునుగూడఁ బెట్టెదరా?

అంబ—పెట్టెదము.

బుద్ధు—వేదము లాతనికిఁ జెప్పెదరా?

అంబ—చెప్పగలము.

బుద్ధు—మీ స్త్రీలయెదుట మెలఁగ నిచ్చెదరా?

అంబ—మెలఁగ నిచ్చెదము.

బుద్ధు—ఇట్టి క్షత్రియున కేక్షత్రియుఁడైన వంశోచితగౌరవ మిచ్చునా?

అంబ—ఈయఁడు.

బుద్ధు—కావున దోషముచే నధమస్థితి నొందిన క్షత్రియుఁడైన బ్రాహ్మణునికంటె నధికుఁడని తెలియుట లేదా?

అంబ—నీకుఁ దెలియుచున్నదేమో? క్షత్రియుఁ డెక్కువవాఁడని మీ రనుట సహజము. బ్రాహ్మణు లధికులని నేననుట సహజము. ఇట్టిదే న్యాయాచారమును గూడను. ఇంతమాత్రమునకుఁ దేలెడు నంశముకాదు. ఊరక యెందులకు శ్రమ పడెదవు?

గీ. శస్త్రజన్మ విప్రులకె దో ♦ షములు; బ్రాహ్మ
ణేతరులకు దోషము లెట్లు? ♦ హీరములకె
కాక దోసముల్ ఱాలకుఁ ♦ గలవె? గుఱ్ఱ
ములకె సుడిదోసములు గాడి ♦ దలకుఁ గలవె?

బుద్ధు—వాదవైఖరి యెఱుఁగకుండ నొంటె యసందర్భముగ మాటలాడుచున్నావు? సోదరుఁడా! ఎంతమృదుత్వము తప్పి మాటలాడుచున్నావు! గుఱ్ఱములు గాడిదలని జంతువులలో జాతిభేదమున్న

ర్లో మనుజులలో బ్రాహ్మణులని బ్రాహ్మణేతరు లని భేదము గల దా? ఆలోచించి చెప్పుము.

అంబ—ఆలోచించు టేల? ఉన్నదా? ఉండి తీరినదా?

బుద్ధ—గుఱ్ఱ మేదో గాడిద యేదో యెట్టివాఁడైన సులభముగఁ జెప్ప వచ్చును గద!

అంబ—ఇంత సులభమైన ప్రశ్నము వేయఁదగదు గద!

బుద్ధ—బ్రాహ్మణుఁ డెవఁడో యబ్రాహ్మణుఁ డెవఁడో యట్లు చెప్ప వచ్చునా?

అంబ—హేం హేం హేం! మొగము చూచుసరికిఁ జెప్పవచ్చును.

బుద్ధ—తెచ్చుకొన్న విభూతిరేఖలచేఁ గాని యజ్ఞోపవీతముచేఁ గాని గుఱుతుపట్టుట కాదు. దూరదేశజను లట్టివిభాగము సేయఁగ లరా?

అంబ—వర్చసు! బ్రహ్మవర్చసము! తపస్తేజస్సు! ముఖముమీఁద బ్రాహ్మణునకుఁ బ్రకాశించుచుండ నెవఁడైనఁ జేయఁగలఁడు.

బుద్ధ—అప్రయోజక మైనరంగునుబట్టియా బ్రాహ్మణుని విడఁదీయుట! అట్లులే యగునెడలఁ బాంసీకులు మీకంటెఁ దేజస్వంతు లగుటచే వారే బ్రాహ్మణు లగుదురే! కారణాంతరములచే వర్చస్సు తక్కువ గలవానిని బ్రాహ్మణుఁ డని గుర్తుపట్టుట దూరదేశస్థునకుఁ గష్ట మగును గాదా?

అంబ—అది కొంచెము కష్టమే.

బుద్ధ—అట్లు లెట్టిదూరదేశస్థునకైన గుఱ్ఱమును గాడిదెను వేఱుదీయుటయం దేమాత్రపుఁగష్టమైన నుండునా?

అంబ—ఉండఁగూడదు.

బుద్ధ—బ్రాహ్మణు లనుజాతి మనదేశమందే యున్నదా? ఇతరదేశము లంగూడ నున్నదా?

అంబ—ఇతరదేశముల నున్నట్లు వినలేదు.

బుద్ధ—ఇతరదేశముల మనుజు లున్నారా?

అంబ—ఉన్నారు.

బుద్ధ—బ్రాహ్మణజాతి యనుజాతి మనుజులలో జాతిభేద మని నీవను నవ్వు డితరదేశములలోఁ గూడ బ్రాహ్మణు లేల యుండఁగూడదు?

అంబ—ఆదేశజనులకర్మము.

బుద్ధ—ఈదేశజనులు చేసికొన్నకర్మమే యిది.జనులలో భాగ్యవంతులు బీదవా రన్నిదేశములలో నున్నారుగద!

అంబ—ఉన్నారు.

బుద్ధ—బీదవాఁడు భాగ్యవంతుఁ డగుటయుఁ దద్వ్యతిరిక్తుఁ డగుటయు నన్నిచోట్ల నున్నదా?

అంబ—ఉన్నది.

బుద్ధ—బీదవానికి భాగ్యవంతునికి జాతిభేద మున్నదా?

అంబ—లేదు.

బుద్ధ—ఈదేశములో బీదబ్రాహ్మణుఁడు భాగ్యవంతుఁడగు బ్రాహ్మణేతరునిగొల్చి బ్రదుకుచున్నాఁడా?

అంబ—ఆ.

బుద్ధ—బ్రాహ్మణునియాధిక్య మేమున్నది? ఆవులు నలుపు, తెలుపు ఎఱుపు, కపిల, పుల్ల, ఖట్ట యనువర్ణభేదములు గలవియై యున్నవా?

అంబ—ఉన్నవి.

బుద్ధ—తెల్లనియావునకును నల్లనియావునకును జాతిభేద మున్నదా?

అంబ—లేదు.

బుద్ధ—అటులే మనుజజాతిలో నల్లనివారు, తెల్లనివారు, చామనచాయవారు, పచ్చనివారు, నున్నారు కారా?

అంబ—ఊరకే యందఱకుఁ దెలిసినప్రశ్నముల నేల యడుగుదువు? ఉన్నారు.—

బుద్ధ—చామనచాయగలబ్రాహ్మణునకు, నల్లనిచండాలునకు జాతిచేత నేమిభేద మున్నది?

అంబ—జాతి జాతి యనెద వేమి? వర్ణమున భేద మున్నది. బ్రాహ్మణులు వర్ణముగాని జాతికాదు.

బుద్ధ—వర్ణమనఁగ రంగేనా?

అంబ—కావచ్చును.

బుద్ధ—అటులైన చామనచాయవా రందఱు బ్రాహ్మణులు, నల్లనివా రందఱు చండాలులునా?

అంబ—నేను నల్లఁగ నుంటచేత నన్నుఁ జండాలుఁ డని యధిక్షేపించుచుంటివా?

బుద్ధ—సోదరుఁడా! నే నట్లు చేయుదునా? నీవాదమునకుఁ బర్యవసాన మట్లున్న దని చెప్పుచున్నాను. ఏవస్తువునకైన వర్ణము స్థిరముగా నుండునా? నల్లనిపెండ్రుకలు గొంతకాలమునకుఁ దెల్లఁబడునా?

అంబ—పడును.

బుద్ధ—అంతటితో పెండ్రుకజాతి మాఱునా?

అంబ—మాఱదు. ఏమో! మీతో మాటలాడుట నాకు బాగుగ లేదు.

బుద్ధ—తెల్లఁగఁ బుట్టినగేదెదూడలు కొన్ని పెద్దవై నల్లనగుచున్నవి వానిపశుజాతి మాఱునా?

అంబ—మాఱదు.

బుద్ధ—తెల్లని బ్రాహ్మణుఁ డత్యుష్ణప్రదేశమునకుఁ బోయినయెడలనూ ర్యకాంత్యధికతచే నల్లఁబడఁడా?

అంబ—పడును.

బుద్ధ—నల్లఁబడినవెంటనే బ్రాహ్మణుఁడు చండాలుఁ డగునా?

అంబ—కాఁడు.

బుద్ధ—నల్లనిచండాలుఁడు పాండురోగమునఁ దెల్లఁబడినయెడల నాతఁడు బ్రాహ్మణుఁ డగునా?

అంబ—కాఁడు.

బుద్ధ—నీవు చెప్పినవర్ణమనుమాటకూడ సరికాదు. జాతి మొదలే కాదు. ఇఁక బ్రాహ్మణుఁ డెట్లు గలిగెను?

అంబ—పుట్టుకచేతనే యొకఁడు బ్రాహ్మణుఁ డగును గాని వనుమను గాఁడు.

బుద్ధ—అట్లు చెప్పుము. పుట్టుకచేతనే యనఁగ నేమి?

అంబ—బ్రాహ్మణపితకు, బ్రాహ్మణమాతకుఁ బుట్టినవాఁడు బ్రాహ్మణుఁడు.

బుద్ధ—ఆతల్లిదండ్రులకు బ్రాహ్మణ్య మెట్లువచ్చె నయ్యా!

అంబ—వారితల్లిదండ్రులవలన—

బుద్ధ—ఆలాగునఁ బైకిఁ బోఁగఁ బోఁగ నాదియందు బ్రాహ్మణుఁ డెట్లుపుట్టెను?

అంబ—బ్రహ్మయూర్ధ్వభాగమువలన—

బుద్ధ—అబ్రాహ్మణులు?

అంబ—అధోభాగమువలనఁ బుట్టిరి.

బుద్ధ—సరే. మోగికి నెత్తిజడలలోఁ బేనుపుట్టి గడ్డపువెండ్రుకలలోఁ దేలు పుట్టదు గద! ఏమి? మాటలాడ వేమి?

అంబ—గడ్డములోఁగూడఁ బేనే పుట్టును.

బుద్ధ—ఆపేనునకు నీపేనునకు భేద మేమైన నున్నదా?

అంబ—లేదు.

బుద్ధ—అట్టిచో ముఖజులకు నితరావయవజులకు భేద మెట్లు? ఔఁ, ఉన్నదా? లేదా? చెప్పు.

అంబ—లేదు.

బుద్ధ—ఆ! అదిగాక, బ్రహ్మయొక్క యవయవములనుండి చాతుర్వర్ణ్యములు బుట్టిన వని యెచ్చట నున్నది?

అంబ—వేదములలో.

బుద్ధ—ఆవేదము లెవరు వ్రాసిరి?

అంబ—వ్రాయువా రెవరు? వేదములు సృష్ట్యాదినుండి యున్నవి. చతుర్ముఖబ్రహ్మముఖమునందు వ్యక్తములైనవి.

బుద్ధ—అలాగా? బ్రహ్మముఖమునందు ముందు బ్రాహ్మణులు పుట్టిరా? వేదములు వ్యక్తము లైనవా?

అంబ—బ్రాహ్మణులే.

బుద్ధ—సరే. వేదజ్ఞానదూరుఁ డైనవాఁడు బ్రాహ్మణుఁ డగునా?

అంబ—కాఁ—దు—

బుద్ధ—అటులైన వేదములేనికాలమందు పుట్టినవాఁడు బ్రాహ్మణుఁ డెట్లయ్యెను?

అంబ—కాదు. వేదములే ముందు పుట్టిన వని వాదుకగూడఁ గలదు.

బుద్ధ—అటులైన, బ్రాహ్మణులు బ్రహ్మముఖమునుండి పుట్టినా రని పుట్టని బ్రాహ్మణులఁగూర్చి వేదములలో నేల చెప్పఁబడినది?

అంబ—ఆమాటమాత్రము తరువాతివా రెవరైనఁ జెప్పిరేమో?

బుద్ధ—ఏదైన దొంగపనిచేయుట స్వలాభమునకేనా?

అంబ—ఇందులో దొంగతన మేమున్నది?

బుద్ధ—నాయనా! నీలేఖను నేను దిద్దినఁ దప్పుగాదా?

అంబ—ఔను.

బుద్ధ—అటులే బ్రహ్మముఖోద్గతము లగుమాటలలో సవరణలు చేయుట తప్పు కాదా?

అంబ—అంత తప్పేమున్నది?

బుద్ధ—సరే! నీయభిప్రాయానుసారముగఁ దప్పే లేదనుకొందము. బ్రహ్మ సత్యవాదికదా!

అంబ—ఔను.

బుద్ధ—తనముఖమునుండియే బ్రాహ్మణులు పుట్టినమాట సత్యమగునెడల నామాట తనవేదములలోఁ దానేల చెప్పలేదు? పొరబాటువలనఁ జెప్పకపోయియుండవచ్చునా?

అంబ—జ్ఞానస్వరూపునకుఁ బొరబాటు కలుగునా?

బుద్ధ—జ్ఞానస్వరూపునకుఁ బొరబాటు లేనప్పుడు నీవంటి బ్రాహ్మణుఁడా తనిమాటల దిద్దుట యేల సంభవించెను?

అంబ—బ్రహ్మముఖమునుండియే వేదములు బయలుదేర లేదనియు, సమాధిలోనుండు ఋషులు బ్రహ్మవేశబలముచే వానిని బలికిరనియు మఱియొకప్రతీతి యున్నది.

బుద్ధ—ఎటులైనఁ బలికినవారు బ్రాహ్మణులు. పలుకుట లోకోపకారార్థముకాదు. స్వలాభమునకై—అట్టిమాటలు విశ్వసింపఁ దగునా? నీవు నీబ్రాహ్మణత్వమును మఱచిపో. సహేతుకముగ నుత్తర మిమ్ము.

అంబ—విశ్వసింపఁదగినట్లే యున్నది.

బుద్ధ—నాయనా! నిజము; ఉదరపోషణార్థమై కల్పించఁబడిన వెఱ్ఱికథ ల విశ్వసింపఁ దగదు. కావున మన మనుకొనినయాదిబ్రాహ్మ ణ్యము బ్రహ్మచేఁ గలుగ లేదు.

అంబ—లేదు.

బుద్ధ—అట్లైన నీతల్లిదండ్రులకు బ్రాహ్మణ్య మెట్లు వచ్చినదో యీ సారి చెప్పుము.

అంబ—నేను జెప్ప లేకుండ నున్నాను.

బుద్ధ—నాయనా! తొందర లేదు. ఆలోచించుకొనుము. కావునఁ బు ట్టుకవలన బ్రాహ్మణ్యము గలుగదని తోఁచుచున్నదా?

అంబ—కొంచెము తోఁచుచున్నది; కాని నామనసున కింక బాగుగఁ బట్టినది కాదు.

బుద్ధ—నాయనా! స్పష్టముగఁ జెప్పెదను వినుము. బ్రాహ్మణుఁడు వేఱు. చండాలుఁడు వేఱని నీయభిప్రాయమే కదా!

అంబ—అలాగే.

బుద్ధ—చండాలునివలన బ్రాహ్మణస్త్రీకిఁ గలిగినపుత్త్రుఁడు బ్రాహ్మ ణునికంటెను జండాలునికంటెను దేహాదితత్త్వములచే భిన్నముగ నుండునా?

అంబ—ఉండఁడు.

బుద్ధ—అట్టివానిని మీరు బ్రాహ్మణునిగ నెంచుకొందురా?

అంబ—తెలిసినయెడల నిద్దఱను బహిష్కరింతుము.

బుద్ధ—తెలియకుండునెడల నాతఁడు బ్రాహ్మణుఁడేనా?.

అంబ—ఆ.

బుద్ధ—బ్రాహ్మణుఁడు కానివానిని బ్రాహ్మణుఁ డని నీవేల యనుకొం టివి?

అంబ—బ్రాహ్మణస్త్రీకిఁ బుట్టుటవేత—

బుద్ధు—పుట్టుక ప్రధానము కాదని యిదివఱకు నీ వొప్పుకొంటివి కాదా?

అంబ—ఆ.

బుద్ధు—అటులైన బ్రాహ్మణత్వము దేహాదితత్త్వలక్షణములవలన భర్త చేతనైనను దండ్రిచేతనైనను బుత్త్రునిచేతనైనను గ్రహించుటకు సాధ్యము కానిదే కద?

అంబ—ఔను.

బుద్ధు—నల్లకుక్కకును దెల్లకుక్కకును బుట్టినపిల్ల తల్లిదండ్రులకంటె భిన్నతత్త్వము కలదై యుండునా?

అంబ—ఉండదు.

బుద్ధు—ఎందుచేత?

అంబ—తల్లిదండ్రు లొకజాతి యగుటచేత.

బుద్ధు—నాయనా! "బ్రాహ్మణస్త్రీకి జండాలునివలనఁ గలిగినపుత్త్రుఁడు దేహాదితత్త్వములఁ దల్లిదండ్రులకంటె భిన్నముగ నుండఁడు." అని నీ విదివఱ కొప్పుకొంటివి కాదా?

అంబ—ఒప్పుకొంటిని.

బుద్ధు—అ ట్లేమిచేత నుండును?

అంబ—బ్రాహ్మణుఁడు చండాలుఁ డొక్కజాతి యగుటచేత ననియే తోఁచుచున్నది.

బుద్ధు—మగగుఱ్ఱము నాఁడుగాడిదెతోఁ గూర్చినయెడలఁ బుట్టుజాతు వేది?

అంబ—కంచరగాడిదె.

బుద్ధు—ఇది తల్లిదండ్రులకంటె భిన్నతత్త్వము కలదే కద?

అంబ—ఔను.

బుద్ధు—ఎందుచేత?

అంబ—తల్లిదండ్రులు భిన్నజాతిజంతువు లగుటచేత—

బుద్ధ—బ్రాహ్మణాబ్రాహ్మణులుకూడ నట్లే విజాతీయులైనచో వారి సంతతి వారికంటె భిన్నముగ నుండవలసినదే కద!

అంబ—ఆ!

బుద్ధ—అట్లున్నదా?

అంబ—లేదు.

బుద్ధ—కావున?

అంబ—చాతుర్వర్ణము లేకజాతివారే యగునట్లు నీమాటలవలనఁ గానిపించుచునే యున్నది. కాని వేదవేదాంగాదుల నంగీకరింపక కేవలము సద్యస్కాలయుక్తి చేతనే నిలువఁబెట్టఁబడినవాద మగుటచే నేమో దెస్సపోయినట్లును, పట్టులేనట్లును గానఁబడుచున్నది.

బుద్ధ—నాయనా! వాదమునకు హెచ్చువట్టు యుక్తికాని ప్రమాణము కాదు. యుక్తిని వదలి ప్రమాణమును గ్రహింపుమనుట న్యాయమా? అయినను నీకొఱకొకపాపుగడియు నీవు శుద్ధాంధనుఁడ నయ్యేదను. మానససరస్సులో నొకహంస కురుక్షేత్రములో బ్రాహ్మణుఁడై పుట్టెనుగాదా?

అంబ—ఔను.

బుద్ధ—కొన్నిచతుష్పాదజంతువులు బ్రాహ్మణులై పుట్టినట్లుకూడ వేదములలోఁ జెప్పఁబడ లేదా?

అంబ—అవును.

బుద్ధ—వేదవేదాంగవిజ్ఞానియైనబ్రాహ్మణుఁడు శూద్రునియొద్దనుండి దానమును బరిగ్రహించునెడల వాఁడు పండ్రెండుజన్మములు గాడిదయై పుట్టు నని పెద్దలు వ్రాసినారు కారా?

అంబ—వ్రాసినారు.

బుద్ధ—పక్షిలోని ప్రాణము బ్రాహ్మణునిలోని ప్రాణ మగుచున్నది. బ్రాహ్మణునిలోని ప్రాణము పందిలోని ప్రాణ మగుచున్నదికాదా?

అంబ—అవును.

బుద్ధ—కావున బ్రాహ్మణ్యమనఁగ బ్రాహ్మణత్వము కాదని యర్థ మగుచున్నదా?

అంబ—అగుచున్నది.

బుద్ధ—ఇది కాక-ఏరుఁగునకు బ్రాహ్మణుఁడు పుట్టలేదా? గ్రుడ్లగూబకు బ్రాహ్మణుఁడు పుట్టలేదా?

అంబ—అలాగే.

బుద్ధ—బ్రాహ్మణోత్తముఁ డగువ్యాసుఁ డేక్షేత్రమున జన్మించెను?

అంబ—పల్లెదాని—

బుద్ధ—కౌశికముని?

అంబ—శూద్రక్షేత్రమున—

బుద్ధ—బ్రాహ్మణేతరక్షేత్రమునఁ బుట్టినవారుకూడ బ్రాహ్మణులు కాలేదా?

అంబ—అయిరి.

బుద్ధ—బ్రాహ్మణక్షేత్రమునఁ బుట్టినవాని కైన బ్రాహ్మణ్యప్రాప్తికొఱకుపనయనమును బ్రాహ్మణుఁడు చేయుచున్నాఁడా?

అంబ—ఆ.

బుద్ధ—కావున బ్రాహ్మణ్యము జన్మముచేత రాదుగద!

అంబ—రాదు.

బుద్ధ—బ్రాహ్మణ్య మీదేహముచేతనే వచ్చునేమో విచారింపఁదగినదా?

అంబ—అక్కఱలేదు. బ్రాహ్మణత్వము దేహముతో నశించునది కాదు. దేహము పోయినతరువాతఁగూడ బ్రాహ్మణ్యఫలమును పైలోకమున జీవుఁ డనుభవించును.

బుద్ధ—సరి. ఇఁకనేమి? వేదాధ్యయనము సేసినశూద్రుఁడు బ్రాహ్మణుఁ డగునా?

అంబ—కానేరఁడు.

బుద్ధ—వైదికకర్మాచారములు దీక్షతో నునర్చినయబ్రాహ్మణుఁడు బ్రాహ్మణుఁడు కాఁగలఁడా?

అంబ—కాలేఁడు.

బుద్ధ—కావున—వేదాధ్యయనమువలనఁ గాని, వైదికకర్మాచారసమాచరణమువలనఁ గాని బ్రాహ్మణ్యము రానట్లు స్పష్టపడినది కదా!

అంబ—స్పష్టపడినది. కాని బ్రాహ్మణా బ్రాహ్మణ వివక్షత యెట్లు?

బుద్ధ—గీ. ద్వేషరాగసంయుక్తుఁడు ♦ ద్విజుఁడు కాఁడు;
వానిఁ జంపినయాతఁడే ♦ బ్రాహ్మణుండు
ప్రాణిహింసావిలోలుఁడ ♦ బ్రాహ్మణుఁడు;
పరులె తాననుకొనువాఁడె ♦ బ్రాహ్మణుండు.

గీ. పరజనధనాపహర్త యబ్రాహ్మణుండు;
దీనజనదానశీలుఁడే ♦ ద్విజవరుండు;
వ్యభిచరించెడునాతఁ డ ♦ బ్రాహ్మణుఁడు;
పరసతుల మాతలుగఁ జూచు ♦ వాఁడె ద్విజుఁడు.

గీ. అతిథి మెడఁబట్టి త్రోయువాఁ ♦ డద్విజుండు
భూతతృప్తిఁ జేసెడువాఁడె ♦ భూసురుండు
రెండునాల్కలవాఁడు ద్వి ♦ జుండు కాఁడు
పలుకు దిరుగనియాతఁడే ♦ బ్రాహ్మణుండు.

గీ. సవనమున వహ్నిలోఁ బశు ♦ సంతతులను
మార్చి యుప్పొంగువాఁడు బ్రా ♦ హ్మణుఁడు కాఁడు;
జ్ఞానవహ్నిలో నాంతర ♦ శత్రుసమితి
మార్చి శాంతించువాఁడు బ్రా ♦ హ్మణుఁడు సుమ్ము.

గీ. నాకు దక్షిణ నిచ్చిన ♦ నీకు ముక్తి
యనుచు బోధించువాఁడు బ్రా ♦ హ్మణుఁడు కాఁడు;
ముక్తతృష్ణుఁడై జ్ఞానియై ♦ మోక్షమార్గ
మందఱకుఁ దెల్పువాఁడె బ్రా ♦ హ్మణుఁడు సుమ్ము.

గీ. అతనిఁ జేర కితనిఁ దాఁక ♦ కతని జూడ
కనుచు విడఁదీయువాఁడు బ్రా ♦ హ్మణుఁడు కాఁడు;
సర్వజీవైక్యతత్త్వైక ♦ సత్యమార్గ
మందఱకుఁ జెప్పువాఁడె బ్రా ♦ హ్మణుఁడు సుమ్ము.

గీ. పరుల కుపవాసములఁ జెప్పి ♦ స్వగృహమందు
నన్ని చెడ మెక్కువాఁడు బ్రా ♦ హ్మణుఁడు కాఁడు;
తనకుఁ గలయన్నమంత ని ♦ తరుల కిచ్చి
పస్తునైనను బదుకువాఁడె ♦ బ్రాహ్మణుండు.

గీ. తనువు చెడఁదోమి యొడల బు ♦ గ్గిని రచించి
మంత్రముల నూదువాఁడు ♦ బ్రాహ్మణుఁడు గాఁడు
మనసుఁ దోమి స్వసుఖము బు ♦ గ్గిని రచించి
పరుల కుపకరించెడివాఁడె ♦ బ్రాహ్మణుండు.

గీ. వర్ణవిభజనవైఖరి ♦ వట్టిమిథ్య
పంచముఁడు జ్ఞానియైనచో ♦ బ్రాహ్మణుండు
బ్రాహ్మణుఁడు జ్ఞానదూరుండు ♦ పంచముండు
జన్మమునఁగాదు నడతచే ♦ జాతికలుగు.

అంబ—మహాత్మా! అట్టిబ్రాహ్మణోత్తములు మీరే. శిష్యునిసాష్టాంగనమస్కారము లంగీకరింపుఁడు. నేనింక నింటికిఁ బోయి మాగురువుగారితోడను మాప్రభు వగుప్రసేనజన్మమహారాజగారితోడను దిరిగిదర్శింతును.

బుద్ధు—ఇప్పుడు వారికడ కేల?

అంబ—మేమందఱ మొక్కసారి బుద్ధమతావలంబు లగుటకు—

బుద్ధు—నీతో వారుగూడఁ గానేల?

అంబ—నేను దమవాదమున నోడిపోయి తమమతములోఁ గలిసినయెడల వారందఱుఁ గలియుటకు మొదటనే యంగీకరించిరి.

బుద్ధు—నాయనా! నీవేమో యోడిపోయితి ననుకొనుచున్నావు కాఁబోలు! అయ్యయ్యో! అట్లనుకొన వలదు. నాకు సత్యమని తోఁచిన దేదో నేను జెప్పితిని. నాయందు దయచే నీవు నామాటల నామోదించితివి. నాయనా! నీవింకఁ బొమ్ము. నాకుఁగూడ భిక్షాసమయ మైనది కావున నూరువెంటఁ బోయెదను.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది షష్ఠాంకము.

శ్రీ

బుద్ధబోధసుధ.

సప్తమాంకము.

—:o:—

ప్రదేశము—మగధ.

ప్రవేశము—చంద్రశేఖరుఁడు.

చం—విరూపాక్షా! విరూపాక్షా! ఇటు; ఇటు!

(విరూపాక్షుఁడు ప్రవేశించును.)

విరూ—ఏమోయి చంద్రశేఖరా! ఏల పిలిచితివి?

చం—నీవు పోవుచున్నదారి సరికాదు. ఇటు పోయినయెడల బుద్ధాశ్రమమునకు శీఘ్రముగఁ బోవుదుము. అదిగాక యాదారి బహుజనాశ్వగజోష్ట్రభటసంకులమై యున్నది. ఇది సందుదారియైనను జేరువదారి.

విరూ—అప్పుడే మగధప్రభువుగా రగునజాతశత్రుమహారాజుగారు బుద్ధదర్శనమునకుఁ బోయినారా?

చం—పోయినారఁట! వారిపరివార మంతయు నిమ్మళముగ వెనుక నిప్పుడే యాశ్రమము జేరఁ బయలుదేరినది.

విరూ—పరివారమునకంటెఁ బ్రభుఁ డేల ముందుఁ బోవలయును?

చం—బుద్ధునియందలి పరమగౌరవమున—

విరూ—తనతండ్రిగారిని జంపినప్పు డీగౌరవ మెచ్చటకుఁ బోయెను? బుద్ధాచార్యు నష్టకష్టములఁ బెట్టినప్పు డీగౌరవ మెటకుఁ బోయెను?

చం—పడఁతులచిత్తములు ప్రభువులచిత్తము లెప్పు డేకలా గుం
డునో? రా! ఇచ్చట నాఁగ నేల? మాటలాడుకొనుచు నిమ్మళ
ముగఁ బోవుదము. రాజిప్పుడు పశ్చాత్తాపదందహ్యమానమా
నసుఁడై యున్నాఁడు.

విరూ—బుద్ధిలేని క్రౌర్య మొనర్చినవాని ప్రారబ్ధము తుద కదియే కదా

చం—ఇప్పుడు దేవదత్తాచార్యులవా రెట్లున్నారు?

విరూ—నూతనముగ నెత్తివెంట్రుక లూడిన బ్రాహ్మణవితంతువువలె
నున్నాఁడు

చం—పైకి వచ్చుటకు సిగ్గుపడుచున్నాఁడు కాఁబోలు!

విరూ—లోపలఁ దనమొగమైనఁ దాను జూచుకొనుట కంతకంటె సన
హ్యత కాదా?

చం—బుద్ధాచార్యుఁడు నోరుఁదెఱచి మాట్లాడ నక్కఱలేదు. ఆకర్ణాం
తనేత్రుఁడు, ఆజానుబాహుఁడు, స్వర్ణచ్ఛాయాసహితుఁడు, పరి
పూర్ణశాంతకళాంచితుఁడు, కాషాయమాత్రధారి యైనఁ జేయె
త్తుపాదవుదివ్యమంగళస్వరూపుఁడు కంటఁ బడునరికి స్వపాపచింత
లుడిగి మనఃకాలుష్యరహితులై యొక్కసారి పెద్దలు, చిన్నలు,
దొంగలు, దొరలు, జైనులు, ఆజీవకులు, బ్రాహ్మణులు, చం
డాలులు, పురుషులు, స్త్రీలు కట్టకట్టలై బుద్ధపాదములఁ బడు
చున్నారు. ఇదివఱ కెన్నిలక్ష లెన్నికోట్లశిష్యు లున్నారో తె
లియదు. కౌశాంబిదేశపురాజు, కోసలదేశపురాజు, కాశీదేశపు
రాజు, సాక్యవంశరాజులు స్వపరివారముతోఁ గూడ బుద్ధమత
ముతోఁ గలసిపోయిరి.

విరూ—మనమగధదేశమహారాజు బింబిసారుఁడుగారుకూడ బుద్ధశిష్యుఁ
డు కాలేదా? ఇఁక నార్యావర్తదేశ మంతయు నొక్కబుద్ధదేశ
ము కానున్నది కాఁబోలు.

చం—ఈబుద్ధుఁడు భూమిని వదలి పైకిఁ బోయి యచ్చటినుండి యుచ్చై
స్స్వరముతో జనుల కందఱకుఁ దనమతము బోధించు నెడల భూ

లోక మంత యొక్కమాటు బుద్ధలోకము కాఁగల దన్నధైర్య
ము నాకున్నది.

విదూ—అటు చూడు. ఎన్ని వేలబుద్ధసన్న్యాసు లచ్చట నిల్చిరో! వా రం
దఱముందు బుద్ధుఁడు గాలిగోపురమువలె నెట్లున్నాఁడో!

చం—జనసంఘమున కంతకు బాగుగఁ గానఁబడునట్లు నిలువఁబడి యు
పదేశించుచున్నాఁడు.

విదూ—ఈదినమున దేనిఁగూర్చి యుపన్యసించునో?

చం—తెలియ లేదు. స్వవిహారము జనసంఘమునకు సరిపోవక కాఁబో
లు బహిరాకాశముననే సభ చేసినాఁడు. రాజుగారు కానఁబడ
రేమి?

(నేపథ్యమున) లే! రాజా! లే!

విదూ—బుద్ధునికాళ్లపైఁ బడినాఁడు కాఁబోలు. నడునడు! త్వరగ నడు.
అత్యధమస్థితినుండి యొక్కసారి యున్నతస్థితికి వచ్చుజనుని జూ
చుట జనుల కెట్టివినోదమో యత్యున్నతస్థితినుండి యొక్క
సారి యధమస్థితిని బడువానిని జూచుట యట్టి వినోదమే.

చం—ఇతని కిదియే యున్నతస్థితి యని నాయభిప్రాయము.

గీ. మిన్నుముట్టెడునేడవ ♦ మిద్దె గద్దె
నుండుక్రూరావనిపుఁ డధ ♦ ముండు సుమ్ము;
పరమశాంతవిగ్రహబుద్ధ ♦ పాదపాంసు
పటలసంఛన్న శీర్షుఁడే ♦ బహుఘనుండు.

విదూ—అటులైనను మనకు వినోదము తప్పనే తప్పదు కాదా? న
డు. నడు.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది విష్కంభము.

శ్రీ

బుద్ధబోధసుధ

సప్తమాంకము.

——:o:——

ప్రదేశము—మగధలోని బుద్ధారామము నెదుటిబయలు.

ప్రవేశము—బుద్ధుఁడు, అజాతశత్రుఁడు.

బుద్ధు—అజాతశత్రుఁడా! లెమ్ము.

గీ. నన్ను బాధలఁ బెట్టుటే ♦ నిన్ను నీవు
హింసఁ బెట్టుకొంటని గ్రహి ♦ యింపలేక
నన్ను బాధించితి క్షమించి ♦ నాఁడ నిన్ను
నజ్ఞకృతులు క్షమార్హంబు ♦ లగును గాదె?

అజా—కరుణాస్వరూపు లగుమీరు నన్ను దిద్దుకొని మీమతమున్నకు నన్నుఁ జేర్చుకొనవలయు నని నేను ప్రార్థించుచున్నాను.

బుద్ధు—ముందటులే చేయవచ్చును గాని యిపుడు లెమ్ము.

అజా—ఇప్పుడే చేర్చుకొనవలయును.

బుద్ధు—అటులే చేర్చుకొనెదను.

అజా—(లేచి) అనుగ్రహింపఁబడితిని.

బుద్ధు—గీ. సౌఖ్య మొందఁగఁ దలఁచిన ♦ జనుఁడు సతము
చిత్తశుద్ధిని సుకృతులే ♦ చేయవలయుఁ
బాపకర్మములను జేయు ♦ వాని కెప్పు
డాత్మసౌఖ్యము సేకూర ♦ దయ్య! నిజము.

గీ. ఎంతో నమ్మించి నీలో వ ♦ సించునట్టు
లున్నప్రాణమె నినుఁ బాసి ♦ యురుకునపుడు
నీది యనిచెప్పఁదగువస్తు ♦ వేది యిచట?
యప్పుడు నీవెంట వచ్చెడు ♦ నద్ది యేది?

గీ. ఏవియును గూడరా వన్ని ♦ యిచటె నిలుచు
సుతులు భ్రాతలు బంధువుల్ ♦ సుతలు సతులు
తోడబుట్టువుల్ హితులు నీ ♦ తోడరారు
ధనము రాదయ్య! మొలత్రాడ ♦ యినను రాదు.

గీ. వాఙ్మనఃకాయముల దేని ♦ వలననైన
నీవు చేసినకర్మమే ♦ నీదిసుమ్మి;
ఇదియె వదలక నిన్వెంబ ♦ డించు నద్ది
నీది యనఁదగినది; మఱి ♦ యేది లేదు.

గీ. నీడలాగునఁ గర్మంబు ♦ నిన్ను విడువ
దెపుడు దుష్కృతు లుపసంహ ♦ రింపఁబడవు
ధర్మకార్యంబు లెపుడు వ్య ♦ ర్థములు కావు
భావిఫలదానచర్య నై ♦ భవము లగును.

గీ. అందుచేతనె పుణ్యకా ♦ ర్యంబు లెపుడు
జనులు సేయఁగవలయు, నీ ♦ జననమందు
నాచరించుపుణ్యము ఫల ♦ మందు ముందు
కర్మ ముత్తరఫలమూల ♦ కంద మెపుడు.

అజా—మహాత్మా! మీ రుత్తరజన్మ మంగీకరింతురా?

బుద్ధు—అంగీకరింతును గాని దానికి నార్షమతస్థాపిత మగుజన్మాంతరమునకుఁ గొంతభేద మున్నది.

అజా—అది నాకు బోధించి నన్నుఁ గృతార్థుని జేయ వేఁడెదను.

బుద్ధు—కాని, జన్మాంతరతత్త్వ బోధనమునకుఁ బూర్వము జన్మాంతర మేతత్త్వమునకుఁ గలదని చెప్పుదురో యట్టితత్త్వమును దెలిసి కొన నావశ్యకము గాదా?

(నేపథ్యమున) గురూత్తమా! బుద్ధాచార్యవర్యా! అట్టియాత్మ తత్త్వమునుగూర్చియే బోధింపుఁడు.

అజా—జనులారా! సోదరులారా? మీరాయందఱతోఁ గలసి నేను గూడ నీమహామహునివలననుండి యాత్మతత్త్వబోధనమే సంతోష పూర్వకముగ విందును; గాని మీరు సందడి చేయక నిశ్చలదీ క్షాన్వితులై వినుఁడు.

(నేపథ్యమున) చిత్తము. చిత్తము. అవహితులమై యున్నాము.

బుద్ధు—మగధదేశవాస్తవ్యులారా! మదీయసోదరులా!

(నేపథ్యమునఁ బెద్దచప్పటలు) జయబుద్ధాచార్యా! జయబుద్ధా చార్యా!

బుద్ధు—ఆర్షమతానుసరణముగ—"నేను, నేను" అని చెప్పఁబడున దేది?

అజా—అదియే యాత్మకాదా?

బుద్ధు—అది చేతన మని చెప్పఁబడినదా? అచేతన మనియా?

అజా—అదియే చేతనము.

బుద్ధు—అది శాశ్వతమేనా?

(నేపథ్యమున) ఆ. ఆ. ఆ. ఆ.

బుద్ధు—అదియేనా సుఖదుఃఖముల ననుభవించునది?

(నేపథ్యమున) అదే! అదే!

బుద్ధు—దానికేనా యుత్తరజన్మము వచ్చు నని చెప్పుదురు?

(నేపథ్యమున) ఔను. దానికే—దానికే—

బుద్ధు—అట్టియాత్మ ప్రతిజనునిలో నొక్కొక్కటి యుండునుగాదా?

(నేపథ్యమున) ఉన్నది—ఉన్నది—ఉన్నది.

బుద్ధ—ఇదియేకదా యాత్మనుగూర్చి మీయందఱియభిప్రాయము?
(నేపథ్యమున) ఇదియే. ఇదియే. దీనికంటె భిన్నముగ మీరు బోధింతురా యేమి?
(మఱియొకధ్వనితో) ఎందుకు బోధింతురురా?
(మఱియొకధ్వనితో) బోధింప కేమి? ఇదివఱకు బోధించినవన్నియు వారి మతానుసరణముగనే యుండెనా?
(మఱియొకధ్వనితో) ప్రసంగములు వలదు. శ్రద్ధగా వినుఁడు.

అజా—జనులారా! సందడి వలదు.

బుద్ధ—సోదరులారా! చేతనస్వరూప మగునాత్మ మీలో నున్నదని మీరు చెప్పునెడల-
(నేపథ్యమున) బాధ యేమున్నది?

బుద్ధ—అట్లు చెప్పునెడల—దానియందు మీకుఁ బ్రేమము మమకారము గలుగునుగాదా?
(నేపథ్యమున) కలుగును.

బుద్ధ—అందుచేతఁ దద్వ్యతిరిక్తము లగునితరాత్మలయం దుదాసీనభావముకూడఁ గలుగును గాదా?
(నేపథ్యమున) కలుగవచ్చును.

బుద్ధ—కావున మీ రిచ్చటనో, దేహాంతరమున మఱియెచ్చటనో స్వసుఖతత్పరులై యుందురు కాదా?
(నేపథ్యమున) ఉందుము.

బుద్ధ—స్వసుఖతత్పరత పరసుఖాచరణానిర్లక్ష్యతను గలుగఁజేయును గాదా?
(నేపథ్యమున) చేయును.

బుద్ధ—స్వసుఖాపేక్ష ముదిరి పరసుఖద్వేషముగ మాఱదా?
(నేపథ్యమున) మాఱును.

బుద్ధ—స్వసుఖము నే కోరుకొనువాఁ డెవ్వఁడైన సుఖమొందునా?

(నేపథ్యమున) పొందఁడు.

బుద్ధ—నిజమే—పొందఁడు. పరద్వేషము గలవానికిమాత్రము సుఖముండునా?

(నేపథ్యమున) ఉండదు.

బుద్ధ—రెండునుగలవానికి?—

(నేపథ్యమున) సుఖము బొత్తుగ నుండదు.

బుద్ధ—అనఁగ నేముండును?

(నేపథ్యమున) దుఃఖము ద్విగుణముగ—

బుద్ధ—[illegible] ద్దేశములలో నొకటి సంసారదుఃఖవిమోచనమే కద?

అజా—మహాత్మా! నిశ్చయము.

బుద్ధ—భవదుఃఖవృద్ధి నొనర్చుమత మెట్టిమతమై యుండవలయును?

(నేపథ్యమున) దుర్మతము. దుర్మతము.

బుద్ధ—అంతకఠినమగుమా టేల? కావున నాత్మ శాశ్వతచేతనస్వరూపమనుకొనుట తగనట్లు కనఁబడుట లేదా?

(నేపథ్యమున) ఆ. ఆ. ఆ.

బుద్ధ—అజాతశత్రుఁడా! ఇంద్రియవ్యాపారము లెట్లు జరుగుచున్న వో స్వతంత్ర్యస్వభావమెట్టిదో యెఱిఁగినవాని కాత్మ చేతనుఁడని యూహించుటకుఁ గారణ మగపడదు.

(నేపథ్యమున) ఇంద్రియవృత్తి స్వతంత్ర్యజ్ఞానములుమాకుబోధింపవలయును.

అజా—జనులారా! తొందరపడెద రేల? సావకాశముగ వినుఁడు.

బుద్ధు—నాయనలారా! మీకుఁ గావలసినయంశము లన్నియుఁ గ్రమ క్రమముగ బోధింతును. ఆత్మ శాశ్వతమైనప్పుడు దానికి మార్పెంతమాత్రము వీలు లేదుకదా?

(నేపథ్యమున) లేదు. లేదు.

బుద్ధు—ఆత్మకు మార్పే లేనియెడల నిఁక సద్వృత్తులతోను ముక్తి ప్రయత్నములతో నేమిపని యున్నది?

(నేపథ్యమున) మహాత్మా! మఱియొకసారి మఱియొకసారి.

బుద్ధు—సోదరులారా! మీలోఁ గొందఱికైన నాబోధము వినఁగూడదని, నాకు హాని చేయవలయు నని మిక్కిలి పట్టుదల యిదివఱకున్నది కదా. మాటలాడ రేమి?

(నేపథ్యమున) ఇప్పుడు మీయెడల భక్తివిశ్వాసములు గలిగియున్నాము.

బుద్ధు—ఇప్పు డట్టి మార్పు కలిగినదని మీరొప్పుకొనుచున్నారు కదా? ఇట్లుకలిగినమార్పు మీదేహములోఁ గలిగినదేనా?

(నేపథ్యమున) మాయాత్మలలో—

బుద్ధు—మీమతానుసరణముగ నాత్మలు మార్పఁబడనివైనచో నీట్టి మార్పెట్లుకలిగెను? అసత్యవాది సత్యవాది యగుటకు యత్నించుచున్నాఁడు కాఁడా? భ్రష్టుఁడు ధర్మమును స్వీకరించి సంఘమునఁ జేరి ముక్తి ప్రయత్నమును జేయుచున్నాఁడుకాఁడా? అట్లే యైనచో నెందులకుఁ జేయవలయును? కావున సోదరులారా! ఇందువలన నేమి చెప్పఁగలరు?

(నేపథ్యమున) ఆత్మమార్పఁబడఁగలదని—

బుద్ధు—వికారసహిత మగునది శాశ్వత మగునా?

అజా—కాని మహాత్మా! ఆత్మ శాశ్వత మను భ్రమము కలుగుట కేమి కారణము?

బుద్ధ—సోదరుఁడా! చెప్పెదను. సోదరులారా! మీ ప్రభు వేసిన ప్రశ్న మేమో మీకుఁ దెలిసినదా?

(నేపథ్యమున) తెలిసినది.

బుద్ధ—అదిగో! అటు చూడుఁడు. అది బుద్ధసన్యాసుల యాగార మే కద?

(నేపథ్యమున) ఆ ఆ!

బుద్ధ—ఏవేవి సంఘీభవించి యాగార మైనది?

(నేపథ్యమున) గోడలు, దూలములు, వాసములు, నెదురుతడక లు, పెంకులు, మేకులు, తలుపులు, గొళ్లెములు కలిసి యిల్లైనది.

బుద్ధ—ఇవన్నియుఁ దీసివైచినయెడల నిల్లనువస్తు వున్నదా?

(నేపథ్యమున) లేదు.

బుద్ధ—అటులే కరచరణాద్యవయవములు, చక్షురాదింద్రియములు, మనస్సుకలిసికదా "నే" నని వాడఁబడుచున్నది?

(నేపథ్యమున) ఔను.

బుద్ధ—ఇవి యన్నియుఁ బోయినపిమ్మట నింక 'నే' ననునది యుం డునా?

అజా—మహాత్మా! మనము చేతనులము. ఆగార మచేతనము. సామ్య ముపూర్ణముగ సిద్ధింపదని తోఁచుచున్నది.

(నేపథ్యమున) సెబాస్! సెబాస్! ప్రభువుగారు మంచిప్రశ్న మే యడిగిరి. ఔను. నిజమే. మనము నడువఁగలము; పరు గెత్తఁగ లము. ఇల్లుల్లు చేయఁగలదా?

అజా—జనులారా! సందడి వలదు.

బుద్ధ—సోదరులారా! నడుచుటకుఁ గాని పరు గెత్తుటకుఁ గాని యాత్మ యుండవలయునా?

(నేపథ్యమున) ఉండవలదా మఱి!

బుద్ధ—సోదరులారా! అటు చూడుఁడు. అది మీరాజుగారిగుఱ్ఱపుబండియేకద!

(నేపథ్యమున) ఆ. ఆ. ఆ.

బుద్ధ—చక్రాదిపరికరము కలసియేకద బండి యైనది?

(నేపథ్యమున) ఔను.

బుద్ధ—అట్టిబండికి గుఱ్ఱములఁ బూన్చి సారథి తోలిన గుఱ్ఱపుబండి నడచునా?

(నేపథ్యమున) నడచును.

బుద్ధ—పరుగెత్తును గూడనా?

(నేపథ్యమున) ఆ. ఆ!

బుద్ధ—పరుగెత్తుచున్న గుఱ్ఱపుబండికి బండియాత్మ యని యొక్క శాశ్వతజీవాత్మ లోనుండనక్కఱ లేదుకద!

అజా—అదెట్లు? ఇక్కడఁ దోలువాఁడే జీవాత్మగ నెంచఁగూడదా?

(నేపథ్యమున) బాగు—అది బాగు—అది బాగు—

బుద్ధ—సోదరులారా! సారథి దారిలో బండిపైనుండి పడిపోయినపిమ్మటఁ గూడ బండి పరుగెత్తుచుండవచ్చునుగదా?

(నేపథ్యమున) ఉండదు కాని యుండవచ్చును.

బుద్ధ—అజాతశత్రుఁడా! జీవాత్మ లేనప్పుడుకూడ గమనకృత్యము జరుగుచున్న దేల?

అజా—(ఆలోచించుచుండును.)

(నేపథ్యమున) గుఱ్ఱము లున్నవికావా?

బుద్ధ—నాయనలారా! కావున గుఱ్ఱములే జీవాత్మ యందురా?

(నేపథ్యమున) ఆ. అనవచ్చును.

బుద్ధ—గుఱ్ఱములు వానియంతట నవి వచ్చి బండికిఁ దమ్ముఁ బూన్చుకొనునా?

(నేపథ్యమున) గుఱ్ఱములు, సారథి కలసి జీవాత్మ యని చెప్పిన బాధ యేమున్నది?

బుద్ధు—ఆత్మ యొక్క టేవస్తు వని మీ శాస్త్రములు ఘోషించుచుండఁగ రెండువిజాతీయవస్తువులు గలిసి యాత్మ యగు నని మీ రనుచున్నా రేల? కానిండు. బండివాఁ డున్నాఁడు; గుఱ్ఱము లున్నవి. ఇరుసు విఱిగినది. బండి నడువఁ గలదా?—మాట లాడ రేమి?

(నేపథ్యమున) లేదు.

బుద్ధు—ఇరుసుగూడ జీవాత్మభాగములలోనే చేరునా యేమి?

అజా—ఈయుపమానమును నరదేహమునకు సరిపోవఁజేసి బోధింపుఁడు!

బుద్ధు—సోదరుఁడా! ఉపమాన మెప్పుడు విశేషముగ సాగదీయఁ గూడదు. అదృశ్యతత్త్వములను బోధించుటకు దృశ్యపదార్థసాహాయ్యము గొంత యావశ్యకము కాన నిట్లు చెప్పుచున్నాను. ఒకవస్తువుతోఁ బోలినవస్తువు మఱియొకటి సృష్టిలో లేదు.

అజా—చిత్తము. బోధమైనది.

బుద్ధు—. సోదరులారా! జ్ఞానరహిత మగుమనస్థూలశరీరమే బండివంటిది. సంకల్పములే గుఱ్ఱములు. బుద్ధియేసారథి. సారథికి బండిదోలువృత్తి కలిగినవెంటనే కళ్లెములు కొరడ మొదలగువాని సాహాయ్యమున బండిని దోలినట్లు, బుద్ధికి గమనేచ్ఛ గలిగినవెంటనే నాడీతత్త్వాదిమూలకముగ దేహమును గదలఁజేయును. కదలుచున్న బండికి జీవాత్మ యెట్లునావశ్యకమో పరుగెత్తుమనుజునకుఁ గూడ నది యనావశ్యకము. సోదరులారా! ఏమందురు?

(నేపథ్యమున)ఇక నాత్మలేదా? లేదా? లేనే లేదా?

(మఱియొకధ్వనితో)నేను జెప్పలేదటరా? వేదాలు తు——

ట్టినవానికాత్మ లెక్కయఁటరా? దేవుఁడుముండకొడుకు బ్రతుకుకుగూడ నిల్లేకాలిపోవును గాఁబోలు!

బుద్ధు—(మందహాసము సేయును.)

అజా—ఉస్సు! ఉస్సు! నోరు మూయుఁడు. కాఱు లఱవకుఁడు.

బుద్ధు—సోదరుఁడా! వా రసత్య మాడ లేదు. వారిపైఁ గోపము సేయవలదు. సోదరులారా! మీకు నామాట లనిష్టములుగ నుండుటసహజమే.

గీ. మతనిహితపాప మెద్దియైన ♦ మంచి దగును
వృద్ధయాజియేడవపెండ్లి ♦ విధముగాఁగ;
మతవిరుద్ధపుణ్య మెద్దైన ♦ మంచి గాదు
బాలికావితంతుపునర్వి ♦ వాహ మట్లు.

ఒడలినిండఁ గప్పుకొనినశాలువను దొంగ లూడఁ బెఱికికొనిననైన బ్రాహ్మణుఁ డూరకుండును గాని దానితోపాటు యజ్ఞోపవీతముకూడఁ బోవఁగ మొఱ్ఱోమొఱ్ఱో యనును. మూఁడుదినములకు రెండుమాఱులైన భుజించుట కాతఁ డొప్పుకొనును గాని మూఁడువ్రేళ్లతోఁ బాముకొను తిర్యక్పుండ్రమును రెండువ్రేళ్లతోనే పెట్టుకొమ్మన సూహించ్చానును. మతవిషయకము లగు నిరర్థకాచారములనే విడుచుట దుస్సహముగా నుండునప్పుడు మతప్రధాన మగుజీవాత్మతత్త్వమును విడువు మని చెప్పుట మీ కిష్టముగ నుండునా? కాని—

గీ. గ్రుడ్డినమ్మకములవాఁడు ♦ కుమతినుండి;
హేతుబద్ధుఁడు సుమతి; త ♦ న్నితరు లుద్ధ
రింతు రనువాఁడు శ్రుంఠ; యా ♦ త్మీయశక్తి
నమ్మి కడతేరువాఁడు వి ♦ జ్ఞానయుతుఁడు.

అజా—జనులారా! సోదరులారా! మీరు వృథగ నేదోయసందర్భము లాడుటచేఁ గదా బుద్ధాచార్యులవా రాత్మవిషయమును గొంత వదలి యితరాంశములఁ గూర్చి యుపన్యసించుశ్రమము గలిగినది. కావున సందేహ మున్నప్పు డడుగఁదగినదే కాని నడుమ నడుమ మీ యభిప్రాయముల వెల్లడింపకుఁడు. ఆచార్యవర్యా! మహాత్మా! కానిండు.

బుద్ధు—నాయనలారా! మీయిష్టానుసార మడుగ వచ్చును. అభిప్రాయముల వెల్లడింపవచ్చును.

(నేపథ్యమున) చిత్రము. ఆత్మ యనునది మిథ్య యనియే మీ యభిప్రాయమా?

బుద్ధు—శాశ్వత మగుజీవాత్మ యుండవలసినయావశ్యకత లేనట్లు కానఁబడుట లేదా? అట్టియాత్మ లేకున్న నట్టిది యున్నదనుభ్రమమును గలిగించుమఱియొకతత్త్వముమాత్రము లేకపో లేదు.

(నేపథ్యమున) అదియే యాత్మగ భావింపఁగూడదా?

బుద్ధు—భావింపవచ్చును గాని యది యనిత్యము అచేతనము.

(నేపథ్యమున) అబ్బే! అబ్బే! అట్టి దెందులకు? మహాత్మా! అట్టితత్త్వమేది?

బుద్ధు—అదియే 'అహం' తత్త్వము. అదియే 'నేను' అని మీరంద ఱనుకొనునది.

(నేపథ్యమున) ఇది మఱింత చిత్రముగా నున్నది. 'నే' నున్నది గాని యాత్మ లేదఁట! హే హే హే!

బుద్ధు—నాయనలారా! చిత్రమే.

గీ. అంతరం బగుకోలవిద ♦ య్యాంబె యాత్మ
యాంతరమరీచికాప్రవా ♦ హంబె యాత్మ

యాంతరాకాశతత్త్వసం ♦ వ్యాప్తి యాత్మ
యాంతరాహంస్వరూపవి ♦ భ్రాంతి యాత్మ.

సోదరులారా! రాలలో నాత్మ యున్న దని మీయభిప్రాయమా?

(నేపథ్యమున) లేదు. లేదు.

బుద్ధు—వృక్షలతాదులలోనో?

(నేపథ్యమున) వానిలోఁగూడ లేదు.

బుద్ధు—పశుపక్షికీటకాదులలోనో?

(నేపథ్యమున) లేదు. లేదు.

(మఱియొకధ్వనితో) లేదందు వేమి? ఉన్నది.

(మఱియొకధ్వనితో) ఆసంగతి నిశ్చయముగఁ జెప్ప వీలులేదు.

బుద్ధు—కావున నాత్మ వానిలో నున్నదని నిశ్చయముగఁ జెప్పలేరు. మనుజులలోమాత్ర మున్నదని నిశ్చయముగఁ జెప్పఁగలరు.

(నేపథ్యమున) ఆ. ఆ.

బుద్ధు—వృక్షాదిసంఘమునుండియే పశుపక్షికీటకాదిపరిణామము గలిగిన దనియును, పశుపక్షికీటకాదులనుండియే నరరూపపరిణామము గలిగిన దనియు నొకసృష్టివిధానక్రమము పూర్వార్హతులు చెప్పినట్లు మీరు విని యున్నారుకదా?

(నేపథ్యమున) ఆ! ఆ!

బుద్ధు—నాయనలారా! ఒకచిన్నదృష్టాంతము. చెట్టువేళ్లునకు దాని కొమ్మకు శాఖాతత్త్వమున నేమైన భేదమున్నదా?

(నేపథ్యమున) లేదు.

బుద్ధు—చెట్టుకొమ్మకు దానియాకునకు నుద్భిజ్జతత్త్వమున భేద మున్నదా?

(నేపథ్యమున) లేదు.

బుద్ధ—ఆకునకుఁ బుష్పమునకు?

(నేపథ్యమున) లేదు.

బుద్ధ—పుష్పమునకు ఫలమునకు?

(నేపథ్యమున) లేదు.

బుద్ధ—కాని వేరునకు ఫలమునకు స్వరూపాదుల నెంతభేదమైన నున్నదా?

(నేపథ్యమున) ఉన్నది.

బుద్ధ—కానిశాఖానైజమున భేద మెంతమాత్రము?

(నేపథ్యమున) లేదు.

బుద్ధ—చైతన్యము వృక్షములలో నున్నది. పశ్వాదులలో నున్నది. నరులలో నున్నది. కాని యొకదానిపరిణామ మొక్కటగునపుడు మొదటిరెంటిలో లేనియాత్మ నరులలోని కెక్కడనుండి వచ్చి నది?

(నేపథ్యమున) వృక్షపశ్వాదులకంటె భిన్నముగ నరుఁడు జ్ఞానస్వ రూపుఁడుకాఁడా? అందుల కేమి చెప్పెదరు?

బుద్ధ—జ్ఞానము నరునకుఁ గలిగినంతమాత్రమున నది ప్రత్యేకతత్త్వ మని చెప్పఁదగునా? నాయనలారా! చెట్టుబెరడు వగరుగనో చేదుగనో యుండును. దానిపుష్పము మకరందపూర్ణమై యుం డునా?

(నేపథ్యమున) ఆ. ఆ.

బుద్ధ—అందుచేత మకరందమనుతత్త్వము పైగా నెక్కడనుండియైన వచ్చినదా?

(నేపథ్యమున) లేదు.

బుద్ధ—వివిధము లగుశాఖాసామగ్రులు సూక్ష్మసూక్ష్మవిభేదములుగ నొకవిధ మగుక్రమమున సమావేశము లగునపుడు మకరంద ముద్భవించినదని చెప్పవచ్చును. కాని మకరందము స్వర్గము నుండిజారి పడినదనిగాని, ఆవిరుద్ధతత్త్వమును భగవంతుఁ డనువాఁ డొకఁడు పుష్పములందుమాత్రమే సృష్టించినాఁ డని కాని యెంచుటకు వీలు లేదుగదా!

(నేపథ్యమున) వీలు లేదు. కాని వివిధములగుశాఖాసామగ్రులు సూక్ష్మసూక్ష్మవిభేదములుగ నని చెప్పినారు. మాకు బాగుగఁ దెలియ లేదు.

బుద్ధ—పోఁక చెక్కను, సున్నమును, దములపాకుల నొకవిధమైనభాగ క్రమమున నమలినయెడల రక్తిమ పుట్టునా?

(నేపథ్యమున) ఆ. ఆ!

బుద్ధ—ఈరక్తిమ యీవస్తుత్రయసమావేశమునుండి కలిగినదేనా?

(నేపథ్యమున) ఆ. ఆ!

(నేపథ్యమున) ప్రాణవాయువు మఱియొక్క-వాయువుతో నొక భాగవిధానమునఁ గలిసిన నీరము పుట్టునుగాదా?

(మఱియొకధ్వనితో) పుట్టవచ్చును గాఁబోలు!

(మఱియొకధ్వనితో) పుట్టవచ్చు నేమి? నీకుఁ దెలియదు. పుట్టును.

బుద్ధ—సోదరులారా! ఇట్టినీర ముభయవాయువిభేదసంయోగమునను నసే కలిగినదికద! అట్లే. శాఖాతత్త్వవిభేదసమావేశముననే మకరంద ముద్భవించె నని చెప్పితిని.

(నేపథ్యమున) సరే. సరే! అట్లువికలియుటవలన నరునిలో జ్ఞాన మావిర్భవించినదో దయచేసి బోధింతురుగాక!

బుద్ధు—నాయనలారా! చెప్పెదను. నాయనలారా! నాచేతిలో నే
మున్నది?

(నేపథ్యమున) శాటి! శాటి! హేం హేం హేం!

బుద్ధు—ఈశాటి యేరంగుకలది!

(నేపథ్యమున) జేగురురంగు.

బుద్ధు—అది మీరెట్లు గ్రహించిరి?

(నేపథ్యమున) కన్నులమూలమున.

బుద్ధు—ఆకన్నులమూలముననే దీనిపొడుగు, వెడల్పు, వైశాల్యమును
గ్రహింపఁగలరు కాదా?

(నేపథ్యమున) ఆ.

బుద్ధు—దీనిని మీపైఁ బడవేయనా?

(నేపథ్యమున) అట్టిప్రసాదమును స్వీకరించుటకే కదా వచ్చితిమి.
పడవేయుఁడు. పడవేయుఁడు.

బుద్ధు—(పడవేయును)

(నేపథ్యమున) నాది. నాది. నాది?

(మఱియొకధ్వనితో) అదిగో! నాది. నీదెట్లు?

(మఱియొకధ్వనితో) నీదిమాత్ర మెట్లు? నీవేమి గడించితివా?
నీతాతగారిసొమ్మా?

(మఱియొకధ్వనితో) ఉండుఁడు. ఉండుఁడు. మహాత్ముఁ డేమి
చెప్పునో చెప్పనిండు. చీచీ! ఇటు తే. ఇటు తే. అదిగో! ఆఁ!
ఆఁ! కన్నుల కద్దుకొనియిచ్చెద నుండు. నమలి మ్రింగెద నను
కొంటివా?

(మఱియొకధ్వనితో) నీవే ముందు దాని నేల స్పృశింపవలయు
ను? నీవంటివాఁడనే నేనుమాత్రము కానా?

(మఱియొకధ్వనితో) ఉండు. ఉండు! ఆఁగు, ఆఁగు!

అజా—జనులారా! సోదరులారా! అల్లరి సేయకుఁడు. మంత్రీ!

(నేపథ్యమున) చిత్తము.

అజా—నీవదితీసికొని వరుసగఁ బోయి యందఱచే స్పృశింపఁ జేయుము.

(నేపథ్యమున) చిత్తము.

(తిరిగి నేపథ్యమున) ముందు నేను. ముందు నేను.

(మఱియొక ధ్వనితో) ఉండుఁడు. ఉండుఁడు.

(మఱియొక ధ్వనితో) ఇటు. ఇటు. ఇటు.

(మఱియొక ధ్వనితో) ఆహా! ఆహా! ఆహా!

(మఱియొక ధ్వనితో) అయ్యో! వలదు. వలదు. ఇదివఱ కొకఁడు స్పృశించినాఁడు.

(మఱియొక ధ్వనితో) ఉండుఁడు. ఉండుఁడు.

(మఱియొక ధ్వనితో) ఆహా! ఆహా! ఆహా!

అజా—మహాత్మా! మీకాషాయమును స్పృశించుటకు జను లెంతసంభ్రమోత్సాహముల నెందుచున్నారు? మంత్రీ! అయినదా?

(నేపథ్యమున) మహాప్రభూ! అయినది. మహాత్మా! బుద్ధాచార్యవర్యా! ఈశాటి నాచేతిలో నున్నది. దీనిని నేను స్థిరముగ గ్రహించుట కనుజ్ఞ యీ వేఁడెదను.

బుద్ధ—నీవు బుద్ధసన్న్యాసి వయ్యెదవా?

(నేపథ్యమున) మహాసంతోషపూర్వకముగ—

బుద్ధ—అజాతశత్రూ! అతఁడు నీకు ముఖ్యసేవకుఁడు గావున నీయంగీకారము లేకుండ—

అజా—అతఁడు, నేను, మీరందఱుఁగూడ మీ సేవకులమే కామా? మంత్రీ! ఆచార్యులవారియనుగ్రహము నీపైఁ బ్రసరించినది. సన్న్యాసుఁడవు కమ్ము.

బుద్ధ—తథాస్తు.

(నేపథ్యమున) కృతార్థుఁడ నైతిని.

(తిరుగ నేపథ్యమున) గొప్పవారైన సరి.

(మఱియొక ధ్వనితో) కాకపోయిన మనమొగ మెవరు చూతురు?

(మఱియొక ధ్వనితో) ఈయనగూడ వెనుక రాజే కనుక మంత్రిపైనఁ బాక్షికము వదలలేదురా?

బుద్ధ—(మందహాసముసేయుచు) ఆతఁడు గొప్పవాఁడగుటచే నాతని వలన నేను స్వీకరింపవలసిన మహాభాగ్య మేమి నాయనలారా! మీ కందఱకుఁ గూడ వలయునన్న నీయకుందునా? ఇప్పటిప్రసంగమున కడ్డురాకుఁడు. మీరంత ఆ శాటిని స్పృశించితిరి కాదా?

(నేపథ్యమున) ఆ ఆ. ఆ. ఆ!

బుద్ధ—అది మీస్పర్శకు మోటుగ నున్నదా? మెత్తగ నున్నదా?

(నేపథ్యమున) మోటుగ నున్నది.

(మఱియొక ధ్వనితో) ఛీ ఛీ! మోటుగ నున్నదందు వేమిరా? ఆ మోటుదనములో నెంత మెత్తన యున్నది!

(మఱియొక ధ్వనితో) ఈపాటికిఁ జాలించు. మోటుదనములో మెత్తన గాదు. మెత్తనలో మోటుదనముగ నున్నది.

బుద్ధ—సరే! సోదరులారా! ఎట్లో యొకట్లున్నది. అట్టిజ్ఞానము, దాని శీతోష్ణతాజ్ఞానము మీకు స్పర్శవలననే కలిగినవి కావా?

(నేపథ్యమున) ఔను. ఔను.

బుద్ధ—ఇదివఱకు మీ కన్నులవలన దానిరంగు వైశాల్యములను గ్రహించితిరా?

(నేపథ్యమున) ఔను.

బుద్ధ—ఈరెంటిని గలసి శాటిరూపజ్ఞాన మైనది కాదా?

(నేపథ్యమున) చిత్తము.

బుద్ధ—ఇది జ్ఞప్తి యుంచుడు. దీనిపేరు రూపము.

(నేపథ్యమున) సరే. రూపము. రూపము.

బుద్ధ—అది మీరు దాకినప్పుడు మీకానందముగ నుండెనా దుఃఖముగ నుండెనా?

(నేపథ్యమున) అమితానందముగ నుండెను.

బుద్ధ—అట్టియనుభవము పేరే వేదనము.

(నేపథ్యమున) చిత్తము. వేదనము. వేదనము.

బుద్ధ—ఆశాటి మీకుఁ గలిగిన బాగుగ నుండు నని, దానిని ధరించి యితరులకు జ్ఞానబోధనము చేయవచ్చు నని మొదలగు నూహలు మీకుఁ గలిగినవా? లేదా?

(నేపథ్యమున) ఓ ఓ ఓ! కలిగినవి.

బుద్ధ—అట్టియూహలే విజ్ఞానము.

(నేపథ్యమున) చిత్తము విజ్ఞానము. విజ్ఞానము.

బుద్ధ—ఆశాటి మీయొద్ద లేనప్పటికి, దానిని మనస్సునఁ దలఁచుకొని దానియాకారాదుల స్మరింపఁగలరా?

(నేపథ్యమున) కన్నులు మూసికొనుసరికి అది యెట్టయెదుట సంపూర్ణముగఁ గానఁబడు చున్నది.

బుద్ధ—ఇట్టి స్మృతియే సంజ్ఞ.

(నేపథ్యమున) చిత్తము. సంజ్ఞ సంజ్ఞ.

బుద్ధ—అది జ్ఞప్తి తెచ్చుకొనుకొలఁది పాపజీవనవ్యాపారము వదలి పవిత్రజీవనమే జీవింపవలయు ననియు, దుఃఖభూయిష్ఠ మగుసంసారమును త్యజించి దుఃఖరహిత మగుపదవిని సంపాదింపవలె

ననియు నేకవిధమైనమార్పు మీలోఁ దాత్కాలికముగ నైనఁ గలిగి యిదివఱకు మీనడవడిలో నున్నసుగుణములను మఱింత యుద్బోధ సేసినట్లు మీకుఁ దోఁచలేదా?

(నేపథ్యమున) ఆ. ఆ. ఆ.

బుద్ధు—దీనిపేరే సంస్కారము.

(నేపథ్యమున) చిత్రము. సంస్కారము. సంస్కారము.

బుద్ధు—అజాతశత్రుఁడా! త్వచ్చక్షువులకుండ, గలిగినరూపమునకును, ఇప్పుడు గలిగిన వేదనావిజ్ఞానసంజ్ఞాసంస్కారములకును భేద మేమైన నున్నదా?

అజా—ఈనాల్గును మనస్సులో వానియంతనే కలిగినవికారములు. రూపము బహిర్వస్తువులన మనసునఁ గలిగినవికారము.

బుద్ధు—సోదరులారా! తెలిసినదా? మనస్సుకంటె భిన్నమైనది దేహమే కావున దేహాశ్రయమునలనఁ గలిగినది రూపము. చిత్తాశ్రయమువలనఁ గలిగినవి వేదనావిజ్ఞానసంజ్ఞాసంస్కారములు. ఈనాల్గింటి కొక్కటే పేరు గలదు. అదినామము.

(నేపథ్యమున) నామము. నామము.

బుద్ధు—ఈనామరూపములు గలసి యనఁగా రూపవేదనావిజ్ఞానసంజ్ఞాసంస్కారములు|పంచస్కంధములును గలిసి యహ,మ్మను తత్త్వమైనది.

(నేపథ్యమున) కలిసి కలిసి యంటిరి కాదా? వానిని గలిపిన దేది?

బుద్ధు—కలియునవి యవియే. కలుపుకొనునవి యవియే.

(నేపథ్యమున) అదియెట్లు? కలుపునది మఱియొకటి లేకున్నఁ గలయిక సిద్ధించునా?

బుద్ధు—సోదరులారా! సిద్ధింపవచ్చును. తప్పులేదు. చెఱకుపానకము కొంతకాలము నిలవ యుంచినయెడలఁ బానకపుఁగుండలో నడుగున నేముండును?

(నేపథ్యమున) పంచదారెపలుకులు.

బుద్ధ—ఈపలుకు లన్ని చిన్నచిన్న యణువులు గూడియే రైనవి కా వా? యీయాయణువుల నిట్లు కూర్చిన దేది? అదిగాక మీరు పణ్ముఖము లగుమంచునక్షత్రములఁ జూచినారా?

(నేపథ్యమున) ఓ! ఓ! చూచితిమి.

బుద్ధ—గాలిలోని యావిరి ఘనీభవించునప్పుడు వాని నట్టివిచిత్రరూపముగఁ గూర్చిన దేది?

(నేపథ్యమున) తమ్మునఁ దామే యట్లు కూర్చుకొనినవి.

బుద్ధ—బాహ్యప్రపంచమున నిట్టికూడిక యెట్లు జరుగుచున్నదో యాంతరప్రపంచమునఁ గూడఁ బంచస్కంధసమావేశ మట్లే జరుగుచున్నది. నాయనలారా! కూర్చునదేదియు ననావశ్యకము.

అజా—ఈపంచస్కంధములుగూడ నశాశ్వతములే కావా?

బుద్ధ—సోదరుఁడా! అనిత్యములే. ఈమతమున నిత్యత గలిగినపదార్థమేదియు లేనే లేదు.

(నేపథ్యమున) అవి యనిత్యము లగునపుడు వానిసమావేశము నిత్యమగు 'నేను' నెట్లు కాఁగలదు?

బుద్ధ—నాయనలారా! 'నేను' మాత్రము నిత్యమా? అదిమాత్రము మాఱుచున్నది కాదా? మీ చిన్ననాఁటి 'నేను' నకు నిప్పటి 'నేను' నకు నెంత భేదమున్నదో యోజించుకొనరాదా?

(నేపథ్యమున) అవాంతరపుభేదము లెన్నియున్నను వెనుకటి "నేను" తత్త్వమేయిప్పుడుకూడ మాలో నున్నట్లు మాకు నమ్మకము.

బుద్ధ—దానికేమి లెండు. అట్టియేకత్వ మవిచ్ఛిన్నజ్ఞానసంతానమువలనఁ గలుగుచున్నది. చెంబులోనుండి నూనె ధారగాఁ బడుచు

న్నప్పుడేధార కాధార వేఱయ్యును ధార యొక్కటిగానే కానఁబడుచున్నది కాదా? ఉదకబిందువు లేక్షణమున కాక్షణము ప్రవాహవేగమున మాఱుచున్నను నది యొక్కటియే కాదా? ఇది గాక మీశరీరములోని పరమాణువులుకూడ మాఱుచున్నవి కావా? పోయినపరమాణువుల స్థానములందు నూతనముగఁ జేరినపరమాణువులకుఁ బ్రాంతపరమాణువులయనుభవము స్వభావము తత్త్వమువచ్చునట్లు పంచస్కంధములలో నశించినభాగములందుఁ దిరుగఁ జేరుస్కంధభాగములు స్వస్వభావానుభవతత్త్వములై యుండును. అందుచేతనే యహంతత్త్వ మనిత్యమయ్యును నిత్యమన్భ్రమము కలిగించుచున్నది. అదిగాక— సోదరులారా! వినుచున్నారా?

(నేపథ్యమున) శ్రద్ధగా వినుచున్నాము. 'అదిగాక' యని సెలవిచ్చినారు. పైయంశము లుపదేశింపఁ బ్రార్థించుచున్నాము.

బుద్ధ—మీరు పుట్టునప్పుడే మీతలిదండ్రులగుణములు, రుచిభేదములు నమ్మకములు, వృత్తిచాకచక్యములు, నడవడులు మొదలగునవి మీకుఁ దప్పక సంక్రమించును. మీయహంతత్త్వమున కిపూర్వార్జితమే ప్రాతిపదిక. తరువాత చిన్నతనములో మీరు గురువులయొద్ద నభ్యసించిననీతులు, తెలియుచుగఁ జూచుచున్న వస్తువుల సుఖదుఃఖానుభవములు, శరీరప్రకృతులననుసరించి చేసికొనిన యలవాటులు, మొదలగునవి మూలాహంతత్త్వముచుట్టుఁ జేరి దానితో నేకీభవించి దానిని బలిష్ఠముఁ జేయును. పంచస్కంధములలో నీబలిష్ఠ మగుభాగము మిగిలినభాగములకంటెను క్షణికము లగునితరానుభవములకంటెను బ్రత్యేకముగ భిన్నమైనట్లు కనఁబడును. అట్లుండుటయే కాక—సుఖదుఃఖములు తానే యనుభవించునట్లుండును.

(నేపథ్యమున) ఓహోహో! చిత్రముగనే యున్నది. ఈయహం తత్త్వముకూడ ననిత్యమేనా?

బుద్ధు—అనిత్యమే కాని యిందులోనిమార్పు లంత శీఘ్రముగ జరుగవు, కాని యనిత్యమే.

(నేపథ్యమున) ఇదియే యాత్మ యనుకొనరాదా?

బుద్ధు—అనుకొనవచ్చును. కాని యిది దేహచిత్తములకంటె భిన్నమగు నది కాదు. ప్రత్యేకచేతనస్వరూపము కాదు. పైనెక్కడనుండి యో వచ్చినది కాదు. ఎక్కడకో పోయి సుఖదుఃఖ మనుభవించునది కాదు. శాశ్వతము కాదు. ఇట్టిదానిని మీ రాత్మ యనిన సరే. మఱి యేమనిన సరే. పేరులోఁ బనియేమున్నది? ఆత్మయైన సరే. అహమైన సరే. బుద్ధుఁడైన నేమి? దేవదత్తుఁడైన నేమి?

(నేపథ్యమున) మహాప్రభూ! వంట లైనవి. తాము శ్రీబుద్ధాచార్యులవారితోడను, వారిశిష్యులతోడను—లోనికి దయచేయుదురు గాక!

బుద్ధు—అతఁడు నాసోదరుఁడగు దేవదత్తుఁడు కాఁడా?

అజా—ఔను.

బుద్ధు—అతఁ డిచ్చటకు రాలే దేమి?

అజా—అతనిని మఱియొకపనిమీఁద నియమించితిని. నన్నుఁ గటాక్షించినట్లే దోషుఁడగు నాతనినిఁగూడఁ గటాక్షించి తమశిష్యులలో నొకనిగఁ జేర్చుకొనవలయును.

బుద్ధు—అంతకంటె సంతోషమేమి?

(నేపథ్యమున) మహాత్మా! మామాట మఱచిపోయినారు.

బుద్ధు—నాయనలారా! మిమ్మెట్లు మఱతును? మీలో సన్యాసులు కాఁదలఁచినవారెవరో బుద్ధసహాయులుగఁ గాఁదలఁచినవా రెవ

రో భోజనకాలమునఁ జూచి మిమ్ము నామంత్రమునఁ జేర్చుకొందును.

(నేపథ్యమున) చిత్తము.

అజా—కావలసినన్ని నూతనకాషాయముల సిద్ధపఱిచి యుంచితిని. కావలసినవారికిఁ బ్రసాదింపవచ్చును. స్వామీ! భిక్షాసమయమైనది. దయచేయుదురుగాక!

(నేపథ్యమున) స్వామీ, మాకింక జన్మాంతరమును గూర్చి కూడ నెప్పుడుబోధింతురు?

బుద్ధు—అది భిక్షానంతరమునఁ జెప్పెదను. రండు.

(నేపథ్యమునఁజప్పటలు) జయబుద్ధాచార్యా! జయబుద్ధాచార్యా! జయ! జయ! జయ!

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది సప్తమాంకము.

(శ్రీ)

బుద్ధబోధసుధ.

అష్టమాంకము.

——:o:——

ప్రవేశము. మగధ.

ప్రవేశము: బుద్ధుఁడు, అజాతశత్రుఁడు.

అజా—సోదరులారా! మగధదేశవాస్తవ్యులారా! పుణ్యావశమున మన మందఱము బుద్ధమతావలంబకుల మైతిమి. మనయాచార్యుల వా రిప్పుడు జన్మాంతరమునుగూర్చి యుపదేశింతురు. మీ రంద ఱు శ్రద్ధగా వినవలయును.

(నేపథ్యమున) ఓ! ఓ! సిద్ధముగ నున్నాము.

అజా—మహాత్మా! మీ రిఁక నారంభింపవచ్చును.

బుద్ధు—(లేచుచున్నాఁడు.)

(నేపథ్యమునఁ జప్పటులు.) జయబుద్ధాచార్యా! జయబుద్ధాచా ర్యా!

అజా—ఆచార్యవర్యా! మీరు లేవనేల? కూరుచుండియే యుపన్యసిం పవచ్చును.

బుద్ధు—సోదరుఁడా! నా కేమియు బాధ లేదు. బౌద్ధమతావలంబకు లారా! బుద్ధసోదరులారా!

(నేపథ్యమున) "బుద్ధశిష్యులారా! బుద్ధసేవకులారా!" యని సం బోధింపఁదగును.

బుద్ధ—(సవ్యంగ్యము) నాయనలారా ! శిష్యులుకావున నేనా గురువుగారి యూరంభసంబోధనవాక్యములలోనే తప్పుపట్టుకొంటిరి?

(నేపథ్యమున) క్షమించుఁడు. క్షమించుఁడు.

బుద్ధ—నాయనలారా! గురుశిష్యసంబంధము కల్పితము. నాకుఁ దెలియనియంశములు మీకుఁ గొన్ని తెలిసి యుండవచ్చును. అట్టిచో మీరు నాకుగురువులు కావచ్చును. అన్నియుఁ దెలిసినవాఁ డెవ్వఁడును లోకమున లేఁడు. అందుచే నుపదేశకోపదేష్ట సంబంధ మసమంజసము. ఇఁకసోదరసంబంధమో సత్యము. సమీచీనము. సహజము. ఆత్మనుద్దేశించుటచే నది మఱింత సత్యము. కోట్లయణువులు గలసినయిసుకతిప్ప యొక్కటిగనే పరిగణింపఁబడినట్లు, సంఖ్యాహీనబిందుసంతాన మగుసముద్ర మొక్కటిగనే పరిగణింపఁబడినట్లు మన మందఱము దేహమనస్తత్వముల నొక్కటిం ఒక్కటి. ఇట్టిసర్వప్రాణిసంపూర్ణైకతత్త్వము నాత్మవాది సహస్రకోటిధా భిన్నపఱిచి యేముక్క కాముక్కకే స్వాంతంత్రస్థితిని స్థాపించినాఁడు. అట్టియేర్పాటు నీతిబాహ్యము. అహంభావవివర్ధనము. అసూయాజనకము. అజ్ఞానోత్పాదకము. కావున సోదరులారా! యనియే మిమ్ము పిలుతును. సదేహులారా! సమనస్కులారా! యని పిలిచిన మఱింత యర్థ్యముగ నుండును గాదా?

(నేపథ్యమున) చిత్తము. చిత్తము.

బుద్ధ—అనిత్యము లగుపంచస్కంధములసమావేశమే 'నేను' అని మీకుఁ దెలిసినదికదా!

(నేపథ్యమున) చిత్తము. చిత్తము.

బుద్ధ—ఆస్కంధములవియోగమే మరణము.

(నేపథ్యమున) చిత్తము.

బుద్ధ—మరణానంతరమున జన్మాంతర మున్నదా లేదా యనునంశమే యిప్పుడు స్థిరపఱచఁదగినది కాదా?

(నేపథ్యమున) చిత్తము.

బుద్ధ—శాశ్వతవాదులు—అనఁగ—సోదరులారా! ఎవరు?

(నేపథ్యమున) ఆత్మ శాశ్వతతత్త్వ మని వాదించువారు.

బుద్ధ—ఆత్మకు జన్మాంతర మంగీకరింతురు. అనఁగ నొకఁడు మరణించినతరువాత నాతనియాత్మకు దేహాంతరనివాసము పూర్వజన్మార్జితకర్మఫలభోక్తృత్వము నంగీకరింతురుకాదా?

(నేపథ్యమున) ఔను. ఔను.

బుద్ధ—లోకాయతులు మరణముతరువాత జన్మాంతరము లేదనియు మృతియే ముక్తి యనియుఁ జెప్పుదు రని మీరు వినియున్నారు కదా!

(నేపథ్యమున) వింటిమి. వింటిమి.

బుద్ధ—జనుఁడు జీవించియుండునంతకాలము—అనఁగ—పంచస్కంధసమావేశము నిలిచియున్నంత కాలము—పరమగాఢనిద్రావస్థలోఁదప్ప జనుఁ డేదియో యొకపనిఁ జేయుచునే యుండును గాదా?

(నేపథ్యమున) ఆ. ఆ.

బుద్ధ—ఔను. వాక్కుచేతనో మనస్సుచేతనో కాయముచేతనో యేదియో యొకకర్మను స్వలాభమునకో యితరలాభమునకో పరనష్టమునకో చేయుచునే యుండును గాని యెన్నఁడూరకయుండఁడుగదా!

(నేపథ్యమున) ఉండఁడు. ఉండఁడు.

బుద్ధ—కావున జనునిజీవిత మనఁగఁ గర్మసంతాన మని చెప్పినఁ దప్పు లేదుకద!

(నేపథ్యమున) లేదు. లేదు.

బుద్ధు—ఈకర్మ మనునది యెప్పు డాత్మవిషయికముగనే యుండక పరు లకుం గూడ సంక్రమించుచున్నదై యుండునుగద!

(నేపథ్యమున) జనసంఘమున జీవించియున్నంతకాల మట్టిసంబంధముతప్పనే తప్పదు.

బుద్ధు—జనసంఘమున జీవించియున్నంత కాలమేనా? మీ రొకకుక్క కాలు విఱుగంగొట్టి రనుకొనుఁడు, మీరు నశించినను—

(నేపథ్యమున) మాకర్మముమాత్రము నిలుచును.

బుద్ధు—ఎక్కడ?

(నేపథ్యమున) కుక్కలో.

బుద్ధు—మీజీవితమునకును మీకర్మసంతానమునకును భేదము లేదని యొక్కనిమేషముక్రింద మీ రొప్పుకొంటిరి. జ్ఞప్తి యున్నదా?

(నేపథ్యమున) ఆ. ఆ.

బుద్ధు—మీకర్మము కుక్కలో నిలిచె ననఁగ మీజీవనాంశము కుక్కలో నున్నదన్నమాటయేనా?

(నేపథ్యమున) అయ్యో! అయ్యో! ఔను,

(మఱియొకధ్వనితో)తప్పుపని చేసినయెడలఁ బందివైయె పుట్టుదువు; గాడిదవైయె పుట్టుదు వని ధర్మశాస్త్రములు చెప్పుమాట లివియే కాఁబోలు!

బుద్ధు—ఆసంగతి తరువాత నాలోచింతము. జీవనమనఁ బంచస్కంధ సమావేశ మనిన బాధయున్నదా?

(నేపథ్యమున) తత్సమావేశమునఁ బుట్టితిమి. తద్వియోగమునఁ జచ్చుచుంటిమి. కావున నట్లనిన బాధలేదు.

బుద్ధు—పంచస్కంధసమావేశమే 'నే' నని మీకుఁ దెలిసి యున్నది కాదా?

(నేపథ్యమున) తెలియ కేమి?

బుద్ధు—కావునఁ గుక్కను గొట్టినమీరు కుక్కలోఁ బుట్టినవారుకా లేదా?

(నేపథ్యమున) ఐతిమి అయ్యో! ఐతిమి.

(మఱియొకధ్వనితో) ఎట్లైతిమి? ఎట్లైతిమి? మేము ముద్దులవలె జీవించియుండఁగనే మాకుఁ బునర్జన్మముఁ జెప్పుచుంటి రేమి?

బుద్ధు—నాయనలారా! మేమనఁగ మీపంచస్కంధములే కాదా?

(నేపథ్యమున) ఔను.

బుద్ధు—అవి కేవల మనిత్యము లని చెప్పలేదా? భోజనాత్పూర్వ మాత్మనుగూర్చి మీ కుపదేశించినబుద్ధుఁడు మరణించినాఁడు. జన్మాంతరమునుగూర్చి యిప్పు డుపదేశించుబుద్ధుఁడు వేఱు. తెలిసినదా? మీరందఱట్లే మరణించి తిరిగి పుట్టినవారే.

(నేపథ్యమున) అయ్యో! అయ్యో! ఇది యెట్లు?

బుద్ధు—దేహములు క్షణికములు. పంచస్కంధము లనిత్యములు. క్షణక్షణము పుట్టుదుము. క్షణక్షణము చత్తుము.

అజా—మహాత్మా! ఇట్టిక్షణక్షణమృతులకు విచారము లేదు. క్షణక్షణనూతనజన్మములకు సంతోషము లేదు. కాని స్థిరమైనచావొకటిగల్గుచున్న దేల? అదికూడ నిప్పటిమృతులవలెనే క్షణికమై వెంటనే పునర్జన్మ మేల రాఁగూడదు.

(నేపథ్యమున) సెబాస్! సెబాస్! మంచిప్రశ్నను.

బుద్ధు—క్షణక్షణమృతులలోఁబంచస్కంధములలోనితత్త్వములకు మార్పేకాని వియోగము లేదు. పూర్వస్కంధములు మాఱఁగనే నూతనస్కంధములు తత్స్థానమునఁ జేరును. అందుచేఁ బూర్వాహంతత్త్వమరణము, నూతనాహంతత్త్వజననము సిద్ధించును.

ఈరెండును వేఱువేఱునేను లయినను విచ్ఛిత్తిశూన్యతచేత నేకముగనే కానఁబడుచున్నవి.

అజా—ఇఁక స్థిరమరణముననో—

బుద్ధు—దేహామనఃపాటవశూన్యతచేఁ బంచస్కంధములకుఁ గేవలవియోగమే కలుగును. ఇంద్రియాళిగుండ నూతనస్కంధాగమమున కవకాశములేనే లేదు.

అజా—అట్టివానికిఁ బునర్జన్మ మున్నదా?

బుద్ధు—లేకేమి? అవసానావస్థలో నాతఁడుచేసినకర్మమునుబట్టి—

(నేపథ్యమున) హే హే! చచ్చువానికిఁ గర్మమొకఁడు చేయవలయును గాని చచ్చువాఁడు చేయుకర్మ మేమున్నది?

బుద్ధు—భార్యాపుత్త్రులను విడిచిపెట్టలేక యేడ్చును. తనగతి ముందేమగునోయని మొఱఁబెట్టును. తానులేకపోయినపుడు దనవారిని గాపాడు మని యొకనిఁ గాళులు పట్టుకొనును. మరణశాసనములు వ్రాయించును. మాటలాడుట, చేయుటయే కాక యాలోచించుటయుఁ గూడఁ గర్మమే కానఁ బ్రాణము పోవునిమేషమువఱకుఁ గర్మము చేయనిసమయ మున్నదని చెప్ప వీలు లేదు.

(నేపథ్యమున) పిడుగుచే హఠాత్తుగాఁ జచ్చినవానిమాట యేమి చెప్పెదరు?

బుద్ధు—తత్పూర్వక్షణమున నాతఁ డొనర్చినకర్మ మూరక పోవునా?

(నేపథ్యమున) ఊరక పోక యేమి చేయును? మాకు బోధము కాలేదు.

బుద్ధు—ఆకర్మమున కేశరీర మనేనమయ్యెనో యచ్చట పునర్జననము సిద్ధించును.

(నేపథ్యమున) ఉండరా! ఉండరా! ఇంతకుఁ బూర్వము మనము కుక్కను గొట్టినప్పుడు కుక్కలో మనము పుట్టలేదఁటరా? అదే కాఁబోలు!

అజా—మహాత్మా! స్కంధసమావేశము వీరిలో నుండఁగనే వీరు కుక్కలో నెట్లు పుట్టిరి?

(నేపథ్యమున) ఔను. ఔను. అది బాగుగా నున్నది. మా స్కంధములు మాలోనే యున్నవి. మాస్కంధములు కుక్కలోనికి వెళ్లినప్పుడుగదా మాకచ్చట జననము.

బుద్ధు—నాయనలారా! అక్కఱలేదు. అక్కఱలేదు. ఒకదీపమునుండి మఱియొకదీపమును ముట్టించినపుడు మొదటదీపమే రెండవదీప స్థానమునకుఁ బోయినదా? మొదటిదీప ముండగ రెండవదీపము వెల్గుచున్నదికాదా? (నేపథ్యమున) కాని రెండవదీపము మొదటి దీపస్పర్శచేఁ గలిగినది కాదా? ఇక్కడ నట్టి దేది?

బుద్ధు—కాలు విఱుగఁ గుక్కను గొట్టుట స్పర్శమాత్రమైనఁ జేయదా? అయినను నాయనలారా! అట్టిస్పర్శగూడ నెంతమాత్ర మక్కఱ లేదు.

(నేపథ్యమున) అదెట్లు?

బుద్ధు—"ఆత్మలేదు" ఈరెండు మాటలు మీ రొక్కసారి గట్టిగ ననుఁడు.

(నేపథ్యమున) ఆత్మ లేదు. ఆత్మ లేదు. ఆత్మ లేదు.

బుద్ధు—నానోట వెడలినయీమాటలు మీనోటిలోనుండి బయలుదేరినవా?

(నేపథ్యమున) ఆ. ఆ.

బుద్ధు—నేననిన మాటలే మీనోళ్లలో దూరి యక్కడఁ బుట్టినవా?

(నేపథ్యమున) లేదు. లేదు.

బుద్ధు—అటులే మీస్కంధములుగూడఁ గుక్కలోనికిఁ బోకుండనే యక్కడ జన్మాంతరము నొందఁగలవు కద!

(నేపథ్యమున) ఆ. ఆ. ఆ.

(మఱియొకధ్వనితో) ఆ. ఆ! యనెద వేమి? నీవుండుము. ఉండు. కుక్కనుగొట్టినవాండ్రము మేము. అందుచే మేము కుక్కలోఁ బుట్టితి మని చెప్పితిరి. కానిమాస్కంధము లచ్చటకుఁ బోలేదు. మేమే యచ్చటఁ బుట్టియుండినయెడల మాదుష్కర్మఫలము మే మనుభవింపవలసినది. అట్లుగాక తత్ఫలము కుక్క యనుభవించుచున్నది. అదెట్లు?

బుద్ధు—అయిన వింత యేమున్నది? (మందహాసము చేయును.)

(నేపథ్యమున) వింత కాదా? అట్లు సెలవిచ్చుచున్నా రేమి?

బుద్ధు—వింత యెట నున్నదో స్పష్టీకరించుఁడు.

(నేపథ్యమున) కర్మము చేయువాఁ డొకఁడు. తత్ఫల మనుభవించువాఁడు మఱియొకఁడు. ఇఁక సదసత్కర్మములకుఁ బోయిత్సాహాక మేమున్నది?

బుద్ధు—సోదరులారా! చెప్పవలసిన దంత యైనదా?

(నేపథ్యమున) మాసత్కర్మములవలని ఫల మనుభవించువా రుత్తరజన్మమునఁ బరులగునప్పుడు మేము సత్కర్మములను గష్టపడి యేల చేయవలయును?

బుద్ధు—మఱి యేమైనఁ జెప్పవలసి యున్నదా?

(నేపథ్యమున) మాదుష్కర్మములఫల ముత్తరజన్మముల ననుభవించువారు పరులైనప్పు డిఁక మాకేమి? బాహుశక్తి యున్నంతవఱకుఁ బరుల నందఱను బాధింపనే వచ్చును.

బుద్ధు—కాని మీకర్మఫలము నేకదా పరు లనుభవించునది?

(నేపథ్యమున) ఐన నేమి? ఐన నేమి? అనుభవించువారు పరులు

(మఱియొకధ్వనితో) ఔను. పరులు. పరులు. పరులు.

బుద్ధ—కర్మము నీదైయున్నప్పుడు పరానుభవముతో మీకుఁ గొంచెమైన సంబంధ మున్న దందురా? లేదందురా?

(నేపథ్యమున) మాకేమిసంబంధ మున్నది? పరునియేడుపు పరునిదే.

బుద్ధ—పరునియేడ్పునకు మీకర్మముకొంత కారణమైనఁ గాదా?

(నేపథ్యమున) అయినది.

(మఱియొకధ్వనితో) కొంతకారణమేమి? పూర్ణ కారణమే యైనది. అయిన నేమి? అనుభవించువారుమాత్రము పరులు.

(మఱియొకధ్వనితో) ఔను. పరులు. పరులు. పరులు. పరులు.

(మఱియొకధ్వనితో) సిద్ధాంతముగాఁ బరులు. పరులు.

బుద్ధ—నాయనలారా! ఒకమాట చెప్పుదురా? పరులు పరు లని యన్నిమాఱులు మీరంటిరే? ఈపరు లెవరు?

(నేపథ్యమున) మఱెవరు? మేము కానివా రందఱు పరులే.

(మఱియొకధ్వనితో) ఉండు. ఉండు. తొందరపడకు.

(మఱియొకధ్వనితో) బాధ లేదు. అట్లనవచ్చును.

బుద్ధ—నాయనలారా! మేము కానివారు పరు లంటిరి కదా! మీలో మీకైక్య మున్నదా?

(నేపథ్యమున) లేదు. మాలో నొక్కనికి మిగిలినవా రందఱు పరులు. ఇట్లే యందఱకు—

బుద్ధ—మీలో నొక్కఁడుమాత్రము మిగిలినవారికంటె ముందునకు వచ్చి నిలువఁబడవలయును.

(నేపథ్యమున) ఇదిగో! నేను.

(మఱియొకధ్వనితో) నీవేల? ఇదిగో! నేను.

(మఱియొకధ్వనితో) ఉండు. ఉండు. నేను వచ్చుచున్నాను. మహాత్మా! నేను వచ్చితిఁ.

(ప్రవేశించును.)

బుద్ధు—నాయనా! నీపేరు?

గో—గోపాలదాసుఁడు.

బుద్ధు—నీవు కానివారందఱు పరులేకద!

గో—ఔను.

బుద్ధు—నాయనా! ఏకారణముచేత వారందఱు పరులైరో చెప్పెదవా?

గో—వారి శరీరములు వారికి వేఱు. నాశరీరము నాకు వేఱు.

బుద్ధు—శరీరములు భేదములుగ నుండుటచేతనేనా వారు పరులైరి?

గో—ఔను.

బుద్ధు—నీశరీరము నాయనా! నీవే సంపాదించితివా?

గో—లేదు. మాతండ్రిగారిచ్చిరి.

బుద్ధు—నాయనా! మాంధాతవలె నీతండ్రిగారే నిన్నుఁ బ్రసవించిరా?

(నేపథ్యమున) హేహేహే!

గో—మాతల్లిదండ్రులు నాకీశరీర మిచ్చిరి.

బుద్ధు—నాయనా! కావున నీదేహము నీతల్లిదండ్రులదేహములలోనిదగుటచేత వారు నీకుఁ బరులు కారు గద!

గో—కారు.

బుద్ధు—అటులే నీపుత్త్రులు నీకుఁ బరులు కారుగద?

గో—కారు.

బుద్ధు—నాయనా! ఇదివఱకు నీవుగానివా రందఱు పరులంటివి కాదా? ఇప్పుడేమి శోధించుచున్నదో చెప్పుదువా?

గో—నేనుగాని వారిలోఁగూడ నావా రున్నారు.

బుద్ధ—నీవా రనఁగ నేమి?

గో—నాదేహమే వారిది! వారిదేహమే నాది యనఁదగినవారు.

బుద్ధ—దేహములు వేఱుగాఁ గానఁబడుచున్న నేకదేహమే యగువారు కొంద ఱుండవచ్చును గద!

గో—ఉన్నారు.

బుద్ధ—ఇటులే నీతల్లిదండ్రులనుండి వారితల్లిదండ్రులకు నక్కడినుండి యింకఁ బైకిఁ బోవఁగ నిదివఱకుఁ బుట్టిననరులందఱితో నీ వేకదేహుఁడ వని తోఁచుచుండుట లేదా?

గో—ఆ. ఆ.

బుద్ధ—పరిణామవాదానుసరణముగ సర్వపశుపక్షికీటకాదులతోఁడఁగూడ నీ వేకదేహుఁడవే కద!

గో—ఔను.

బుద్ధ—నాయనా! నీవు కుక్కను గొట్టితివి కదా! కుక్కదేహమే నీదేహ మనుపరమార్థజ్ఞానము నీకున్నయెడల నీవు దానిని గొట్టియుందువా?

గో—ఊహు.

బుద్ధ—నాయనా! అన్నములేనివానికి నీ వన్నము పెట్టెదవా?

గో—ఆ.

బుద్ధ—ఏల.

గో—అతనిదేహమే నాదేహ మగుటచేత—అతనియాఁకలిబాధయే నాబాధయగుటచేత—

(నేపథ్యమున) నేనొక్కఁడను దిని యందఱికడుపులుగూడ నింపెన వని సంతోషింపఁ గూడదా?

బుద్ధ—నాయనా! యుక్తిమంతుడవు. గొంతుకలో వ్రేలుపెట్టుకొన్నయెడల మెతుకులు వ్రేలికిఁ దగులువఱకుఁ దినవలయు నని నీ

కేనఁ దైనఁ జెప్పుఁ గడుపునిండుటకు ప్రేలునను మెతుకులు తగులు టయే ప్రధానము కదా యని యెంచి క్రిందికి దిగనిముద్ద నంగిటి కడ్డముగఁ బెట్టికొని యీసారి కడుపు నిండినది కదా యనువాఁ డు నీవంటివాఁడే కదా! ఏమాట కామాటయేనా? ఏయుక్తి కా యుక్తియేనా? పూర్వాపరసందర్భములఁ గనిపెట్ట నక్కఱ లేదా? ప్రపంచము దుఃఖమయ మనియు, తృష్ణాచ్ఛేదనమున దుఃఖని వృత్తియగు ననియు, అహంభావనాశనమునఁ గాని చిత్తశాంతి కలుగ దనియు బుద్ధమతమున సామాన్యపద్ధతులై యుండ నవి యన్నియు గుంటఁబెట్టి గంటవాయించి వాని యన్నిఁటికి విరోధ ముగ నిప్పుడు చెప్పినయుక్తి కుయుక్తి యనిపించుకొనును గాని మంచి దనిపించుకొనునా? నాయనా! అయిన నిట్టియుక్తికిఁ బ్ర త్యుత్తరము నీతితత్త్వమున స్పష్టముగఁ జెప్పియే యున్నాను. అది మఱచిపోవుటచేఁ గదా నాయనా! యిటు లంటివి? అది గాక సర్వజీవైక్యతత్త్వము గూడ నష్టాంగశీలములో నుపదేశించి యుంటిని. అది మీరు విన లేదు కాఁబోలు!

(నేపథ్యమున) మహాత్మా! అజ్ఞానమును క్షమింపవలయును.

బుద్ధు—నాయనా! అంతమాట యెందులకు? నీ కిప్పుడు తెలిసినదికదా!

(నేపథ్యమున) మహాత్మా! తెలిసినది. పరునిబాధ నాకు బాధ. పరునిసుఖము నాకు సుఖము.

బుద్ధు—సోదరులారా!

(నేపథ్యమున) మహాత్మా! మహాత్మా!

బుద్ధు—పరోపకారప్రేరక మైనదియు నీతిప్రోత్సాహక మైనదియు నామత మున నేమి యున్న దని మీ రిప్పుడే యధిక్షేపించితిరి. జ్ఞప్తి యు న్నదా?

(నేపథ్యమున) ఇప్పుడు తెలిసినది.

బుద్ధు—ఆత్మ లేదనియే మతసిద్ధాంతము కాదా?

గో—ఔను.

బుద్ధు—తలకొకయాత్మ యున్న దనుకొందము. దేహము లన్నియాత్మ లకిప్పుడుచెప్పినట్లొకటియే యైననునాసుఖము నాది; నీసుఖము నీది. నాబాధతో నీకుసంబంధము లేదు; నీబాధతో నాకుసం బంధము లేదు. అని యొకయాత్మ రెండవయాత్మతో ననవ చ్చును గద! అందువలన నహంభావము వృద్ధిపొందదా? రాగ ద్వేషము లమితముగఁ బెఱిగిపోవా? ఏది? ఇక్కడ నీతికిఁ బరోపకృతికిఁ బ్రేరేపక మేది? ఈయాత్మలన్నియును వానికంటెఁ బై యాత్మలో విభాగము లనియును, అందువలన నన్నిశరీరము లేకాత్మికము లనియుఁ దత్కారణమున నొకయాత్మ సుఖము మఱియొకయాత్మదని చెప్పవలయును గదా! ఈద్రావిడప్రాణా యామ మెందులకు? అదిగాక, అప్రత్యక్షము లహేతుకము లగు నిన్నియాత్మ లేల కల్పించుకొనవలయును? అంతటితో నూర కుండక వానికన్నిఁటికి మూలాధారతత్త్వమును గల్పించుకొనఁ జేల? అంతటితోడను సంతుష్టి నందక యాపెద్దమంటలోని స్ఫులింగములే యివి యన్నియు నని మఱియొకకల్పన మేల చేయవలయును? ఇవి యన్నియుఁ బ్రత్యక్షానుభవములా? నీవు నీతల్లిదండ్రులకుఁ బుట్టితి వనుట ప్రత్యక్షము కాదా? కా వున నాత్మ నొప్పుకొనినమతమునకంటె నీతిపరోపకారప్రేరక మైనది,నిరాత్మక మగుమనమతములోనే కొంచెము హేతుబలవ త్తరముగను, సమీపతరముగ నున్నట్లు కానఁబడుట లేదా?

గో—చిత్తము. అలాగే కనఁబడుచున్నది.

బుద్ధు—కావునఁ బరు లెవ్వరు లేరుగద?

గో— లేరు.

బుద్ధు— లేరుకదా?

(నేపథ్యమున) లేరు. లేరు. లేరు. లేరు.

బుద్ధు— కావున సోదరులారా! కుక్కనుగొట్టి తత్తాడనఫలము కుక్కలో ననుభవించినవా రెవరు?

(నేపథ్యమున) మేము.

బుద్ధు— అహంభావమును వదలి పరోపకారమునే చేయవలయును. బ్రదుకు తనకొఱకని యెంచక సర్వప్రాణిలాభమునకే జనుఁడు బ్రదుకవలయును. ఈయంశమును దెలిసినంతమాత్రముననే విని యోగము లేదు. అనుభవములోనికిఁ దెచ్చుకొనవలయును. ఆచరింపవలయును. ఆచరింపవలయును. అట్టివాఁడే మనుజుఁడు. అట్టివాఁడే జ్ఞాని. గోపాలదాసా! ఇఁక నీవు పోవచ్చును.

గో—(పోవును.)

బుద్ధు— నాయనలారా! మనుజుఁడు చనిపోయినతరువాతఁగూడఁ బైని చెప్పినట్లే పునర్జన్మసిద్ధిని గ్రహింపవలయును. పంచస్కంధములు మాఱుచున్నను, దేహములు మాఱుచున్నను, బాల్యయౌవన కౌమారవార్ధకములు క్రమముగ ననుభవించువాఁడు తానే యని జ్ఞానసంతానవిచ్ఛిత్తిశూన్యతచే నెట్లనుకొనుచున్నాఁడో మరణించి పునర్జనన మొందినవాఁడు తానే యని యట్టి విచ్ఛిత్తిశూన్యతచేతనే యెఱుఁగవలయును. పరున కెవ్వనికో పునర్జన్మ మని యనుకొనవలనుపడదు. అట్టిపరత్వమెప్పు డుండజేయు న్నది. నిన్నటిమీరు కడతేరిరి. ఈదినము మీరు పరులు. ఇట్టిపరత్వము మాత్రమే పునర్జన్మమందుఁ గూడ నున్నది. కావునఁ బుత జన్మమునఁ బూర్వజన్మస్మృతియుండును. ఎందువలన ననఁగ స్కం

ధములు పునర్జన్మమున విడి మఱియొక క్రమమునఁ గలియును. ఇది దురవగాహమైనయంశము. క్రమముగ నాలోచించుకొనిన కొలఁది బాగుగ బోధపడును. సత్కర్మములకు సజ్జన్మమున్నది. దుష్కర్మములకు దుర్జన్మమున్నది.

(నేపథ్యమున) చిత్తము.

బుద్ధు—జన్మములు దుఃఖాక్రాంతము లని యెఱుఁగుదురు కదా?

(నేపథ్యమున) చిత్తము. చిత్తము.

బుద్ధు—కావున దుఃఖనివారణమునకు బాహాటమార్గ మేది?

(నేపథ్యమున) జన్మపరంపరలు లేకుండఁ జేసికొనుట.

బుద్ధు—జన్మపరంపరలు దేనివలనఁ గలుగుచున్నవి?

(నేపథ్యమున) మనకర్మమువలన—

బుద్ధు—కావున జన్మపరంపరోపసంహారణముకొఱ కేమి సేయవలయును?

(నేపథ్యమున) మనకర్మమును నశింపఁ జేయవలయును.

బుద్ధు—సోదరులారా! ఇక్కడ నాక్షేపింపఁదగినది మీ కేమైనఁగానఁబడుచున్నదా?

(నేపథ్యమున) ఆ. ఆ. కర్మమును నశింపఁజేసినఁ గాని జన్మవృత్తిరాహిత్యము గలుగదు. కర్మమును నశింపఁజేయుట బ్రదికియుండునంతకాలము సంభవింపదు. కాఁబట్టి పునర్జన్మసంతానము తప్పదు. అందువలన నిరంతరదుఃఖము తప్పదు. తప్పని దేదో నోరు మూసికొని యనుభవింపవలసినదే కాని మతము వలన నిర్ముక్తి లేదు.

బుద్ధు—గట్టియవబీజమును భూమిలో వైచినయెడల మొలకెత్తునా?

(నేపథ్యమున) ఆ. ఆ.

బుద్ధ—ఆయవబీజమును నీళ్ళలో నానక బెట్టినపిమ్మట వది నాటినచో?

(నేపథ్యమున) మొలువదు.

బుద్ధ—ఏల?

(నేపథ్యమున) లోనిపలుకు నిస్సార మగును.

బుద్ధ—జనునిజీవనమే కర్మసంతాన మని మీ రొప్పుకొంటిరి కాదా?

(నేపథ్యమున) ఆ. ఆ.

బుద్ధ—కర్మమే యవబీజము. అహంతత్త్వమే యందులోనిపలుకు.

(నేపథ్యమున) ఏలాగండి?

(మఱియొకధ్వనితో) కర్మమే యవబీజమా? అహంతత్త్వమే యందులోనిపలుకా?

బుద్ధ—నాయనలారా! స్థూలదృష్టిచేఁ జూడఁగ మీరు చేయుకర్మములు స్వలాభప్రధానము లనియుఁ బరలాభప్రధానము లనియు లేవా?

(నేపథ్యమున) ఆ. ఆ.

బుద్ధ—మొదటితరగతికర్మములలో నహంతత్త్వమే ప్రధానము. రెండవజాతి కర్మములలో నహంతత్త్వము ప్రధానమే కాదు.

(నేపథ్యమున) చిత్తము. తెలిసినది.

బుద్ధ—అందుచేతనే కర్మము యవబీజ మనియు నహంతత్త్వమే యందులోనిపలు కనియుఁ జెప్పితిని.

(నేపథ్యమున) చిత్తము.

బుద్ధ—అహంతత్త్వముతోఁ గూడిన కర్మబీజము పరజనక్షేత్రమునఁ బడినప్పుడు అక్కడ నహంతత్త్వమునుండి పునర్జన్మ మను మొలక బయలుదేరవలసినదే కద!

(నేపథ్యమున) ఆ.

బుద్ధ—అహంతత్త్వ మనునిస్సారమైనకర్మబీజ మట్లు పడునప్పుడు?

(నేపథ్యమున) మొలకెత్త లేదు.

బుద్ధు—మొలకెత్తని దేది?

(నేపథ్యమున) అహంతత్త్వము.

బుద్ధు—కావున నహంతత్త్వమునకుఁ బునర్జన్మము లేదుకదా!

(నేపథ్యమున) లేదు.

బుద్ధు—ఎట్టికార్యములలో లేదు?

(నేపథ్యమున) పరోపకారకకర్మములలో లేదు.

బుద్ధు—ఎట్టికర్మములకుఁ బునర్జన్మ మున్నది?

(నేపథ్యమున) స్వోపకారకకృత్యములకు.

బుద్ధు—కావున జన్మపరంపరను బాపుకొనఁదలఁచినవాఁ డెట్టికృత్యము లాచరింపఁగూడదు?

(నేపథ్యమున) స్వలాభప్రదకార్యములను.

బుద్ధు—బ్రదికియుండునంతకాలమును గర్మములు చేయక తప్పనప్పుడు ను స్వోపకారకకృత్యములు పునర్జన్మహేతువు లగుటచేఁ జేయఁ గూడనప్పుడునుఁ జేయఁదగిన కర్మము లిఁక నేవి?

(నేపథ్యమున) పరోపకారకకర్మములు.

బుద్ధు—ఇక్కడ నేమైన యాక్షేపణము లున్నవా?

(నేపథ్యమున) ఊఁ. ఊఁ. ఏమియు లేనట్లే.

అజా—పరోపకారకకర్మములనే చేయవలయు నని చెప్పితిరి కాదా?

బుద్ధు—ఊఁ.

అజా—"పరులే నేను. నేనే పరులు. పరునకు బాధ నేల చేయకూడదు? అది నాకుబాధ నిచ్చును గావున—పరుని కేల యుపకృతిఁ జేయవలయును? అది నాకు సుఖ మిచ్చునుగావున—"అని వెను క బోధించితిరి. ఇప్పుడు పరోపకారములు తప్పక చేయవలయు నని బోధించితిరి. పరోపకారము నేల చేయవలయును? స్వా

నందముకొఱకేకద? అహంతత్త్వమే నశింపజేసికొనినవానికి స్వలాభ మెట్లు? ఈయంశమును నాకు బోధింపఁ బ్రార్థించుచున్నాను.

(నేపథ్యమున) సెబాస్! సెబాస్! ఇది మనకుఁ దోఁచినదే కాదు. ప్రభువువారు బాగుగ నడిగిరి.

బుద్ధ—సోదరుఁడా! “పరబాధ స్వబాధ, పరసుఖము స్వసుఖము” అను మాట లేసందర్భమునఁ జెప్పితినో నీకు జ్ఞప్తి యున్నదా?

అజా—(ఆలోచించును.)

బుద్ధ—నీవు శ్రమపడి యాలోచింప నక్కఱలేదు. ఈమతములో నీతివర్తనమునకుఁ బరోపకారాచరణమునకు నేమిప్రేరేపక మున్నదని నాసోదరు లధిక్షేపింపఁ బరమాత్మతత్త్వము నాలోచించి చూడఁగఁ బరునికి నీకు భేదమే లేదనియు, పరసుఖదుఃఖములు నీవే కావున నీవు నీతివర్తనుఁడవై పరోపకారపారీణుఁడవై యుండవలయు ననియు నిట్టిసర్వజీవైక్యతత్త్వజ్ఞానమే యీమతమున నీతిపరోపకారకక్రియాప్రేరకమనియు మాత్రమే చెప్పితినిగాదా?

అజా—మహాత్మా! చిత్తము. చిత్తము. ఇప్పుడు జ్ఞప్తికి వచ్చినది.

బుద్ధ—అట్టియసాధారణవిజ్ఞానమే సంపూర్ణానుభవాచరణములలోనికి వచ్చినఁ బరిపూర్ణబోధావంతున కహంతత్త్వ మేమి? పరతత్త్వ మేమి? అంతయుఁ దానే. అంతయుఁ బరుఁడే. అంతయు స్వపరతత్త్వసమావేశమే. అంతయు స్వపరతత్త్వశూన్యమే. అట్టియనిర్వచనీయానుభవైకవేద్యమహావస్థనుగూర్చి నిర్వాణతత్త్వోపన్యాసమునఁ బలుకులచేఁ దెలుపుటకు నాకెంతసాధ్యమో యంతవఱకుఁ జెప్పెదను. నీయిప్పటియాక్షేపణమునకుఁ బ్రస్తుతోచితరీతినిఁ జెప్పెదను. సోదరుఁడా! పరోపకారములు స్వ

లాభమునకే యగును. స్వాయంతత్వము విస్సారమగునప్పుడు స్వలాభము సిద్ధింపదు. ఇంకఁ బరోపకారము లెందులకు? ఇది నీయాక్షేపణము.

అజా—చిత్తము.

బుద్ధ—బ్రదికియున్నంతకాలము జనుఁ డేదో యొకకర్మము జేయక తప్పదుగద?

అజా—తప్పదు.

బుద్ధ—జన్మాంతరకారకము లగుటచే స్వోపకారకకృత్యములు నిరాకరణీయములు గద!

అజా—అగును.

బుద్ధ—స్వోపకారకకృత్యములు మానివేసినంతమాత్రమున జనుఁడు చావఁడుగద!

అజా—చావఁడు.

బుద్ధ—బ్రదికియుండినజనుఁ డింక నెట్టికర్మములు చేయవలసి యున్నది?

అజా—పరోపకారకకర్మములు.

(నేపథ్యమున) పరోపకారక్రియలు నిరుపయోగము లనియు; మఱియొకపని లేకపోవుటచేతనే యీపనులు చేయవలసినట్లును దేలుచున్నది; కానియివియే ముఖ్యముగఁ జేయవలయు నని విధి యున్నట్లు కానఁబడుట లేదు.

బుద్ధ—(మందహాసము చేయును) నాయనలారా! చెప్పెదను వినుఁడు. అష్టాంగశీలోపదేశమున నిందునుగూర్చి కొంత ముచ్చటించి యుంటిని. అది మీరు వినియుండకపోవుటచే నిట్టిప్రశ్నము సిద్ధించినది.

అజా—మహాత్మా! మీరు ప్రయాణములలో నక్కడక్కడఁ గొందఱు కొందఱకుఁ గొన్నియంశములు బోధించుచు వచ్చినారు. కొం

వారికిఁ దెలిసినయంశములు కొందఱకుఁ దెలియవు, కావునఁ దమబోధనము లన్నియు వ్రాసి యుంచినయెడల మంచిదేమో యని మనవిచేసికొనుచున్నాను.

బుద్ధ—నావలన నన్నియంశములు గ్రహించిననాముఖ్యశిష్యు లగుకౌండిన్యాశ్వజిన్మౌద్గలాయనమహాకాశ్యపమహాకాత్యాయనానురుద్ధోపవిరాహులాదు లగుపండ్రెండుగురు మతబోధకులై దేశదేశములఁ దిరుగుచునే యున్నారు. నాయనా! ఇప్పు డింక వ్రాఁత యెందులకు? నాకిప్పుడు డెబ్బదియాఱవసంవత్సరము జరుగుచున్నది. స్వల్పమగు శేషకాలము నాసోదరులకుఁ జేతనైనంతమట్టుకీమత మెట్టిదో స్వయముగనే బోధించుకొందును. అటుతరువాత నీవో మఱియొకఁడో యందఱను గూడఁగట్టుకొని యెవరెవరి కేయేయంశములు తెలిసెనో యవి యన్నియు నిష్టానుసారముగ వ్రాఁతలు జరిగించుకొనవచ్చును. నాయనలారా! అనవసర ప్రసంగమునకు క్షమించుఁడు. అహంప్రణాశనమునకు ముఖ్యసాధన మగునదియష్టాంగశీలము. సమ్యగ్దృష్టిసంకల్పవాక్కర్మజీవనవ్యాయామస్మృతిసమాధు లని యెనిమిది. వీనినన్నిఁటిని మీ కవకాశము ననుసరించి తరువాత బోధింతును గాని యిప్పటిసందర్భమునఁ జతుర్థశీల మగుకర్మమునుగూర్చి సంక్షేపముగఁ జెప్పెదను.

(నేపథ్యమున) మహాత్మా! అనుగ్రహించి బోధింతురు గాక!

బుద్ధ—కర్మము పరోపకారక మని పరాపకారవిరోధ మని రెండువిధములు. మొదటిదానిని త్యాగ మని దాన మని యందురు. రెండవదానిని నీతి యందురు. నీతియుక్తకార్యముల నాచరించుటచే మనస్సునందలిదుష్టవ్యాపారములు వదలి మనసు లోఁగు

భాటునకు వచ్చును. పరోపకారములు చేయుటచే మనస్సు స్వ సుఖలాభాదులను వదలి యహంభావమును నశింపఁజేసికొనును. ఈయహంభావము శీఘ్రముగ నశించునది కాదు. క్రమక్రమముగఁ జిరకాలము స్వలాభకకర్మములు మానివేయఁగ వేయఁగఁ జిరకాలము నిరంతరదీక్షతోఁ బరోపకారకకర్మములు సేయఁగఁజేయఁగ నహంతత్వము క్రమక్రమముగ క్షయించును. అది పూర్ణముగ క్షయించినప్పుడే జన్మాంతరరాహిత్యము సంభవించును. కావున జన్మాంతరసంహారము కోరిన ప్రతినరుఁడును బరోపకారకకృత్యములు సేయక తప్పదు. నాయనలారా! మనకేయొకపని లేక పరోపకారమును జేయ నక్కఱ లేదు. ఉన్న యొక్కపనికొఱకే పరోపకారము సేయవలయును. తెలిసినదా?

(నేపథ్యమున) తెలిసినది.

బుద్ధ—ఇంక నేమైన యాక్షేపణము లున్నవా?

అజా—పరోపకారము సేయవలయును; పరు లెక్కడెక్కడ బాధలలో నున్నారో తెలిసికొనవలయును. అవి చూచి వానికారణములు కనిపెట్టవలయును. అవి తనవిగ నెంచుకొనవలయును. పరులతోపాటు తానుఁగూడ బాధపడవలయును. వానిని నివారణము చేయుటకు సకలశ్రమములు పడవలయును. అప్పటికి నివారణము కాకపోయినయెడల మఱింత బాధ పడవలయును. మహాత్మా! ఇవి యన్నియు దుఃఖములు గావా? ఇవి యన్నియుఁ బ్రవృత్తివర్ధకములు గావా? ఒక్కయాత్మదుఃఖము నశింపఁజేసికొనఁగోరి యిన్ని పరదుఃఖములు నెత్తిని వైచికొన నేల?

బుద్ధ—నాయనా! ఇవి యన్నియు దుఃఖములే. ఎవరికి? ‘‘ఇది నాదుఃఖము, అదినీసుఖము,, అని వేఱు చేయఁగలయహంపరతారతమ్య

జ్ఞానము గలవానికి. ఇది నాదుఃఖ మని స్వార్పణము చేసికొను తత్త్వమే నశించినపరిశుద్ధానహంభావునకు నిఁక దుఃఖ మెట్లు?

అజా—అట్టివానికి సుఖముగూడ లేదు.

బుద్ధు—నాయనా! సుఖమున్న దని నేనుమాత్రము చెప్పితినా? ఉన్న దేదో దుఃఖరాహిత్యము. అది జన్మపరంపర నశించినమీఁదఁ గలుగఁదగినది. ప్రత్యేకసుఖతత్త్వమును నేను బోధించినట్లునాకు జ్ఞప్తి లేదు. నాయనలారా! అట్టిస్థితికి వచ్చి దుఃఖరాహిత్య రూపక మగుశాంతి ననుభవింపవలసినదే కాని బోధింపఁదగినది కాదు. అట్టిస్థితిలో సుఖము లేదు; దుఃఖము లేదు. మెప్పు లేదు; నింద లేదు. సంతుష్టి లేదు. అసంతుష్టి లేదు. ఉన్నదని లేదు; లేదని లేదు. దీనినిగూర్చియే నిర్వాణమును గూర్చినయుపన్యాసమున బోధింతు నని చెప్పితిని.

అజా—చిత్తము. చిత్తము. అది రేపు బోధింపఁ బ్రార్థింతును.

(నేపథ్యమున) మహాత్మా! మహాత్మా! మాప్రార్థన మొకటి యున్నది.

బుద్ధు—నే నేమి చేయఁదగినదో చెప్పవచ్చును.

(నేపథ్యమున) మాకు దైవతత్త్వమును బోధించినపిమ్మట నిర్వాణతత్త్వమును బోధింపవలయును.

బుద్ధు—నాయనలారా! అది యెందులకు? అది తెలిసిన నధికలాభ మేమియు లేదు. అష్టాంగశీలాచరణమునకు నహంభావఖండనమునకు జన్మాంతరశృంఖలావిమోచనమునకుఁ జిత్తశాంతిసంపాదనమునకు నది సాహాయ్యము చేయదు. అక్కర రాదు. మీయనుష్ఠానాచరణీయములు మీరు • చూచుకొనఁదగినదే కాని—

(నేపథ్యమున) క్షమింపవలయును. క్షమింపవలయును మాకాతత్త్వము బోధింపవలయును.

అజా—సోదరులారా! ఊరకుండుఁడు. రేపుదయమునఁ దిరిగి శ్రమ తీసికొందురా?

బుద్ధ—సోదరుఁడా! సాయంస్నానసమయ మైనది. కావున నిప్పటికిఁ జాలించిన మంచిది కాదా;

(నేపథ్యమున) మహాత్మా! మాకుఁ దా మెప్పుడు బోధించిన సరియే కాని సన్న్యాసవిధులుకూడ బోధింపవలయును.

అజా—మహాత్మా! విహారమునకు దయ సేయుదురు గాక!

(నేపథ్యమునఁ జప్పటలు) జయాబుద్ధాచార్యా! జయాబుద్ధాచార్యా!

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది యష్టమాంకము.

శ్రీ

బుద్ధబోధసుధ.

నవమాంకము.

ప్రదేశము—మగధ.—బుద్ధాశ్రమము నెదుటబయలు.

ప్రవేశము—బుద్ధుఁడు. అజాతశత్రుఁడు. దేవదత్తుఁడు.

దేవ—(తనలో) చచ్చికాదు—చంపఁబడి—అదియుఁ—గాదు—చంపుటకు నాకే స్వాతంత్ర్య మున్న యెడల నీబుద్ధునిమాత్ర మేల చంపలేకుందును?—కావునఁ జచ్చియో—చంపఁబడియో—మఱియెటులో కడ తేఱిపోయినమక్కలాచారిముండకొడుకు చెప్పినప్రారబ్ధమే నిజ మని తోఁచుచున్నది. చంపుటకు వెడలిన దొంగలు చంపలేకపోయిరి సరికదా మిూఁదుమిక్కిలి సన్యాసులైరి. బుద్ధుని బూడిదఁజేసి కాలిక్రింద ద్రాయఁదలఁచిన నేను బుద్ధునిపాదధూళి నెత్తికిఁ బూసికొనుచున్నాను. ప్రపంచ మంతయు వ్యాపింపఁజేయఁ దలఁచిననామతము మొలక వేసినస్థలమునఁనే పిట్టతలలు వైచి మొలకలుబడి మాడి చచ్చినది. దిక్కుమాలినబుద్ధమతము బొమ్మ జెముదువలె నంతట వ్యాపించుచున్నది. శ్రమపడి యాచరించినప్రయత్నము లన్నియుఁ జట్టుబండలగుటయేకాక యొకనిని గొట్టఁదలఁచి విసరినఱాయి యెదుటని రోధము చేతఁ దిరుగఁబడి మొగముపైఁ బడినట్లు, ఎదురుగాలిని

వైచునిష్ఠీవనము యుమియువానిమొగముపైఁ దిరిగి పడినట్లు నాప్రయత్నములే నన్ను గోతిలో దింపినవి. ఇది యెందుచేఁ గలిగిన దనుకొనను? ప్రయత్నలోపమునఁ గాదు. బుద్ధిలోపమునఁ గాదు. చాకచక్యలోపమునఁ గాదు. అదృష్టలోపమున— అనఁగ—నాదిక్కుమాలినప్రారబ్ధకర్మమువలనఁ గలిగినది. నా ప్రయత్నములు రెండుమాత్రము సాగినవి. అజాతశత్రునిచే బింబిసారుని జంపించుట—మక్కలాచార్యాదిమతగురువుల మాఁ డ్పుట—తండ్రిబౌద్ధుఁడగుటచే యాతనిని జంపినయీయజాతశత్రుఁడుగాఁడు తా నేల బౌద్ధుఁడు కావలయును? ఈతని నెవనిచేఁ జంపింపను? వీఁడు చచ్చిన నింక నాకీమాత్రమైన దిక్కెవ్వరు? ఈముండకొడుకు మూలమున నేనుఁగూడ నీపాడుబుద్ధమతమునఁ జేరవలసివచ్చెను. నాకర్మము! నాకర్మము! పోనీ! ఆలాగైన నేమూలనో పడియుండక యీదినమున బుద్ధునితో నేదో వాదింపవలయు నని యీతెలివిమాలినరాజు నన్నుఁ బ్రోత్సాహపఱుప నే నిక్కడ కేలరావలయును? నాకర్మమే నన్నిట్లు లీడ్చుచున్న ట్లున్నది. స్వతంత్రశక్తి సున్న. ప్రయత్నములు విఫలములు. అదిగాక యిప్పు డజాతశత్రునిఁ జంపిన లాభము లేదు. బుద్ధుని జంపిన లాభము లేదు. బౌద్ధమతావలంబకులగురాజుల నందఱఁ గడతేర్చిన లాభము లేదు. ఓఓ! దేశదేశముల బుద్ధమతము గాలివలె వ్యాపించినది. ఈమహాప్రవాహమున నందఱుఁ గొట్టుకొని పోవలసినదే కాని యెదురాడ సాధ్యము గాదు. ఎన్నఁటికైన సరే!—ఈయార్యావర్త దేశమున— నెవఁడైన నొక్కగండ్రముండకొడుకు బయలుదేరి— యీబుద్ధమతమును—నీబౌద్ధకంఠములను ఖండఖండములుగఁ జేసి—

ఆ—చేసి—యీమతమును నీవైపున హిమాలయము దాటు నట్లును—నీవైపున సేతువు దాటునట్లును—నాడ్చి పెట్టినయె డల—నాహా! అహా! అహా! నాయాత్మ ఓహోహో! బుద్ధమతము ననాత్మ లేదు కాంబోలు!—వహవ్వా! వహవ్వా! ఓహోహో! నాయనా! భగవంతుఁడా! ఓహోహో! ఇప్పుడు భగవంతుఁడుకూ డ లేఁడని చెప్పును గాఁబోలు!

అజా—దేవదత్తాచార్యా! మహాత్ముల నుపక్రమింపు మని ప్రార్థింపకే యేల యూహించెదవు?

దేవ—జనులెవరెవరు వచ్చిరో పరీక్షించుచుంటిని.

(తనలో) గీ. నునుపు తలపైన; లోన వెం ♦ ద్రుకలదిక్కు—
దేహమునశాటి; లోపలఁ ♦ దృష్ణఘాటి;
జిహ్వపై భూతదయ; లోనఁ ♦ జికిలికత్తి;
పైకి దేవదత్తుఁడు; లోనఁ ♦ బలలభోజి.

వెనుకటిదేవదత్తుఁడు గతించినాఁడు. ఇప్పు డిది యొకదిక్కు— మాలిన యర్ధనారీశ్వరవేషము. సంకరతత్త్వము. (ప్రకాశముగా) మహాత్మా! బుద్ధాచార్యవర్యా! బుద్ధబోధామృతమును వర్షింపుఁడు.

బుద్ధ—సోదరులారా!

(నేపథ్యమున) మహాత్మా! సిద్ధముగ నున్నాము.

బుద్ధ—ఈతత్త్వము మీకుఁ గేవలము నిరుపయోగమని చెప్పితినిగాదా?

(నేపథ్యమున) మహాత్మా! ఏమైననసరే చెప్పఁ బ్రార్థించుచున్నాము.

దేవ—సోదరులారా! మీరందఱు తలకొకమాట మాటలాడినయెడల సందడి హెచ్చుగా నుండును. మీయందఱిపక్షమును నేను

వహించి యీమహాత్మునికాళ్ళకుఁ బడెదను. మహామతగురూత్తమా! ఈతత్త్వ మంత నిరుపయోగమా?

బుద్ధ—నిరుపయోగమే కాక యిది తప్పుగాఁ దెలిసికొనినయెడల నష్టప్రదముకూడను.

(నేపథ్యమున) అదేట్లు? అదేట్లు? దైవతత్త్వజ్ఞానము నష్టప్రదమా? ఆ! వింత!

అజా—సోదరులారా! విచారింపుఁడు.

దేవ—మహాత్మా! బుద్ధిహీనుఁడనగు నాకు బోధాచార్యావతారు లగు మీరుపదేశించినయంశము బోధము కాలేదు.

బుద్ధ—నాయనా! నీవు నేనని పలికినఁజాలు. విశేషము లనావశ్యకములు. నాయభిప్రాయ మేమో చెప్పెదను. సృష్టిస్థితిలయకారణుఁడును, సర్వజగన్నియామకుఁడును, సాధురక్షకుఁడును, క్రూరశిక్షకుఁడును, సర్వస్వతంత్రశక్తిసంపన్నుఁడును, సచ్చిదానందమయస్వరూపుఁడును, స్వేచ్ఛానుసారవర్తనుఁడును, కారణబంధశూన్యుఁడును, సర్వవ్యాప్తుఁడును, సర్వప్రాణ్యంతరసాక్షిభూతుఁడును, పాపనాశనావసరానుసారవిరచితభూలోకావతారుఁడును, స్తోత్రప్రియుఁడును, బ్రాహ్మణప్రియుఁడును, వైదికకర్మప్రియుఁడును, సర్వమంగళగుణసమంజసుఁడు, నగుభగవంతుఁ డెక్కడనో యున్నాఁ డనుసరికి నతనికి నాపై నిష్టమే యని యొకఁడు, నాపైఁ గోప మని మఱియొకఁడు, నాపైఁ దటస్థుఁ డని మఱియొకఁడు, నావైదికకర్మములచేతఁ జెవులు నులిపి యాతనిని స్వాధీనపఱుతు నని మఱియొకఁడు, నోరెగిరిపోవునట్లు ప్రార్థించి వరము లిచ్చువఱకు దొరుకఁబుచ్చుకొనిన కాళులు విడువ నని మఱియొకఁడు, ప్రార్థనములకు లొంగకపోయినయెడల ధనమునకు గిరగిరఁదిరిగి లొంగు నని మఱియొ

కఁడు, నేను బ్రాహ్మణుఁడను దైవమునకుఁ గోపము వచ్చిన నైన నాపిక్క వీఁకిరోమ మూఢ దని మఱియొకఁడు, దైవ మునకుఁ గడుపునిండఁ గల్లుపోసినయెడలఁ దెలకపిండివైచినకు క్కవలె నాగుమ్మములోఁ గాపుపడి యుండు నని మఱియొకఁడు. స్వప్నమున మాపంచపాళిగోనికి వచ్చినానులకమంచముపైఁ గాళ్లనైవుఁ గూర్చుండి నాతో మాటలాడి, నవ్వి, పాడి, పరి హాసములు సేసి, పిదకనిప్పున నాతోఁ గూడ స్వర్గంగాల్కలలోఁ బుట్టినపౌగానుచుట్టఁ గాల్చియుమియు నది మాముసలి మేనయత్త నెత్తిపైఁ బడ నామె కట్టెఁదీసికొని యొకటి వడ్డించుటతోడనే కాలుమన్నచుట్టచూరులోఁ బెట్టి కాలుకొలఁదిదూఁకినాఁ డని మఱియొకఁడు, తనమెడలోనిమాలఁ జెఱిపించి నాముండనెత్తి పై రాగిడీఁ జేయించినాఁడని—

(నేపథ్యమున) హేం హేం హేం! హేం హేం హేం!

బుద్ధ—నాయనలారా! నవ్వఁదగినది కాదు. గొంతుకనరములు తెగి పోవున ట్లేడ్వఁ దగినది. కన్నులు కరఁగిపోవున ట్లేడ్వఁ దగినది. ఇట్లెన్నియని చెప్పఁగలను! నాకిది చేసినాఁడు మంచివాఁడే యని యొకఁడు, నాకది చేయలేదు కావునఁ గనఁబడినయెడల మూఁడుముక్కలక్రింద నఱుకుదు నని మఱియొకఁడునైన, జ ను లందఱు కొనవెఱ్ఱు లెత్తి ఛాందసులై మతులు పోయి వీ రావేశము లెత్తి బూఁడిదబుస్సనలై త్రాగుబోతులై మాం సభక్షకులై భ్రష్టులై పాపులై భగవంతునకుఁ దార్పుడుకాం డ్రైకవులై కాకులై గాడిదలై సర్వవిధముల పాడై దేశమం తయును దేవునిపేరున సర్వవిధముల ధ్వంసము సేసిరి కాదా?

(నేపథ్యమున) మహాత్మా! నిశ్చయమే. నిశ్చయమే.

బుద్ధు—దేవుఁ డెక్కడనో యున్నాఁ డనఁగ—నెక్కడ నున్నాఁడు? అక్కడ నాతఁడు గూరుచుండునా? నిలువఁబడి యుండునా? కూర్చుండిన నడుము మీఁదుచ్చుకొనిపోదా? నిలువఁబడినఁ గాళులుపీకుకొని పోవా? కావునఁ బండుకొని యుండవలసినదే. ఈపండుకొనుట యెక్కడ? భూమిమీఁదఁ బండుకొనునెడల నెడలొత్తుకొని పోవును గావున సముద్రములోఁ బండుకొనిన మంచిది. ఉప్పుసముద్రమున బండుకొన్నయెడల నెడలు మండునుగావునఁ బాలసముద్రము మంచిది. అందులోఁ బండుకొనినయెడల నెడలికి జిడ్డగును గావునఁ బైన నేదైన నుండవలయును. మడతమంచము వేసినయెడల దించుకొనిపోవును గావునఁ బత్తమో పామో యేదో యొకటి యుండవలయును. సరే భగవంతుఁ డెక్కడకుఁ బండుకొన్నాఁడు. పాపము! దిక్కుమాలినవాఁ డొక్కఁడు పుట్టించు! కొడుకులను బుట్టించు. ఎక్కడనుండి?—బొడ్డులోనుండి—కానీ! ఎందఱుమీఁసాలరాయ లున్న నొక్కగాజులచేయి సుఖ మిచ్చునా? లక్ష్మీదేవియిక్కడకుఁ బ్రక్కలోనికి దొరికినది. అంతటితో సరిపోయెనా? ఈమెకుఁ జెలికత్తెలు ఆయనకు వేడుకచెలికాండ్రు—ఆయనకు నీమెకు నడుమసంధానకర్తలు—ఆమెకుఁ గోపములు ఈయన బ్రతిమాలుటలు పైపారి మాధ్యస్థ్యములు—వచ్చువారు, బోవువారు భూలోకవార్తలు నివేదించువారు—చారులు—సేనాధిపతులు—పాడికిఁ గామధేనువులు—మీఁదనెక్కుటకు గుఱ్ఱములు—వేదండములు—రథములు—పక్షులు—ఇదిగాక—కట్టుకొనుటకుఁ బచ్చపట్టుబట్టలు ఈయనకుబిళ్లగోచులు—ఆమెకుఁ బైటలు, తలలోఁబువ్వులు—కాలికిఁ బాదుకలు—చెవులకుఁ గుండలాలు—నడుములకు బంధములు—నాయనలారా! చెప్పుట కసహ్యముగ నున్న

న్నది. దేవుఁడెక్కడనో యున్నాఁడనుసరికి—ఆతని కిన్నివిధ
ముల నింతసంసారవృద్ధి యైనది కాదా?

దేవ—మహాత్మా! కరుణాస్వరూపు లగుమీరు జనులయజ్ఞానమునుగూ
ర్చి యెంతగాఁ బరితపించుచున్నారు.

బుద్ధ—సోదరులార! నేనొక్కఁడను బరితపించిన వినియోగ మేమున్న
ది? జనులంతటితో నూరకుండక—యొక్క దేవుఁడు బాగుగ
మన్నదికాదు. ముప్పదికోట్లు—చాలవు—పైన మూఁడు—
సరి! ఈసారి మంచిది. వీరంద తెక్కడనో యుండ నేల? భూ
లోకమునకు దింపిన మంచిదికాదా? ఇందఱు జనులు బలవంత
పెట్టి రమ్మనగ వారేమి సేయుదురు? పాపము! వచ్చినారు.
గర్భాలయములలో వేదఘోషములతోఁ బూజలు మండపము
లు మంత్రయుక్తముగ వివాహములు. పల్యంకికలపై నూరే
గింపులు. పగలు పదేపదే పరమాన్నములు—చిత్రాన్నములు
భక్ష్యములు—సాయంకాలమున ఫలహారములు—క్షీరపాన
ములు—తాంబూల చర్వణములు—తరువాత గర్భాధానము
లు ఛీ. ఛీ. ఛీ. నోట నుచ్చరింపఁదగినస్థితికాదు. మీబలా
త్కారముచేఁ జెప్పుచున్నాను.

(నేపథ్యమున) మహాత్మా! మాయందు దయయుంచి యింక
సెలవిండు.

బుద్ధ—“ఎక్కడనో గుళ్లలోనే భగవంతుఁ డుండనేల? మావంటియిం
టిలో నేల యుండఁగూడదు? ఈదేవుసకొలకుఁ బూజరికొలకు
నిరీక్షించి యుందునా?” అని తలఁచుసరికి నింటింట దేవతార్చ
నలే. వర్మదబాణములు—రామబాణములు—మదన గోపాల
మూర్తులు—హయగ్రీవమూర్తులు—ఉగ్రనరసింహమూర్తులు—
ఇంటింటి కొక్క దేవుఁడు. గృహాధిపతి కొక దేవుఁడు. అతనిభా

ర్య కొక దేవుఁడు. ఆమెసవతియ_త్త కొక దేవుఁడు. బంగారపు సంపుటములోఁ బదునాగ్గురుదేవులు. నాదేవుఁడుస్వయంభువు; నీదేవుఁడు చేతాళము. నాదేవుఁడు శాకాహారియుఁడు; నీదేవుఁడు మాంసభక్షకుఁడు. నాదేవుఁడు ఘనుఁడు; నీదేవుఁడు నీచుఁడు. నీదేవుఁడు నాదేవునికాళు లొత్తుటకైనఁ బనికిరాఁడు. నాదేవుఁడు నీదేవుని జూచినతోడనే ప్రాయశ్చిత్తము చేయించుకొనవలయును. జను లీరీతిగా నసూయాపిశాచావిష్టులై యాగ్రహాతిరేకులై దైవముపేరు వెట్టికొని యెన్నెన్నివిధములఁ బాడైరో తలచుకొన గుండె గుభిల్లు మనుచున్నది. దేవునిపేరిట నెన్నిలక్షలమనుజులకుత్తుక లెగిరినవో, యెన్నికోట్లనోరులేని జంతువులు దేవునిభార్యలపేరిటఁ దెగనఱుకఁబడుచున్నవో యీదేశమున దినమున కెన్నికోట్లబానలకల్లు జనులు దైవప్రీతికొఱకుఁ ద్రాగుచున్నారో, యందువలన నెన్నిసంసారములు మాసిపోవుచున్నవో, యెన్నివ్యభిచారములు జరుగుచున్నవో తలఁచుకొనినవాఁడు గుండె పగిలి చచ్చిపోవలయును గాని యింక బ్రదుకఁ దరమా? అహా! దైవమూలకముగ నిట్లు పెఱిగినయజ్ఞానదురాచారదుష్కృతరాశిముందు హిమవత్పర్వత మెంత? జీవహింసవలనఁ దొరగినరక్తప్రవాహములకు గంగాబ్రహ్మపుత్రిలవఱద లెంత? నాయనలారా! దైవమును దలపెట్టవలదు. వలదు; వలదు. ఇదివఱకే జనులయవాచ్యస్థితినిగూర్చి విపులముగఁ జెప్పితి నని తోఁచుచున్నది కావున నింకఁ జాలు!

దేవ—మహాత్మా! జనులయిట్టియజ్ఞానము మీబోధమువలన నివర్తింపవలసినదే కద!

బుద్ధ—అట్టియజ్ఞాన మింక వృద్ధియగు నని యెంచియే యీతత్త్వోపదేశమునునిలుపు చేసితిని.

దేవ—మహాత్మా? నాయవిధేయతను ఘన్నింతురుగాక! నా ప్రార్థన మంగీకరింతురుగాక!—

బుద్ధు—నీయభిప్రాయ మేమి?

దేవ—దైవతత్త్వమునుగూర్చి నేను మీతోఁ గొంత ముచ్చటింతును.

బుద్ధు—వాదమా నీయభిప్రాయము?

దేవ—వాదమునకు నే నెంతవాఁడను. దానినిగూర్చి నాయభిప్రాయ మును మనవి చేసికొందును. దానిలోఁ దప్పులున్న—

బుద్ధు—(నవ్వుచు) నాయనా! నీవు దైవము నెన్నఁడైనఁ జూచితివా?

దేవ—లేదు.

బుద్ధు—నీతండ్రియో?

దేవ—లేదు.

బుద్ధు—అతనితండ్రియో?

దేవ—లేదు.

బుద్ధు—అట్టిచో నందునుగూర్చి నీయభిప్రాయముమాత్ర మిప్ప డేము న్నది?

దేవ—చూచినవస్తు వగునెడలనిశ్చయముగ నున్న దనియే చెప్పుదును. చూడలేనిది కావుననే యభిప్రాయ మని—

బుద్ధు—నాయనా! చూచినవస్తు వున్న దని నిశ్చయముగఁ జెప్పఁగ లవా?

దేవ—సందేహ మేమి?

బుద్ధు—సందేహ మేమి యనుచుంటివి కాన నదియు సందేహమే. కాని యాయంశ మిప్పు డెందులకు? అవసరమునుబట్టి తరువాత గ్రహింపవచ్చును. ఇప్పుడు నీ వీతత్త్వమును గూర్చి నీయభిప్రా యమును వెల్లడింపఁ దలఁచినావు.

దేవ—మహాత్ములు! నాసందేహములు నివారణ చేయుటకు ఓపిక గలయెడల—

బుద్ధ—నాయనా! కానిమ్ము.

దేవ—ప్రపంచమున మన మెచ్చటఁ జూచినఁ గార్యకారణసంబంధ మగపడుచున్నదా?

బుద్ధ—నాయనా! నిజమే. ఒకదానికారణము మఱియొకదానికార్యము. ఒకదానికార్యము మఱియొకదానికారణము. దీనిపేరే హేతుప్రత్యయసముత్పాదము.

దేవ—ఈకార్యకారణపరంపరాశ్రేణిక ననుసరించి పైకిఁ బోఁగఁ బోఁగ నాదికారణ మొకటి యుండఁదగునా?

బుద్ధ—ఉండఁ దగదు.

దేవ—ఏల?

బుద్ధ—కారణ మనునది మఱియొకదానికార్యమై యుండవలయును. అటులే యాదికారణ మనునది గూడ మఱియొకదానికార్యమై యుండవలయును. అందుచే నాదిమత్త్వము కారణమున కెప్పటికిని సిద్ధింపదు. ప్రపంచమున నుండుగడ్డిపఱకలు చిన్నచిన్న మొక్కలన్నియుఁ దెచ్చి ఇది నాతల్లి యని యొక గడ్డిపఱకను వేఱుగనుంచి యిది నాతల్లితల్లి యనిమఱియొకగడ్డిపరకనటనుంచి యిట్లుతల్లితల్లి వరుసను పైకిఁబైకిఁ బోఁగబోఁగ గడ్డిపఱక లన్నియుఁ గడతేరును, కాని తల్లితల్లివరుసను దరింపఁగలమా?

గీ. కార్యకారణశృంఖలా ♦ క్రాంతచిత్ర
సర్వజగదాళి తంత్రవి ♦ స్ఫారసరణి
కాదియును లేదు కొనయును ♦ లేదు నున్న
దిచట మొదలిట తుది యని ♦ యెన్నఁ గలమె?

దేవ—సున్న కార్యాంతములు మనము కనిపెట్టలేము కాని యెక్కడనో యొకచోట దానిని మొదలుపెట్టి యెవఁడో యొకఁడు దానిని బుట్టలేదని మనము చెప్ప సాహసింపఁగలమా?

(నేపథ్యమున) సెబాస్! అదిమంచి యాక్షేపణము.

(మఱియొకధ్వనితో) దేవదత్తాచార్యులు సామాన్యుఁ డను కొంటివా? అతఁడుకూడ మతకర్త కాఁడా?

(మఱియొకధ్వనితో) ఆ! మతకర్త! తేనెగవ్వ! పాలజాయి!

అజా—సోదరులార! అనవసర ప్రశంస యేల? మాటలాడక వినుఁడు.

బుద్ధ—నాయనా! కావున దైవ మీజగత్తును సృష్టించి యుండవలయునని నీయభిప్రాయమా?

దేవ—ఆ. ఆ!

బుద్ధ—సృష్టికర్త యగుదైవము నిర్వికారుఁడై యుండవలయునా? లేదా?

దేవ—ఉండవచ్చును.

బుద్ధ—ఉండవచ్చు నేమి? ఉండక తీఱదు. తాను సవికారుఁడై యుం దు నెడలఁ దనవికారమునకుఁ దనకంటె భిన్నమైనకారణ ముండ వలయును గాదా? అట్టిచోఁ దనయాదిమత్వమునకు భంగము కలుగును గాదా?

దేవ—దేవుఁడు కేవల నిర్వికారుఁడు.

బుద్ధ—ప్రపంచము సంతతవికారయుక్త మైనట్లు నీ వొప్పుకొందువా?

దేవ—ఆ.

బుద్ధ—అవికారతత్త్వమునుండి సవికారప్రపంచము పుట్టుట కవకాశము గలదా?

దేవ—లే కేమి?

బుద్ధ—కారణములో లేనిగుణము కార్యములో నెట్లు సిద్ధింపఁగలదు?

దేవ—ఎట్లు సిద్ధింపఁగల దను ప్రశ్న మేల? అట్టిదికూడ భగవంతుఁడే సృష్టి చేయఁగూడదా? అందులకుఁ దగఁడా?

బుద్ధ—ప్రాణు లనుభవించుసుఖదుఃఖములు, రాగద్వేషములు, మంచి చెడ్డలు కూడ దైవమే సృష్టించినాఁడు గద!

దేవ—ఆ.

బుద్ధ—అటులైన నట్టిసుఖదుఃఖాదులు దేవునకుఁగూడ నున్నవి.

దేవ—ఏల యుండవలయును?

బుద్ధ—నీ కెంతమాత్ర మనుభవములేనియంశమునుగూర్చి యొకని కనుభవము గలుగునట్లు చెప్పఁగలవా?

దేవ—లేకపోయిన నేమి?

బుద్ధ—దేవున కనుభవము లేకపోయినప్పటికి మఱెక్కడనుండియో యీసుఖదుఃఖములు వచ్చి సృష్టిలోఁ బడిన వని చెప్పుట దేవుని సంపూర్ణతకు స్వతంత్రతకు భంగముకాదా?

దేవ—అది నిశ్చయమే.

బుద్ధ—సుఖదుఃఖాదు లతనినుండియే వచ్చిన వని చెప్పినయెడల నతని నిశ్చలతకు భంగము కాదా?

దేవ—భంగ మెట్లు? తాను నిశ్చలుఁడై యుండియుఁ దద్వ్యతిరేకతత్త్వ ముల సృజింపఁగలఁడు.

బుద్ధ—హింస, అహింస, నీతి, అనీతి, సుఖము, దుఃఖము, మంచి, చెడ్డ ఇవి యన్నియు దైవదత్తములే యైనప్పు డొకటి తప్పేమి? యొకటి యొప్పేమి? ఇఁక ధర్మబోధ మెట్టిదో తండ్రివధమునం తే యగును గాదా? కానిలోకమునకు సదసద్భేద మున్న దందువా? లేదందువా?

దేవ—లోకుల కున్నది.

బుద్ధు—లోకులను సృష్టించిన దేవునియందు లేని యీభేదము లోకుల కెటనుండి వచ్చినది.

దేవ—దేవున కట్టిభేదము లేదు.

బుద్ధు—దేవునకుఁ బుణ్యపాపభేదమే లేనియెడలఁ బుణ్యము చేసినజనునకు శాశ్వతసుఖము లేదు. పాపము చేసినజనునకు దుఃఖము లేదు.

దేవ—జనుని సుఖదుఃఖములు వానికర్మము ననుసరించి కలుగు ననియందురు.

బుద్ధు—సుఖదుఃఖములు సృజించునది కర్మము?

దేవ—ఆ.

బుద్ధు—దైవమునకుఁ బ్రతికక్షి సృష్టికర్త కర్మ మగునప్పు డిద్దఱుసృష్టికర్త లుండవలయును గాదా? ఇది మఱెంత ముప్పుకాదా? నాయనా! బుద్ధిమంతుఁ డొకపని నేదైననొక యుద్దేశముతోడనే చేయునా?

దేవ—ఆ.

బుద్ధు—సృష్టికి భగవంతుని యుద్దేశ మేమి?

దేవ—ఉద్దేశము నాకేట్లు తెలియును?

బుద్ధు—నీకుఁ దెలియ నక్కఱ లేదు. ఏమైన నుండునా?

దేవ—ఉండవలసినదే.

బుద్ధు—నాయనా! ఉద్దేశ మెప్పుడును రెండువిధములుగనే యుండును గాదా? ఆత్మసుఖదుఃఖమో? పరసుఖదుఃఖమో? జనులసుఖదుఃఖములకై సృష్టిచేసెనా? తనసుఖదుఃఖములకై సృష్టిచేసెనా? జనులసుఖదుఃఖములకై సృష్టిచేసినయెడల—సుఖదుఃఖతత్త్వములు తనస్వాధీనములోనే లేవు కద? అట్టివానికొఱకుఁ

దానెట్లు సృష్టింపఁగలఁడు? ఆత్మసుఖదుఃఖములకై సృష్టిచేసి యుండె ననుకొందము. తనకు సుఖదుఃఖములే లేవని నీవంటివి. పోనీ! ఉన్న వనుకొందము. సుఖదుఃఖములు కర్మసృష్టిలోని వైషమ్యము దైవ మేకర్మము పూర్వమునఁ జేసికొనుటవలన నీసుఖదుఃఖానుభవాపేక్ష కలిగెనందువు? అసందర్భముగా లేదా? నాయనా! కావున నుద్దేశ మున్న దనవలదు. ఉద్దేశము లేకుండఁ జేసినాఁడనుకొన్న నాతఁడు మతిలేనివాఁ డనుకొనవలసివచ్చును. కావున నీరెండును సరిపడనట్లు తోఁచుట లేదా?

దేవ—దైవ్యోద్దేశ మనఁగ నరునిసుఖదుఃఖాపేక్షవంటిదే యని దుర్భ్రమమొందుటచేత నీసందర్భముగఁ గానఁబడుచున్నది. ఈయసందర్భత నావాదములో లేదు. దైవమునకుఁగూడ మనవంటియిచ్ఛలు ఫలించినయెడల మనవంటిసుఖములు, ఫలింపకున్నయెడల మనవంటిబాధలు నుండు నని మన మసందర్భముగ ననుకొనుటవలన నీయసందర్భతగలిగినది.

బుద్ధ—నాయనా! నీ విప్పటికి గ్రహించితివి. ఇంద్రియజ్ఞానము వృద్ధియగు ననియే దైవముపే రెత్తవల దని నేను మొదటఁ జెప్పినది.

దేవ—క్షమింపవలయును. పోనిండు. దానికేమి? ఉద్దేశ మని చెప్పఁగూడదంటిరి కాన నది లీల యందును.

బుద్ధ—లీల యనఁగ నేమి?

దేవ—విలాసము. కేళి.

బుద్ధ—నాయనా! తనసంతోషముకొఱకిన్ని కోటులప్రాణులను నిరంతరము క్షోభపెట్టువాఁ డాహాహా! యెంతదయార్ద్రహృదయుఁడు! దేవుఁడంత పరమకఠినపాషాణాధికకఠినహృదయుఁ డనుకొనుటకంటె నతని దలఁపెట్టకుండుట యెక్కువతప్పా? నాయ

నా! తనకాలక్షేపముకొఱకుఁ దానాడించుకొనుచున్న యీతోలుబొమ్మలాటలోఁ దప్పాడినబొమ్మ తప్పేమి? మంచియాడిన బొమ్మ మంచియేమి? ఈమంచిచెడ్డ లన్నియుఁ దానాడినవే కద! తనచెడ్డకు మనకు శాశ్వతశిక్షయా? ఇట్టిన్యాయకర్త భూలోకమున నున్న నాతని జనులు బ్రదుకనిచ్చెదరా?

(నేపథ్యమున)ఆభయముచేతనే యదృశ్యుఁ డయ్యెనుగాఁబోలు!

దేవ—కావున భగవంతుఁడు జగత్తును సృష్టింపలే దందురా?

బుద్ధు—నే ననుట యెందులకు? నీ కెట్లు తోఁచుచున్నదో యట్లు గ్రహింపవచ్చును.

దేవ—ఈశ్వరుఁడు సృజియించి యుండనియెడల నీప్రపంచ మీశ్వరుని స్వరూపమై యుండఁగూడదా? ఈశ్వరుఁడే ప్రపంచరూపముగఁ గానఁబడుచున్నాఁ డనఁ దగదా?

బుద్ధు—ఈశ్వరుఁడే ప్రపంచముగ మార్పుఁ జెందినాఁడన్న నీశ్వరుని యవికారతకులోపము. ప్రపంచరూపమునఁ గానఁబడుచున్నాఁ డంటివి. ప్రపంచరూప మనఁగ నేమి? ప్రపంచమున నున్నసర్వ వస్తువులరూపమేనా?

దేవ—ఆ.

బుద్ధు—ఈవస్తువులస్వరూపస్వభావములవెనుక నీశ్వరుఁ డున్నాఁ డని నీయభిప్రాయమా?

దేవ—ఆ.

బుద్ధు—వెనుక నున్నాఁ డనఁగఁ బ్రపంచముకంటె భిన్నముగా ననియేనా?

దేవ—ఆ.

బుద్ధు—మనప్రపంచజ్ఞాన మంతయు నవిచ్ఛిన్నకార్యకారణసంబంధము కలదై యున్నదికదా! ఇట్టికార్యకారణశృంఖలతో భగవంతు

నికి సంబంధము లేదంటివి. ఇఁక నతఁడు తెలియఁదగనివాఁడే కద!

దేవ—తెలియఁదగనివాఁడు లేనివాఁ డెట్లగును?

బుద్ధ—తెలియఁదగనివాఁ డనఁగ నాయభిప్రాయ మేమన:—అతని స్వరూపస్వభావములు తెలిసికొనుటకు మన కవకాశము లేదని కాదు. అతఁడున్నాఁ డని నీకుఁ దెలియఁ దగ దని—వింటివా? నాయనా! కార్యకారణశృంఖలాసంబంధ మున్న చోటఁగాని యీజ్ఞానము లేదు. దేవుఁ డేసంబంధములోనివాఁడు కాఁడని చెప్పితివి. అట్టిదేవుఁ డున్నాఁడని చెప్పుటకు నీ కవకాశ మెట్లు కలిగెను? అది కాక—దేనితోడను సంబంధము లేనియీశ్వరుఁ డన్యోన్యసంబంధము గలిగినట్టియు, అన్యోన్యసంబంధమునఁ గాని నిలువఁ దగనట్టియు వస్తుజాలము నెట్లు సృజింపఁగలుగును? అదిగాక, నాయనా! ఈశ్వరుఁడు ప్రాపంచికసర్వవస్తుస్వరూపము ల వెనుకనొక్కఁడే యున్నాఁడా? ప్రతివస్తుస్వరూపమునకు వెనుక నున్నాఁడా? మొదటియభిప్రాయమే సత్య మగునెడల ననేకహేతువులనుండి పుట్టినట్టి యనేకస్వరూపస్వభావములు గల వస్తువుల కీయేకత్వ మెట్లు కారణము కాఁగలదు? రెండవయభిప్రాయమే సత్య మగునెడల నెన్నియో యీశ్వరతత్త్వము లుండును గదా? వాని కన్యోన్యసంబంధ మెట్లు?

దేవ—ఇన్నియీశ్వరతత్త్వములు లేవు. ఉన్న దొక్కటే. అది సర్వవ్యాప్తమైయున్నది. అదియే యీరూపముల నన్నిటిఁ గలుగఁ జేయుచున్నది.

బుద్ధ—అన్నిచోటులఁ దానే నిండినది యెక్కడ సృష్టి చేసినది? అది గాక, అన్నివస్తువులలోను వ్యాపించినతత్త్వ మీవస్తువుల నెట్లు చేసినది? అది గాక, సర్వవ్యాప్తుఁ డగునీశ్వరుఁ డన్నియుఁ జేసిన

యెడల నిఁక మనకు మోక్షప్రయత్న మేట్లు? ఈశ్వరుఁడు మన లోనే యున్నాఁడు. ఆతఁడు చేసినకష్టసుఖముల నాతఁడే యనుభవించుచుండవలయును గాదా? నాయనా! సర్వవ్యాప్త మని చెప్పఁ గూడదు. అది నిర్గుణమును గాదు. అట్లే యగునెడలఁ దత్సృష్టి యంత నిర్గుణముగనే యుండవలయును. అది యవికారమును గాదు. అట్లేయగునెడల సవికార మగుప్రపంచము వానియం దెట్లు పుట్టినది? ప్రపంచ మీశ్వరునిపరిణామము కాదు.

దేవ—అట్లు కానియెడల నాత్మయే యీప్రపంచమును సృష్టించిన దని చెప్పిన బాధ యేమున్నది?

బుద్ధు—ఆత్మ లేనిదగునప్పు డది యేమి చేయఁగలదు?

దేవ—ఆత్మకుఁ బ్రతినిధిగ నీ కహంతత్త్వ మున్నది కాదా?

బుద్ధు—అదియే కొన్నిస్కంధములచేఁ జేయఁబడినప్పు డది చేయునదేది?

దేవ—సృష్టిక్రమము స్థాపించినపిమ్మట కాదా యాత్మతత్త్వమును స్థిరపఱచఁదగినది? కావున మీరు శాశ్వతాత్మ నొప్పుకొనక తీరదేమో?

బుద్ధు—సరే. నీయిష్టానుసార మొక్కనిముస మొప్పుకొందును. ఆత్మయే సృష్టికర్త. ఆత్మ యెల్లప్పుడు దుఃఖరాహిత్యమును గోరుట సిద్ధాంతాంశమై యున్నదే కద!

దేవ—ఔను.

బుద్ధు—అట్టియాత్మ తాను జేయుసృష్టి కేవలదుఃఖభూయిష్ఠముగానే చేయు నేల? ఆత్మయే చేసియుండినయెడల నట్లు చేయునా? కావున నాత్మ సృష్టికర్త కాదు.

దేవ—దుఃఖసహితముగ సృష్టించుటయే దానిస్వభావ మేమో?

బుద్ధు—కావున, దుఃఖరాహిత్యమునే కోరుచు మనలో నున్నట్లు స్పష్టముగఁ గనఁబడుచున్నయాత్మ సృష్టికర్తయైనయాత్మకంటె భిన్నమే కాక దానితో విరోధము గలదని యొప్పుకొనవలయును. అట్లు నీ వొప్పుకొందువా?

దేవ—ఊహు!

బుద్ధు—అదిగాక మనము చేసికొనుకర్మములనుండి దుఃఖము గాని దుఃఖరాహిత్యము గాని సిద్ధించుచుండ నాత్మ వానిని సృష్టించె ననం దు వేమి? ఒక్కవస్తువున కిద్దఱు సృష్టికర్తల నంగీకరింతువా? ఆత్మయే చేసినయెడలఁ గర్మముతోఁ బని యేమున్నది? కర్మమే చేసినయెడల నాత్మతోఁ బని యేమున్నది? కర్మము మనము చేయుచున్నాము. దానిఫల మనుభవించుచున్నాము. కావున నాత్మ సృష్టికర్త కాదు.

దేవ—కావున నాత్మయు సృష్టింపలేదని మీయభిప్రాయము?

బుద్ధు—నీవే యాలోచించుకొనుము. నే నింతకుముం దొప్పుకొనిన శాశ్వతాత్మతత్త్వమును విడువవచ్చునా? నాయనా! ఇంక నేమైనఁ జెప్పెదవా?

దేవ—ఏది చెప్పినను గాదనుచున్నారు. ఇఁక నేమి చెప్పను? కాని సృష్టించిన భగవంతుఁ డొకఁ డున్నాఁడను లోకవ్యాప్తమైన యీనమ్మక మెట్లు కలిగినది?

బుద్ధు—నాయనా! మనము నమ్మినప్రతివస్తువు సత్యముగ నుండవలసినదేనా? దయ్యము లున్నవా?

దేవ—అవి యాధునికులకల్పనలై యుండవచ్చును.

బుద్ధు—అటులే సృష్టికర్తతత్త్వమును పూర్వులకల్పనమై యుండవచ్చును.

దేవ—ఉండవచ్చు నన్నియే చెప్పఁగలరు. కాని యున్నదని మీరు చె ప్పలేరు కద!

బుద్ధ—నాయనా! ఇంతసేపటినుండియుఁ జెప్పిన దదే కాదా? దయ్య ములాఘునికులకల్పనములై యుండవచ్చు నని నీవంటివి కాన భగవత్తత్త్వముకూడ నట్లే పూర్వకల్పనమై యుండవచ్చు నంటి విగాని యిందువలననాకుఁ గ్రొత్తగాఁ గలిగినసందేహ మేమి యున్నది? కాని, ముప్పదిమూఁడుకోట్లదేవత లున్నారా? ఈ యంశముకూడ నందఱు నమ్ముచున్నారే!

దేవ—ముప్పదిమూఁడుకోట్లదేవులు లేరు. కాని యున్నదేవు నొక్కని నే యిన్నివిధములుగఁ జెప్పుచున్నారు.

బుద్ధ—ఒక్కదేవు నిన్నివిధములుగఁ జెప్పుటకుఁ గల్పనాశక్తిగలజను లు లేనివాని నొక్కదేవునిగ మాత్రము చెప్పలేకుందురా? నా యనా! ఈశ్వరుఁ డున్నాఁడని యొందఱో నమ్మిరని చెప్పితివి క ద! ఈశ్వరతత్త్వమునుగూర్చి వీరందఱియభిప్రాయ మేకమా కాదా?

దేవ—కాకపోవచ్చును.

బుద్ధ—కాకపోవచ్చు నేమి? కానే కాదు. నీకు నిర్గుణుఁడు. నాకు సగు ణుఁడు. వానికి భయంకరుఁడు, మఱియొకనికిఁ గరుణాస్వరూపుఁ డు. ఇంకొకనికిఁ దటస్థుఁడు. ఒకనికిఁ బురుషుఁడు. ఒకనికి స్త్రీ. ఒకనికిఁ గ్రోఁతి. ఒకనికిఁ బంది. ఒకనికిఁ గోడి. ఒకని కేనుఁగు మూతి. ఒకనికిఁ గల్లుకుండ. ఒకనికి నల్లరాయి. నీదేవుఁడు నపుం సకుఁడు. నాదేవుఁడు జారుఁడు. నీదేవుఁడు నదోపవాసి. నాదే వుఁడు దినమున కరువదియాఱుభోగము లారగించును. నీదేవుఁ డు పక్షినెక్కుటలో బందితుఁడు. నాదేవుఁడు వృషభము నెక్కుటలో విద్వాంసుఁడు. చీచీ! నీదేవుఁడు నలుపు. నా

దేవుఁడు తెలుపు. నీదేవుఁడు మాంసభక్షకుఁడు. నాదేవుఁడు ములగకాడయైన ముట్టఁడు. నాయనా! ఇంతయసందర్భత, ఇంతయల్లరి, ఇంతయవకతవక మఱియేవిషయమునన్నైనఁ గలదా?

దేవ—లేకపోవచ్చును. కాని—

బుద్ధ—ఇంకఁ ‹‹గాని›› యేల? ఇద్దఱైన నిందునుగూర్చి యేకాభిప్రాయులై యున్నారా?

దేవ—లేరు. లేకపోయిన నేమి?

బుద్ధ—ఏమియు లేదు. నాదేవుఁడు నీపిశాచము. అంతే కాక యొక్కనరునిజీవితములో నీశ్వరతత్త్వాభిప్రాయ మనేకపర్యాయములు మారవచ్చును. ఇందులోనేది నిజము? అన్నియుఁ గూడ నసత్యము లేల కాఁగూడదు. ప్రాణికిఁ గలుగువాంఛలనుబట్టి, యిచ్ఛలనుబట్టి, నడవడినిఁబట్టి యాప్రాణిదైవమును సృష్టించుకొనును. దైవము మనల సృష్టింపలేదు కాని మనముమాత్రము దైవము నీవిధముగ సృష్టించినారము. గాడిదెబుద్ధికిఁ బదునాలుపెద్దబుంగలయినాక నుక్కుగ్రుక్కును నమలకుండ మ్రింగఁగలగాడిదెలరాయఁడు భగవంతుఁడు; ఈశ్వరతత్త్వమునకుఁ గాళ్లు నిట్టతాళ్లు; ఒడలినిండ బోదురుకప్పలంతజోరీగలు; జనులలో బుద్ధిహీనున కెదుట నుండులక్కపుత్తడియో కొయ్యప్రాతిమో దైవము. మాపాషాణదైవమున కీదినమునఁ బాకపుగారెలుగావలయుననియు,మాకొయ్యస్వామివారి కీరాత్రి క్రొత్తకోక గావలయు ననియు నీబుద్ధిహీనుఁ డొడలు తెలియక యీవింతబొమ్మలాటసందడిలోఁ దైతక్క లాడుచుండును. ఈదారుపాషాణపూజారతునికంటె బుద్ధిమంతుఁ డగువాఁడు బింకముగ నిలువఁబడి గట్టిగ కన్నులుమూసి చేతులు నెత్తిమీఁదనో కడు

పురిమీఁదనో మడచి ‘‘ఓలోకకర్తా! ఓజగద్భర్తా! నీవు సర్వస్వతంత్రుఁడవు; నే నస్వతంత్రుఁడను. నీవు శక్తిమంతుఁడవు; నే నశక్తుఁడను. నీవు తండ్రివి; మేము బిడ్డలము. నీవు ప్రభుఁడవు; మేము సేవకులము. నీకు మాపైఁ గోప మేల? మే మేమి చేసిన నీకుఁ గోపము శాంతించునో చెప్పరాదా? నీకే కోపము వచ్చిన రక్షించువాఁ డెవఁడు? తల్లి కొడుకునకు విషమువెట్టఁ దలఁప నింక దిక్కెవ్వఁడు? మాజిహ్వాలయందు మద్యపానరుచి దగులకుండునట్లు చేయుము. మాబుద్ధులను సత్యమునందు నెల కొల్పుము. మాదేహములకు వ్యభిచారసంపర్కము లేకుండఁ జేయుము. మాచిత్తములను మీపాదములపైకి లాగికొనుము. ఓం శాంతిశ్శాంతిశ్శాంతిః,, యని చల్లార్చును. ఇట్టివానికంటె జ్ఞానాధికుం డగునిర్గుణబ్రహ్మోపాసకుఁ డంబుజాసనమునఁ బెట్టుదలతోఁ గూరుచుండి దృష్టిని నాసికాగ్రమునకు జరిపి యాత్మను బ్రహ్మరంధ్రస్థానమునకై పఱపి యేతముపెట్టుగా నూపిరిని నెఱపి లోకాతీతుఁడై యుండును. ఇట్టివానికంటె జ్ఞానియగుబౌద్ధుఁడు ‘‘గాడిద లేదు. కొయ్యబొమ్మ లేదు. సగుణము లేదు. నిర్గుణము లేదు. ఏమియు లేదు. లేకపోవుటమాత్రమే యున్నది.” అని చెప్పి సంసారదుఃఖకారణ మగుతృష్ణను భేదించి యహంభావమును నాశనము చేసి నిర్వాణపద మొందును.

దేవ—మహాత్మా! దైవతత్త్వమునుగూర్చి యాస్తికు లందఱు తలకొక యభిప్రాయము పడవచ్చును. వారివారిబుద్ధులనుబట్టి వారివారి యభిప్రాయములలో భేదమున్నంతమాత్రముచేత దైవసత్యత్వములో భేదముగలిగినదా? దైవమునుగూర్చి నిన్నటిదినమునకుఁ గలయభిప్రాయము నేఁడినమున మార్చుకొనినయెడల దైవాస్తిక

తలో మార్పు కలిగినదా? ఇందువలన దైవము లేఁడని యెట్లు స్థిరపఱుతురు?

బుద్ధు—ఇదివఱకు మునుమ్మాఱు స్థిరపడినయంశమున కిప్పు డింక నధిక స్థైర్యమెందులకు? నాయనా! దైవ ముండుటచేత నున్నాఁడని నీకుఁ దోఁచినది. ఉన్నాఁడని నీకుఁ దోఁచుటచేత నుండవలసి నదా?

దేవ—ఉండుటచేతనే యున్నాఁడని తోఁచినది.

బుద్ధు—నాయనా! ప్రస్తుతవాద మెట్లారంభ మయ్యెనో మఱచితివో యితివా? జనుల కందఱకు దైవ మున్నాఁడని యింతనమ్మక మున్నది కదా? ఇట్టిసర్వవ్యాప్త మగునమ్మకమునుబట్టియైనను మనము దైవసత్యత్వము నేల స్థాపింపఁగూడ దని నీవడిగితి వని నే ననుకొంటిని.

దేవ—మీకట్లర్థ మయ్యెనేమో కాని నాయభిప్రాయ మేమనఁగ "దైవ ముండుటచేతనే నా కట్లు తోఁచినది." ఈసారి యెట్లు చెప్పెదురు?

బుద్ధు—నాయనా! మంచిది. దైవ మున్నాఁడు ఏల యున్నాఁడు?— నీకుఁ దోఁచుటచేత—అంతేనా?

దేవ—ఆ.

బుద్ధు—కావున నీకుఁ దోఁచుట దైవ మున్నాఁ డనుటకుఁ గారణము.

దేవ—ఔను.

బుద్ధు—నీకుఁ దోఁచుట కారణము. దైవసత్యత్వము కార్యము.

దేవ—ఆ.

బుద్ధు—నాయనా! నీ కేల తోఁచినది?

దేవ—దైవ ముండుటచేత.

బుద్ధ—కావున దైవ ముండుట కారణము; నీకుఁ దోఁచుట కార్యము.

దేవ—ఔను.

బుద్ధ—నాయనా! ఇదివఱ కెట్లు చెప్పితివి?

దేవ—దీనికి వ్యతిరేకముగఁ జెప్పితిని.

బుద్ధ—అది నిజమా? ఇది నిజమా?

దేవ—రెండు నిజములే.

బుద్ధ—నాయనా! మఱియొకసారి యాలోచింపరాదా? ఈవాదమువ లనఁ గార్యకారణసంబంధ మంతయు ధ్వంసమైనట్లు కనఁబడుట లేదా? నీకు భగవంతుఁడు కారణము, భగవంతుఁడుండుటకు నీకుఁ దోఁచుట కారణమునా? నాయనా!

దేవ—కాఁగూడదా? చెట్టునకు విత్తు కారణము; విత్తునకుఁ జెట్టు కారణము కాఁగూడదా?

అజా—దేవదత్తాచార్యా! అసంబద్ధవాదము చేయుచున్నావు. తప్పు. మహాత్మా! అతనిని క్షమింపవలయును.

బుద్ధ—నాయనా! ఎంతమాట! సోదరుఁడా! దేవదత్తా! నీవు మనసున నిబ్బందిపడవలదు. తెలియఁదగనియంశమునుగూర్చి వాదించిన చో వాదవైఖరి తుద కిట్లే పరిణమించును.

దేవ—మహాత్మా! నాకుఁ దల నెచ్చుచున్నది. నేను బోయెదను.

బుద్ధ—(మందహాసముచేయుచు) నాయనా! ఈతలనొప్పి కేమి? ఇది వదలినను బాధ లేదు;వదలకున్నను బాధ లేదు; కాని యహంభావము వదలినఁ గాని సుగతి లేదు. నాయనా! బుద్ధమతసారాంశ మగునీయొక్కమాటను జ్ఞప్తి యుంచుకొనుము.

దేవ—(పోవును.)

అజా—మహాత్మా! ప్రపంచము సత్యమే యని మీరుకొందఱకు బోధించినారఁట! మిథ్య యని కొందఱకు బోధించినారఁట. నీవు పత్య మాడియేయుందురా? లేక—

బుద్ధు—ఒకవిధముగఁ జూచిన వారు సత్యమాడిరే యుందురు. మఱి యొకవిధమునఁ జూడ వా రసత్య మాడక పోలేదు.

అజా—ఎట్లో సెలవీయఁ బ్రార్థించుచున్నాను.

బుద్ధు—సోదరుఁడా! ఆకుండులోని మొక్క నున్న పుష్పమున కేమని పేరు?

అజా—సూర్యకాంతపుష్పము.

బుద్ధు—అది యేరంగుగలది?

అజా—పచ్చనిరంగు.

బుద్ధు—అది గుండ్రముగ నున్నదా? నాల్గుపలకలుగ నున్నదా?

అజా—గుండ్రముగ.

బుద్ధు—అది యెంతపుష్ప మున్నదో కాంచితివా?

అజా—పెద్దది.

బుద్ధు—దానివర్ణము, వర్తులత్వము, వైశాల్యము దేనివలనఁ గనిపెట్ట గలిగితివి?

అజా—కంటివలన—

బుద్ధు—దానివాసన దేనివలనఁ గనిపెట్టఁగలవు?

అజా—ముక్కువలన.

బుద్ధు—అది మెత్తగనున్నదో గరుసుగ నున్నదో, తేలికగ నున్నదో బరువుగనున్నదో యెట్లు తెలియఁగలవు?

అజా—స్పర్శేంద్రియమువలన-

బుద్ధు—దానిరుచి నెట్లు తెలిసికొనఁగలవు?

అజా—జిహ్వావలన

బుద్ధు—దానికి ధ్వనియున్నదా?

అజా—లేదు.

బుద్ధు—ఉండినయెడల నెట్లు తెలిసికొనఁగలవు?

అజా—కర్ణములవలన-

బుద్ధ—బాహ్యప్రపంచమున నుండు నేవస్తువునుగాని నీవు తెలిసికొనవ లసియుండినయెడల నీపైనిఁ జెప్పినవానికంటె నెక్కువగఁ దెలి యఁదగిన దేమైన నున్నదా?

అజా—లేదు.

బుద్ధ—వస్తుజ్ఞానము నీకుఁ బంచేంద్రియములవలననే కలుగుచున్నది కాదా?

అజా—చిత్తము.

బుద్ధ—వానివలననే కలుగుచున్నది యనఁగ నేమి?

అజా—అవి వస్తుజ్ఞానమునకు సాధనములు.

బుద్ధ—తెలిసికొనున దేది?

అజా—మనసు.

బుద్ధ—నీమనస్సు స్వప్రపంచమునుండి బయటికిఁ బోయి వాసనావర్తులత్వాదుల ను గ్రహించుట నీపంచేంద్రియములే యుపరోధములు కావా?

అజా—చిత్తము.

బుద్ధ—కావున నీమనస్సునకు బాహ్యప్రపంచజ్ఞానము ప్రత్యక్షము కాదుగద!

అజా—కాదు.

బుద్ధ—కానప్పుడు వస్తుజ్ఞానసిద్ధి యెట్లు కలిగినది?

అజా—అనుమానమువలనఁ గలిగియుండఁదగినది.

బుద్ధ—అట్టియనుమానము గలుగుట కేవైనఁ గొన్ని కారణము లుండ వలయునా?

అజా—తప్పక యుండవలయును.

బుద్ధు—తనలోఁ గలిగినయీవికారములను దాను కనిపెట్టి, యొకమార్పును బచ్చరంగుగ, నొకమార్పును వర్తులత్వముగ, నొకమార్పును వైశాల్యముగ నిట్లే మిగిలినమార్పులు మిగిలినవానిగ గ్రహించినదికాదా?

అజా—చిత్తము.

బుద్ధు—ఈమనోవికారమును వేలువేలుగవర్ణవర్తులత్వాదులుగ గ్రహించియీవికారముల నన్ని సంఘీభవించి దేనిగ గ్రహించినది?

అజా—సూర్యకాంతపుష్పముగ—

బుద్ధు—కావునఁ బ్రొద్దుతిరుగుపువ్వనఁగ నొకమనోవికారసంఘమే కాదా?

అజా—అయ్యో! అంతే?

బుద్ధు—కాదా? మనోవికారసంఘము నీమనసులోనే యున్నది కాదా?

అజా—ఆ!

బుద్ధు—అట్లైన సూర్యకాంతపుష్పముకూడ మనసులోనే యున్నది.

అజా—అయ్యయ్యో! అదెట్లు? పుష్పము వెలుపలనే కనఁబడుచున్నది.

బుద్ధు—నాయనా! నీమనసున కట్టిప్రత్యక్షజ్ఞానము లేదని చెప్పితివి కావా? నీమనసులో నేరంగున్నది. వర్తులత్వ మున్నది. మిగిలిన వన్నియు నున్నవి. ఇవి యన్నియుఁ గలసినపుష్ప మున్నది. ఈపుష్పమునే నీవుగాంచినది. ఈపుష్పమునే నీవు వాసనచూచినది. నాయనా! మనసులోఁ బుష్పము నుంచుకొని పైన నున్నదందు వేల?

అజా—పైనున్నపుష్పమువలననే మనసులోఁ బుష్పము కలిగినది.

బుద్ధు—ఎట్లు?

అజా—మనసు దర్పణముపైనఁ బుష్పమున్నది. అదియే మనసులోఁ బ్రతిఫలించినది.

బుద్ధ—నాయనా! అద్దమునకుఁ బ్రత్యక్షముగఁ దెలిసినది తనలోని ప్రతిఫలమేనా? అంతకంటె నధికమా?

అజా—ఔ.

బుద్ధ—అటులే మనస్సునకుఁ బ్రత్యక్షముగఁ దెలిసినవి కొన్ని యూహాములే. ఇది వృక్ష మని యది కోదండ మని జనులు తెలిసికొని వవస్తువు లేవనఁగఁ దమమనస్సులోని వివిధము లగునూహాములే కావున బాహ్యప్రపంచ మని మనుజు లనుకొనునది యెచ్చట నున్నది?

అజా—మనస్సులో.

బుద్ధ—నేను ప్రపంచమును నా వెలుపలఁ జూచుచున్నా ననుకొనువాఁడు నిజముగ నేమి చేయుచున్నాఁడు?

అజా—మనస్సులో దానిని జూచుకొనుచున్నాఁడు.

బుద్ధ—కావున గ్రహించుమనస్సు లేనప్పుడు ప్రపంచ మున్నదని చెప్ప వచ్చునా?

అజా—నామనస్సువఱకు లేక పోయిన మఱియొకమనస్సున కుండును.

బుద్ధ—ఇటులే యందఱిమనస్సులు నశించినపిమ్మట ప్రపంచమున్నదా?

అజా—ఉన్నదో లేదో యిఁక నెవనికిఁ దెలియును?

బుద్ధ—కావునఁ బ్రపంచ ముండుటయనఁగ నది గ్రహింపఁబడుట యని యర్థమే కాదా?

అజా—నే నిప్పు డనవలసినది "ఔను" అనియే కాని నాకు సంతుష్టిగ లేకున్నది. గ్రుడ్డివానికిఁ బ్రపంచము లేదా?

బుద్ధ—మన కున్న ప్రపంచ మగురూపరసశబ్దస్పర్శగంధములలో రూప ముదక్క మిగిలినదంత యున్నది.

అజా—ఈయైదును గుణములు గదా? ఈగుణము లేదో వస్తువులో నిమిడియుండవలయును గాదా? ఆవస్తు వేది?

బుద్ధు—సమూహముకంటె భిన్నముగ గుణి యుండునా? యంత్రమున నుండు చక్రములు చీలలుమొదలైనవి యన్నియుఁ దీసివైచిన నిఁకశుద్ధయంత్ర మనుతత్త్వ మొకటి నిల్చియుండునా? చుట్టుగుడిసె కాలిపోయిన బీదవాఁ డేడ్చునుగాని కాలిపోయినవి గుణములుగాని చుట్టుగుడిసె యుండనేయున్న దని సద్విచారముగ నుండఁగలఁడా?

అజా—మహాత్మా! ప్రపంచ మనునది యింతకంటె నేదియు లేనేలేదా?

బుద్ధు—నాయనా! మఱియేమున్నది?

అజా—ఆత్మ లేదని యిదివఱకే చెప్పినారు. అయ్యో! ఇఁక నంతయు శూన్యమేనా?

బుద్ధు—(నవ్వుచు) నాయనా! శూన్యమే కాదు. శూన్యమువంటిదే యొక్కవ్యక్తి యున్నది. జగ త్తంతయు దానిస్వరూపమే.

(నేపథ్యమున) మహాత్మా! మహాత్మా! అది యేదో సెలవిండు మాకుఁ బరమానందముగ నున్నది. సీలివర్తనచేతఁ, బరోపకారబుద్ధిచేత, నింద్రియనిగ్రహముచేత, నహంభావమారణముచేతఁ బరమపూజ్యమై యద్వితీయ మైనయీమతము నాస్తిక మగునేమో యని మే మందఱ మిప్పటివఱకుఁ బొందినయాందోళన మింతంత కాదు. మహాత్మా! మహాత్మా! యనుగ్రహించి యామూలతత్త్వ మేదో యుపదేశింతురుగాక!

బుద్ధు—సోదరుఁడా! చూచితివా వారియుత్సాహము! నాయనలారా! ఈమూలతత్త్వ మున్నప్పటికి మీ కది లేనట్టిదే యని చెప్పలే దా? మీ కెంతమహానంద మేల? ఆతత్త్వమునకు మీముక్కు మూతలసమాధు లక్కఱలేదు. మీనిలువుగాళ్ళ తెలివితక్కువ ప్రార్థనము లక్కఱలేదు. మీపసిడికుండలదేవాలయము లక్కఱలేదు. మీయిట్టీశోలుపేపపెట్టె లక్కఱలేదు. మీకర్పూరపుటారతు లక్కఱలేదు. మీసాతాళించినసెనగ లక్కఱలేదు. మీమొడలినిలువుబొట్టు లక్కఱలేదు. మీతలపై వెంట్రుకలకట్ట లక్కఱలేదు. మీపుణ్యములఁ గాంచి మిమ్మాతఁడు తొడపైఁ గూర్చుండఁబెట్టుకొనువాఁడు, మీపాపములఁ గాంచి మిమ్మాతఁడు గాలిక్రిందవైచి త్రొక్కువాఁడు కాఁడు. మీరాతత్త్వమును దలపెట్టనక్కఱయే లేదు. మీపుణ్యపాపకర్మములు మీలోనున్నవి. మీయహంతత్త్వనిర్మూలము మీలో నున్నది. మీజన్మపరంపరావిఖండనము మీలో నున్నది. మీదుఃఖరాహిత్యము మీలోనున్నది. మీనిర్వాణపదవి మీలో నున్నది. ఇప్పుడైన నీయథార్థమును జ్యోతీరూపకముగ జగత్తంత ప్రకాశించు నీయథార్థమును గనిపెట్టుదురా? నాయనలారా! నేఁజెప్పబోవుతత్త్వమునకు మీరెప్పుడు మనసులోనైన మ్రొక్కరుకద! మీతృష్ణాకోటులను మీరు వదలకపోవుటయే కాక యీతత్త్వమునకుఁ గూడ పంటఁగట్టరుకద! సోదరులారా! ఊరకుందురేమి?

(నేపథ్యమున) మహాత్మా! మహాత్మా! అట్లెప్పుడు మేము చేయము.

బుద్ధు—ఇప్పుడాలాగే యందురు. మీరట్లు జరుపుకొనినను మీతరువాతివా రూరకుందురా? మూలతత్త్వముమాటవలె కొందుల

కు? కొంతకాలము పోయినపిమ్మట నన్నే నల్లరాతినో లక్క-
మూతినో చేసి నే నిప్పుడు తాకనివృప్పములను నామెడఁ గట్ట
కుందురా?

(నేపథ్యమున) మహాత్మా! మహాత్మా! అట్టియజ్ఞానమున మఱలఁ బడము.

బుద్ధు—సరే! సంతోషమే. అట్లైనయెడల—

అజా—మహాత్మా! అప్పుడే మట్టమధ్యాహ్నము కావచ్చినది. లోనికి
దయచేసి మాధ్యాహ్నికస్నాన మొనర్చి భిక్ష నారగింతురుగాక!

బుద్ధు—సరే. సాయంకాలమున నుపదేశింపవచ్చును. (లేచును)

(నేపథ్యమునఁజప్పటలు) జయబుద్ధాచార్యా! జయబుద్ధాచార్యా!

(అందఱునిష్క్రమింతురు.)

ఇది నవమాంకము.

శ్రీ

బుద్ధబోధసుధ.

దశమాంకము.

పరిదేశము మగధ.

పరివేశము బుద్ధుఁడు; అజాతశత్రుఁడు.

(నేపథ్యమున) జయాబుద్ధాచార్యా! జయాబుద్ధాచార్యా!

బుద్ధు—అష్టాంగశీల మనునది యిదివఱకు మీరు వింటిరి కాదా? దానిని సన్యాసులు సంసారులు కూడ నాచరింపక తప్పదు. ఇదిగాక సన్యాసు లెట్లు నడుచుకొనవలయునో చెప్పెదను.

గీ. ఆకయినఁ గాయమైనఁ బూ ♦ వైనఁ ద్రుంప
వలదు; మూలంబు లెవుకు ద్ర ♦ వ్వంగవలదు;
చెట్టు బెరడైన నెవ్వఁడు ♦ కొట్టవలదు;
జగుతుబదసికలసుడీయఁ ♦ దగదుసుండి.

(నేపథ్యమున) ఆహా! అహింసాధర్మ మెంతదూరము వ్యాపించినది!

బుద్ధు—గీ. రెండుజాములు దాఁటక ♦ యుండువేళఁ
బగట భైక్ష్యపాత్రను జేతఁ ♦ బట్టిశుద్ధఁ
డైనగృహమేధియింటికి ♦ నరిగి దేహి
యనుచుఁ బల్కక యొకతృటి ♦ యాఁగఁదగును.

గీ. పెట్టినది యేదొ కాని నీటి ♦ పట్టుగట్టు
పైనఁ గూర్చుండి యారోగ్య ♦ ఘఁశితి కొంత
యుచిత మాత్రమె తినఁదగు ♦ నొక్కపూట
మఱియుఁ బక్షోపవాసంబు ♦ జరుపఁదగును.

గీ. సంతలకును బ్రదర్శన ♦ శాలలకును
నరవినోదముగలపట్ల ♦ కరుగఁదగదు;
నాట్య మభినయ మెపుడు గా ♦ నంగఁదగదు;
పాట నెప్పుడు వినరాదు ♦ పాడరాదు.

గీ. అగరు, గంధము, పుష్పంబు లత్తరువులు
మొదలుగాఁగలసామగ్రి ♦ ముట్టరాదు;
సరికదా తత్పరీమళ ♦ భరితమైన
స్థలమునకుఁ గడుచేరువ ♦ నిలువరాదు.

గీ. పట్టె డన్నము, నడుమునఁ ♦ జుట్టఁదగిన
యొక్కశాటియుఁ దప్పవే ♦ ఱొండువస్తు
వెవఁ డొసంగిన నెపుడు గ్ర ♦ హింపఁగూడ
దెత్తయిన ప్రక్కపై శయ ♦ నింపఁదగదు.

(నేపథ్యమున) ఆహా! మహాత్మా! ఎంతపరిశుద్ధ మైనజీవనాభ్యాసము నుపన్యసించుచున్నారు!

బుద్ధ—గీ. కవిత వినవల; దెపుడు ప ♦ ల్కఁగవలదు;
గానయంత్రములను, మృదం ♦ గములఁ, దాళ
ములను, దప్పెటలను, చిఱు ♦ తలను, గోల
ముక్కలను, నీలగొట్టాల ♦ ముట్టరాదు.

గీ. గవ్వలను,గింజలను, పాచి ♦ కలను, గచ్చ
కాయలను, గుంటలందును ♦ గళ్ళలోను

యాడవలదు; మిత్రునిపిఁపు ♦ నందొ గాలి
యందొ వ్రాసినయది తెలి ♦ యంగవలదు.

గీ. గోడపై నెంలె వెంట్రుక ♦ కుచ్చుఁకోడ
నిక్షిన్ రాసభమును స్పృ ♦ శింపఁదగదు;
నరునినత్తిమాటను కుంటి ♦ నడకను కని
హేళనమునకు నట్లాచ ♦ రింపవలదు.

గీ. వాలుపీటలపైఁ జేరఁ ♦ బడఁగవలదు;
కంబళములు, బొంతలు, చిత్ర ♦ కంబళములు,
చర్మములు, రాంకవంబులు, ♦ క్షౌమములును,
బఱువుతలగడ లుపయోగ ♦ పఱుపఁదగదు.

అజా—మహాత్మా! సన్యాసులజీవన మెంతకష్టభూయిష్ఠమై యున్నది.

(నేపథ్యమున) కష్టపడనిదే యహంభావ మూరక నశించునా?

బుద్ధు—గీ. ఒడల సురభిళచూర్ణంబు ♦ లూనఁదగదు;
తైలఘృతముఖవస్తును ♦ ర్దనము దగదు;
కాళ్లు గ్రుద్దింపఁ గూడదు ♦ వ్రేళ్లు, మెడలు,
నడుము, కీళ్లును విఱుచుకొ ♦ నంగఁదగదు.

గీ. దర్పణంబులు, పూవులు ♦ తావళములు,
కాటుకలు, గోముఖములు, చే ♦ కత్తు, లుంగ
రములు, బెత్తముల్, విసఱుక ♦ ఱ్ఱలు, గొడుగులు,
పాదుకలు, పాగ లుపయోగ ♦ పఱుపఁదగదు.

గీ. రాజసదివతస్కరమహా ♦ ప్రధనగాథ,
లశనపానశయ్యావస ♦ నాదివార్త,
లంగనలపొంకములు, నది ♦ యంచునొద్ద
గుడగుడలు, పురాణంబులు ♦ నుడువవలదు.

గీ. నీది తప్పు నాయది యొప్పు; ♦ నే నెఱుఁగుదు;
నీ వెఱుఁగవు; నానుడి సూటి ♦ నీకు లేదు;
చిక్కఁ బడితివి; నాతప్పు ♦ చెప్పువాఁడె
వండయిన రాఁదగు నటంచుఁ ♦ బల్కఁదగదు.

గీ. రాజసచివులరాయబా ♦ రములఁగాని
యంగనాభర్తృకలహమా ♦ ధ్యస్థ్యములను
గాని, వృద్ధబాలవితంతు ♦ కన్యకావి
వాహచర్చలలోఁ గాని ♦ పడఁగవలదు.

గీ. జనులకాశీర్వచన మమ్మ ♦ కొనఁగఁదగదు;
రాగఁదగుదానితో సొమ్ము ♦ లాగఁదగదు;
స్వాప్నభావ్యకారకుఁడు గా ♦ వలదు; దయ్య
ములకు జనులకు దయ్యమై ♦ నిలువవలదు.

గీ. తోడిశ్రమణులఁ గొందఱఁ ♦ గూడియుండ
వలయు నేకాని యొక్కఁడు ♦ నిలువగూడ;
దొక్కచోటనె చిరకాల ♦ ముండఁదగదు;
దేశములు కాలినడకనే ♦ తిరుగవలయు.

గీ. ఎవ్వరికు ధర్మబోధము నాచ ♦ రింపవలయు;
స్వల్పమగునహంతత్వంబుఁ ♦ జంపవలయుఁ;
బరమమహాసీయపరతత్వ ♦ వారమ దుఁ
బూర్ణముగలీనమై యుండి ♦ పోవవలయు.

సోదరులారా! ఇప్పటివఱకు కివిచాలును. ఇంక నాచరణీయము లేవైనా క్రమక్రమముగ మీరే గ్రహింపఁగలరు.

(నేపథ్యమున) మహాత్మా! సన్యాసులు నడువవలసినక్రమము బోధించితిరి. ఈమాలో బుద్ధసంసారులుగూడఁ గొంద ఱున్నా రు. సంసారులవిధులుకూడ బోధింపరా?

బుద్ధ—అష్టాంగశీల మిదివఱకు బోధించితిని గదా?

(నేపథ్యమున) అది తెలిసికొంటిమి. సామాన్యముగ మేము లోకయాత్రయందు నడచుకొనఁదగిన క్రమము బోధింప వేఁడుచున్నాము.

బుద్ధ—సరే. నాయనలారా! లోకయాత్రావ్యాపారమున ముఖ్యములగు సంబంధము లాఱు. పితృసంతానసంబంధము, గురుశిష్యసంబంధము, భర్తృభార్యాసంబంధము, మిత్రామిత్రసంబంధము, ప్రభుసేవకసంబంధము, సంసారిసన్యాససంబంధము.

మొదటిది పితృసంతానసంబంధము.

గీ. తండ్రి, బిడ్డలఁ బుణ్యవ ♦ ర్తనులఁ బాప
రహితులఁగఁ జేయవలయు; శా ♦ స్త్రప్రవీణు
లయినపిమ్మటఁ దగుచోటు ♦ లరసి పెండ్లి
సేసి తనసొత్తు వారికిఁ ♦ జేర్పవలయు.

గీ. పిల్లలు, పితను భక్తి సే ♦ వించి గృహకృ
తుల బరువు తామె పూని మృ ♦ తులగుతల్లి
దండ్రులను జ్ఞప్తి మన్నించి ♦ తగినపుత్త్రుఁ
డితఁ డనుచు జను లనఁగ వ ♦ ర్తింపవలయు.

రెండవది గురుశిష్యులకుఁ గలసంబంధము.

గీ. గురుని గనిన శిష్యుండు ది ♦ గ్గున లేచి
పరమగౌరవయుక్తుఁడై ♦ కరము లెత్తి
మ్రొక్కి తగినట్టియుపచార ♦ ములను జేసి
నిశ్చలశ్రద్ధతో విద్య ♦ నేర్వవలయు.

గీ. శాస్త్రపాండిత్యమును బ్రపంచ ♦ దస్ఫురణము
సత్యవర్తనమును దేహ ♦ శక్తి గురుఁడొ

సంగఁ దగు నర్హాశిక్ష సే ♦ యంగఁ దగును;
సుతుల, శిష్యుల, నొకరీతిఁ ♦ జూడవలయు.

మూఁడవది భర్తృభార్యాసంబంధము.

గీ. సతి కుచితగౌరవం బిచ్చి ♦ సతతకృపను
గాంచి యేకపత్నీవ్రత ♦ కలన నిల్చి
యన్య లామెను మన్నించు ♦ నట్లు చేసి
తగినసగలిచ్చి పోషింపఁ ♦ దగును మగఁడు.

గీ. మగనియెడ భక్తి, గృహకృత్య ♦ మార్గమందు
శ్రద్ధ, భర్తృబాంధవమిత్ర ♦ రాజియెడల
దయయు, సౌమ్యవాడుకను బొ ♦ దుపఁజేతనము
గలిగి మగనాలిగా నుండ ♦ వలయుఁ గాంత.

ఇఁక నాల్గవది మిత్రమిత్రసంబంధము.

గీ. వింతనస్తువుల్ సఖున క ♦ ర్పింపవలయు;
నాదరార్ద్రంబు లగుమాట ♦ లాడవలయుఁ;
దనకు సములుగఁ గనఁదగుఁ ♦ దానువారి
సుస్థిరయశోభివృద్ధికై ♦ చూడవలయు.

గీ. ఆతఁ డశ్రద్ధగా నుండ ♦ నతనియాస్తి
రక్షణము సేయఁ దగుఁ; గష్ట ♦ రాజినుండఁ
దోడుపడఁదగు; దుష్టులఁ ♦ గూడి యుండ
వదలిచి కుటుంబమునఁ జేర్ప ♦ వలయుఁ దిరుగ.

అయిదవది ప్రభుసేవకసంబంధము.

గీ. అర్హ మగుపనిఁ గల్పించి ♦ యర్హవేత
నంబు లిచ్చి రోగాదిక ♦ ష్టంబులందు
నాదరించి వారలక్షేమ ♦ మరయు చుండి
సెలవు లప్పుడప్పుడీయంగ ♦ వలయుఁ బ్రభుఁడు.

గీ. ప్రభునిఁ గని లేవవలయుఁ; ద ♦ త్ప్రభుఁడు నిద్రఁ
బడయుపిమ్మట నిద్రింప ♦ వలయు, నతనిఁ
గూర్చిచెడ్డగాఁ బలుకఁగఁ ♦ గూడ; దాతఁ
డొసఁగుదానితో సంతుష్టి ♦ నొందవలయు.

ఆఱవది సంసారిసన్న్యాససంబంధము.

గీ. చిత్తవాక్యకర్మంబుల ♦ చేతజనుఁడు
కృపను బ్రాహ్మణశ్రమణుల ♦ యెడలఁ జూపి
వారి కాతిథ్య మీయంగ ♦ వలయు మఱియు
నిద్ధసేవలచే గౌర ♦ వింపవలయు.

గీ. శ్రమణులును బ్రాహ్మణులు జన ♦ జాలమునకు
పాపసాహృతికై తోడు ♦ పడ గవలయు
దయను సందేహములఁ బాపి ♦ తత్త్వమార్గ
భవ్యబోధామృతం బీయ ♦ వలయు నెపుడు.

నాయనలారా! సన్న్యాసులైన నేమి? సంసారులైన నేమి? అం దఱుఁగూడ నహంభావసంహారమునకై ప్రయత్నింపవలయును. అట్టిమహాకార్యమునకు సంసారికంటె సన్న్యాసికి సౌలభ్యము హెచ్చున్నది.

(నేవక్యమున) అందఱు సన్న్యాసు లగునెడలఁ బ్రపంచము వేగ నశించిపోవదా?

బుద్ధ—నాయనలారా! అట్లు కానిండు. అందఱు సన్న్యాసు లగునెడ లఁ బ్రపంచము నశింపనిండు. పేను పుట్టినతరువాత రెండుగం టలలో వందలకొలఁదినుతులు వేలకొలఁదిపౌత్త్రప్రపౌత్త్రులు గలమహాకుటుంబమునకు మూలప్రభు వగును. అంతకంటె ను త్తమజీవమైనపక్షి యంతస్వల్పకాలములో నంతసంతతిబహుళ త్వమును బొందదు. అంతకంటె నుత్తమజీవ మగుపంది యొ

కొక్కొక్కమాఱు పదిపిల్లలకంటె నెక్కువ పెట్టను. అంతకంటె నుత్తమజీవ మగుగో వొకటికంటె నెక్కువ పెట్టను. సర్వోత్తమజీవ మగుమనుజుఁడుగూడ నొక్కశిశువునే కాంచును. తలిచుసంతానరహితుఁడుగఁగూడ నుండును. జ్ఞానము హెచ్చినకొలఁది సృష్టి తగ్గుట నైసర్గికముగఁ గానఁబడుచున్నది. కావునఁ బూర్ణజ్ఞాని కాఁదగినవాఁడు సన్యాసి కాక తప్పదు. మతద్వేషములచేత, మహామారులచేత, మహాహావములచేత, మహీకంపములచేత,మహాక్షామములచేత, మహోత్పాతములచేత జగత్తునశించుటకంటె నట్టిపవిత్రమార్గమున నశించుట మేలుకాదా? కావలసినదే నాశనము! దేనినాశనము?అహన్నాశనము. ఇదినశించినఁగాని జన్మదుఃఖము తప్పదు; తప్పదు; తప్పదు; ఆరంభమున సత్తున్నది. ఇది కేవలము జ్ఞానశూన్య మైనది. ఈయవిద్యామహాసముద్రమున రూపము నేర్పఱుచునట్టియు సంక్రమమున నిర్మాణము చేయునట్టియుఁ గొన్నిశక్తు లున్నవి. వీనినుండి మొదటఁ జైతన్య ముద్భవించినది. ఈచైతన్యమునుండి యంగరూపవిభేదము లగుప్రాణు లుద్భవించినవి. ఈప్రాణులు పంచేంద్రియములను మనసునుగల్పించుకొనినవి. ఈయాఱుతత్త్వములకు వస్తుసమావేశనము కల్గుసరికి వేదన లారంభము లైనవి. వేదనలవలన నర్వరతృష్ణాసక్తి బయలుదేఱినది. అట్టియాసక్తివలన నైహికవస్తువులయెడల రాగద్వేషము లుద్భవించినవి. ఇవి బలిష్ఠమై యహంతత్త్వమును వృద్ధిఁ జేసినవి. ఈయహంతత్త్వము జన్మపరంపరను బడి మహాదుఃఖ మనుభవించుచున్నది.

అజా—మహాత్మా! ఆరంభమున నున్నది యజ్ఞానమా?

బుద్ధు—ఔను.

అజా—దీనినుండియే సృష్టి కలిగినది?

బుద్ధ—ఆ.

అజా—తనలో సృష్టి కలుగుచున్న దని యిది యెఱుఁగదు?

బుద్ధ—అజ్ఞానమే యని చెప్పితిని గాదా?

అజా—కావున, దీనికృత్యము మీ రాక్షేపించిన ట్లున్మత్తుని కృత్యము కంటె భిన్న మెట్లు?

బుద్ధ—కొంతకాలము జ్ఞానముండి యది నశించునప్పు డున్మత్తత—లేక జ్ఞానమనుతత్త్వ మొకటి యున్నప్పు డది లేనిస్థితి యున్మాద మగునుగాని శుద్ధాజ్ఞాన మున్మాద మెట్లగును? ఈమహాజ్ఞానమునందు రూపాంగసృష్టికారకము లగుశక్తు లున్నవి. ఈ శక్తు లున్నట్టు లజ్ఞాన మెఱుఁగదు. ఈశక్తులొకయుద్దేశముతోఁ బనిచేయలేదు. ఈశక్తు లేపనిచేసినవో యెట్లుచేసినవో యది యజ్ఞాన మెఱుఁగదు. శక్తు లెఱుఁగవు.

అజా—ముందాతత్త్వము శుద్ధాజ్ఞాన మని మీ రెట్లు చెప్పఁగలుగుదురు?

బుద్ధ—జ్ఞానతత్త్వ మగునెడల సోద్దేశకమైనగాని నిరుద్దేశక మైనగాని సవిలాస మైనగాని సృష్టి కవకాశము లేదు కాదా?

అజా—పిదపఁ జైతన్య మెట్లు కలిగెను?

బుద్ధ—పైన నుండుగాలిచే సముద్రము తరంగములక్రింద వీఁకొని నీటి తుంపురుల నుద్ఘోషింపఁజేయునట్లు లోనిసృష్టికారకశక్తులవలన నజ్ఞానమువివిధములగు తెలియరాని, తెలివిలేని చలనముల నుండి చైతన్యము నుద్బోధింపఁజేసినది. తుంపురులను వెదజల్లుటలో సముద్రమున కెంతయుద్దేశ మున్నదో చైతన్యసృష్టియందుఁగూడ నజ్ఞానమున కంతే.

అజా—అటుతరువాత రూపాంగవిభేదము లగువస్తుజాలము కల్గినదా?

బుద్ధ—ఔను.

అజా—తరువాత ప్రాణులు పంచేంద్రియములను, మనస్సు నెట్లు కల్పించుకొనినవి?

బుద్ధు—తమతమకర్మమాహాత్మ్యముచేత—

అజా—నాకు బోధము కాలేదు.

బుద్ధు—సర్వావయవశూన్యమై యుల్లిపొరలవంటి రెండుచర్మములు గలియుటచేఁ జిన్నసంచివలె నున్నయొకప్రాణి యున్నదనుకొనుము.

అజా—చిత్తము.

బుద్ధు—ఆయదృచ్ఛికముగ దానిశరీరమునకుఁ దాఁకినయాహారపదార్థము నేదో తనలోనికిఁ బీల్చుకొని బ్రదుకుచుండును. దానికొకచోట నోరని యింక నిర్ధారణము కాలేదు. దేహమున నున్నరంధ్రము లన్నియు నోళ్లు లే. కావా చిత్తముగఁ గాని యాహారము లభింపనియాప్రాణికి దేనినైనఁ బట్టుకొని తినవలయుననుమహావాంఛయుండదా? ఇట్టివాంఛ క్రమక్రమముగ వృద్ధికాఁగ లోనిచైతన్యము పైశరీరస్థానములను ముందునకుఁ గ్రమక్రమముగ రెంటి నట్టిదోటులఁ గాలక్రమమునఁ జేతు లుద్భవించినవి. చేతులుండుటవలనఁ బట్టుకొనువాంఛగలుగలేదు. పట్టుకొనువాంఛచేతనే చేతులు గల్గినవి. అటులే నడుచువాంఛచేతనే పాదములకుఁ గాళ్లు కలిగినవి. చూచువాంఛచేఁ గన్నులు మొదలగుపంచేంద్రియములు గలిగినవి. ఈపంచేంద్రియములవలన గలిగినవేదనాను లన్నియు సంశ్లేషభవించి యొక చిన్నమనసుగఁ గ్రమక్రమముగ నేర్పాటుయినది. మనస్సువలన నాలోచనములు గలుగలేదు. ఆలోచనములవలననే మన సుద్భవించి, నది. ' ఇది మిక్కిలి వింతగ నున్నది.

అజా—మహాత్మా! ఇది మిక్కిలి వింతగ నున్నది. మనసు లేనిదే యీ శరీరావయవాదివాంఛ లెట్లు?

బుద్ధు—నాయనా! ఇది వింత లేదు. శిశుహాసనస్తన్యపానాదికార్యములు వాంఛారహితములు కావా? మృదుల మగునట్టియు నుష్ణ మగునట్టియు నొకవస్తువు శిశువునోటికిఁ దగులఁగ నచ్చొటినరముల కొకవిధమగు చలనము కలిగి కొన్నికొన్ని కదలిక లారంభించును. ఇట్టివి నిర్వాసనికకార్యములు.

అజా—తరువాతఁ గ్రమముగ స్వరక్షణాసక్తి, రాగద్వేషములు, తుద కహంతత్త్వము బయలుదేరినవి. ఇది తెలిసినది.

బుద్ధు—అహంతత్త్వమునకే జన్మపరంపర. అందువలననే దుఃఖము. కావున సర్వదుఃఖభూయిష్ఠ మగునీయహంతత్త్వ మాదియం దెందువలనఁ గలిగినది?

అజా—సర్వమూలాజ్ఞానమునుండి—

బుద్ధు—కావున నజ్ఞానము నశింపఁజేసికొనినఁ గాని యహంతత్త్వము క్రమముగ నశింపదు.

అజా—ఆక్రమ మేది?

బుద్ధు—ఇదిగో! పైనఁజెప్పినక్రమమే. మొదటిది నశించినవెంటనే రెండవది. అది నశించినవెంటనే మూఁడవది. ఇట్లు చివరకు రాఁగ రాగద్వేషనాశనముతో నహంతత్త్వము నశించును. దానితో దుఃఖరాహిత్యము. దానితో ననుభవైకవేద్య మగుశాంతి. అట్టి స్థితిలో జన్మము లేదు; దేహము లేదు; సృష్టి లేదు; రూపము లేదు; భూమి లేదు; గాలి లేదు; నీరు లేదు; వేఁడిమి లేదు; శీతము లేదు; అవకాశము లేదు; కాలము లేదు; జ్ఞానము లేదు; అజ్ఞానము లేదు; లేకపోవుట లేదు; గ్రహణము లేదు; గ్రహణరాహిత్యము లేదు; ఈప్రపంచము లేదు; మఱియొకప్రపంచము లేదు; ఇట్టిస్థితియే నిర్వాణస్థితి. సృష్టికారక మగు శాశ్వతతత్త్వముతో నేకీభావమే నిర్వాణము. ఇట్టి—

అజా—మహాత్మా! తాము నిర్వాణ మొందినట్లు చెప్పితిరి గదా తమ కింక నిట్టిస్థితి రాలేదేమి?

బుద్ధు—(నవ్వుచు) నాయనా! ఇది శీఘ్రముగ రానైయున్నది. మరణముతరువాతనేకాని యిట్టిస్థితి రాదు. నిర్వాణము రెండువిధములు. సజీవనిర్వాణము, నిర్జీవనిర్వాణము. నేను మొదటి యవస్థలో నిప్పటి కున్నాను.

అజా—మహాత్ములుగూడ నింకఁ గర్మ మాచరింపవలసినదేనా?

బుద్ధు—చేయక తప్పదు. అహంభావము నడఁచివైచి యిట్టినిర్వాణస్థితిని బొందితిమి. ఈస్థితిని మరణపర్యంతము నిలువఁబెట్టుకొనుటకుఁ బరోపకారకర్మ మత్యావశ్యకము. ఇట్టిస్థితి నొందినవారయ్యును బరోపకారమును మానివేసినయెడల నడఁపఁబడినయహంతత్వము క్రమక్రమముగ నంకురింపవచ్చును కావున సత్కర్మను చేయవలయును. సత్కర్మ మెంతచేసిన నంతవడిగ నహంతత్వము నశించును. నాయనా! నిర్జీవనిర్వాణమునకే పరినిర్వాణమని పేరు. ఆట్టిస్థితిని నేను శీఘ్రముగఁ బొందనై యున్నాను.

అజా—తా మింకఁ జిరకాల మిచ్చట లోకోద్ధరణార్థమై యుండ దగినది కాని యట్లు సెలవీయఁగూడదు.

బుద్ధు—నాయనా! నేను జేయవలసినబోధ మంతయుఁ బూర్తియైనది. నే నిచటఁ బుట్టినకార్య మేదియో నెఱవేఱినది. ఇఁకఁ జాలు. ఓసోదరులారా! బుద్ధమతమును—సముద్రము వంటిబుద్ధమతమును—సర్వవిధముల సముద్రమువంటి బుద్ధమతమును—

(నేపథ్యమున) సముద్రమువంటి వెఱ్ఱో మాకుఁ దెలియ లేదు.

బుద్ధు—దిగఁగ దిగఁగ సముద్రము లోతగును. అటులే నామతము. తరంగములు గలిగినను గాలివానలు గలిగినను మఱి యెన్నిభేద

ములుగలిగినను సముద్రము తుదకు సముద్రముగనే యుండు ను — నామతముగూడ నట్లే.

మృతులగువారిని సముద్రము గట్టునం బడవైచును. నామతము గూడ నట్లే.

అన్నినదులు సముద్రమునం గలసి స్వనామరూపభేదముల నెటుం బాసినట్లు సర్వజాతులవారు నాసంఘమునం గలిసి. సోదరులై బోధాచార్యునిబిడ్డ లగుదురు.

ఎన్నినదులనీరము సముద్రమునం గలసిన నెంతమేఘోదకమందునం గలసినను సముద్రమునకు హెచ్చుగాని తరుగుగాని లేదు. అట్లే ధర్మమున నెందఱుగలసినను దానికి వృద్ధిగాని క్షయము గాని లేదు. సముద్రోదకమున కొక్కటే క్షారరుచి యున్నట్లు బుద్ధమతమున కొక్కటే ముక్తిరుచి యున్నది.

సముద్రమున విలువలేనిమణులు ఉన్నవి. బుద్ధధర్మమునం గూడ నట్లే.

సముద్రము మహాప్రాణులకు నిలయమే. బుద్ధధర్మముగూడ నట్లే.

ఘనుఁడు, నీచుఁడు, ధనవంతుఁడు, ధనహీనుఁ డనుభేదము లేకపోవుటచే బుద్ధమతము పరిశుద్ధమగునది.

వస్తువిభేదము చూడకుండ నీరెల్లను పరిశుద్ధి నాపరించునో నామతముగూడ నట్లే.

గోడసీకుహారమున నుండి చిన్నపెద్దవస్తువుల నన్నింటిని దనయందీన హాగ్ని యెట్లు చేసికొనునో బుద్ధధర్మ మట్లులే.

ఆకాశమున నన్నిజీవములు ఉండుటకు స్థలముండినట్లే బుద్ధధర్మమునం గూడ నున్నది.

సోదరులారా! సర్వవిధములఁ బవిత్ర మగు నీబుద్ధధర్మము నప విత్రము కాకుండ జాగ్రత్త పెట్టికొనుభారము మీదే. అజాతశ త్రుఁడా! మే మీగ్రామమునకు వచ్చి మూఁడుదినములు దాఁ టి నాల్గవదినము జరుగుచున్నది. ఈదినమున నిక్కడ భిక్షము స్వీకరింపక యన్యగ్రామమునకై పోవలయును.

అజా—మహాత్మా! బుద్ధబోధసుధను ద్రావించి మాకు శాశ్వతపదవి ని జేసితిరి. ఇఁక నేవాంఛలును లేవు. ఐన నిట్లు కోరెదను.

గీ. ధరణి యీతిబాధలు లేక ♦ తనరుఁగాక
ప్రజలయన్యోన్యవైరముల్ ♦ పాయుఁగాక
కవిత రాజపోషణమునఁ ♦ గ్రాలుఁగాక
నీతిపాలనమున రాజు ♦ నెగడుఁగాక!

(నేపథ్యమున జప్పటలతో) తథాస్తు! తథాస్తు!

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది దశమాంకముతో సర్వము సంపూర్ణము.

శ్రీ శ్రీ శ్రీ